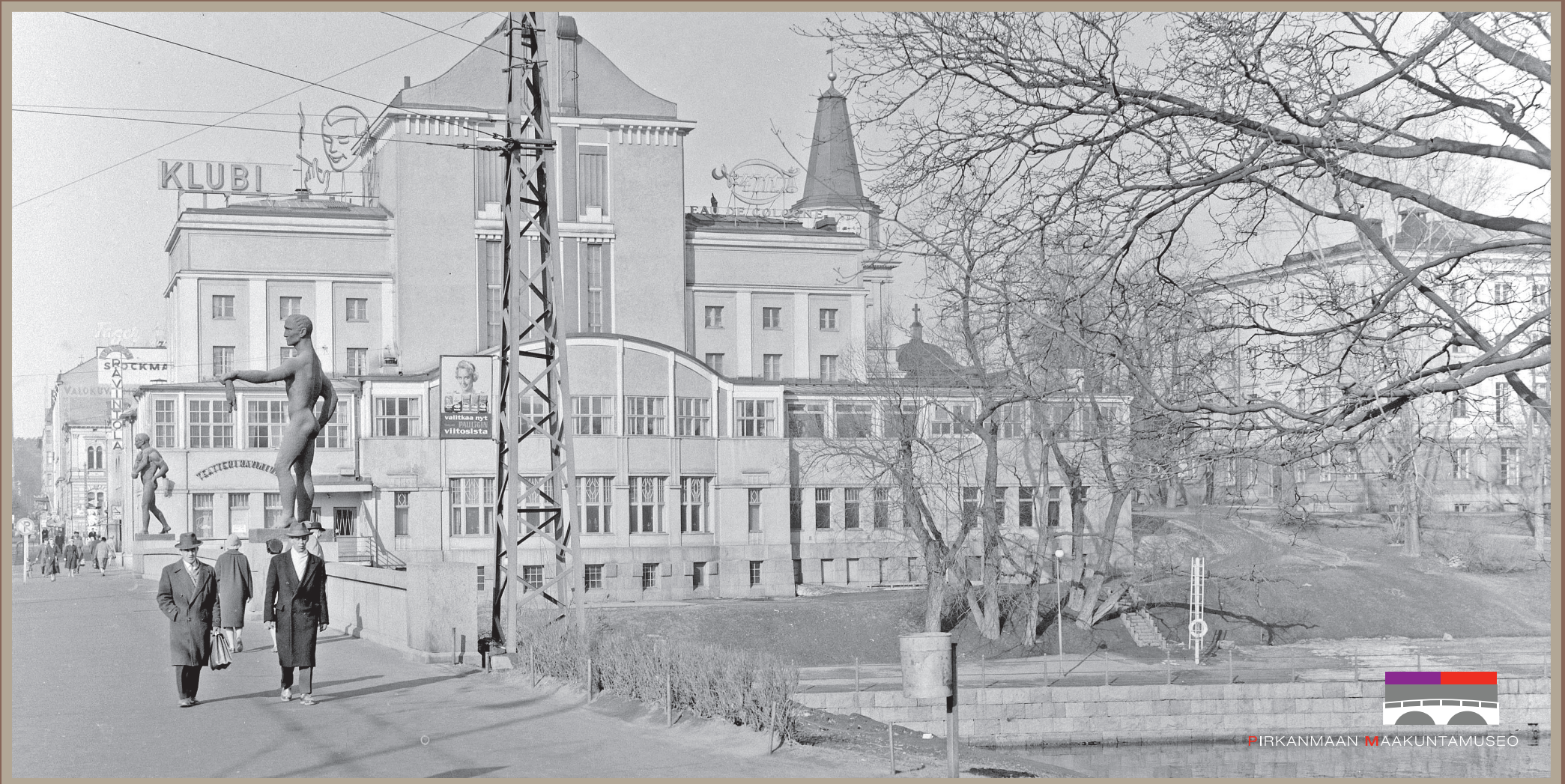

Tampereen Teatterin RAKENNUSHISTORIASELVITYS

SANNA KUUSIKARI | 2022

PIRKANMAAN MAAKUNTAMUSEO

**Tampereen Teatterin
rakennushistoriaselvitys**

Pirkanmaan maakuntamuseo
Sanna Kuusikari 2022

Sisältö

Johdanto	3		
Perustiedot	4		
1. Sijanti	5		
Tampereen Teatteria koskevat kaavat	6		
2. Tontin historia	10		
3. Teatterin historiaa	17		
3.1. Teatteritalo sotien aikana	22		
3.2 1960-luku ja Pikkuteatteri	25		
3.3. 1980-luvun peruskorjaus ja 1990-luvun lama	26		
4. ”Teatterin uusi koti”			
- Tampereen Teatterin rakennushistoria	30		
5. Rakennushistoria: muutokset	52		
5.1. Muutokset Tampereen Teatterissa 1910-luvulta jälleenrakennusaikaan	53		
5.2 1960-luku-1980-luku; Pikkuteatteri ja Kesätillikka	63		
5.3 Peruskorjaus 1987: ”Muutoksia kaikissa kerroksissa”	78		
5.4 Peruskorjauksen jälkeisestä ajasta 2000-luvulle	83		
6. Nykytila	89		
Julkisivut	90		
Kesätillikka	92		
Sisätilat	114		
Keskeiset sisätilat	123		
Historiallisia paikkoja	191		
7. Ympäristö	195		
		8. Yhteenveto ja johtopäätökset	207
		Kaavahistoria, ympäristö ja suojelustatus	207
		Suojelu	208
		Historia	208
		Arkkitehtuuri	208
		9. ARVOT	209
		10. Muutoskestävyys ja toimenpidesuositukset	210
		Lähdeluettelo	213

Tampereen Teatterin näyttämö kuvattuna mahdollisesti 1960-luvulla. Kuva: Tampereen Teatterin arkisto.

Johdanto

Helmikuaisena iltana vuonna 1913 joukko parhaimpiinsa pukeutuneita kutsuvieraita saapui juhlistamaan kauan odotetun Tampereen Teatterin avajaisia. Osa juhlaväestä jäi vossikan kyydissä rakennuksen torin puoleisella edustalla ja riisui paksun talvipaltonsa näyttävän eteishallin naulakkoon. Ennen varsinaista avajaisnäytelmää kuultiin *Finlandia*-hymni, *Maamme*-laulu ja Jalmari Hahlin pitämä juhlapuhe. Ilta oli merkittävä. Avajaisnäytelmänä oli Arvid Järnefeltin ”Manon”, jonka Järnefelt oli kirjoittanut vasta vasten Tampereen Teatteria varten. Ilta oli menestys: Tampereen Teatterin rakennus, ”teatterin oma koti”, kuten Aamulehti vuonna 1913 rakennusta kuvasi, sai lehdistöstä myönteisen vastaanoton niin arkkitehtonisesti kuin taiteelliselta sisällöltäänkin.

Tampereen Teatterin suunnittelivat arkkitehdit Kauno S.Kallio ja Oiva Kallio. Kauno S.Kallio oli aiemmin voittanut teatteritalosta julistetun arkkitehtikilpailun työllään ”Thais”. Kilpailutyön arkkitehtuurinen ajatus nojasi saksalainen teatteriarkkitehti Max Littmanin ideologiaan amfiteatterista. Lopulliset suunnitelmat kuitenkin poikkesivat julkisivujen osalta toteutuneesta rakennuksesta ollen kilpailutyötä klassistisemmat.

Teatteri sijaitsee Tampereen Keskustorin itäpuolella. Sen asema keskeisellä paikalla, Tampereen nykyisen pääkadun varrella ja Keskustorin reunalla on merkittävä. Rakennus on säilynyt alkuperäisessä tarkoituksessaan kulttuurirakennuksena ja Tampereen Teatterin ”kotina”. Tampereen Teatteri on toiminut rakennuksessa yhtäjaksoisesti sen valmistumisesta lähtien. Tyyllillisesti rakennus edustaa klassismia ja myöhäistä Jugendia. Yhdessä vanhan kirkon, kellotapulin ja Kulttuuritalo Laikun (entinen kirjastotalo) kanssa Tampereen Teatteri muodostaa yhtenäisen klassistisen kokonaisuuden Kirkkopuiston ympärille.

Rakennuksen säilyneisyysaste on korkea huolimatta siitä, että rakennusta on laajennettu vuosien aikana useaan otteeseen. Rakennus on muutoksista huolimatta säilyttänyt ominaispiirteensä. Peruskorjaus 1980-luvun lopulla toimi eheyttävästi ja palautti rakennuksen sisätiloihin sen alkuperäisen ilmeen. Vuosikymmenien aikana tehdyt laajennukset ovat pääpiirteittäin toteutettu rakennuksen alkuperäistä arkkitehtuuria arvostaen ja kokonaisuuteen jäsentyen. Teatterirakennus on suojeltu asemakaavassa ja teatterin merkitys Tampereen kaupunkikuvassa on huomioitu useissa eri selvityksissä, jotka esitellään selvityksessä kohdassa ”Sijainti”.

Työn tavoite ja sisältö

Tampereen Teatterin rakennushistoriaselvitys on laadittu tulossa olevan perusparannushankkeen pohjaksi ja rakennuksen teknistä ylläpitoa varten. Työn tilaaja on Tampereen Teatteritalo-säätiö.

Selvityksessä tarkastellaan rakennuksen syntyvaiheet, keskeiset muutokset sekä rakennuksen ominaispiirteet ja säilyneisyys. Selvityksen loppuun on koottu toimenpidesuosituksia, joiden tarkoituksena on säilyttää kohteen kulttuurihistorialliset arvot. Rakennushistoriaselvitys on laadittu ajalla 16.5.-26.7.2022. Työtä ovat ohjanneet Pirkanmaan maakuntamuseon rakennustutkijat Anna-Leena Lehto ja Miinu Mäkelä. Työn on laatinut FM Sanna Kuusikari. Selvityksen teknisenä asiantuntijana on toiminut perinnerakennusmestari Anne Uosukainen.

Lähteet ja menetelmät

Selvityksen tutkimusmenetelminä on käytetty kenttätutkimusta, arkistotutkimusta ja tutkimuskirjallisuuteen tutustumista. Arkistotutkimus sisältää Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkiston rakennuspiirustukset, Arkkitehtitoimisto Forssin arkiston rakennuspiirustukset Tampereen Teatterista vuosilta 1912-1931, Vapriikin kuva-arkiston aineiston, Tampere-Seuran arkiston valokuvia sekä arkkitehti Lasse Kosusen arkistoimat lehtileikkeet ja valokuvat teatterista. Aikalaistietoa Tampereen Teatterin alkuvaiheista on haettu kirjallisuuden lisäksi Kansallisarkiston digitaalisesta sanomalehti-arkistosta, joka on tarjonnut tärkeää tietoa ajankuvasta, alkuperäisistä sisämateriaaleista sekä urakoitsijoista.

Lähdekirjallisuudessa merkittävimpänä on olleet teatterin historiaa käsittelevät teokset; Panu Rajalan *Tunteen tulet, taiteen tasot*, Matti Wacklinin vielä julkaisematon teos Tampereen Teatteritalon Säätiön historiasta ”*Teatterin tukija*” ja arkkitehti Lasse Kosusen arkkitehtuurin diplomityö vuodelta 1983.

Tampereen Teatterin rakennushistoriaselvitys sisältää johdannon Tampereen Teatterin historiaan, rakennushistorian eri vuosikymmenillä tapahtuneista muutoksista, rakennuksen ominaispiirteet ja keskeiset sisätilat, ympäristötarkastelun sekä johtopäätökset.

Heinäkuussa 2022,
Sanna Kuusikari

Teatteri kuvattuna Koskipuistosta arviolta 1950-luvulla. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

Teatteri kuvattuna vuonna 1952. Kuva: E.M.Staff/Vapriikin kuva-arkisto.

PERUSTIEDOT

Osoite:	Keskustori 2, 33100 Tampere
Kiinteistötunnus:	837-102-0008-0008
Omistaja:	Tampereen Teatteritalon säätiö
Rakennusaika:	1912 (otettu käyttöön 1913) Hämeenkadun puoleinen korotus 1931, ravintolaosan laajennus 1939, yläravintola 1945, laajennus pohjoispuolelle ja peruskorjaus 1988-1989
Suunnittelija:	arkkitehdit Kauno S.Kallio ja Oiva Kallio muita suunnittelijoita: arkkitehdit Bertel Strömmer, Harry W.Schreck, Lasse Kosunen

Teatteritalo

Runko	Tiilimuuraus
Perustus	Lohkottu luonnonkivi
Vuoraus	Rapattu
Ikkunat	Puuikkunat (osa alkuperäisiä, osa 1960-luvulta, osa 1980-luvulta)
Katemateriaali	Saumattu pelti (+ huopa)
Katon muoto	Harjakatto, tasakatto
Syöksytorvet	Metalliset

1. Sijanti

Tampereen Teatterin tontti sijaitsee keskeisellä paikalla Keskustorin itäpuolella ja Tammerkosken rannalla, aivan Hämeensillan kupeessa. Teatterin länsipuolella aukeaa Keskustori, jonka horisontaalisena päätepisteenä kohti itää rakennus toimii. Arkkitehtonisesti klassismia ja myöhäistä jugendia edustavaa teatteritaloa ympäröi eri rakennusaikakausia ja -tyylejä edustavia, kaupunkikuvallisesti ja historiallisesti merkittäviä rakennuksia. Lännessä teatteria vastapäätä sijaitsee Tampereen raatihuone (1890, Georg Scherck). Sen oikealla puolella on Sandbergin talo (F.L.Calonius 1897) ja Keskusvirastotalo (1967 ja 1975, Aarne Ervi). Teatterin eteläpuolella kulkee vilkkaasti liikennöity Hämeenkatu, jonka toisella puolella sijaitsevat Tempon (1939, Bertel Strömmer) ja Sumeliuksen talot (1901, Grahn, Hedman & Wasastjerna). Teatterin eteläpuolelta alkaa Hämeensilta (1929/2019). Teatteritalon itäpuolella virtaa Tammerkoski, jonka vastarannalta alkaa Kyttälän kaupunginosa. Teatterin pohjoispuolella sijaitsee Tampereen Vanha kirkko (1824, Charles Bassi), kellotapuli (1828, Carl Ludvig Engel) vanha kirjastotalo eli nykyinen Kulttuuritalo Laikku (1925, Jussi ja Toivo Paatelainen) ja Frenckellin entinen paperitehdas (1903-1905, Birger Federley).

Tampereen Teatterin voi luonnehti sijaitsevan ikään kuin agoralla, jossa sen ympärille on keskittynyt niin maallisen vallan, kuin kirkon, kulttuurin, kaupankäynnin ja teollisuuden maamerkkejä. Tampereen Teatteri on merkittävä paitsi keskeisen sijainnin ja kaupunkikuvan kannalta mutta myös historiallisesti, sillä tontin pohjoispuolella sijaitsi aikoinaan Tammerkosken kartano, jonka ympärille Daniel Hall hahmotteli perustettavan Tampereen kaupungin vuonna 1775. Kaupungin ytimeen Hall sijoitti torin, jonka ympärille hän jäsenteli neljän uskontokunnan kirkot. Tori sijaitsee edelleen sillä paikalla, jolle Hall sen suunnitteli.

Kuva 1. Rakennukset: 1. Tampereen Teatteri 2. Tampereen raatihuone 3. Sandbergin talo 4. Keskusvirastotalo 5. Tempon talo 6. Sumeliuksen talo 7. Hämeensilta 8. Vanha Kirkko ja kellotapuli 9. Kulttuuritalo Laikku 10. Frenckellin entinen paperitehdas.

Tampereen Teatteria koskevat kaavat

Tampereen teatteria koskevat asemakaava vuodelta 1986 (6398), keskustan strateginen osayleiskaava vuodelta 2019 ja maakuntakaava vuodelta 2017. Lisäksi tontti kuuluu valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöön. Tampereen Teatteri on suojeltu asemakaavalla.

Asemakaava

Tampereen teatteria koskeva kaava 6398 on vahvistettu 23.4.1986. Asemakaavassa tontti on merkitty YY-3-alueeksi eli kulttuuritoimintaa palvelevien rakennusten korttelialueeksi teatteria varten.

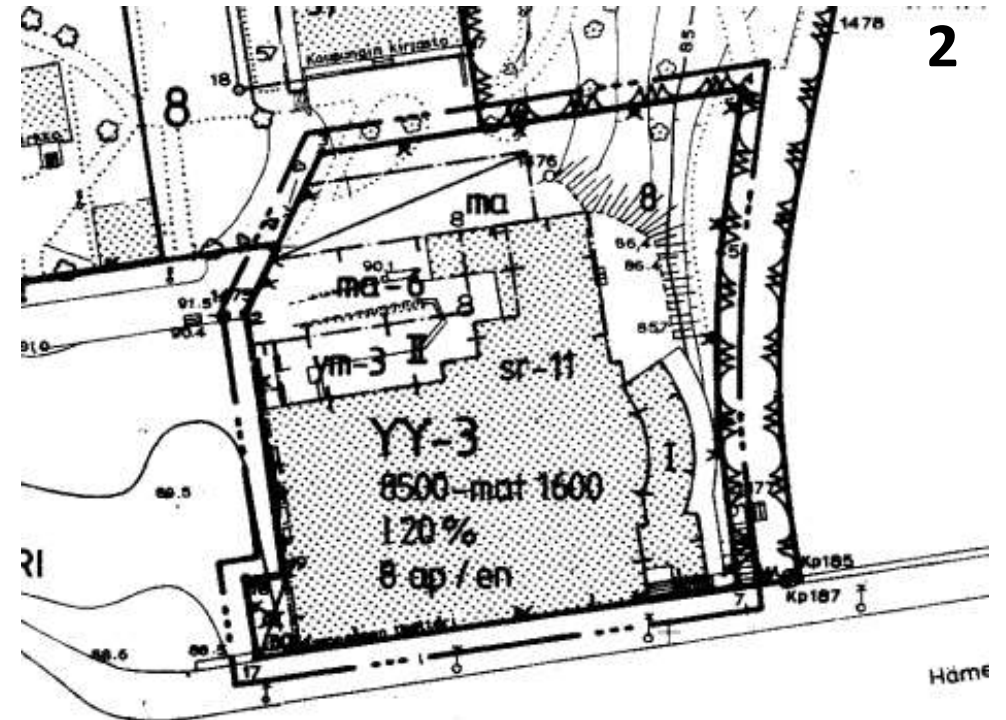
Teatteritalon tonttia koskee merkintä: sr-11:

Rakennustaiteellisesti arvokas ja kaupunkikuvan kannalta säilymisen kannalta tärkeä rakennus. Rakennusta ei saa purkaa. Rakennuksessa suoritettavien korjaus- ja muutostöiden tulee olla sellaisia, että rakennuksen rakennustaiteellisesti arvokas ja kaupunkikuvan kannalta merkittävä luonne säilyy. Rakennuksessa saadaan kerrosalaan kuulumattomia tiloja muuttaa kerrosalaan laskettaviksi tiloiksi riippumatta siitä, mitä asemakaavassa on määrätty tontin tai rakennusalan enimmäiskerrosalasta, myös rakennuksen ullakko – ja kellarikerroksessa saadaan muuttaa tiloja.

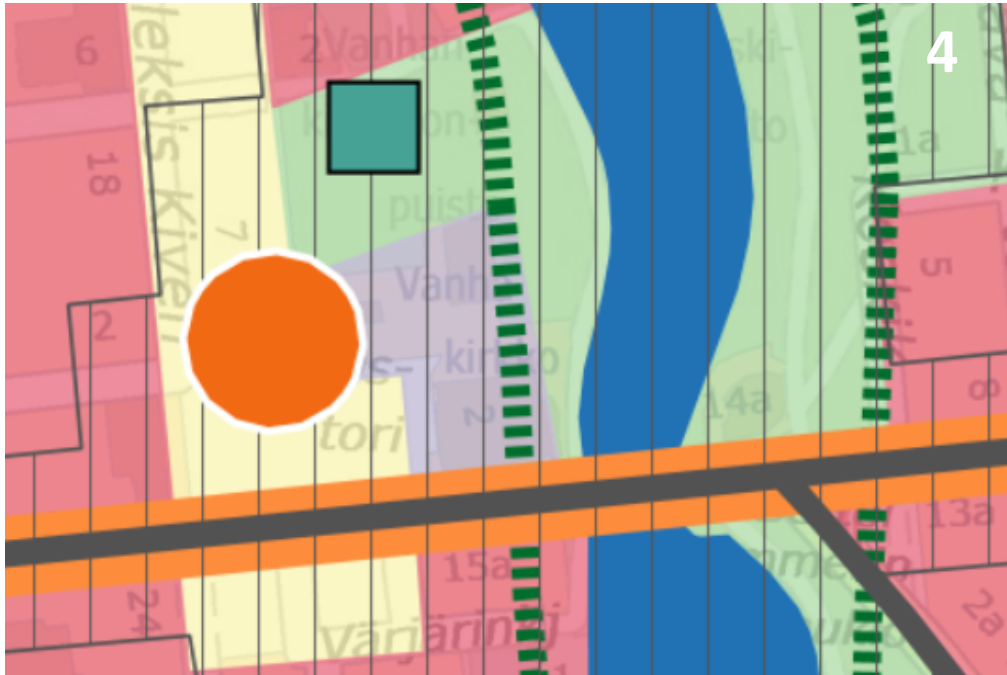
Tampereen Teatterin tontti sijaitsee keskusta-alueella, jota koskee *Tampereen Viiden tähden keskusta-kehitysohjelma*. Maapoliittisessa hankeessa Keskustori kuuluu läntiseen alueeseen. Keskustorin kehittäminen kuuluu WEST-visioon, jossa Tampereen kaupungin tarkoituksena on luoda keskusta-alueelle uusi talvipuutarha, liikumiskeskus, uusia kävelysiltoja, innostavia tapahtumia ja luoda Keskustorin ympärille ”kulttuurisilmukka”, joka yhdistäisi läntisen keskustan kulttuurikohteet toisiinsa. Lisäksi hankkeen toisena tarkoituksena on puistojen ja viheralueiden elävöittäminen sekä kolmantena muun muassa pysäköinnin kehitysmahdollisuudet.

Kuva 2. Tampereen Teatterin tonttia koskeva kaava vuodelta 1986. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Kuva 3. Ote ajantasakaavasta Tampereen kaupungin karttapalvelu Oskarista. Kohde on merkitty YY-3-alueeksi eli kulttuuritoimintaa palvelevien rakennusten korttelialueeksi.

Keskustan strateginen osayleiskaava (vahv. 16.1.2019)

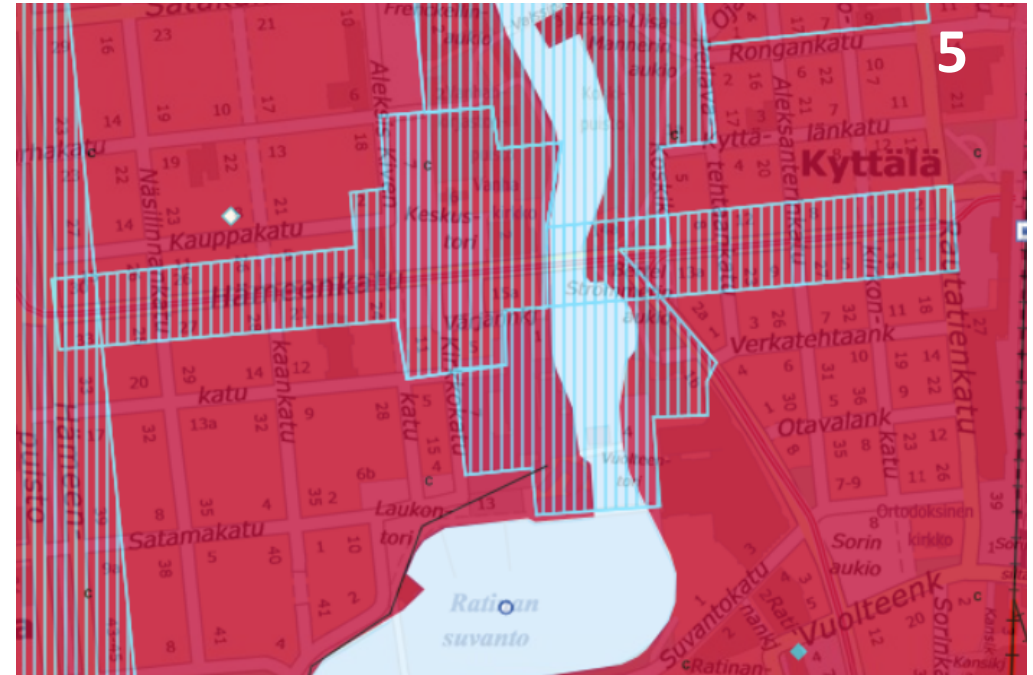

Osayleiskaavassa teatterin tontti sijaitsee hallinnon ja palvelujen alueella, jossa "Alue varataan julkisia palveluja (esim. oppilaitoksia) ja kulttuuripalveluita (esim. teattereita) varten. Yksityisten palveluiden osuus voi olla julkisia palveluita suurempi. Alueille voidaan sijoittaa vähäisessä määrin myös kaupallisia palveluja ja asumista."

Alue kuuluu lisäksi valtakunnallisesti arvokkaaseen rakennettuun kulttuuriympäristöön (RKY 2009), jossa alueella tapahtuva kehittäminen on sovitettava kulttuuriympäristön vaatimuksiin. Yleiskaavassa on määräyksenä, että "asemakaavoituksen yhteydessä tapahtuvat oleelliset maankäytön muutokset tulee perustella ja käsitellä viranomaisneuvottelussa tai olemalla muutoin yhteydessä museoviranomaisiin ja elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukseen".

Alue on lisäksi merkitty ydinkeskustan kehittämisvyöhykkeeseen.

Maakuntakaava (vahv. 8.6.2017)

Teatterin tontti sijoittuu maakuntakaavassa keskustatoimintojen alueelle. C- kohde-merkinnällä osoitetaan palveluiltaan paikalliskeskustasoisten kuntien pääkeskusten likimääräinen sijainti. Alueella voi sijaita keskustahakuisia palvelu-, hallinto- ja muiden toimintojen alueita, kauppaa, asumista ja työpaikkoja sekä niihin liittyviä liikennealueita ja puistoja.

Teatterin tontti sijaitsee valtakunnallisesti merkittävällä rakennetun kulttuuriympäristön alueella, josta kaavassa mainitaan seuraavaa: "Alueen yksityiskohtaisemmassa suunnittelussa, rakentamisessa ja käytössä on varmistettava, että valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöjen arvot säilyvät. Uusi rakentaminen on sopeutettava alueen kulttuuriympäristön ominaispiirteisiin ja ajalliseen kerroksellisuuteen."

Kuva 4. Ote Keskustan strategisesta osayleiskaavasta vuodelta 2019. Lähde: Tampereen kaupungin karttapalvelu Oskari.

Kuva 5. Ote maakuntakaavasta vuodelta 2017. Lähde: Tampereen kaupungin karttapalvelu Oskari.

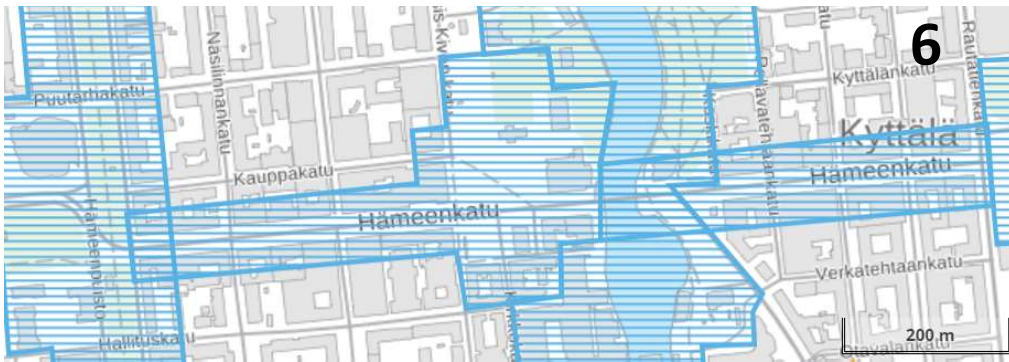
Tampereen teatteri ja sen tontti on huomioitu myös erilaisissa selvityksissä:

Museovirasto, RKY:

Tampereen Teatteri kuuluu Museoviraston RKY-alueeseen, joka käsittää Hämeenkadun, Hämeensillan ja Keskustorin:

”Tammerkosken ylittävä Hämeensilta yhdistää keskustan kaksi puolta ja sillalta avautuu näkymä Tammerkosken kansallismaisemaan. Hämeensillan länsipuolella Hämeenkatu lävistää Keskustorin, joka on nykyisin lähes samalla paikalla kuin Tampereen ensimmäiseen, 1775 laadittuun, asemakaavaan merkitty toriaukio, kirkkoaukio.”¹

Tampereen Teatteri on mainittu erikseen RKY-alueen rakennuskannassa.

Tampereen kantakaupungin rakennuskulttuuri, 1998:

Rakennus on luokiteltu RKM I-luokkaan eli kohde on rakennustaiteellisesti, maisema-kaupunkikuva, ympäristökokonaisuus ja kulttuurihistoriallisesti I-luokkaan kuuluva eli suojeltu lailla tai asemakaavalla.

”Teatterin julkisivua jäsentävät massiivinen klassistinen pylväikkö ja päätykolmioaihe. Fasadin yksityiskohdissa on vielä jäljellä jugendarkkitehtuurin muotoja. Rakennuksen käyttöä ilmentävät kaksi reliefimäistä teatterinaamiota pääfasadin yläkulmissa.”²

Tampereen kantakaupungin ympäristö- ja maisemaselvitys, 2008:

Teatterin edustalla kulkee Tammerkosken rannan puisto, joka on merkitty merkittäväksi viherverkoston osaksi, joka on luonnontalouden, maiseman, historian, kaupunkikuvan sekä virkistystoimintojen kannalta merkittävimmän viherverkoston osa.

¹ [Tampereen Teatteri Museoviraston RKY-sivustolla](#)

² Tampereen kantakaupungin rakennuskulttuuri 1998, 43.

Kohde on erityisen tärkeä elinvoimaisen viherverkoston ylläpitämisessä, jota ei tulisi muuttaa kuin vain erityisestä syystä. Viherverkoston ympäristöön kuuluu merkittäviä rakennuksia.

”Hämeenkatu on Tampereen keskustan halkaiseva akseli ja keskeinen liike- ja kaupakatu. Leveä bulevardityyppinen puistokatu periytyy 1800-luvun asemakaavoista. Kadun varren nykyinen 3-6 -kerroksinen rakennuskanta muodostuu liike-, pankki- ja julkisista rakennuksista. Kadun läntinen pääte on Aleksanterin kirkko 1880-luvulta ja itäisenä päätteenä on rautatieasema 1930-luvulta. Tammerkosken ylittävä Hämeensilta yhdistää keskustan kaksi puolta ja sillalta avautuu näkymä Tammerkosken kansallismaisemaan. Hämeensillan länsipuolella Hämeenkatu lävistää Keskustorin, joka on nykyisin lähes samalla paikalla kuin Tampereen ensimmäiseen, 1775 laadittuun, asemakaavaan merkitty toriaukio, kirkkoaukio.”

Lisäksi teatterirakennus kuuluu osana Tammerkosken kansallismaisemaan.

Kansallinen kaupunkipuisto

Tampere on jättänyt ympäristöministeriölle alkuvuodesta 2021 hakemuksen Kansallisen kaupunkipuiston perustamisesta Tampereelle. Perusteluina mainitaan muun muassa tunnusomainen ja tunnistettava maisemarakenne sekä historialliset elementit, kuten teollisuushistoria sekä kaupunkirakenteen ajallinen kerroksellisuus. Perusteluissa mainitaan lisäksi, että *”kaupungin historia kiteytyy Tammerkosken kansallismaisemaan, joka on kaupungin teollistumisen ja kaupungistumisen perusta. Tarinan keskiössä on Tampereen huomattava merkitys suomalaisena teollisuuskaupunkina, joka kytkeytyy kaupungin ainutlaatuisen sijaintiin järvien ja harjujen solmukohdassa.”* Teatterin ympäristön kannalta merkittävää on, että *”Tampereen kaupungin tarinaan lukeutuvat myös keskeiset kaupunkitilat. Hämeenkatu, Tammerkosken rannat ja Keskustori kirkkoineen ovat keskustan merkittävimpiä julkisia kaupunkitiloja, joilla on myös kansallista symboliarvoa. Koskenvarren puistot ja Hämeenpuiston esplanadi ovat kaupunkilaisten kaupunkikuvallisesti merkittäviä julkisia viherympäristöjä.”³*

Kuva 6. Ote RKY-alueen kartasta. Lähde: [Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt](#)

³ KH kokous 7.12.2020, §514 Tampereen kaupungin hakemus kansallisen kaupunkipuiston perustamiseksi.

TONTIN HISTORIA

2. Tontin historia

Kun Tampereen kaupunki perustettiin vuonna 1779, sen paikaksi määrättiin Tammerkosken Säterin maat kosken länsipuolella.⁴ Nykyisen teatterin tontin pohjoispuolella sijaitsi Tammerkosken kartano, mutta teatterin tontilla ei todennäköisesti vielä tällöin ollut ollenkaan rakennuksia. Tammerkosken kartanon vanhat rakennukset nimittäin jäivät koskenrantaan juuri ja juuri vuonna 1775 laaditun asemakaavan ulkopuolelle.⁵ Aivan ensimmäiseen asemakaavaan vuonna 1775 maanmittari Daniel Hall piirsi kaupungin sydämeen kauppatorin, jonka varrelle hän sijoitti paikan neljän uskontokunnan kirkolle ja raatihuoneelle. Torin Hall todennäköisesti sijoitti nykyiselleen paikalleen siksi, että se oli tasainen paikka molemmin puolin sitä halkovaa katua. Tampereen teatterin tuleva tonttia ei kaavaan ollut hahmoteltu, vaan alue sijoittui vuoden 1779 kaavassa kauppatorille. Tammerkosken ylittävä silta sijaitsi hieman pohjoisempana, kunnes se vuoden 1826 asemakaavakartassa sijaitsee suurin piirtein nykyisen Hämeensillan kohdalla.

Syksyllä 1798 Tampere sai ensimmäiset asukkaansa, kun vastaperustettuun kaupunkiin muutti 92 asukasta. Tonteista porvareille annettiin Kauppakadun ympäristössä olevat tontit, käsityöläiset sijoitettiin kaupungin reunoille ja vesivoimaa tarvitsevat teollisuusyrittäjät saivat maata kosken rannalta. Teatterin tontti on siis sijainnut keskeisellä paikalla jo kaupungin perustamisesta lähtien. Viimeistään Vanhan kirkon valmistuttua vuonna 1825 se määritteli torin ympäristön tilaa, josta tuli julkista. Kirkon viereiselle tontille perustettiin ensimmäinen julkinen kävelypuisto 1830.⁶ Vuoden 1826 asemakartassa tontti on jo olemassa.

Tontin aiemmasta rakennushistoriasta on vähänlaisesti tietoa. Tontilla ei 1700-luvun lopulla todennäköisesti ollut rakennuksia, mutta kaupungin kasvaessa sen parhaalla paikalla ollut tontti ei kauaa pysynyt tyhjiällä. Vuoden 1882 August Ahlbergin kaavakartassa tontilla 11 näkyy piirilääkäri Bonsdorffin talo. Rakennuksen rakentamisaika ei ole tiedossa, mutta valokuvia ja rakennuksen tyyliä tulkiten Bonsdorffin talo oli valmistunut mahdollisesti 1820-1840-luvulla. Rakennus oli empire-tyylinen, aumakattainen ja oletettavasti hirsirunkoinen asuinrakennus, joka oli asemoitu itä-länsisuuntaisesti niin, että symmetrisesti sijoitetuista ruutuikkunoista aukesi näkymä kohti Tammerkoskea. Tontilla oli asunut ilmeisesti jossain vaiheessa, ennen Bonsdorffin lääkäriperhettä, myös pormestari Sacklen, joka saattoi olla talon rakennuttaja.⁷

Kun piirilääkäri Bonsdorff kuoli vuonna 1894, talo oli ollut jo pitkään tyhjiällä, sillä

4 Rasila 1988, 391.

5 Rasila 1988, 406.

6 Donner & Hautamäki, 2005, 48

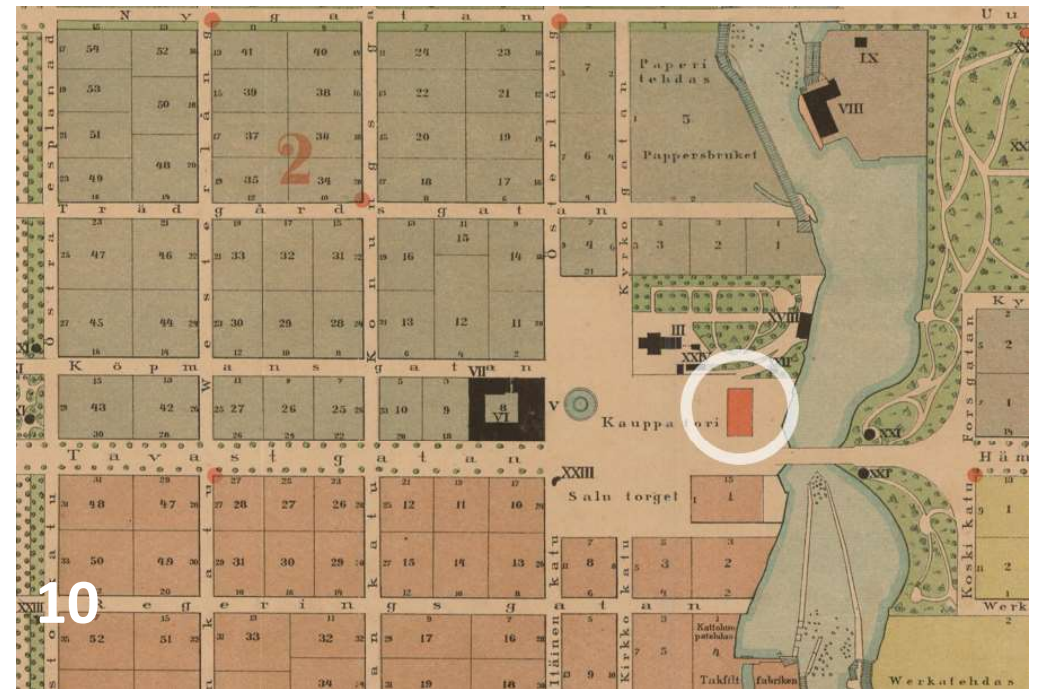
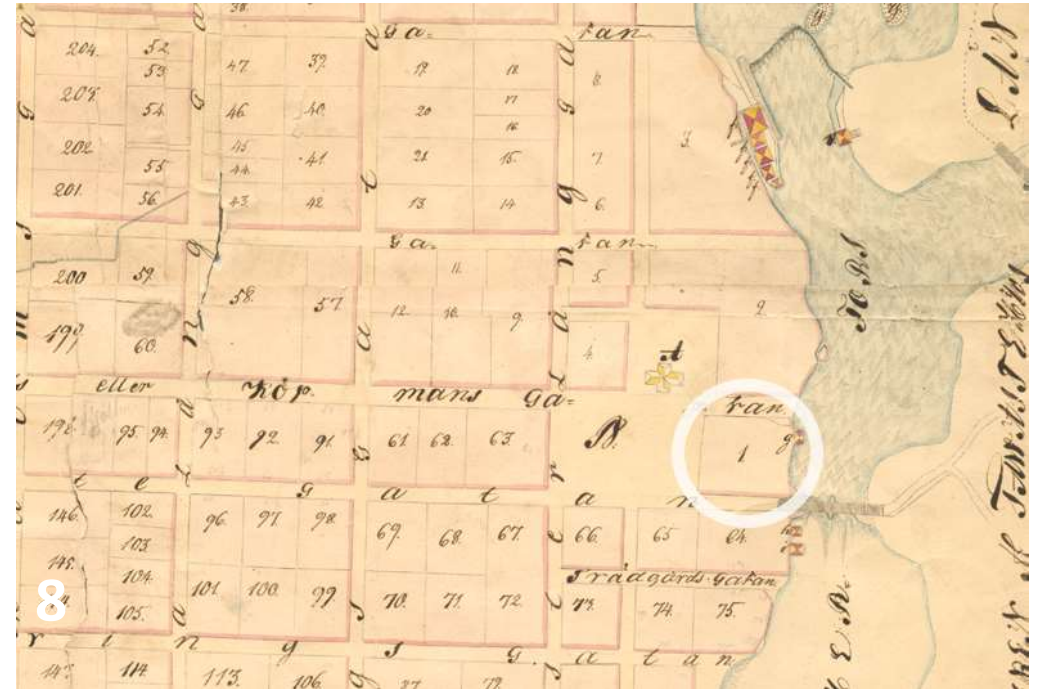
7 Wacklin 2022, 5; Kosunen 1983, 8.

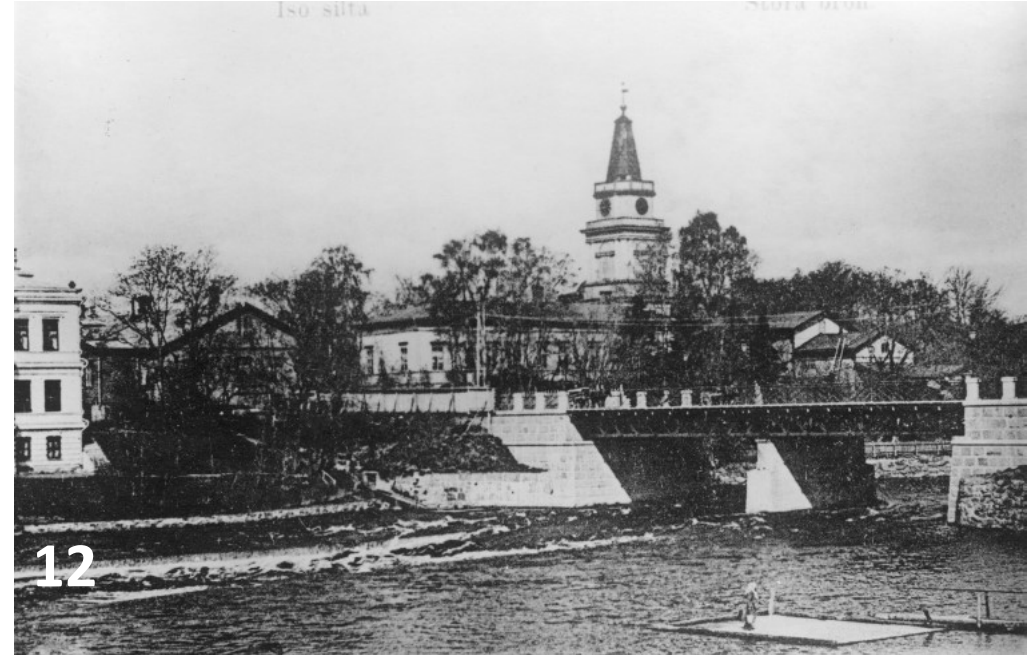

Ote vuoden 1696 kartta Tammerforsin kylästä. Kuvaan on ympyröity valkoisella teatterin tontti. Lähde: Tampereen kaupunginarkisto, Tammerkosken ympäristön kartta vuodelta 1696. Merkinnät selvityksen tekijän.

Daniel Hallin vuonna 1779 piirtämä Tampereen kaupungin perustamiskartta. Kartassa teatterin tuleva tontti jää kaupapatorin alle (tontti paikka merkitty punaisella). Tammerkosken ylittävä silta on nykyistä Hämeensiltaa pohjoisempana. Lähde: Tampereen kaupunginarkisto, Daniel Hallin kartta vuodelta 1779, merkinnät selvityksen tekijän.

perheen elämä oli siirtynyt Rauhaniemeen, jonne Bonsdorff oli jo 1870-luvulla kunnostanut Romsin huvilan.⁸ Carl Bonsdorffin kuoltua työmatkalla 1894 päätti perikunta luopua kaupunkiasunnosta ja se siirtyi Tampereen kaupungin omistukseen 66 000 Suomen markalla vuonna 1895.⁹ Kaupungilla oli ensin tarkoituksena rakentaa tontille kauppahalli, ja tontilla sijainneet rakennukset purettiin. Suunnitelmat kauppahallille ehdittiin jo tilatakin, mutta Teknillinen klubi ehdotti, että rakennus sijoitettaisiin muualle, jolloin kauppahalli-hanke torin varrelle raukesi. Ilmeisesti kauppahallia pidettiin myös liian arkisena kaupungin parhaalle rakennuspaikalle.¹⁰ Kauppahallin lisäksi tontille oli ehditty ehdottaa muun muassa pappilan rakentamista, kirkkoherranvirastoa ja kirkkokonttoria ennen kuin maaliskuussa vuonna 1903 Tampereen teatteritalon osakeyhtiön väliaikainen toimikunta esitti kaupungin valtuusmiehille, että tontista luovutettaisiin täydellä omistusoikeudella maa-alue teatterille ja omistus siirrettäisiin perustettavan osakeyhtiön nimiin.¹¹

8 Wacklin 2022, 5, Heiskasen ja Luodon Kauppi-Niihamaan Osayleiskaava-alueen kulttuuriympäristöselvityksessä huvilan on kerrottu tulleen Bonsdorffin omistukseen 1880-luvulla, Heiskanen & Luoto 2004, 12.

9 TKA Tampereen kaupungin kunnalliskertomus 1896, 4-5.

10 Kosunen 1983, 8.

11 Wacklin 2022, 5.

Teatteritalon mahdollistavaa asemakaavaa ei kuitenkaan hyväksytty senaatissa ensimmäisellä kerralla vuonna 1905, sillä aikomus sijoittaa teatteri vanhan kirkon viereiselle

Kuvat: 7. Ote Tampereen perustamisasemakaavasta vuodelta 1779, teatteritalon tuleva tontti merkitty valkoisella ympyrällä. Lähde: Tampereen kaupunginarkisto, merkinnät selvityksen tekijän.

8. Ote Johan Gustav Walleniuksen asemakartasta vuodelta 1826, johon teatteritalon tuleva tontti nro 1 on jo merkitty. Hämeensillan paikka on hahmottunut suurin piirtein nykyiselle sijainnilleen Hämeenkadun jatkeeksi. Lähde: Tampereen kaupunginarkisto, merkinnät selvityksen tekijän.

9. Ote August Ahlbergin asemakartasta vuodelta 1882, jossa näkyvät tontilla aiemmin sijainneiden rakennusten asemoinnit. Rakennukset purettiin 1890-luvun puolivälin jälkeen. Lähde: Tampereen kaupunginarkisto, merkinnät selvityksen tekijän.

10. Ote Lambert Pettersonin asemakaavasta 1896, jossa teatteritalon tontti on suunniteltu yleisten rakennusten alueeksi. Tällöin suunnitelmassa oli vielä sijoittaa tontille Kauppahalli. Lähde: Tampereen kaupunginarkisto, merkinnät selvityksen tekijän.

11. Hämeensilta talvella 1884. Kuvassa oikealla näkyy Bonsdorffin talon kattoa. Kuva: Lagergrén/ Vapriikin kuva-arkisto.

12. Bonsdorffin talo kuvattuna kosken itärannalta arviolta 1890-luvulla. Kuvasta näkyy, että talo on empire-tyylinen, aumakattoinen rakennus. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

13

tontille aiheutti kaupungissa kulttuuririidan. Tontin perusteltiin olevan liian ahdas kulissivaraston rakentamiselle ja luovan paloturvallisuusriskin. Lisäksi teatteritalon todettiin olevan liian lähellä kellotapulia.¹² Teatterirakennuksen todettiin myös olevan täysin sopimaton uskonnollisen rakennuksen viereen, jossa se pelkällä olemassaolollaan loukkaisi kansan uskonnollisia tunteita, varsinkin kun teatterissa epäiltiin käytettävän väkijuomia.¹³ Toukokuussa 1906 lähetettiin uusi anomus senaatille, jossa tonttia oli siirretty 15 metriä itään ulottuen kosken rantaan saakka. Päätöstä teatterin asemakaavalle jouduttiin odottamaan puolitoista vuotta, kunnes myönteinen päätös lopulta tuli vuonna 1907. Ehtona oli, että ettei tontille rakennettavaksi aiottu teatteritalo miltään kohdalta saisi olla kahtakymmentä metriä lähempänä viereisellä tontilla olevia rakennuksia.¹⁴

12 Wacklin 2022, 2.
 13 Kosunen 1983, 10.
 14 Kosunen 1983, 12

Tonttiasian ratkettua perustettiin teatteritalo-osakeyhtiö joulukuun 16 päivä vuonna 1908. Yhtiöllä oli pääomaa 41 700 markkaa, jonka turvin se tilasi luonnokset ja kokonaiskustannusarvion arkkitehteiltä Wivi Lönn, Birger Federly ja Toivo Paatola.¹⁵ Teatteritalon luonnokset ovat kadonneet, mutta kokonaisarvio teatterihankkeelle oli 400 000 markkaa. Teatteritalo-osakeyhtiöllä oli varoja 41 700 markkaa, Näyttämötaiteen yhdistyksellä 6 517 markkaa ja Tampereen Teatterin sisustussäätöillä 1 859 markkaa, joista kaksi viimeistä sulautettiin osaksi taloyhtiötä. Lisäksi Tampereen kaupunki oli varannut teatteritaloa varten 145 592 markkaa, loput otettiin lainana. Teatteritaloa ei toteutettu Lönnin, Federleyn ja Paatolan luonnostelmien mukaan, vaan teatteritalosta järjestettiin arkkitehtuurikilpailu vuonna 1910. Kilpailun voitti arkkitehti Kauno S. Kallion kilpailutyö ”Thais”.¹⁶

Kuva 13. Ote vuoden 1908 asemakaavasta, jossa teatteritalolle on merkitty oma tontti. Lähde: Tampereen kaupunginarkisto, merkinnät selvityksen tekijän.

15 Wacklin 2022, 6.
 16 Kosunen 1983, 13.

Näkymä Hämeenkadulta ja Keskustorilta 1900-luvun alussa. Keskustorin eteläreuna eli Tampereen Teatterin tontti on vielä tyhjiällä. Kuvassa taustalla näkyvä rakennus on niin kutsuttu Ruuskasen talo Tammerkosken itäpuolella (Kauppias Kaarlo Ruskasen rakennuttaman talon vanhin osa valmistui 1892, nuorin 1901. Rakennuksen suunnitteli arkkitehti Lambert Petterson). Kuva: Gestrin Werner Mauritz/ Vapriikin kuva-arkisto.

Näytelmä Elinan surma arviolta 1920-luvulla, jolloin Tampereen teatterin oma teatteritalo oli jo valmistunut. Lähde: Tampereen teatterin arkisto.

TEATTERIN HISTORIA

3. Teatterin historiaa

Kun Tampereen teatteri vuonna 1904 perustettiin, oli Tampere vireä 35 000 asukkaan kaupunki.¹⁷ Se oli myös ennen kaikkea tehtaiden kaupunki, sillä juuri teollisuus oli luonut kaupungin kasvun ja tuonut Tampereelle niin porvareita kuin työläisiäkin. Uusi, moderni kaupunki ja sen luomat mahdollisuudet kiinnostivat monella saralla. Millekään koskemattomalle maalle Tampereen Teatteria ei perustettu, vaan kaupungissa oli vierailut teatteriseurueita jo 1840-luvulta saakka. Varsinainen tamperelaisten omassa keskuudessa virinnyt teatteriharrastus syntyi 1800-luvun lopulla, kun Finlaysonin puuvillatehtaan tuntikirjuri Kaarlo Palm, joka oli näytellyt myös suomalaisessa teatterissa, sai joitakin tehtaan työntekijöitä innostumaan näyttelemisestä.¹⁸ ”Pumpulitehtaan teatteri” pysyi pystyssä useita vuosia, kunnes toiminta hiipui lopulta vuonna 1877. Myöhemmin teatteriseurueita syntyi muun muassa raittiusyhdistyksen ja Tampereen nuorisoseuran ja Työväen yhdistyksen parissa. Teatterin tekemisen kannalta 1900-luvun alku oli vilkasta aikaa ja näytelmäseurueita syntyi useampiakin, mutta ne kuivuivat kasaan hyvin pian aloittamisensa jälkeen.¹⁹ Ne viitoittivat kuitenkin tietä ammattilaisteatterille ja antoivat vihjeen siitä, että Tampereella olisi tilausta ja kiinnostusta pidempiaikaiselle teatterille.

Itsenäinen, ammatillinen teatteri Tampereelle syntyi Kaarle Halmeen johdolla vuonna 1904.²⁰ Halmeen Tampereelle toivat erimielisyydet Viipurin Maaseututeatterin kanssa, jonka johdosta hän erosi keväällä 1904. Tampereelle Halmetta seurasi joukko Maaseututeatterin näyttelijöitä.²¹ Tampereella Halme aloitti teatterinsa kokoamisen, mutta hän oli tietoinen myös siitä, että taustalle tarvittaisiin taloudellinen tuki. Halme oli esitellyt jo vuonna 1903 teatterin perustamista Tampereen Suomalaisen klubin johtomiehille, mutta kipinä ei klubin jäsenistössä ottanut tulta alleen. Vuonna 1904 Halme esitteli idean Tampereen Teatterin perustamisesta Kauppaseuralle, joka lähti mukaan hankkeeseen.

Kuva 14. Kuvassa näytelmä Elinan surma mahdollisesti 1920-luvulta. Kuva: Tampereen Teatterin arkisto

17 Rasila 1984, 180. Tampereen väkiluku oli vuonna 1900 kaikki kaupunginosat mukaan laskettuna 35 311 henkilöä.

18 Rasila 1984, 701.

19 Rasila 1984, 703.

20 Tosin Tampereen teatteri oli saanut osittain alkunsa jo Kasimir Leinin perustamasta ”Suomen Näyttämöstä”, jonka kotipaikka oli Tampere, mutta teatteri pysyi pystyssä vain yhden näytäntökauden ajan. Rasila 1984, 703.

21 Rajala 2004, 21. Näyttelijät olivat Helmi Autere, Hilma Rantanen, Annikki Rissanen, Kaarlo Braxtén, Alarik Korhonen ja Kaarlo Saarnio.

Tampereen teatteri perustettiin Kauppaseuran kokouksessa 16.4.1904. Perustajajäseninä olivat kauppias R. Tirkkonen ja R. Ojanen sekä tohtorit D. Nyman ja S. Ahlman.²² Teatteria johti itseoikeutetusti Kaarlo Halme. Tampereen teatteri oli alusta saakka ammattiteatteri, mikä oli poikkeuksellista, sillä monet muut suomalaiset teatterit olivat saaneet alkunsa harrastelijajavoimin työskennelleistä seuranäyttämöistä.

Tampereen teatterin avajaisnäytäntö pidettiin jo perustamisvuoden syksynä 8.9.1904 Tampereen Seurahuoneella. Avajaisnäytelmänä oli Aleksis Kiven 5-näytöksinen murhenäytelmä ”Kullervo”, jossa nimiosaa näytteli Kaarlo Halme. Väkeä saapui runsaasti, myös pääkaupungista oli lehdistö paikalla. Runon avajaisiin teki Kaarlo Halmeen ystävä Eino Leino ja runon lausui Hilma Rantanen. Lehdistössä kiiteltiin onnistunutta Kullervo-näytelmää, muun muassa Uusi Suometar kirjoitti: ”Näyttelemisen sujui hywin antaen kauniita toiweita teatterin wastaisesta toiminnasta.”²³

Samana vuonna teatteri esitti vielä kaksi näytelmää; Gustaf af Geijerstamin *Appiukon* ja Friedrich von Schillerin *Wilhelm Tellin*. Tampereella innostus teatteriin oli kuitenkin odotettua laimeampaa, ja teatteri joutui taloudellisista syistä tekemään vierailuja maakuntiin. Teatteritoimintaa laimensi ehkä myös se, että teatterilla ei ollut alkuun omaa rakennusta, vaan se toimi sekä Tampereen Raittiustalossa, Seurahuoneella että myöhemmin VPK:n talossa. Teatteritalon suhteen Halme tosin osui Tampereelle hyvään aikaan, sillä Tampereelle oli 1800-luvun lopulta saakka haviteltu omaa teatteritaloa. Jo joulukuussa 1899 Seurahuoneella oli pidetty kokous, jossa asetettiin komitea ajamaan hanketta. Suomalainen klubi, konversatsiooniklubi ja Tampereen kauppaseura perustivat komitean pohjustamaan teatteritalon rakentamista. Kulminaatiopiste oli kansalaiskokous 1899.²⁴ Komitea totesi parhaaksi Bonsdorffin tontin, jolta oli jo purettu sillä sijainneet rakennukset ja joka oli varattu julkiselle rakentamiselle. Tontille oli suunniteltu muun muassa kauppahallia. Kesäkuun 12. päivä vuonna 1903 Kaupunginvaltuusto luovutti tontin käyttöoikeuden teatteritaloa varten perustettavalle osakeyhtiölle. Asia ei kuitenkaan ollut näin yksinkertainen, sillä monien mielestä teatteria ei tullut rakentaa näin lähelle kirkkoa. Vuonna 1907 astui voimaan asemakaavamuutos, jonka mukaan teatteri ei saanut tulla 20 metriä lähemmäs kirkkoa, kun sitä vastoin aikaisempi Bonsdorffin talon nurkka oli ollut vain muutaman metrin päässä kirkon tulpista.

Kuva 15. Raittiusseuran talo Mustalahdenkadulla. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

Kuva 16. Kuvassa vasemalla reunalla näkyy Seurahuone, jossa Tampereen Teatteri esitti ensimmäisen näytelmänsä vuonna 1904.

22 Aamulehti 17.5.1904, nro 112

23 Uusi Suometar 9.9.1904, nro 209, sivu 4.

24 Wacklin 2004, Jalostavan taiteen koti, 4

Vuonna 1911 esitettiin Owen Hallin ja Harry Greenvankin kirjoittama näytelmä "Geisha", joka oli sävyltään "kevyt ja iloisa operetti". Pääosaa O Mimoma San esitti Riikka Pakarinen. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

Vuoteen 1913 saakka teatteri toimi niin Raittiusyhdistyksen kuin VPK:n talossa. Yleisesti näytelmät kuitenkin keskitettiin Rauttiusseuran taloon, sillä suurikokoisten lavasteiden siirtäminen oli työlästä. Teatteri oli myös alituisen taloudellisesti epävakaa tilanteessa, sillä se ei saanut valtionavustusta, joten sen oli kerättävä tuloja muilla tavoin. Kaupunki oli saanut aiemmin tuloja alkoholianniskelusta ja pystynyt siirtämään näistä kertyneitä tuloja harkinnan varaisesti valitsemaalleen toiminnalle, mutta alkoholianniskelun ollessa kielletty, piti teatterin kierrättää Kouvolaan Kemiin antamassa näytöksiä.

Tampereen Teatterin alkuajat olivat myös sikäli epävakaita, että teatterinjohtajat vaihtuivat usein. Teatterin perustaja Kaarlo Halme luopui teatterin johtajuudesta jo tammikuussa 1905, jolloin johtajaksi tuli vain 19-vuotias Elli Tompuri. Tompuri sai teatterin pysymään pystyssä ja hankki näytelmiä suhteidensa avulla, mutta suostui toimimaan johtajana vain kesään saakka. Tompurin aikana teatteri sai kuitenkin kiitosta näytelmistään ja yleisö löysi Tampereen teatterin.²⁵ Tampereen teatterin johtajat ja näyttelijäkaarti vaihtuivat vielä Tompurinkin jälkeen useaan kertaan. Teatteri, joka etsi sijaansa teatterimaailmassa ja jolla oli rahoitushuolia, ei ollut helppo johdettava.

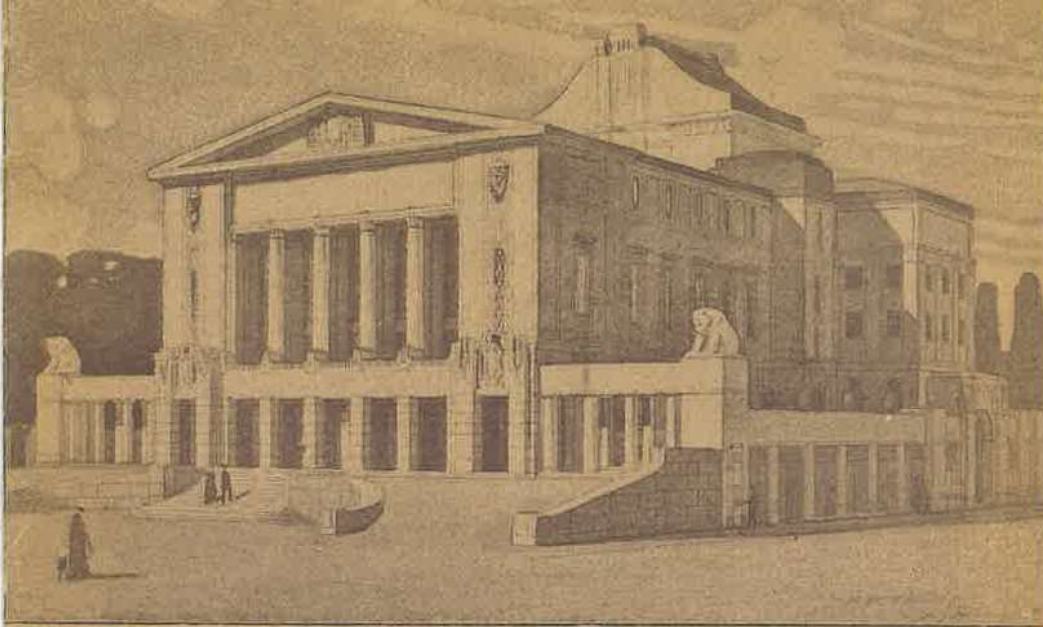
25 Rajala 2004, 29,30.

Alkuaikojen johtajista Pekka Alpo 1907-1912 oli ensimmäinen muutaman vuoden pidempään toiminut teatterin johtaja, jonka aikana Tampereen Teatterin ohjelmisto keveni ja mukaan tuli musiikinäytelmiä, joilla oli tilausta yhteiskunnallisesti epävakaina oloissa.²⁶ Alpo ryhtyi myös toimiin teatteritalon saamiseksi Tampereelle. Raittiustalo oli osoittautunut ennen pitkää teatterinäytöksiin sopimattomaksi, sillä esimerkiksi talvella lämmitys ei toiminut, vaan yleisö joutui istumaan katsomossa talvitakit päällä ja näyttelijät vilustuivat. Myös näyttämö oli turhan pieni tilaa vaativille näytelmille lavasteineen. Toimielias Alpo siirsi teatterin toiminnan syksyllä 1910 vastavalmistuneeseen VPK:n taloon ja käynnisti uudelleen vuonna 1908 suunnitellut teatteritalon saamiseksi Tampereelle. Alpon avustuksella vuonna 1908 perustettiin Tampereen Teatteritalon osakeyhtiö.²⁷ Alpon aikana teatteri antoi näytöksiä paitsi eteläisessä Suomessa (Vaasa, Turku, Jyväskylä, Rauma, Hämeenlinna, Kotka, Kouvola), myös Kemissä saakka. Teatterin talouskin alkoi vakiintua sen päästyä hetkellisesti valtionavun piiriin ja Tampereen kaupungin luovuttaessa anniskeluvoittovaroja teatterille.²⁸ Pekka Alpo ei päässyt

26 Rajala 2004 49.

27 Rajala 2004, 45.

28 Rajala 2004, 51.

Tampereen Teatteritalon
Vihkimisjuhla

19¹⁴/II 13.

17

kuitenkaan nauttimaan uudesta teatteritalosta, joka valmistui loppuvuodesta 1912²⁹. Tampereen Teatterin talous oli hetkellisesti laskenut vuosina 1911-1912 ja teatterin johtokunta toivoi teatterille uutta johtajaa, joka toisi toiminnalle uutta voimaa.

Kun Tampereen Teatteri sai kauan odotetun teatteritalonsa, sen johtajana toimi Hjalmar Hahl, joka valitsi avajaisnäytelmäksi Arvid Järnefeltin tilaustyön *Manonin rakastajat*. Teatteritalo täyttyi juhlavieraista. Hjalmar Hahlin ohjaajaura Tampereen Teatterissa päättyi 1915, jonka jälkeen teatteria johti lyhyen aikaa useampi johtaja. Teatterin taloudelliset huolet jatkuivat, sillä valtionapu ei kuulunut joka vuotisiin etuuksiin.

29 Teatterin avajaiset järjestettiin helmikuun 14.päivä 1913.

MANON

Näytelmä 4:ssä näytöksessä. Kirj. **Arvid Järnefelt**.

HENKILÖT:

JEAN MARIE ROLAND DE LA PLATIÈRE, teollisuuden tarkastaja Lyonissa, sittemmin Ranskan tasavallan sisäministeri	<i>Väinö Viljamaa</i>
MADAME ROLAND DE LA PLATIÈRE, Jean Rolandin äiti	<i>Senni Kivi</i>
MARIE-JEANE ROLAND, omaa sukua Philpon, parisitar, Jean Rolandin vaimo, kotinimeltään »Manon»	<i>Bertha Lindberg</i>
EUDORA ROLAND, heidän 12-vuotias tyttärensä	<i>Liitja Vaaramo</i>
DOMINIQUE ROLAND, kaniki, Villefranchen kaupungin pappi, Jean Rolandin veli	<i>Paavo Jännes</i>
HENRI SANSON, kapusiinimunkki, kaniki Rolandin apulainen	<i>Aku Käyhkö</i>
LANTHENAS, Rolandien perheen ystävä	<i>Sven Hildén</i>
BOSC, Manonin uskottu	<i>Felix Borg</i>
FRANÇOIS BUZOT, konventin jäsen	<i>Simo Kaario</i>
MARIE-MARGUERITE FLEURY, Rolandin uskottu sisäpalvelija, Eudora Rolandin hoitaja	<i>Riikka Pakarinen</i>
LAMARRE, ovenvartija	<i>Väinö Hellén</i>
LOUIS LECOCQ, lakeija	<i>Vilhelm Räisänen</i>
PARISIN KOMMUNIN KÄSKYLÄINEN	<i>Valdemar Raunio</i>
VANKILAN PÄÄLLIKKÖ	<i>Emil Autere</i>
VANKILAN HOITAJATAR	<i>Helvi Kaario</i>

Sotilaita, santarneja, komisarjoita, sansculottia, vartijoita.

- I näytös: Clos de la Platièren sukutilalla, keväällä 1789.
- II » Sisäministerin asunnossa Parisissa, tammik. 1793.
- III » Rolandien yksityisasunnossa, toukok. 31 p. 1793.
- IV » Conciergeriessä, lokak. 8 p. 1793.

18

19

Juhlaohjelma.

1. *Finlandia*, Sibelius,
Porin Soitannollisen Seuran Orkesteri.
2. *Avajaissanat*, Tohtori Osk. Nyman.
3. *Preludium*, Järnefelt,
Porin Soitannollisen Seuran Orkesteri.
4. *Juhlapuhe*, Tohtori Jalmari Hahl.

Hälsningsord vid invigningen af det nya Teaterhuset i Tammerfors af Hjalmar Procopé,
framsäges af fru Helmi Sohberg.
5. *Prologi* Tampereen Teatteritalon vihkiläisiin
kirjoittanut Severi Nuormaa,
lausuu rva Annie Borg.
6. *Maamme*,
Orkesteri ja yleisö.
7. *Manon*, 4-näyt. näytelmä, Tampereen Teatteritalon
vihkiläisiin kirjoittanut Arvid Järnefelt,
näyttelee Tampereen Teatteri.

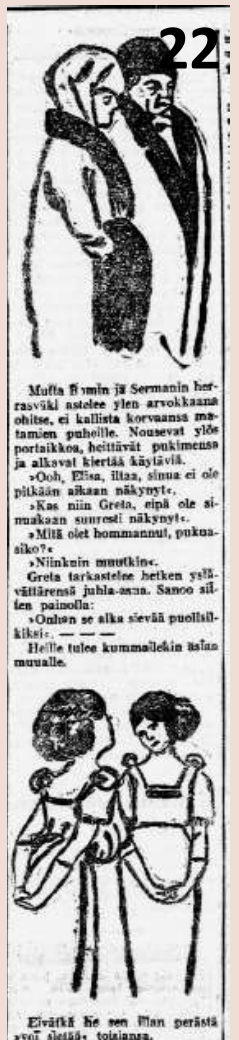

20

21

Mutta kun juhlav'eraat' alkoi-
vat saapua, silloin tuli vettä myl-
lyyn! — Kas Bomin rouvaa. No
jo häntä on, mutta kyllä häntä
kannattaakin! Ei yhtään lasta ja
rahaa tulee kuin työntämällä. —
Mutta kas nyt vaan Sermanin
nuorta rouvaakin. Kylläpä kan-
nattaa hänenkin hepeneitä lai-
tattaa. No, no, taitaa jäädä arki-
pukimet pikiksi aikaa vähän
niukemmalle.

22

Mutta Bomin ja Sermanin her-
rasväki asteele ylen arvokkaana
ohitse, ei kallista korvaansa ma-
tamien puheille. Nousevat ylös
portaikkoo, heittävät pukimeus
ja alkavat kiertää käyvävä.
»Ooh, Elsa, iltaa, sinua ei ole
pitkään nähtä näkynyt».
»Kas niin Greta, niin ole si-
mukaan suuresti näkynyt».
»Mitä olet hommannut, puka-
siko?»
»Niinkuin muutkin».
Greta tarkastelee hetken yllä-
vättärensä juhla-asua. Sanoo sil-
ten painolla:
»Onhan se alku sievää puolisil-
kiksi» — — —
Helle tulee kummallekin istua
muualle.

Eivätkä he sen illan perästä
»voi oletää» toisiansa.

Kuva 17. Tampereen Teatteritalon vihkimisjuhlan käsiohjelma vuodelta 1913. Lähde: Tampereen Teatterin arkisto.

Kuva 19. Avajaisnäytelmä oli Arvid Järnefeltin "Manon", joka oli kirjoitettu varta vasten avajaisia varten.

Kuva 20. Kuva näytelmästä "Manon". Kuvassa Jean Roland eli Väinö Viljamaa ja Lanthenas eli Sven Hildén. Kuva: Tampereen Teatterin arkisto.

Kuva 21. Aamulehti kuvasi pilapiirroksin Tampereen Teatterin avajaisia. Teatterin avajaisia oli tullut torille seuraamaan joukko rahvasta, joita Aamulehti kuvasi piirroksessa. Kuvan iäkkäät rouvat seuraavat juhlavieraiden saapumista ja arvostelevat porvarisväkeä. Kuva: Aamulehti 16.2.1913.

Kuva 22. Oman osuutensa satiirista sai myös juhlaväki, jonka lehti kuvailee kulkevan rahvaan ohi "ylen arvokkaasti", korvaansa kallistamatta rahvaan puheille. Sisällä teatterissa juhlaväki "ihastelee" toisensa asuja "onhan se sievää puolisilkiksi". Kuva: Aamulehti 16.2.1913.

Teatteriravintolan yläkerrassa sijainnut lasiseinäinen ravintola koki tuhoja vuoden 1918 sodassa. Kuva: Oskar Sundberg/ Vapriikin kuva-arkisto.

3.1. Teatteritalo sotien aikana

1900-luvun ensimmäiset vuosikymmenet olivat yhteiskunnallisesti epävakaita aikoja; teatterin perustamisen aikaan Suomessa elettiin ensimmäistä venäläistämiskautta, joka päättyi vuoden 1905 suurlakkoon. 1910-luvulla syttyi ensimmäinen maailmansota, joka heijastui myös Venäjän Keisarikunnan osana olleeseen Suomeen. Teatteri oli olemassa myös silloin, kun Suomi itsenäistyi 1917 ja myöhemmin suistui sisällissotaan

vuonna 1918. Sisällissotavuonna 1918 johtajana toimi Jalmar Lahdensuo, joka kuitenkin luopui sodan jälkeen johtajuudestaan siirryttyään hallinnollisiin tehtäviin toisaalle. Juuri ennen sodan syttymistä tammikuussa 1918 teatterissa harjoiteltiin farsssia *Hirviherrat*, jota ei kuitenkaan päästy esittämään, sillä sota vyöryi tehdaskaupunkiin voimalla ja punaiset ottivat vallan Tampereella tammikuun lopussa 1918. Toiminta

Tampereen Teatterissa keskeytyi teatteritalon toimiessa ensin punaisten majapaikkana, myöhemmin punaisia vankeja säilytettiin väliaikaisesti Tampereen Teatterissa. Teatteritalo säästyi kuitenkin pahimmilta tuhoilta, huolimatta siitä, että Tammerkosken itäpuoli Kytälässä kärsi tuntuvia tuhoja ja taisteluja käytiin ympäri kaupunkia. Kokonaisuudessaan teatteritalon tuhojen korvaussumma nousi 20 000 markkaan.

Lahdensuon siirryttyä muihin tehtäviin johtajana aloitti syksyllä Mia Backman, jonka kerrottiin tuoneen mukanaan eurooppalaisuutta. Vuosina 1925-1934 johtaja Eino Salmelaisen kaudella Tampereen Teatteri vakiinnutti asemansa suomalaisella teatterikentällä. Talvisodan sytyttyä Tampereen teatterin toiminta lakkasi hetkeksi.³⁰ Tampereen teatterin johtajana oli talvisodan syttyessä Arvi Kivimaa, jonka aikana näytökset kevenivät: vakavia näytelmiä oli 9%, huvi- ja musiikinäytelmien osuuden ollessa 91%. Teatterin ohjelmistoon vaikutti myös se, että miesnäyttelijät joutuivat rintamalle. Sotien aikana Tampereen Teatterin ohjelmisto oli myös pohjoismaalaisvoittoista, jolla pyrittiin lisäämään paitsi pohjoismaisen yhteistyön tärkeyttä, mutta myös osoittamaan sympatiaa ruotsalaista kirjailija Vilhelm Mobergia kohtaan, joka oli vedonnut voimakkaasti Suomen auttamisen puolesta. Jatkosodan aikana teatteri toimi keskeytyksettä, mikä johtui muun muassa siitä, että metalli- ja sotatarviketeollisuutta harjoittavassa kaupungissa täytyi huolehtia työntekijöiden mielialoista.³¹ Teatterin toiminta keskittyi teatteritaloon, joskin 1930-luvun loppupuolella Tampereen Teatteri kävi esiintymässä ympäröivän maaseudun keskuspaikoissa ja jatkosodan aikana rintamalla. Esimerkiksi vuonna 1942 teatteri teki vierailumatkan Karjalan Kannakselle, Äänislinnaan, Karhumäkeen, Poventsaan ja Syvärille. Ohjelmistossa oli muun muassa näytelmät *Espanjatar*, *Pojusta tulee sotamies* ja *Siinäpä vasta korpraali*. Näytelmiä esitettiin enimmäkseen etulinjojen miehille, joiden rintama-arkea näytelmien toivottiin keventävän ja siirtävän ajatukset hetkeksi muualle.³²

Kuva 23. Tuhoutunutta Kytälää sisällissodan jälkeen vuonna 1918. Taustalla näkyy Tampereen Teatterin rakennus. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

Kuva 24. Vuonna 1918 käyty sisällissota jätti arvet vastaperustettuun valtioon. Kuvassa kaatuneita punasotilaita Tampereen Teatterin aulassa keväällä 1918. Kuva: Martta Terävä/Vapriikin kuva-arkisto.

30 Tampereen Teatterin aika 32.

31 Rajala 2004, 270.

32 Levas 1946, 379.

Vuoden 1939 lopulla syttyi talvisota. Tampereen Teatterin liiketilojen lasi-ikkunat suojattiin laudoin. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto, kuvaaja tuntematon.

Vuonna 1943 johtajaksi tuli Glory Leppänen, joka oli toiminut aiemmin johtajana niin Porin kuin Turunkin teatterissa. Sotavuodet vaikuttivat Glory Leppäsen ohjelmistovalintaan jonkin verran, joskin vakavia näytelmiä oli mukana paljon. Sotien jälkeen vuonna 1946 perustettiin Teatteritalon säätiö. Säätiö otti vastaan Tampereen Teatteritalo Oy:n omaisuuden ja sen jälkeen ylläpiti omistamaansa teatteritaloa vuokraamalla tiloja ja huolehtimalla kunnossapidosta. Tampereen teatteritalo-Säätiön historiikin kirjoittaneen Matti Wacklinin mukaan muutoksen taustalla saattoi olla sotien jälkeinen poliittinen pelko, että porvarillisella taustalla tunnetuksi tullut Teatteritalo-Osakeyhtiö olisi joutunut silmätikuksi ja pahimmillaan saattanut joutua lakkautettavien listalle. Tällöin olisi kadonnut myös Teatteritalo-Osakeyhtiön omaisuus.³³ Yhtenä syynä Osakeyhtiön muuttamiseksi säätiöksi saattoivat olla positiiviset verovaikutukset.³⁴

Teatterin toimintaan säätiöittäminen ei vaikuttanut, enemmänkin ehkä vakautti tulevaa. Glory Leppäsen jälkeen teatteriin tuli johtajaksi Jouko Paavola, jonka aikana teatterissa vierailivat näyttelijöinä muun muassa Ella Eronen ja Tauno Palo (Tennessee Williamsin *Viettelyksen vaunu*) ja Tampereen Teatteri täytti 50 vuotta. Sotien ja jälleerakentamisen jälkeen yhteiskunnallisesti alkoi tiedostava aika, joka heijastui myös teatteriin ja siellä esitettäviin näytelmiin. Toisaalta teatterissa esitettiin keveämpiä näytelmiä, kuten *Annie Mestariampuja*, joka oli katsojamenestys.

3.2 1960-luku ja Pikkuteatteri

Toisen maailmansodan jälkeen tapa tehdä teatteri uudistui. Tämä tapahtui osittain käytännön syistä, sillä Keski-Euroopassa ja aivan erityisesti Saksassa oli tuhoutunut teatteritaloja ja toimintaa oli ylläpidettävä väliaikaisissa suojissa. Uutta teatteritaloa odoteltaessa toiminta saattoi jatkua ullakolla, kellarissa tai muissa satunnaisissa tiloissa. Teatteritoiminnan sijoituessa käytännön syistä pieniin tiloihin todettiin sen synnyttävän uudenlaista ja intiimiä teatteria. Tampereen teatterin silloinen johtaja Jouko Paavola oli saksasta saamiensa vaikutteiden johdosta kiinnostunut uudesta intiimistä tavasta lähestyä yleisöä ja 1950-luvulla tehtiinkin pieni harjoitushuone ullakolle. Paloturvallisuussyistä tilaa ei kuitenkaan saanut käyttää näytöstilana. Sakari Puurusen tullessa teatterin johtajaksi teatteritilaa lähdettiin hakemaan teatteritalon ulkopuolelta. Pienempiin näyttämötiloihin oli kiinnostusta myös muualla ja Tampereella toiminut jonkin aikaa Eero Kosteikon perustama Pikkuteatteri. Kun Kosteikon Pikkuteatteri Hämeenkadulla tuli myyntiin, Tampereen Teatteri osti sen vuonna 1961. Pikkuteatteri ostaminen vaikutti myös osaltaan Tampereen Teatteritalon arkkitehtuuriin, sillä 1960-luvun alussa oli laadittu suunnitelmat teatteritalon laajentamiselle kohti pohjoista. Laajennusta ei kuitenkaan toteutettu.

33 Wacklin 2022, 8.

34 Wacklin 2022, 9.

West side story-näytelmän harjoitukset menossa vuonna 1963. Näytelmä oli menestys ja erityisesti miespääosassa näytellyt Tapani Perttu valloitti monien sydämet. Kuva: Juhani Riekola/Vapriikin kuva-arkisto.

1960-luku toi Pikkuteatterin lisäksi muutakin uutta. Tampereen Teatteri astui musiikkialien maailmaan, kun jättimenestys *West Side Story* sai ensi-iltansa 1963. Aluksi näytelmää pidettiin liian nuorekkaana ja radikaalina, mutta pelot osoittautuivat turhiksi.³⁵ Näytelmää esitettiin vuosina 1963-1967 ja näytösryhmä teki vierailun jopa Wieniin, jossa Theater an der Wienissä oli neljä loppuun myytyä näytöstä. Pikkuteatteri taas antoi mahdollisuuden kokeellisiin näytelmiin, ja Hämeenkadulla esitettiin avantgardistisia näytelmiä kuten Saundersia, Weissia, Beckettia- ja Albeenin tuotantoa.

3.3. 1980-luvun peruskorjaus ja 1990-luvun lama

Tampereen Teatteri oli 1980-luvulle tultaessa toiminut rakennuksessa 70 vuotta. Rakennuksessa oli tehty joukko korjauksia ja kohennuksia, mutta isoa, laajempaa remont-

35 Rajala 2004, 448.

tia ei ollut toteutettu. Tampereen Teatterin peruskorjauksen ajaksi teatterin toiminta siirtyi Tullikamarille. Ratkaisu siirtää teatterin toiminta eri tiloihin ei ollut Euroopan mittakaavassa poikkeuksellinen, vaan teatteria saatettiin esittää vanhoissa tehdasrakennuksissa ja varastoissa. Muutos Tullikamarin tiloihin oli tervetullut muutos myös siksi, että samaan aikaan, 1980-luvun puoliväliin osuu teatterialan sisäinen kritiikki, jonka etualalla toimi Tampereen yliopiston näyttelijätöyön professori Kaisa Korhonen.

Kritiikin taustalla kyti toki teatterialan sisäisiä konflikteja, mutta yhtenä kritiikin kohteena Korhonen näki isojen teatteritalojen tarpeen olla kannattavia, jolloin teatterista katosi "käsityöläisyys". Korhosen mukaan "suuriin teattereihin kätkeytyi lepotilassa olevaa tyydyttämätöntä taiteellista kapasiteettia, jota ei osattu käyttää."³⁶ Teatterin siirtyessä Tullihuoneelle Tampereen Teatteri vastasi Korhosen esittämään haaste-

36 Rajala 2004, 677.

seen uudistamalla ohjelmistoaan, mutta myös teatterin silloinen johtaja Rauli Lehtonen totesi muutoksen olevan tervetullut ja virkistävä haaste.³⁷ Toiminta Tullikamarilla toi teatterille vaihtelua, mutta alkuun harjoitukset ja näytelmien sovittaminen Tullikamarin tilaan oli kangertelevaa. Hitaan alun jälkeen näytelmät kuitenkin ottivat tuulta alleen ja uudenlaista, yleisöä lähellä olevaa tapaa näytellä kiiteltiin.³⁸ Tampereen Teatterin sisällä kuitenkin kuohui, ja remontin jälkeen Tullikamarilta Teatteritaloon palattiin uuden johtajan Esko Roineen johdolla. Uusitun teatterin päänäyttämöllä esitettiin muun muassa musikaalia *Laitakaupungin Lordi* ja Pikkuteatterissa jatkettiin ajankohtaisella *Harold Herra ja pojat*-näytelmällä, joka otti kantaa Etelä-Afrikan apartheid-politiikkaan. Yhteiskunnalliset muutokset koskettivat pian juuri peruskorjattua teatteriakin, kun Suomea ravisteli 1990-luvun lama. Taloudellisen taantuman aikana teatterin katsojamäärä hupeni, kunnes 1990-luvun puolivälissä katsojat alkoivat palailla teatteriin. Osansa ehkä oli myös musikaali *Evitalla*, jonka katsojamäärä ylitti 5000 katsojan rajan keväällä 1995. Suuri satsaus oli myös vuonna 1997 ensi-iltansa saanut nuorisomusikaali *Virgo*, joka kertoi kadun nuorten ongelmista, väkivallasta, huumeista ja tietenkin rakkaudesta.³⁹ Musikaalin tarkoitus oli myös olla vastaus nuorisotyöttömyyteen ja syrjäytymiseen, ja se toikin taloon monta uutta teatterilaista, jotka myöhemmin työllistyivät alalle. *Virgo*-musikaalin laulut sanoitti Heikki Salo ja kappaleet sävelsi Costello Hautamäki. *Virgo* onnistui hyvin; näytelmien täyttöaste oli 90 %. Samana vuonna Tampereen Teatteri valittiin vuoden teatteriksi.

3.4. Tampereen Teatteri 2000-luvulla

Tampereen Teatteri kamppaili koko 1990-luvun taloudellisen laman jälkimainingeissa ja teatterin johtoon nousseen Heikki Vihisen tuli tarjoilla varmoja näytelmiä talouden kohentamiseksi. Teatteri pysyi jaloillaan, joskin välillä huojuen. Vuonna 2004 juhlittiin Tampereen Teatterin 100-vuotista taivalta ja esitettiin menestysmusikaali *West Side Story*, jonka pääosissa näyttelivät Maria Lund ja Mikko Rantaniva. Toisena juhluvuoden klassikonäytelmänä nähtiin William Shakespearen *Macbeth*. Huolimatta *Macbethin* monologista, jossa kuningas *Macbeth* vertaa elämää näyttelijään, ”joka keikkaa aikansa ja häipyy,” Tampereen Teatteri selvisi laman jälkivuosista.

Tiukka paikka Tampereen Teatterilla olivat vuoden 2014 YT-neuvottelut, joiden aikana henkilökuntaa lomautettiin. YT-neuvotteluiden jälkeen teatterin talous tasaantui. 2010-luvulla teatterissa esitettiin musikaaleja, joista erityisesti *Les Misérables*, *Cats* ja *Notre Damen kellonsoittaja* olivat menestyksiä. Tampereen Teatteritalon ovet sulkeutuivat ensimmäisen kerran avajaisten jälkeen pidemmäksi aikaa, kun koronapandemia

37 Rajala 2004, 677.

38 rajala 2004, 685.

39 Rajala 2004, 791.

isä vuonna 2020. Samana vuonna eläköityi Tampereen Teatteria 10 vuotta johtanut Reino Bragge, jota seurasi Mikko Kanninen. Koronapandemia koetteli erityisesti kulttuurialaa, joka vastasi ajan haasteisiin esimerkiksi striimaamalla näytöksiä. Vuonna 2021 teatteriin pääsi koronapassia esittämällä. Syksyllä 2022 ensi-iltansa saa musikaali *Anastasia*.

Kuva 25. Pikkuteatterin avajaiset vuodelta 1964. Pikkuteatterissa sijaisi nykyisen Kulttuurivintola Kiven tiloissa. Kuva: Tampereen Teatterin kuva-arkisto.

Kuva 26. Pikkuteatterin näytöksestä vuodelta 1964. Kuva: Tampereen Teatterin kuva-arkisto.

Kuva 27. *Macbethin* juliste vuodelta 2004. Lähde: [Tampereen Teatterimuseo/Tampereen Teatterin kuvia](https://www.tampereenteatteri.fi/kuvagalleria).

Kuvassa Tampereen Teatterin henkilökunta vuosina 1913-1914. Kuva on otettu yläravintolassa. Kuvaaja tuntematon. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

Teatterijohtajat

Kaarle Halme 1904 – tammikuu 1905

Elli Tompuri helmikuu 1905 – kesäkuu 1905

Pontus Artti syksystä 1905 – helmikuu 1906

Aarne Riddelin (Orjatsalo) maaliskuu 1906 – marraskuu 1906

Hemmo Kallio joulukuu 1906 – kesäkuu 1907

Pekka Alpo 1907 – 1912

Jalmari Hahl 1912 – 1915

J.A. Pärnänen 1915 – 1916

Valle Sorsakoski 1916 – 1917

Jalmari Lahdensuo 1917 – 1918

Mia Backman 1918 – 1921

Jalmari Lahdensuo 1921 – 1923

Teuvo Puro 1923 – 1924

Eino Salmelainen 1925 – 1934

Wilho Ilmari 1934 – 1937

Arvi Kivimaa 1937 – 1940

Kaarlo Aarni 1940 – 1942

Raoul af Hällström 1942 – 1943

Glory Leppänen 1943 – 1949

Jouko Paavola 1949 – 1955

Sakari Puurunen 1955 – 1959

Kalervo Nissilä 1959 – 1963

Rauli Lehtonen 1963 – 1988

Esko Roine 1988 – 1998

Heikki Vihinen 1998 – 2010

Reino Bragge 2010 – 2020

Mikko Kanninen 2020 –

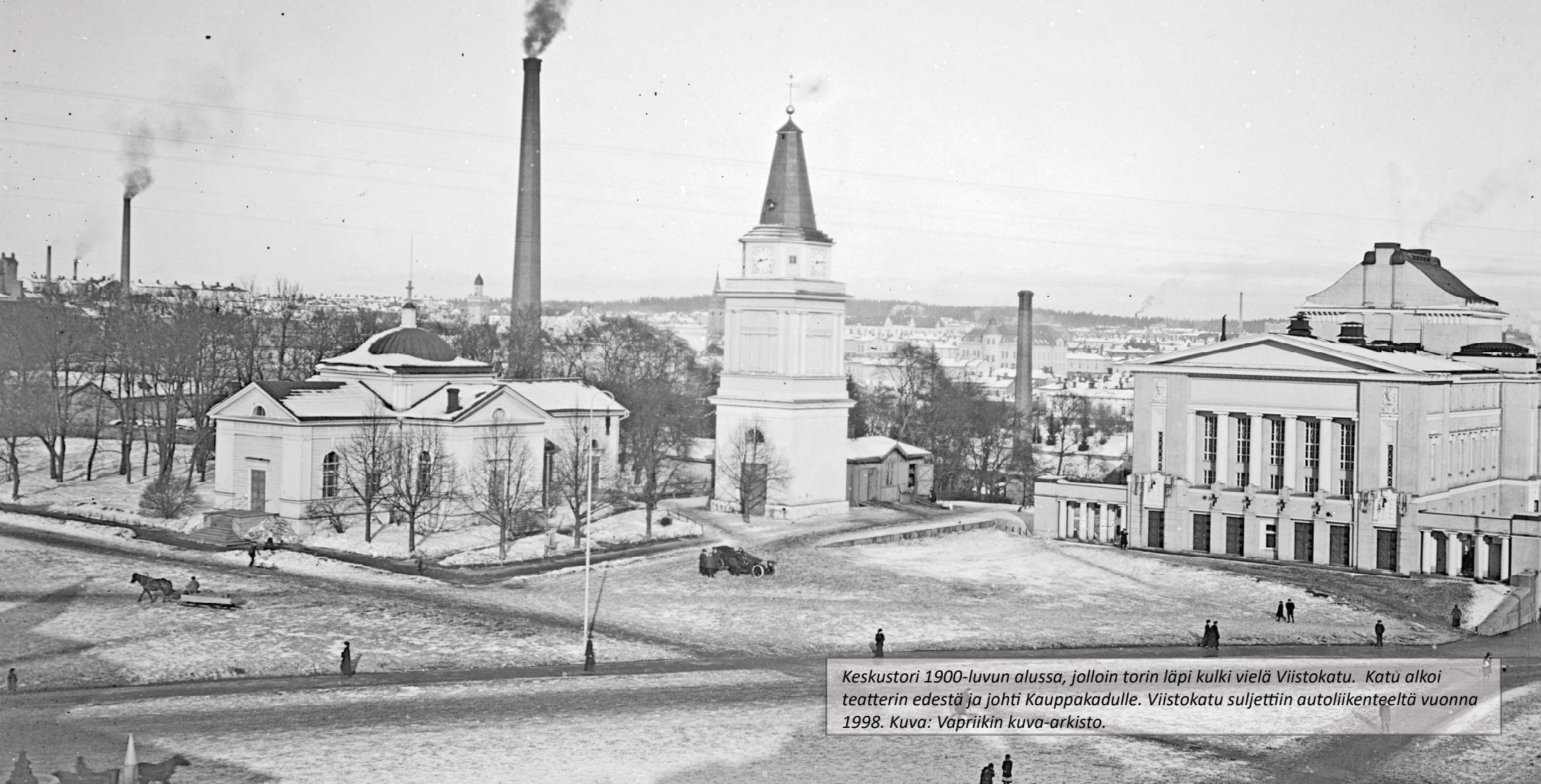
Kosken länsirannalle rakenteilla oleva teatteritalo tammikuussa 1912. Kuvaaja tuntematon. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

Tampereen tuleva
Teatteritalo.

12.1.12.

RAKENNUSHISTORIA

Keskustori 1900-luvun alussa, jolloin torin läpi kulki vielä Viistokatu. Katu alkoi teatterin edestä ja johti Kauppakadulle. Viistokatu suljettiin autoliikenteeltä vuonna 1998. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

4. "Teatterin uusi koti" - Tampereen Teatterin rakennushistoria

Tampereen kaupunki oli kasvanut ja kehittynyt nopeaa tahtia 1800-luvulla kaupunkia halkovan kosken voimalla, innovaatioilla ja ulkomaisilla sekä kotimaisilla investoineilla ja pääomalla. Tampere ei kuitenkaan ollut vain teollisuutta ja rakennuksia, vaan urbaaniin elämänmenoon kuului myös vapaa-aikaa. Jylisevien punatiilisten tuotantolaitosten tarjoaman aineellisen hyvinvoinnin lisäksi kaupunkilaiset kaipasivat hengen ravintoa, jota tarjosivat porvarilliselta pohjalta aloittanut Tampereen Teatteri sekä Kosti Eklundin johtama Työväen yhdistyksen teatteri, joka aloitti toimintansa 1901.⁴⁰

40 [Tampereen Teatterimuseo/Tampereen Työväen teatterin historia](#)

Tampereelle oli puuhattu teatteritaloa jo 1800-luvun lopulta lähtien, sillä vaikka kaupungissa ei toiminut vielä tällöin vakinaista teatteria, tarvittiin näyttämöä vierailleville teatteriryhmille. Vastaavia teatteritaloja oli rakennettu maan muihin kaupunkeihin ja esimerkiksi Turkuun ensimmäinen teatteritalo oli rakennettu jo vuonna 1817. Viipuri sai oman teatteritalonsa vuonna 1830.⁴¹ 1800-luvun loppupuolella teattereita alkoi nousta kiihtyvällä tahdilla; esimerkiksi vuonna 1879 valmistui Helsinkiin Aleksanterin

41 Turun ensimmäinen teatteritalo tuhoutui vain 10 vuotta myöhemmin Turun palossa 1827.

Teatteri, vuonna 1884 Pori sai oman teatteritalonsa.⁴² Teatteritalon rakentamista Tampereelle ajoivat niin Tampereen Kauppaseura, kuin Suomalainen Klubi ja Tampereen Näyttämöyhdistyksen, mutta vasta kun Tampereen Teatteri perustettiin 1904, talohanke lähti kunnolla liikkeelle.⁴³

Tampereen Teatteritalo-Osakeyhtiö perustettiin virallisesti 16. joulukuuta 1908. Ensimmäiset luonnokset ja rakennuskustannukset teatteritaloa varten laativat arkkitehdit Wivi Lönn, Birger Federley ja Toivo Paatola. Luonnokset liitettiin mukaan valtuustolle osoitettuun kirjeeseen, joka oli päivätty 23.2.1909. Lönnin, Federleyn ja Paatolan suunnitelma ei kuitenkaan edennyt toteutukseen. Alkuperäiset suunnitelmat ovat kadonneet, joten tietoa siitä, millaisen luonnoksen arkkitehdit suunnittelivat, ei ole. Tampereen Teatterin peruskorjauksen 1980-luvulla suunnittelut ja diplomityönsä Tampereen Teatterista tehnyt Lasse Kosunen on arvellut, että suunnitelmat olisivat olleet mahdollisesti viitteellisiä ja huoneohjelmaa testaavia luonnoksia rakennuskustannusten tueksi.⁴⁴

Tammikuussa 1910 julistettiin avoin kilpailu teatteritalon suunnittelemiseksi. Aikaa suunnitelmien laatimiselle annettiin 10 viikkoa ja samalla määriteltiin ehdot teatterirakennukselle: teatterirakennuksen tuli olla tehty tulenkestävästä materiaalista ja julkisivujen piti olla pääosin rapatut. Suunnittelun pääehtona oli rakennuskustannusten edullisuus, mikä oli mainittu kilpailuilmoituksessa. Kustannusten alentamiseksi koristeveistoksia tuli välttää niin julkisivuissa kuin sisätiloissakin. Teatterin katsomoon piti saada 500 - 550 istumapaikkaa, mikä sisälsi erillisen katsomon edullisimmille paikoille. Lisäksi teatterirakennukseen piti saada ravintolasali sekä katutilaan liikehuoneistoja mahdollisimman paljon (mitä ilmeisemmin kustannusten kattamiseksi). Arkkitehtikilpailuun osallistui useita tunnettuja arkkitehtejä, muun muassa Eliel Saarinen, Einar Sjöström, W.G. Palmqvist⁴⁵ ja V. Jung. Voittajaksi valittiin arkkitehti Kauno S. Kallion laatima suunnitelma "Thais", joskin Eliel Saarisen "Tecnad full Cirkel"-kilpailutyön todettiin olevan lähes tasavertainen Kallion työn kanssa. Kallion kilpailutyössä raati kiinnitti huomiota siihen rakennuksen asemointiin suhteessa ympäristöön. Lisäksi raati arvosti sitä, että Kallion suunnitelma oli looginen.

Rakennukseen alun perin suunniteltu kupoli päätettiin kuitenkin poistaa, jotta pieni lämpiö tulisi tilavammaksi. Toteutusvaiheessa rakennuksen ulkoasu ja sisustus vielä yksinkertaistuvat. Tällöin Kallio huomioi torimiljööän ja kirkon paremmin ja suunnitteli

42 Porissa aloitti toimintansa Suomalainen teatteri, myöhemmin Kansallisteatteri).

43 Rajala 2004, 59.

44 Kosunen 1983, 12.

45 W.G.PalmqvistVuodesta 1910 vuoteen 1919 Palmqvist teki yhteistyötä Einar Sjöstromin kanssa.

Tampereen teatteritalohommat

ovat jo kaikesta viivytyksistään huolimatta edistyneet niin pitkälle että johtokunta vihdoin on woinut julistaa kilpailun luonnosten jaonniseksi teatteritalolle. Kuten muistetaan, walittiin palkintotuomarit jo viime syksyn alusta ja kilpailuohjelman on jo pääpiirteissään ollut viime teijästä saakka walmiina.

Teatteritalo-osakeyhtiön tarkoituksena on saada saapuvat ehdotukset näytteille vuosikokoukseen, joka kilpailun tähden ehkä pidetään huhtikuun lopulla, mutta on kilpailijoilla aikaa työnsä suorittamiseen kymmenen viikkoa.

Tampereen teatteritalohommat

ovat jo kaikista viivytyksistään huolimatta edistyneet niin pitkälle että johtokunta vihdoin on woinut julistaa kilpailun luonnosten saamiseksi teatteritalolle. Kuten muistetaan, walittiin palkintotuomarit jo viime syksyn alusta ja kilpailuohjelmakin on jo pääpiirteissään ollut viime kesästä saakka walmiina.

Teatteritalo-osakeyhtiön tarkoituksena on saada saapuvat ehdotukset näytteille vuosikokoukseen, joka kilpailun tähden ehkä pidetään huhtikuun lopulla, mutta on kilpailijoilla aikaa työnsä suorittamiseen kymmenen viikkoa.

Ohjelma on kokonaisuudessaan seuraawa:

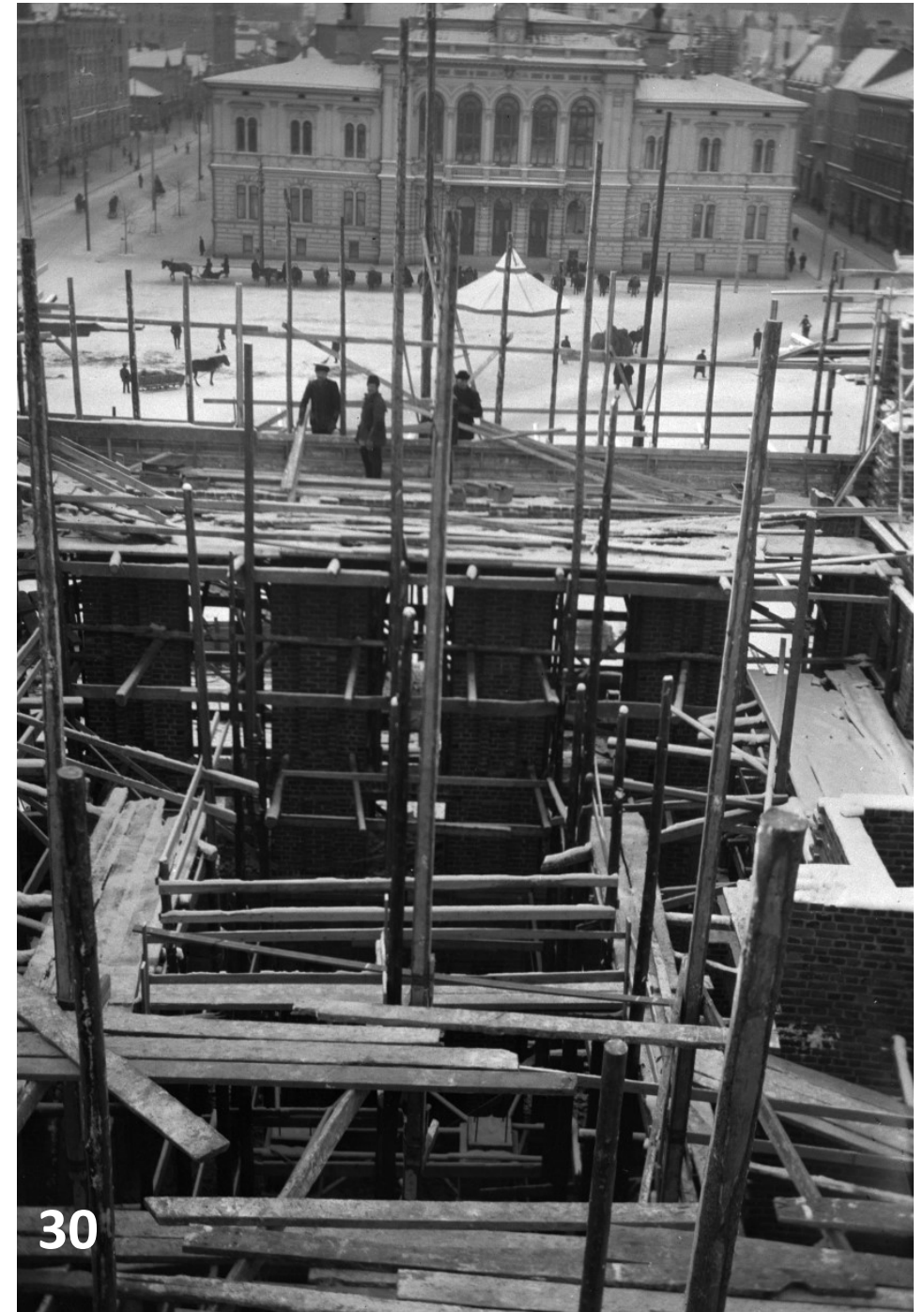
Teatteritalo rakennetaan Kauppatorin ja Tammerkosken välillä olewalle n. s. „teatteritontille“. Rakennus tehdään tulenkestäväksi. Ulkoiswut tehdään suurimmaksi osaksi rapatut. Kuwanweistoksia ja muita rakennuskustannuksia korottawia koristetoita on mahdollisuuden muiden wältettävä sekä ulkoisesta että sisäisestä järjestelystä. Kun rakennusyrityksen pääehtoja on rakennuskustannusten pienuus, on koettawa käyttää kaikki tila hyödyksi.

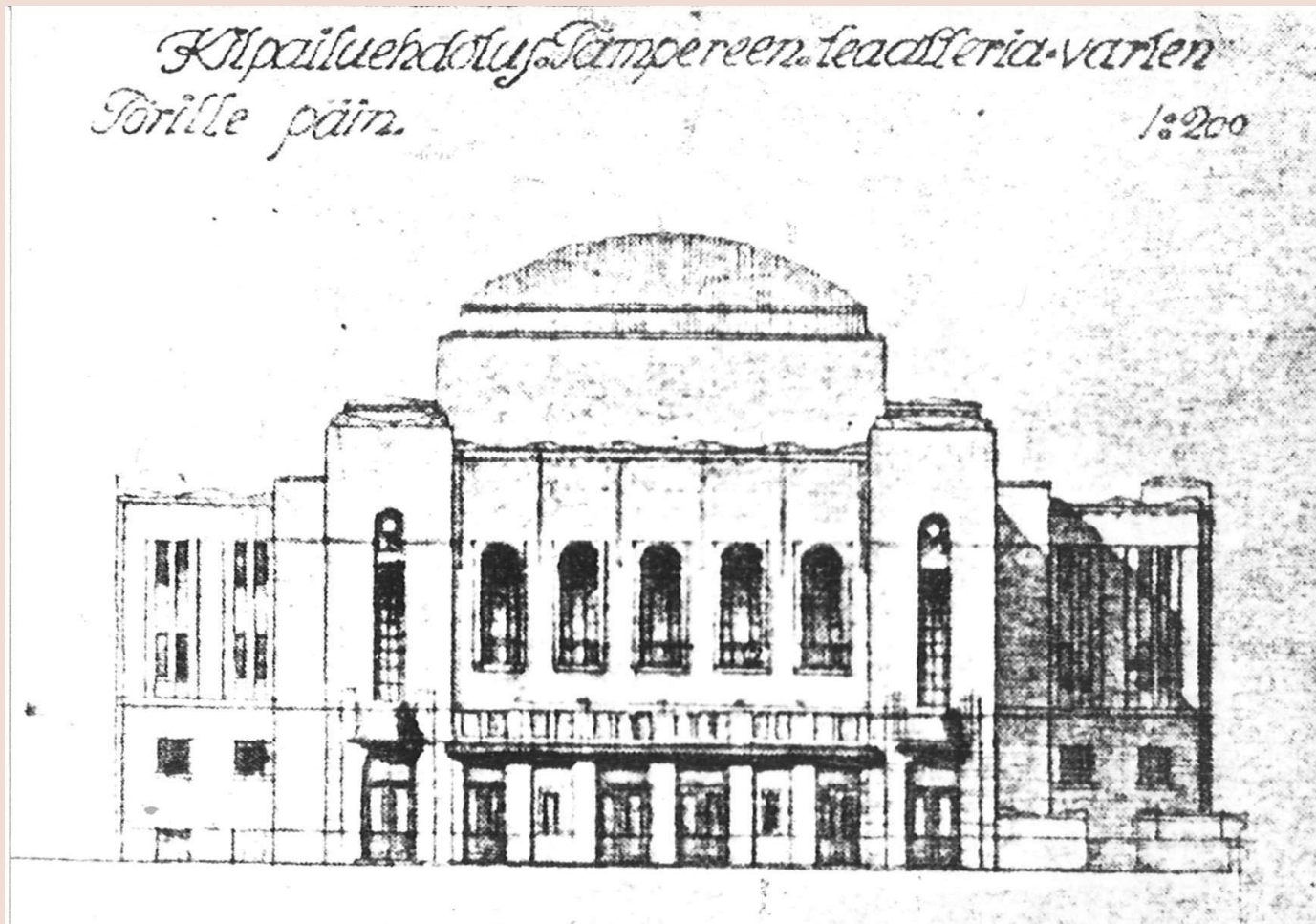
Seuraawat tilawuudet ovat määrättyt:

Ohjelma on kokonaisuudessaan seuraawa:

Teatteritalo rakennetaan Kauppatorin ja Tammerkosken välillä olewalle n.s."teatteritontille". Rakennus tehdään tulenkestäväksi. Ulkosiwut tehdään suurimmaksi osaksi rapatut. Kuwanweistoksia ja muita rakennuskustannuksia korottawia koristetoita on mahdollisuuden mukaan wältettävä sekä ulkoisesta että sisäisestä järjestelystä. Kun rakennusyritysten pääehtona on rakennuskustannusten pienuus, on koettawa käyttää kaikki tila hyödyksi. Seuraawat tilawuudet ovat määrättyt:

Lähde: Aamulehti 9.2.1910.

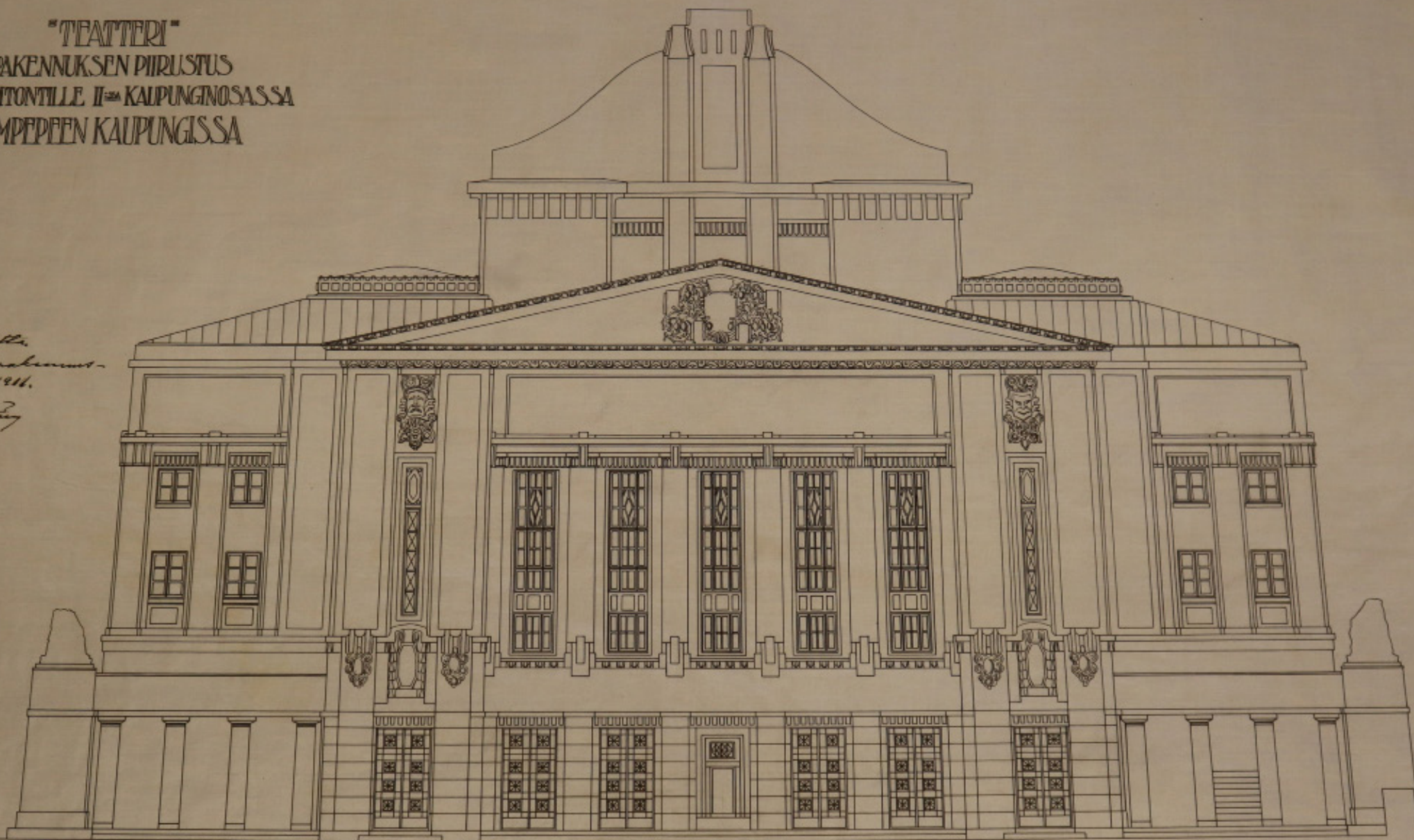
K.S.Kallion voittoisa kilpailuehdotus "Thais" vuodelta 1910. Kilpailutyö ei toteutunut alkuperäisen suunnitelman mukaan. Lähde: Lasse Kosusen yksityisalbumi.

*Kuva 28. Rakenteilla oleva teatteritalo kuvattuna Keskustorilta lännestä kohti itää. Työmaan edestä kulki Viistokatu. Lähde: Vapriikin kuva-arkisto.
 Kuva 29. Tampereen Teatterin rakennustyömaa kuvattuna yöilmoista. Kuvaajana arkkitehti Toivo Paatola.*

*Lähde: Tampere-Seuran arkisto.
 Kuva 30. Toivo Paatolan kuvaama rakennustyömaa 1911-1912. Taustalla näkyy Keskustori ja raatihuone. Lähde: Vapriikin kuva-arkisto.*

"TEATTERI"
RAKENNUKSEN PIIRUSTUS
TEATTERITONTILLE II^{ns} KAUPUNGINOSASSA
TAMPEREEN KAUPUNGISSA

suunnitella
suunnitelma
1 p:nä 1911.
Suunnitella

Tampereen Teatterin julkisivupiirros vuodelta 1911. Suunnittelija Kauno S.Kallio. Lähde: Arkkitehtitoimisto Forssin arkisto.

"TEATTERI"
 RAKENNUKSEN PIIRUSTUS
 TEATTERITONTILLE II:SEN KAUPUNGINOSASSA
 TAMPEREEN KAUPUNGISSA

...kseen tulla muistutukseksi
 ...nimenkannassa laamra-
 ...nunkaonthonissa Eto-
 ...m 8 p:nä 1911.

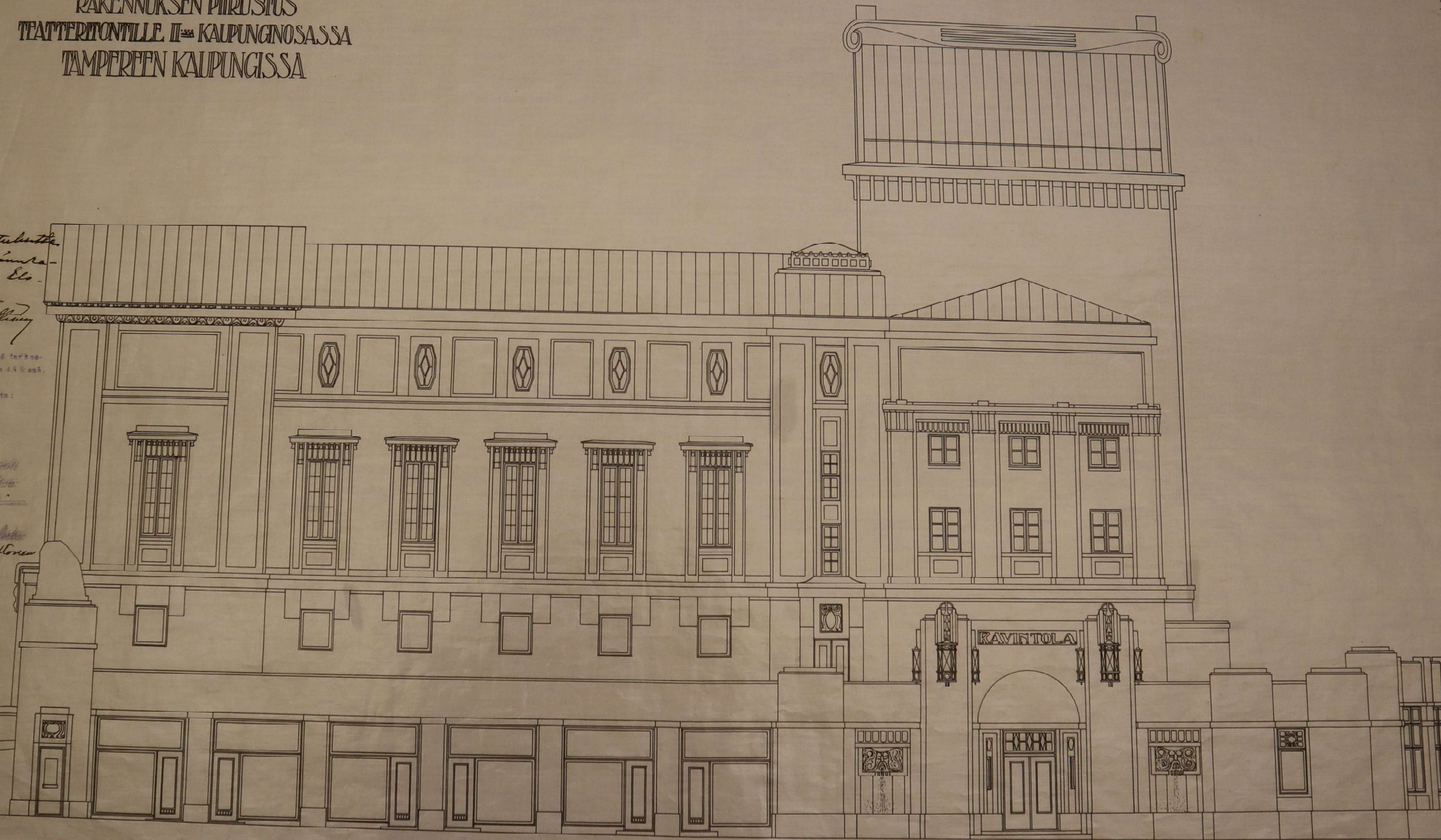
Arkkitehti
 ...

Wuonna 1911 elokuun 3 päivänä tarkes-
 ja lausunto annettu rakentajan 44 Suos-
 taa. Tampereella kuit oita.
 ...konnektaelmuuimiesten puolesta:

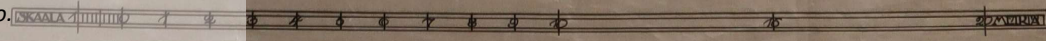
Arkkitehti
 ...

...kseen tulla ja ...
 ...
 ...
 ...

Uuden puolesta
 ...
 ...

Tampereen Teatterin Hämeenkadun puoleinen fasadi vuodelta 1911. Julkisivu toteutui hyvin pitkälle suunnitelmien mukaan. Koristuksia karsittiin 1930-luvun korotuksen myötä. Lähde: Arkkitehtitoimisto Forssin arkisto.

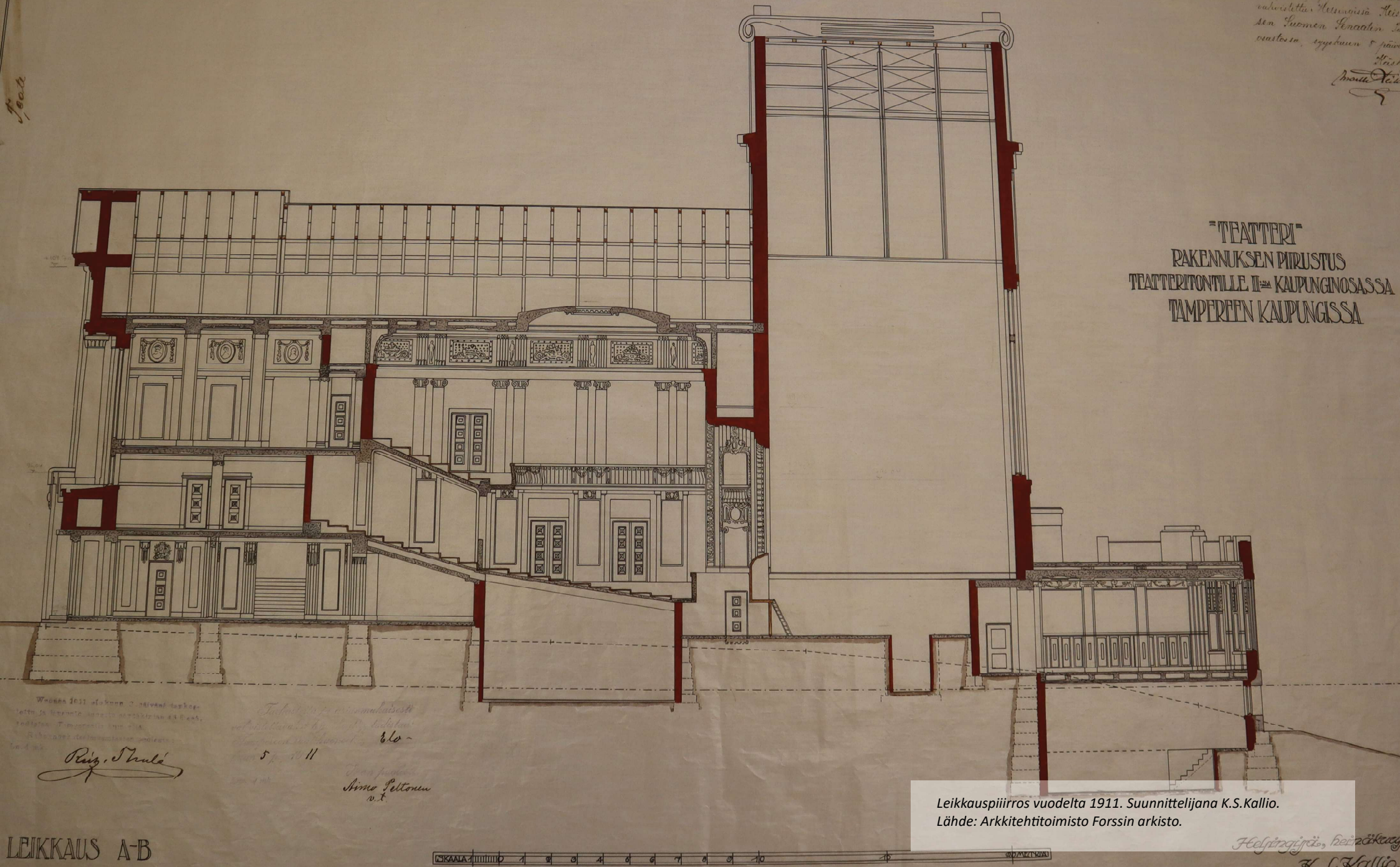

...
 ...
 ...

Helsing

Hyväksytty ja nimitetty
valmistettavaksi Tampereen
sen Suomen Kansain
muutossa, syyskuun 5 päivän
1911
Arkkitehti
K.S. Kallio

"TEATTERI"
RAKENNUKSEN PIIRUSTUS
TEATTERITONTILLE II^{KA} KAUPUNGINOSASSA
TAMPEREEN KAUPUNGISSA

Wanda 1911 alkuna 2. rivin korkeus
latti ja katon korkeus arkkitehtina K.S. Kallio
Tampereen kaupunki
K.S. Kallio
Arkkitehti
1911

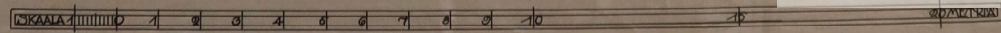
Tampereen kaupungin
rakennusvirasto
Arkkitehti
Arno Peltonen
v. 11

Arkkitehti
K.S. Kallio

Leikkauspiirros vuodelta 1911. Suunnittelijana K.S.Kallio.
Lähde: Arkkitehtitoimisto Forssin arkisto.

Helsinginjärvi, Heinäk. 1911
K.S. Kallio.

LEIKKAUS A-B

pääjulkisivusta klassistisemman. Vuonna 1965 antamassaan haastattelussa Kallio totesi, että ei ollut huomionnut suunnitteluvaiheessa ympäristöä kyllin monipuolisesti, mutta asia korjaantui rakennusvaiheessa.⁴⁶ Teatteritalon pääsisäänkäynnin ja lämpiöt Kallio sijoitti kohti toria, josta olisi luonnollinen ja avara kulkusuunta teatterin sisätiloihin – ehkä Kallio myös ajatteli, että vossikoiden oli helppo jättää teatterivieraat torialueelle.⁴⁷ Liikehuoneistot hän sijoitti käytännöllisesti Hämeenkadun varteen, jossa kulki vilkas pääkatu. Ravintolan tilat Kallio jäsenteli kosken puolelle. Ehkä hän ajatteli, että ruokailijoille, joilla oli aikaa, näkymä Tammerkoscalle olisi viehättävämpi kuin näkymä vilkkaalle torille. Teatterin rakennustyöt aloitettiin elokuussa 1911, ja rakennus valmistui loppuvuodesta 1912. Teatterin urakoitsijana oli rakennusmestari Th. Schreck ja rakennustöitä valvoi arkkitehti Toivo Paatola. Käyttöön teatteritalo vihittiin 14.2.1913. Avajaiset olivat suuri seurapiiritapahtuma, jota seurattiin myös lehdistössä.

Teatterin rakentamisajankohta oli sikäli poikkeuksellinen, että se osui Suomessa 1910-luvulle, joka oli ensimmäisen maailmansodan ja kansallisten ristiriitojen vuosikymmen. Tampereella muita 1910-luvulla valmistuneita rakennuksia oli muun muassa Vapaapalokunnan toimitalo (1910 Heikki Tiitola) ja Kauppaoppilaitos (Wivi Lönn 1912). Tyyllillisesti Tampereen teatteritalo osuu eräänlaiseen siirtymävaiheeseen kansallisromanttisesta jugendista kohti klassismia, mikä näkyy rakennuksen julkisivuissa: Keskustorille avautuva fasadi edustaa klassismia päätykolmioineen ja pylväineen, Tammerkoscalle ja kohti Kytälää teatterirakennus on tyyllillisesti myöhäisjugendia. Julkisivujen tyylien sommittelu oli osuvaa; kansallisromanttinen jugend sopi yhteen vehreän koskinäkymän kanssa, jossa aaltoileva julkisivu pyöreine erkkeineen heijastelee luonnollisia muotoja ja kosken pyörteitä. Sen sijaan klassistinen fasadi kohti Keskustoria, agoraa, heijastelee sivistystä, kulttuuria ja tilan lunastamista Keskustorilla, jossa oli jo hengellisen (kirkko) ja maallisen (raatihuone) vallan rakennukset.

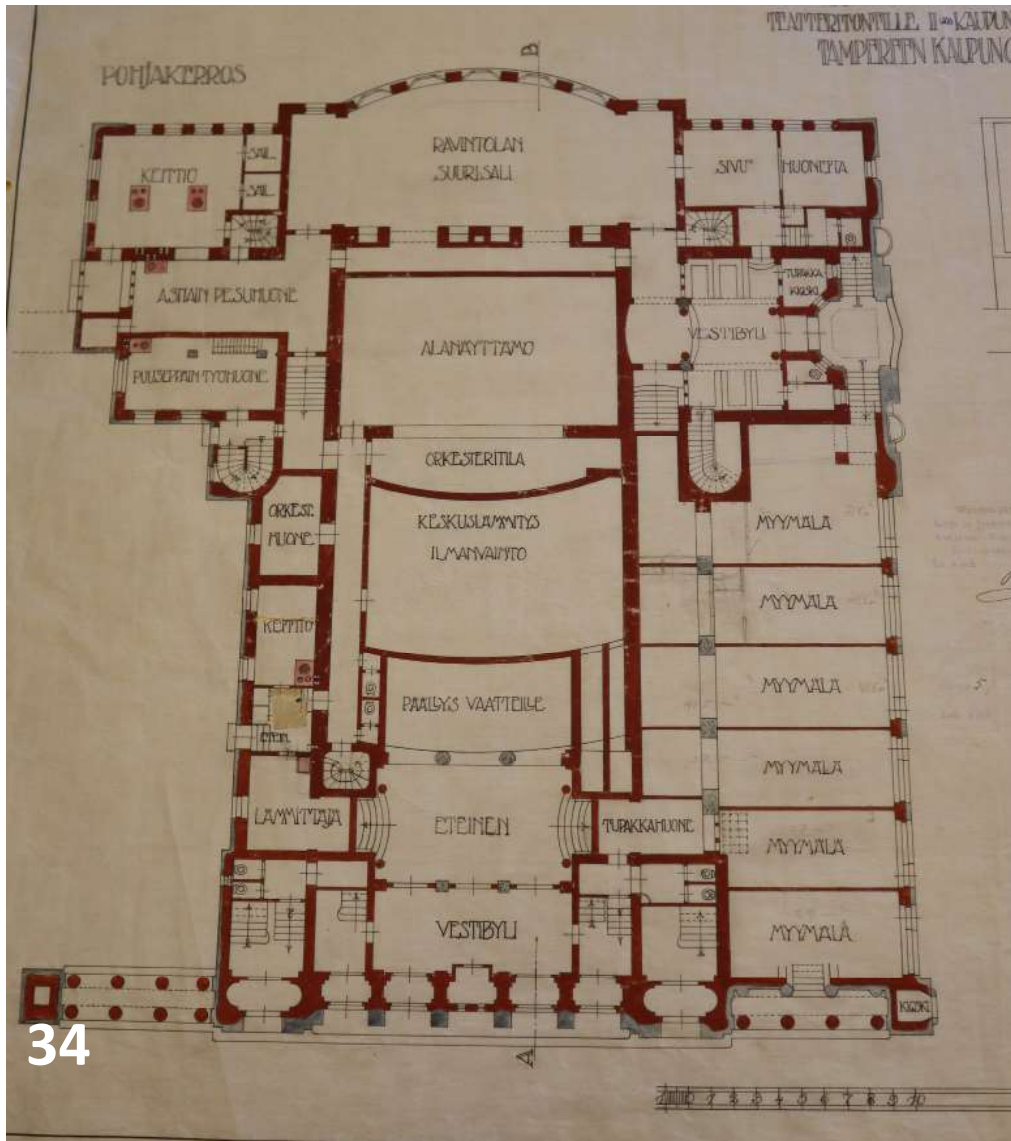
Valmistuessaan teatteri oli julkisivuiltaan maalattu vaalean kellertävällä kalkkimaalilla ja koristeltu graniitilla. Ikkunat olivat vaaleat, ovet taas tummaksi petsattua tammea. Sisätiloissa Kallio ammensi 1900-luvun vaihteen saksalaisesta arkkitehtuurista, josta lainasi teatterisalin muodon: takasivusta kaartuvan suorakaiteen ja amfiteatterimaisesti nousevan istuinjärjestelmän. Arkkitehti Lasse Kosusen mukaan Tampereen teatterin arkkitehtuurissa on havaittavissa Saksan voimakas teatterirakennuskausi, jonka johtavia nimiä oli Max Littman. Esimerkiksi Littmanin oppeihin perustuen teatterin vaate-tila oli sijoitettu katsomon alle.⁴⁸ Toiminnallisesti teatterista haluttiin intiimi tila,

46 Kosunen 1983, 18. Kosunen lainannut M.Heikkilän diplomityötä ”Tutkimus Suomen vanhimista teatterirakennuksista”, HTKK 1965.

47 Keskustorin läpi kulki lisäksi Viistokatu, jonka hahmo näkyi jo vuoden 1908 asemakaavakartassa, vaikka varsinaisesti katu toteutettiin vasta vuonna 1924. Viistokatu suljettiin autoliikenteeltä 1998.

48 Kosunen 1983, 14.

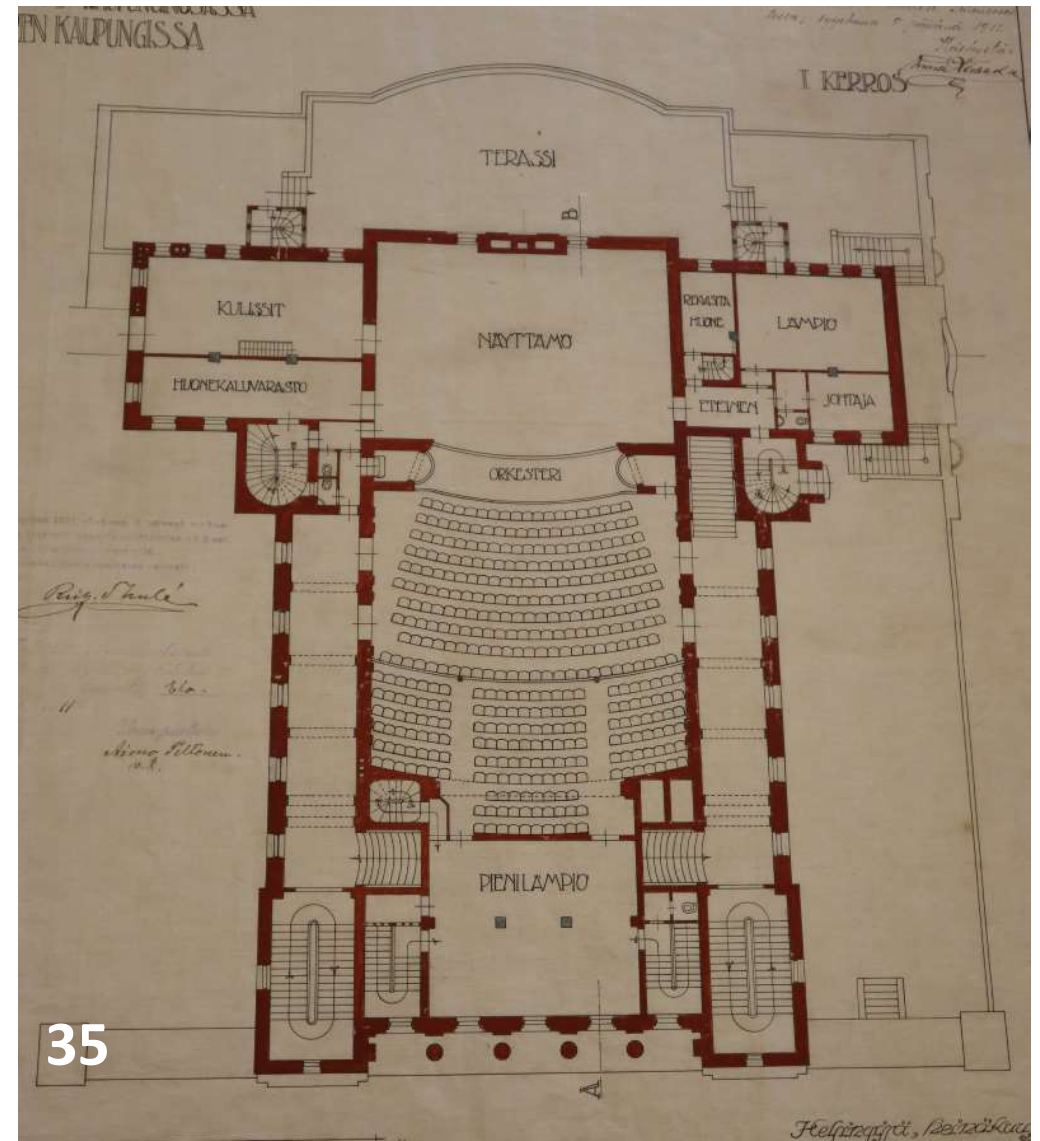

34

Kuva 31. K.S.Kallion alkuperäispiirustus Hämeenkadun julkisivuun sijoitetuista suihkulähteistä. Lähde: Arkkitehtitoimisto Forssin arkisto.

Kuvat 32 ja 33. Ote julkisivupiirroksista vuodelta 1911.

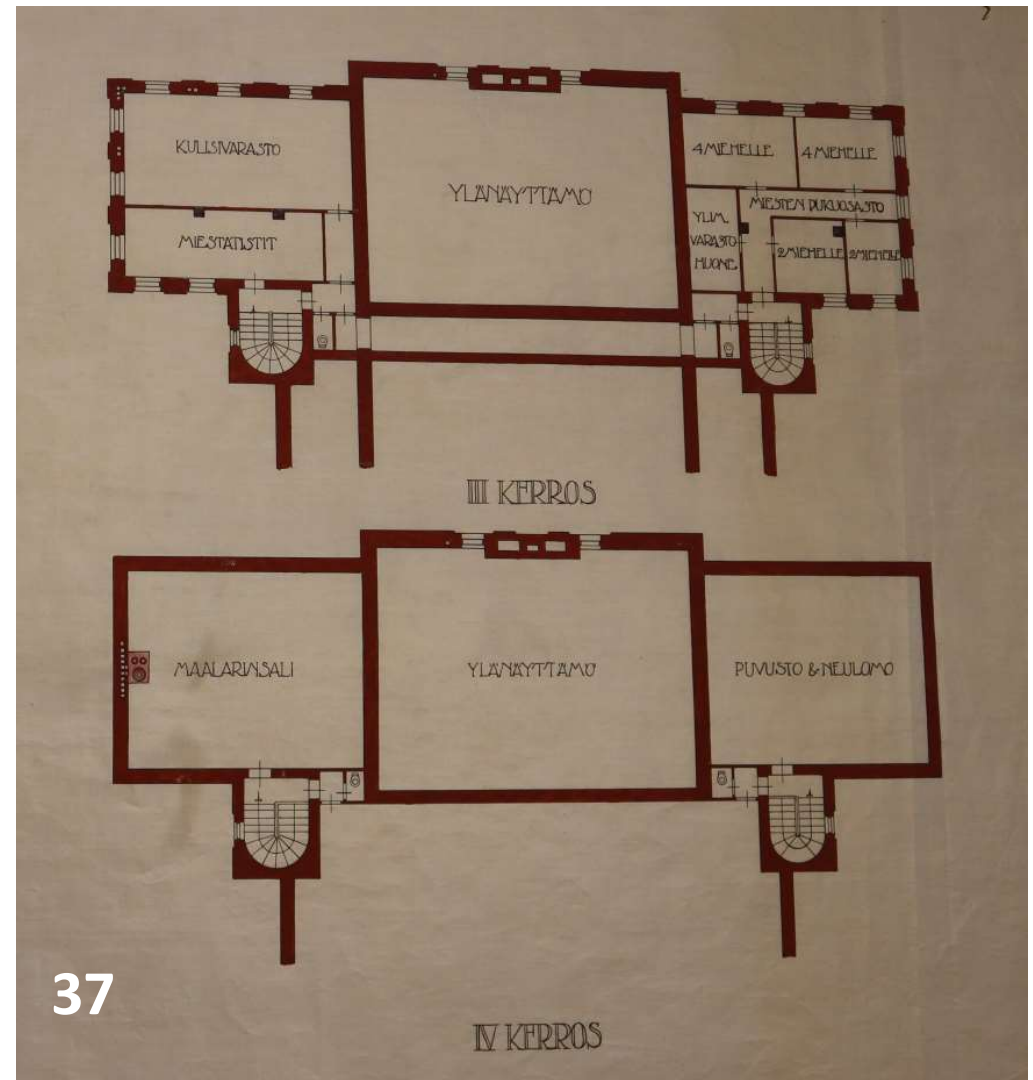
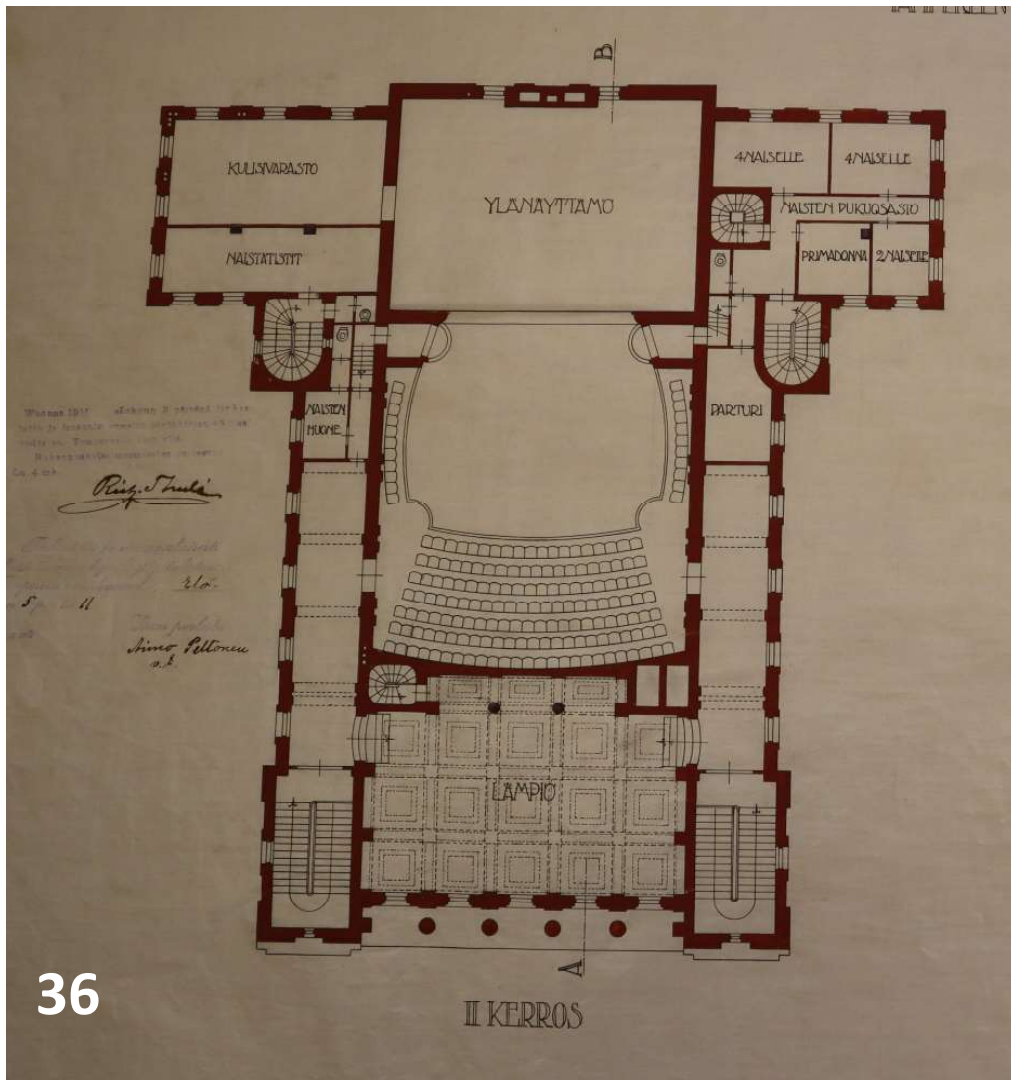
Kuva 34. Pohjapiirros teatterirakennuksen pohjakerroksesta vuodelta 1911. Rakennus sisälsi teatterin lisäksi ravintolatilat keittiösastoineen ja Hämeenkadun varteen sijoitettiin myymälöitä. Sisätilat olivat aikalaiskuvauksen mukaan yksinkertaisen tyylikkää ja maalattu kauttaaltaan valkoisella kalkkimaalilla,

35

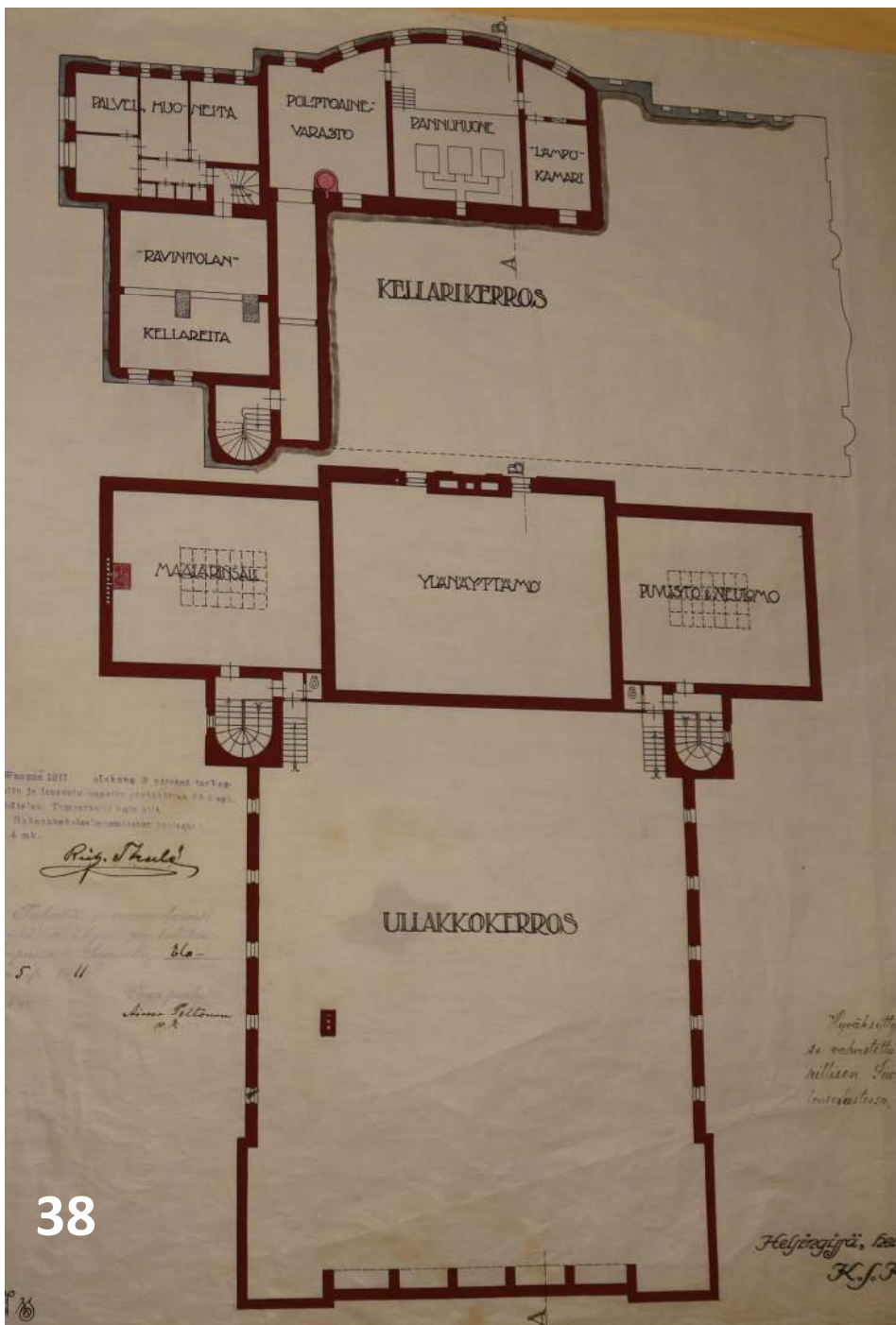
yksityiskohdissa oli käytetty jonkin verran kultaa, pronssia ja vihertävää kalkkimaalia. Lähde: Arkkitehtitoimisto Forssin arkisto.

Kuva 35. Pohjapiirros teatterirakennuksen 1.kerroksesta vuodelta 1911. Lähde: Arkkitehtitoimisto Forssin arkisto.

Kuva 36. Pohjapiirros teatterirakennuksen 2.kerroksesta vuodelta 1911. Lähde: Arkkitehtitoimisto Forssin arkisto.

Kuva 37. Pohjapiirros teatterirakennuksen 3. ja 4.kerroksesta vuodelta 1911. Lähde: Arkkitehtitoimisto Forssin arkisto.

38

joka tuli lähelle katsojia. Teatterin toimintaa varten oli varattu 598 katsomopaikkaa, 140 m² suuruinen näyttämö lavastevarastoineen, pukeutumishuoneet sekä puusepän ja maalarin työtilat.

Myymlätilojen rakennusosat olivat yksikerroksiset ja tasakattoiset, sitten että kattotasoja oli mahdollista käyttää ulkoterrassina. Käynnit katoille oli järjestetty Hämeenkadulta ravintolan sisäänkäynnin vierestä johtavilla portakoilla sekä pylväiköstä Keskustorin puolelta.

Uusi teatteritalo kiinnosti niin paikallisia kuin lehdistöäkin. Helmikuussa 1913 avajaisissa paikalla ollut *Aamulehti* kuvaili uutta teatteritaloa, samoin *Kodin kuvasto*. *Aamulehti* kertoi kuinka eteishallista johtivat portaat permannon ja ensimmäisen rivin käytäviin. Teatterissa oli alkuun erotettu ”halvat” paikat, jotka oli sijoitettu ensimmäisen rivin alle. *Kodin kuvasto* kertoi, että paikat oli järjestetty käytännöllisesti niin, että edullisille paikoille oli oma naulakkotilansa. Tilaan pääsi lisäksi suoraan ulkoa niin Keskustorin puolelta kuin pohjoissivulta, Vanhan kirkon puolelta. Yleisesti teatterin tilojen todettiin olevan kauniit. *Kodin Kuvaston* mukaan aulasta pääsi tammiparkettiportaita pitkin permannelle ja seinät olivat ”hyvin vaaleilla väreillä sivellyt”.⁴⁹ Porraskaiteet olivat tummaksi petsatusta tammesta.

”Ylhäällä on heti vastassamme permannon ja ensi rivin lämpiö, varmaankin ihastuttavin suojako koko talossa. Kuudesta kapeasta, korkeasta, länteen päin olevasta akkunasta tulvaa sinne runsaasti valoa, jonka räikeyttä kuitenkin vaimentaa vaalean vihertävä katedraalilasi. Huone on saman levyinen kuin katsomokin. Seinät ovat valkeat, jaettuna vaalean vihertävillä kohopinnoilla useampiin osiin. Koristeena on säästeelläkäytetty kultaa ja pronssiväriä. Akkunoita vastapäätä olevalla pitkällä seinällä on tarjoilupöytä, joka kuten lämpiön koko muukin kalusto, on luonnonvärisestä koivusta, johon on upotettu mustaksi värjäystä koivusta leikatut koristaiheet”.⁵⁰

Kuva 38. Teatterirakennuksen kellari ja ullakkokerros. Ullakkokerroksen maalarin salissa ja puvustossa oli kattoikkunat. Lähde: Arkkitehtitoimisto Forssin arkisto.

Kuva 39. Suuri lämpiö kuvattuna vuonna 1913. Lähde: Lasse Kosusen yksityisalbumi.

Kuva 40. Suuri lämpiö vuonna 1913. Kalusteet olivat arkkitehti K.S.Kallion suunnittelemat. Lähde: Lasse Kosusen yksityisalbumi.

Kuva 41. Kuvassa todennäköisesti pieni lämpiö vuonna 1911. Lähde: Lasse Kosusen yksityisalbumi.

Kuva 42. Vastavalmistunut katsomo vuonna 1911. Lähde: Lasse Kosusen yksityisalbumi.

49 Kodin Kuvasto, 16.2.1913, nro 7.

50 Kodin Kuvasto, 16.2.1913, nro 7.

Aamulehti kirjoitti toisen kerroksen lämpiön kalusteiden olevan kiillotettua koivua ebeholzipäälysteellä. Katsomossa olevat tuolit olivat ”itsestään ylösnousevia” ja päällystetty ruskella plyyshillä, samaa väriä oli esirippu. *Kodin Kuvaston* toimittajaa kummaksutti teatterissa se, että katto ei ollut kupoli, kuten oli totuttu, vaan ”tynnyriholvi”, mutta muuten teatterisali sai kiitosta: ”muuten on katsomon koristeellinen puoli tavattoman yksinkertainen. Kulta ja purppura eivät sovellu Tampereen oloissa. Seinät ja [jastukilla] kaunistettu katto ovat kalkkimaalilla maalatut, siellä täällä ohut kultafriisi tai kullattu pilarin pää antamassa eloa.”⁵¹ Orkesterin tila oli sijoitettu näyttämön eteen, mutta näkymättömiin yleisöltä.

Teatterin tiloista *Aamulehti* kirjoitti, että tekniset tilat olivat toimivat: tarvittavat kullissit voidaan hinata ylös tai alas väliajalla. Näyttämön pohjoispuolella sijaitsi toinen kullissihuone, jossa oli mahdollista säilyttää lavasteita. Kullissihuoneen ylle oli sijoitettu puusepän ja maalarin verstaat, joiden katossa olevasta luukusta pystyttiin hinaamaan lavasteita alas ja ylös. Kullissihuoneen vieressä oli tila teatterin Steinway-flyygeliä varten. Näyttämön eteläpuolelle oli sijoitettu näyttelijöiden ja ohjaajan ”seurusteluhuone”. Toiseen ja kolmanteen kerrokseen oli sijoitettu pukuhuoneet, jotka oli varustettu ”varsin hyvin kaikella mitä tarvitaan”. Erityishuomion sai lämpimällä ja kylmällä vedellä varustetut pesupöydät. Pukuhuoneiden yläpuolella sijaitsi neulomo. Pohjoispuolella oli tilat naisten ja miesten harjoitushuoneille. Keskuslämmitys sijaitsi kellarissa. Lämmitys- ja vesijohtotyöt suoritti Rob. Huber Oy, sähkötyöt Tampereen Sähkötoimisto ja sisustuksen Tampereen Höyrypuuseppä Oy. Kaiken tarvekaluston kerrotiin olevan kotimaista työtä. Kalusteet teatteritaloon suunnitteli arkkitehti Kallio, jonka puhdaslinjainen kalusto oli somistettu intarsia- ja veistoskoristein. Osa sisustuksesta suunnitteli arkkitehti Eino Schoderus.

Erityistä huomiota saivat kattokruunut teatterisalongissa, ravintolassa, seurusteluhuoneissa ja eteisissä. Teatterin lisäksi rakennus käsitti ravintolatilat. Teatteriravintolan kerrottiin oleva hyvin suunniteltu ja viihtyisä: suuret ikkunat antoivat koskelle päin, joka teatterin kohdalla oli leveä ja rauhallinen. Ravintolasalin ja sivuhuoneiden kalustus oli mahongista ja *Aamulehden* toimittajan mukaan ”verraten aistikas ja aikaa kestävä”. *Kodin Kuvasto* kertoi ravintolan sijainnin olevan myös oivallinen. Toimittaja intoutui helmikuun pakkasilla kuvailemaan näkymää kesällä, jolloin oli mahdollista päästä ravintolan eteen terassille, joka on ”mitä mieluisin olinpaikka kauniine näköaloineen yli kosken, jonka pinta välkähtelee äyräällä kasvavien rippukoivujen lomitse.”⁵² Itse ravintolan *Kodin Kuvasto* kertoi olevan myös ”varsin hauska”. Ravintolasalin seinät ovat vaaleat, lukuunottamatta alaosaa, joka oli verhottu mahongin ruskeaksi värjättyllä säkkikankaalla ikkunoiden yläsyrjän korkeudelle. Huonekalut olivat mahon-

51 *Kodin Kuvasto*, 16.2.1913, nro 7.

52 *Kodin Kuvasto* 16.2.1913, nro 7.

kia ja valmistettu Tampereen Höyrypuuseppä O.Y:ssä. Ravintolasaliin liittyi vielä kaksi pienempää huonetta, joiden kalusteet ovat peräisin Evert Invenouksen huonekalutehtaasta. Maanpinan alapuolella sijaitsi vielä ”manala” eli orkus⁵³, jonka kalusteet olivat Ivar Lahtisen huonekaluliikkeestä. Juuri avatun teatteriravintolan ravintoloitsijana toimi rouva Ida Isaksson, joka piti ravintolaa niin Tampereen rautatieasemalla kuin Kangasalan lepokodissa.

”Yleensä on kaikki, mitä teatteritaloon on tarvittu suurimmasta pienimpään, kiitettävällä harastuksella hankittu kotikaupungista ja kunnialla se näkyy kestävän ankarankin arvostelun, siten todistaen, että Tampere on työn ja toiminnan kaupunki yhä edelleenkin.”⁵⁴

Myyvälätilat Kallio oli sijoittanut Hämeenkadun varteen ja ne täyttyivät heti yrittäjistä. Kuudesta myymälähuoneistosta viisi oli yhdistetty suureksi Pukutehdas OY:n liiketilaksi, jonka *Kodin Kuvasto* kuvaili varmaankin kiinnittävän ohikulkijoiden huomion suurien näyteikkunoidensa vuoksi. Kuudennessa myymälässä oli kukkakauppa ja lisäksi kioski sanomalehtiä varten. Sisäänkäynnin vieressä oli lisäksi pieni myymälätila.

Tampere oli saanut kauan odotetun ja näyttävän teatteritalon - *Aamulehden* sanoin ”teatterin uuden kodin”.

53 Orkus oli useimmiten rakennuksen kellaritiloissa sijaitseva kokoontumistila. Esimerkiksi Helsingin Vanhan ylioppilastalon kellarissa sijaitsi ”orkus”, jossa kokoontuivat niin hämäläinen kuin viipurilainen osakunta. Kts. www.vanhaylioppilastalo.fi. Vuoden 1925 Pienen tietosanakirjan mukaan Orkus tarkoitti Manalaa.

54 *Kodin Kuvasto* 16.2.1913, nro 7.

Naisille Vapuksi

Juuri valmistunut suuri määrä
Naisten kävelypukuja ja Saketteja

myöskin saapunut tänään runsas valikoima
Ulkomaisia kävelypukuja, sakteja,
hameita, alpaka- ja popolin hellekappeja

Viimeisiä Berlinin kuoseja. ➔
➔ **Hinnat erittäin halvat.**

Niinkuin ostajamme kokemuksesta tietävät on loppuvii-
kon päivinä liikkeessämme tavaton tungos, joten valitse-
minen etenkin iltapäivisin on kovin tukalaa. Kehotamme siis
arv. yleisöä, kenellä tilaisuutta on, pistäytymään viikon al-
kupäivinä.

KUNNIOITUKSELLA:

Pukutehdas Osakeyhtiö

Pukutehdas O. Y.

Tampereen Teatterin uudest ja talossta
8818 Puhelin 1184.

Tavattoman lämmin Juhannus

jos sattuu, kehoitamme kunn. yleisöä ostamaan helle-
takit, hellepuvut, saketit y. m. pukineet tänä päivänä,
sillä liikkeemme on

Juhannusaattona koko päivän suljettuna.

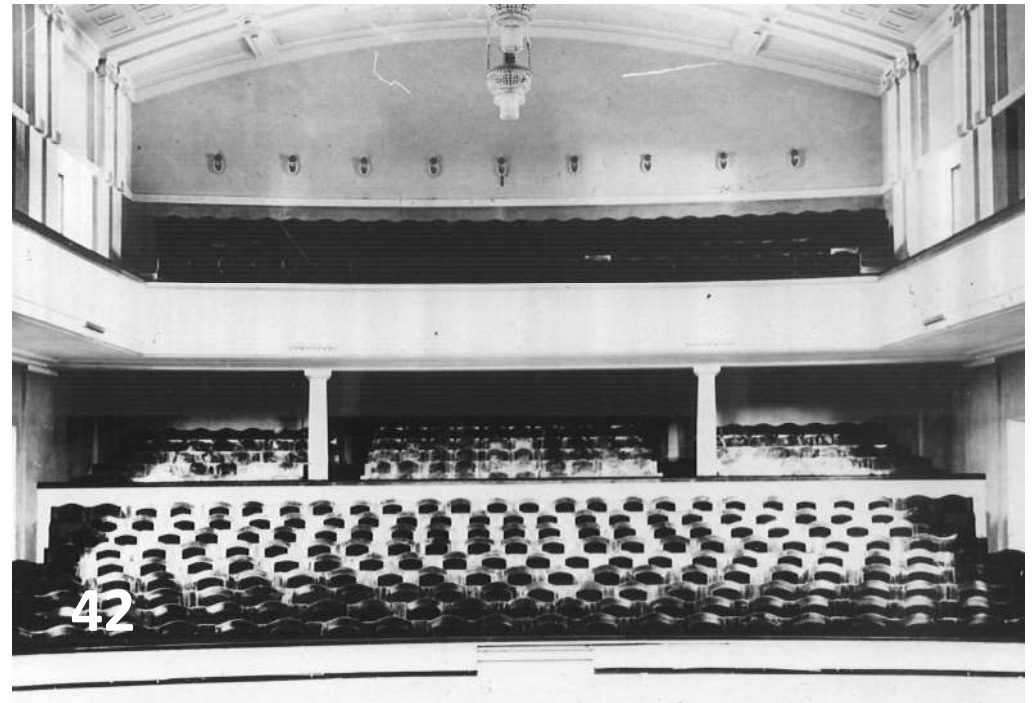
Kunnioittaen:
Pukutehdas O. Y.

10247

Lehti-ilmoitukset: Aamulehti 29.4.1913, Aamulehti 31.5.1913, Aamulehti 21.6.1913

Tampereen Teatterin vastavalmistunut näyttämö vuonna 1912. Tyyliltään teatterisali oli hillityn yksinkertainen. Kuva: Arkkitehti Lasse Kosusen yksityisalbumi.

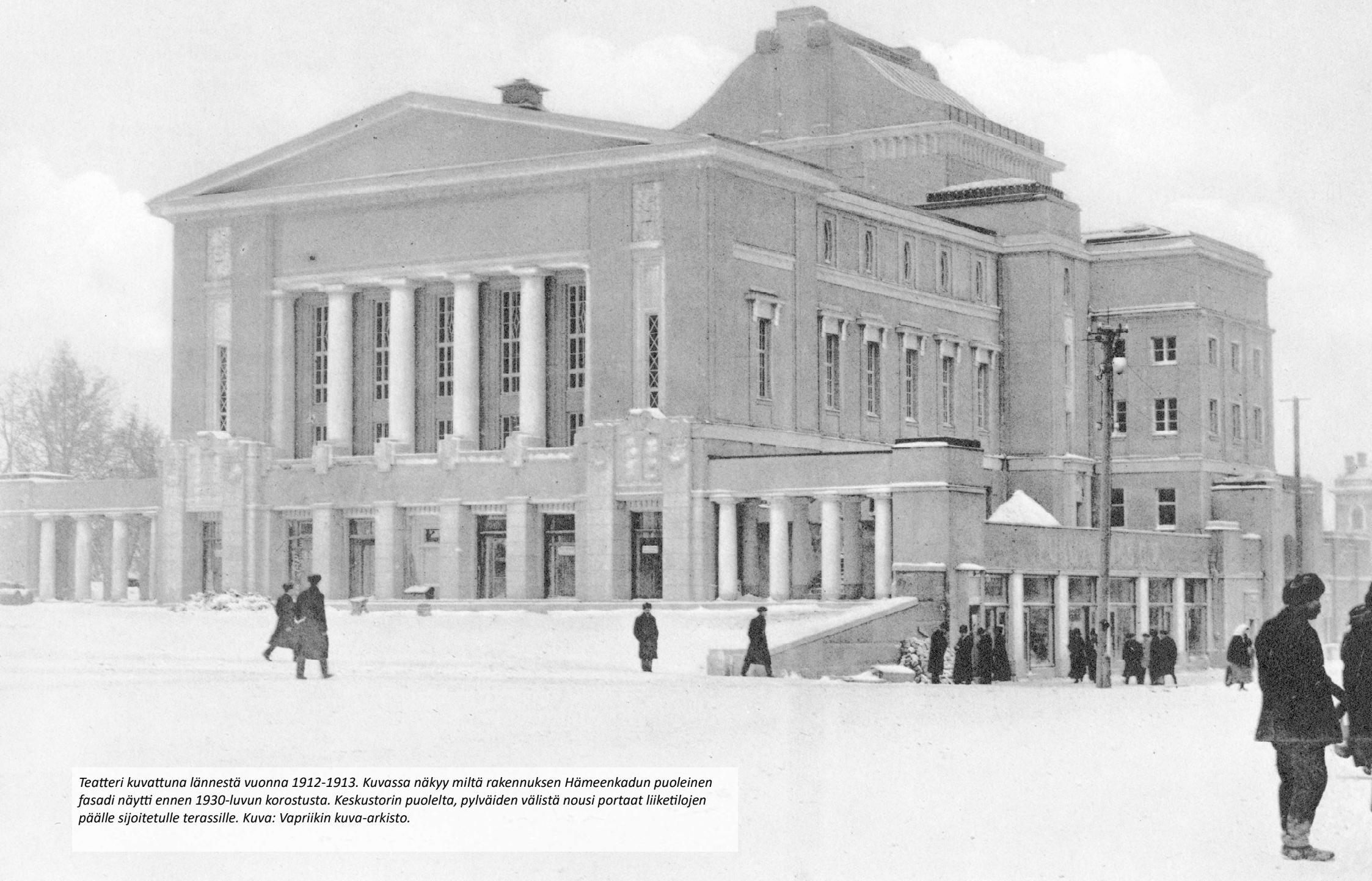

Tampereen Teatteri kuvattuna kosken itärannalta vuonna 1912, ennen kuin vuonna 1914 rakennuksen itäiselle fasadille valmistui kesäkäyttöön suunniteltu yläravintola. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

Tampereen Teatterin Hämeenkadun puoleinen fasadi todennäköisesti vuonna 1913, sillä ravintolaosa on tasakattoinen eikä yläravintola ole vielä rakennettu (1914). Huomaa myös nykyisen ravintola Korvatillikan sisäänkäynnin koristukset. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

Teatteri kuvattuna lännestä vuonna 1912-1913. Kuvassa näkyy miltä rakennuksen Hämeenkadun puoleinen fasadi näytti ennen 1930-luvun korostusta. Keskustorin puolelta, pylväiden välistä nousi portaat liiketilojen päälle sijoitetulle terassille. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

Kallio sijoitti teatterin ravintolan kosken puolelle, jonka saliin oli asemoitu ikkunat kohti Tammerkoskea. Katto oli koristeellinen, valaisimet pienieleiset. Kuva: Arkkitehti Lasse Kosusen yksityiskuvat.

Teatteritalo valmistuu loppuvuodesta 1912, avajaiset 14.2.1913

Katsomosta puretaan aita halpahintaisten paikkojen ja kalliiden paikkojen väliltä

Ravintolasiiven laajennus kohti pohjoista

Ullakolle suunnitellaan harjoitussali balettikoulua varten

1912

1914

1926

1931

1939

1945

1950

1956

Ravintolasalin yläpuolelle valmistuu kesäkäyttöön tarkoitettu lämmitämätön ravintola

Hämeenkadun puoleisen liikesiiven korotus yhdellä kerroksella, samalla häviää jugend-aiheiset koristeet ravintolansisäänkäynnin päältä ja julkisivu muuttuu pelkistetyimmäksi

Yläravintolan muutos talvikäyttöön soveltuvaksi, Tiliikan sisäänkäynnin muuttaminen kosken puolelle

Hämeenkadun puoleisen liikefasadin muutos: ikkunat ja ovet 50-luvun tyyliin

Pikkulämpöön portaat purettiin ja yhdistettiin avoportailta pääportaikoon

Ravintolan sisäänkäynti siirretään tapahtuvaksi kuparisen laatikon kautta

Yläravintolan lakkauttaminen, takanäyttämön laajennus

Kesäillikan terassi

Teatteritalon julkisivuremontti, remontissa julkisivuihin tehtiin värianalyysi

1962 1964 1965 1972 1975 1980 1985 1987-1988 2001-2002 2009

Hämeenkadun puoleisen siiven yläkertaan Pikkuteatteri

Katsomon tuolien uusiminen ja valo-ohjaamon rakentaminen

Kesäillikan rakentaminen Tammerkosken puolelle

Teatteritalon peruskorjaus, laajennus pohjoispuolelle ja maan alle

Turvakaiteet rakennuksen pohjoispuolelle

Arkkitehti Kauno S.Kallio

Kauno Sankari Kallio syntyi Ruovedellä vuonna 1877. Hän valmistui ylioppilaaksi 1896 ja arkkitehdiksi vuonna 1900 Polyteknillisestä korkeakoulusta. Opiskeluaikanaan ja heti sen jälkeen Kallio työskenteli Gustaf Nyströmin toimistossa. Vuonna 1903 Kallio perusti oman toimiston arkkitehti W. von Essenin ja rakennusmestari E. Ikkäläisen kanssa. Oman toimiston Kallio perusti vuonna 1913. Toimiston ensimmäinen itsenäinen työ oli Tampereen Teatteri. Yhdessä veljensä, arkkitehti Oiva Kallion kanssa he ottivat osaa useisiin arkkitehtikilpailuihin ja suunnittelivat muun muassa, Imatran voimalaitosrakennuksen julkisivut ja SOK:N hallintorakennuksen Helsinkiin.

Kauno S. Kallion pääsuunnittelukohteita olivat kirkkorakennukset. Kallio suunnitteli kirkot esimerkiksi Jämsään, Alavudelle ja Taivalkoskelle. Kallio oli myös taitava korjaussuunnittelija, joka teki useisiin 1800-luvun puukirkkoihin luontevia ja taitavaa korjauksia, jotka sisälviät yksityiskohtaiset piirustukset väriohjeineen. Kauno S. Kallion pitäytyi arkkitehtuurissaan klassismissa eikä innostunut funktionalismista.¹

¹ [Artikkeli Kauno S.Kalliosta Arkkitehtuurimuseon sivuilla.](#)

Alavuden kirkko, kuva: Maria Kurtén/Museovirasto

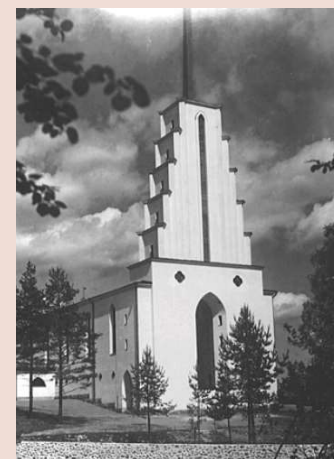
Taivalkosken kirkko, kuva: Reino Hämeenniemi/Koillissanomat

Imatran voimalaitos, kuva: Tuomas Vitikainen/Wikipedia Commons

Pohjan talo Kaisaniemessä, kuva: Finna/Historian kuvakokoelma, matkailun edistämiskeskuksen kokoelma

Äyräpään kirkko, kuva: www.luovutettukarjala.fi

Arkkitehti Oiva Kallio

Oiva Kallio oli K.S.Kallion pikkuveli, joka valmisti arkkitehdiksi polyteknisestä opistosta vuonna 1904. Kallio perusti oman arkkitehtitoimiston veljensä Kaunon kanssa vuonna 1912.

Oiva Kalliosta tuli yksi suomalaisen funkkisen varhaisista edustajista. Hänen tunnetuin funkkisrakennuksensa on vuonna 1930 valmistunut henkivakuutusyhtiö Pohjan liikerakennus. Muita tunnettuja rakennuksia ovat muun muassa Oulun kirjasto-, museo- ja maakunta-arkistonrakennus ja Ääripään kirkko

Oiva Kallion piirustusote oli käytännöllinen; hän pyrki mahdollistamaan yhdelle piirustusarkille kaiken oleellisen.¹

¹ [Artikkeli Oiva Kalliosta Arkkitehtuurimuseon sivuilla.](#)

Tampereen Teatteri 1920-luvulla. Kuva: E.A.Bergius/Vapriikin kuva-arkisto.

Näkymä Hämeenkadulta 1953. Kuva: Tapio Mäkinen/Vapriikin kuva-arkisto.

Teatterin edusta kesällä 2022.

5. Rakennushistoria: muutokset

Tampereen Teatterin teatteritalossa on tapahtunut sen 110-vuotisen historian aikana lukuisia muutoksia, joista ensimmäiset sijoittuvat jo 1910-luvulle. Muutoksia on tehty niin kulloisenkin tarpeen kuin yleisen tilojen kohentamisen vuoksi. Arkistoista löytyvät piirustukset koskien suurimpia muutostöitä, mutta erityisesti sisätiloihin kohdistuneista muutoksista ei löydy kaikkia piirustuksia. Valokuvien ja arkkitehti Lasse Kosusen diplomityön perusteella on kuitenkin mahdollista tavoittaa osa muutoksista.

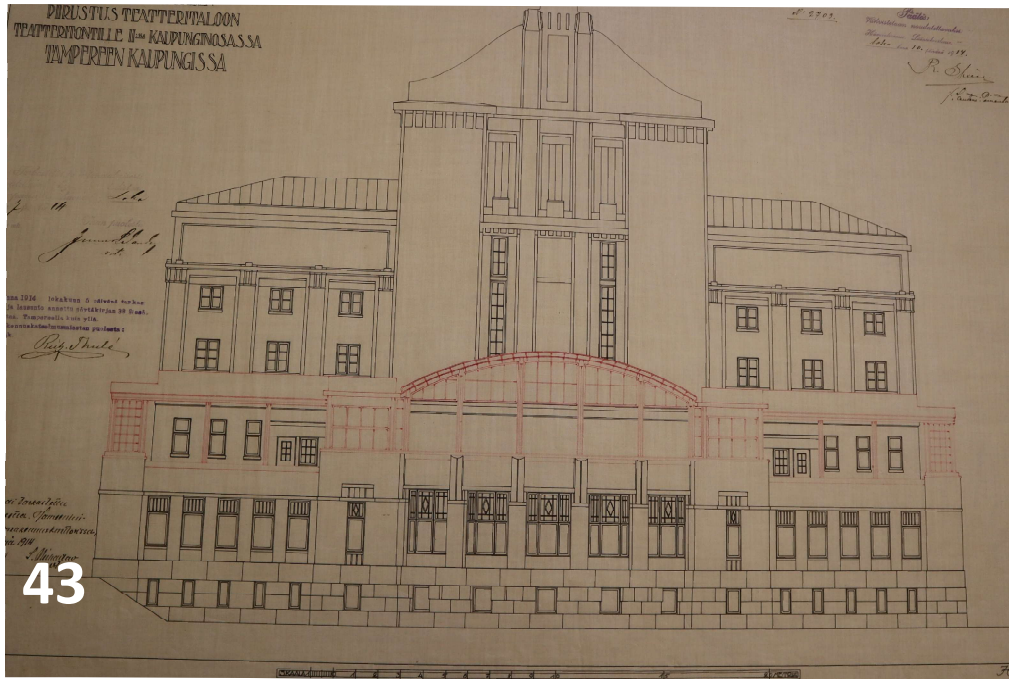
Rakennuksen sisätiloissa on ollut eri aikojen kerrostumia ennen teatterin peruskorjausta vuonna 1987, jolloin teatterin tilajärjestys ja yleiset tilat pyrittiin palauttamaan mahdollisimman lähelle alkuperäistä kokonaisuutta. Kosusen mukaan rakennuksen sisätiloissa oli tehty kulloistenkin tarpeiden mukaan pieniä yksittäisiä muutoksia, jotka olivat lopulta hämärtäneet alkuperäisen selkeän pohjaratkaisun.⁵⁵

Rakennus oli valmistusmisaikanaan moderni ja tilava, mutta jo 1930-luvulla alkoi ilmeisesti tila- ja laatuvaiva, sillä rakennukselle suunniteltiin laajennusta paikkaan,

55 Kosunen 1983, 4.

johon se toteutui vasta 1980-luvun peruskorjauksen yhteydessä. Rakennukseen vuosien aikana kohdistuneiden muutosten takana ovat olleet Kosusta lainaten käytännön tarpeet, mutta toisaalta myös muutos tavassa esittää teatteria (Pikkuteatteri).

Selvityksessä on käytetty Arkkitehtitoimisto Forssin arkistossa sijaitsevia piirustuksia vuosilta 1911, 1914 ja 1931 sekä Tampereen kaupunginarkistossa ja rakennusvalvonnassa sijaitsevia rakennuspiirustuksia vuosilta 1939, 1945, 1946, 1950, 1956, 1962, 1964, 1965, 1972, 1975, 1978, 1979, 1980, 1981, 1983, 1984, 1986, 1987, 1988, 1989, 1991, 1996, 2009, 2012 ja 2019. Piirustusten lisäksi tärkeä lähde on ollut arkkitehti Lasse Kosusen diplomityö vuodelta 1983.

5.1. Muutokset Tampereen Teatterissa 1910-luvulta jälleenrakennusaikaan

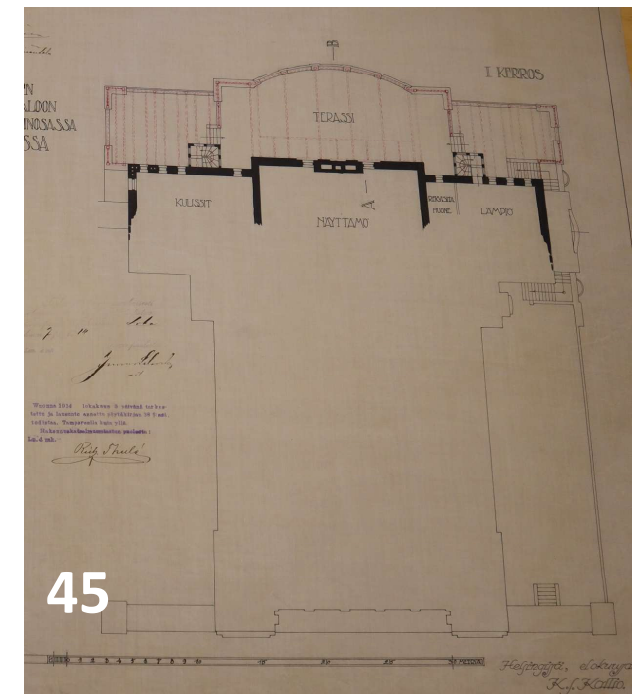
Yläravintola 1914

Pian teatterin valmistumisen jälkeen, vuonna 1914 rakennuksen koskenpuoleista ravintolaosaa korotettiin rakentamalla ravintolan katolle lämmittämätön, kesäkäyttöön tarkoitettu terassiravintola. Terassiravintolan rakenne oli puurunkoinen, seinät ja katon olivat lasia. Suunnitelmat laati arkkitehti Kaino S.Kallio. Kevytrakenteinen kesäravintola palveli 1940-luvulle saakka, jolloin se muutettiin talvikäyttöön. Kesäterassi muutti tasakattoisen ravintolaosan ilmeen, sillä myöhempi, ympärivuotiseen käyttöön suunniteltu yläravintola myötäili vuoden 1914 muutosta.

Kuva 43. Julkisivupiirros vuodelta 1914. Piirros koskee kesäravintolan rakentamista. Lähde: Arkkitehtitoimisto Forssin arkisto.

Kuva 44: Näkymä teatterille arviolta 1950-luvulla. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

Kuva 45: Pohjapiirros vuodelta 1914. Lähde: Arkkitehtitoimisto Forssin arkisto.

Tampereen Teatteri Hämeensillalta kuvattuna 1910-luvulla, jolloin kosken puolelle oli jo valmistunut kesäravintola. Kesäravintolan rakenne oli kevyt. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

46

Vuoden 1918 sota ja Tampereen Teatteri

Vuoden 1918 sota jätti Tampereella jälkeensä paitsi yhteiskunnallisia, myös aineellisia vahinkoja. Tampere oli sisällissodan keskus, jossa sodan jäljet näkyivät konkreettisesti katukuvassa. Kaikkiaan Tampereella tuhoutui yli 120 rakennusta, joiden lisäksi useat rakennukset kokivat vaurioita. Huolimatta ympärillä riehuneesta sodasta ja hävityksestä, teatteri selvisi yllättävän pienillä vaurioilla. Teatterin toiminta pysähtyi tammi-kuun 1918 lopulla, jolloin teatterinjohtaja Jalmari Lahdensuo lähti Lapualle. Teatterin aula ja monet sisätilat kärsivät tuhoja sodan aikana, kun punaiset pitivät teatteritaloa majapaikkanaan. Myöhemmin rakennuksessa säilytettiin punaisia sotavankeja. Sisällissodan aikana kalustoa ja oli rikottu ja paikkoja turmeltu, mutta kaikesta huolimatta teatteri saatiin esityskuntoon syyskaudeksi 1918.

Vuonna 1912, jolloin teatterirakennus valmistui, suomalainen yhteiskunta oli vielä jakautunut luokkiin, mikä näkyi esimerkiksi teatterin jakamisessa ”halpahintaisten”⁵⁶ paikkoihin. Vuonna 1926 purettiin rakennuttajan vaatima, mutta jo aikalaisissa paheksuntaa herättänyt aita katsomon halpahintaisten ja kalliiden lippujen väliltä. Tämän jälkeen katsojia ei eroteltu lippujen hintojen perusteella. Muutospirustukset vuodelta 1926 ovat kadonneet, mutta vuoden 1912 piirustuksissa näkyy aita katsomossa.⁵⁷

56 Termi lainattu aikalaiskuvauksesta Aamulehti 16.2.1913.

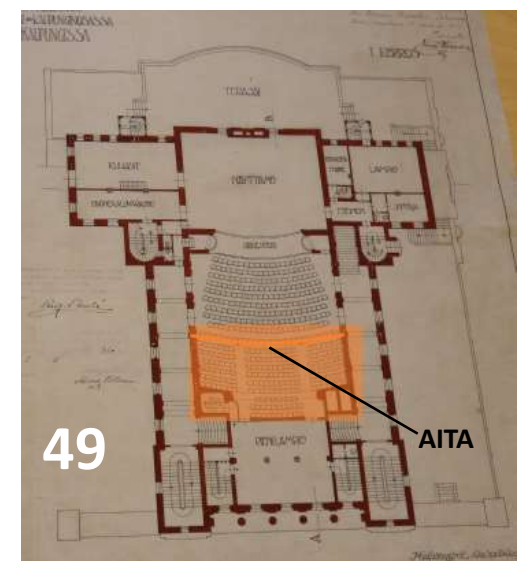
57 Tieto vuoden 1926 muutoksesta Lasse Kosusen diplomityössä, ks. Kosunen 1983, 24.

47

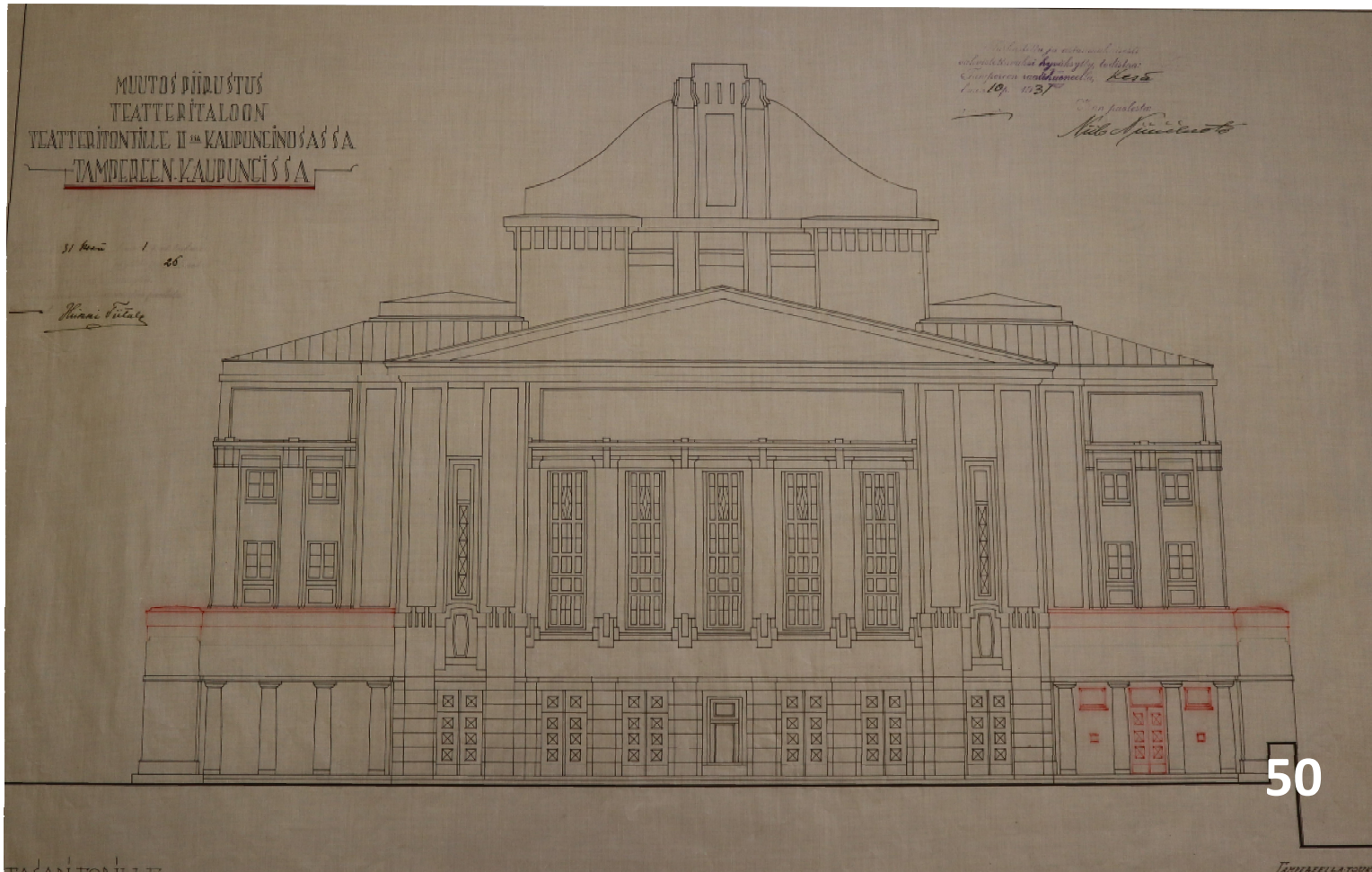

48

49

AITA

1931 korotus julkisivuun

Vuonna 1931 korotettiin Hämeenkadun viereistä myymäläosaa kerroksella arkkitehti Birger Federleyn laatiman suunnitelman mukaan. Uudisosaan, joka varustettiin kaari-ikkunoin, sijoitettiin toimistotiloja sekä teatterin naistenhuone ja tupakkalämpö. Pääfasaadissa olevien sivupilastereiden kannattamia palkkeja jouduttiin korottamaan jotta laajennus ei näkyisi torille. Korotus muutti julkisivua paitsi Keskustorin puolella, jossa pylväsvälit suljettiin, mutta myös Hämeenkadun puoleisella fasadilla. Julkisivun profiili pelkistyi ja esimerkiksi ravintolan sisäänkäynnin (nykyisen ravintola Korvatillan sisäänkäynti) koristukset jäivät pois.

Kuva 46: Teatteritalo vuonna 1920, sisällissodan voitonjuhlien aikaan kuvattuna. Saattuessa etualalla Mannerheim. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

Kuva 47: Sisällissodan tuhojen jälkiä vuonna 1918. Lähde: Vapriikin kuva-arkisto.

Kuvat 48 ja 49: Teatterin pohjapiirros vuodelta 1911. Oranssilla merkitty "halpahintaisten" sisäänkäynti ja aitaus. Lähde: Arkkitehtitoimisto Forssin arkisto, merkinnät selvityksen tekijän.

Kuva 50: Teatteritalon laajennus vuodelta 1931. Muutokset merkitty kuvaan punaisella. Kuva: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

MUUTOSPIIRUSTUS
 TEATTERITALOON
 TEATTERITONTILLE II S^{SA} KAUPUNGINOSAS S^{SA}
TAMPEREEN KAUPUNGI S^{SA}

31 keuh / 28

Heikki Voutilainen

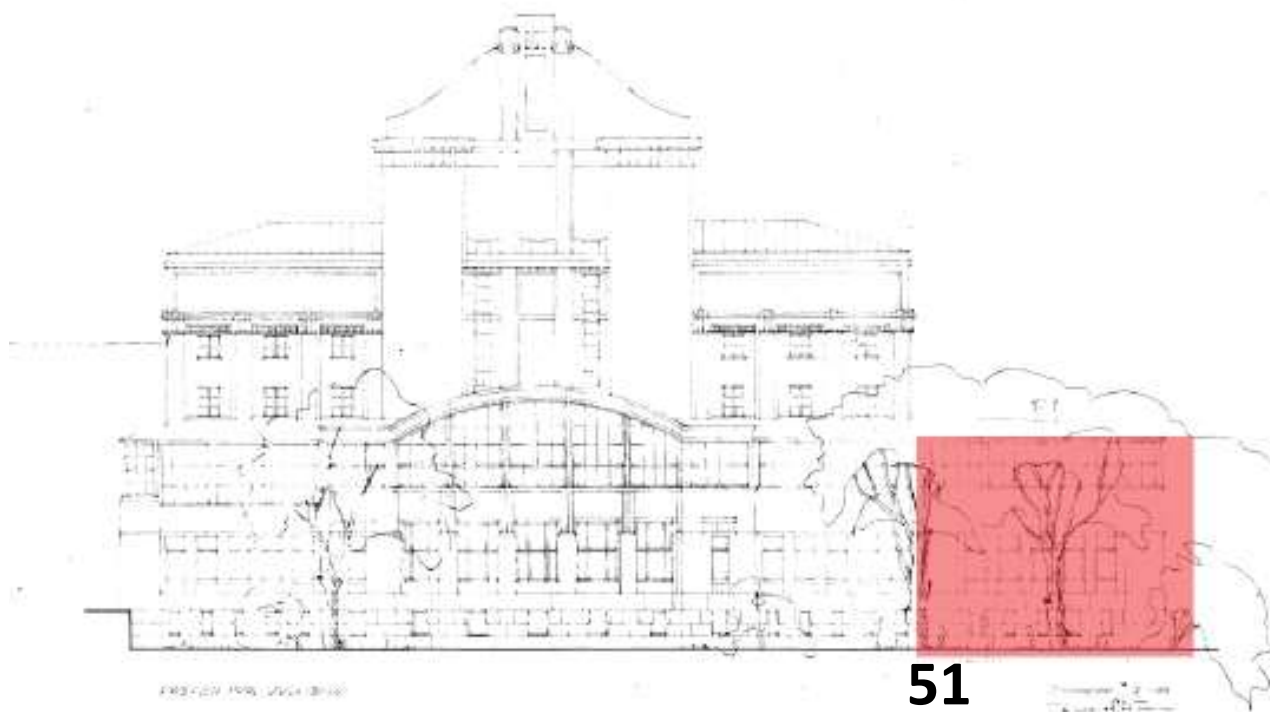

FASADI HÄMEENKADULLE.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

Muutospirustus vuodelta 1931, koskee Hämeenkadun puoleisen myymäläosan korottamista. Suunnitelmat laati arkkitehti Birger Federley. Kuva: Arkkitehtitoimisto Forssin arkisto.

Fasadi tarkastettiin muuttotöiden aikana. Muuttotyöt, lääninvaltakunnanrakentaja, 1/31.

1939 - keittiön laajennus muuttaa symmetriaa

Vuoden 1939 piirustukset on päivätty kesälle, ennen tietoa lähestyvistä sodasta. Arkkitehti Jaakko Tähtisen laatimat muutossuunnitelmat kohdistuivat teatteritalon pohjoispuolelle, jossa ravintolaa laajennettiin. Uuteen siipiosaan sijoitettiin muun muassa ravintolan lämmin ja kylmä keittiö. Tähtisen laatima suunnitelma muutti ratkaisevasti rakennuksen ulkoasua, sillä sen myötä rakennus menetti alkuperäisen symmetriänsä, jossa rakennus oli molemminpuolin yhtä leveä. Muutosta kuitenkin pehmensi uuden osan niveltyminen kokonaisuuteen ja rannan vanha puusto, joka peitti näkymää vastarannalta. Rakennuksen pohjoispuolelle suunniteltiin uudisosaa, joka ei kuitenkaan toteutunut vielä tässä vaiheessa. Uudisosa olisi toteutuessaan käsittänyt niin varastokuin toimistotilaa, vahtimestarin asunnon sekä seurusteluhuoneen 1.kerrokseen.

Kuva 51: Julkisivupiirros vuodelta 1939. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Kuva 52: Piirros vuodelta 1939. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

1945 - muutoksia ravintolan tiloihin

Toisen maailmansodan jälkeen Suomessa alkoi jälleenrakennuskausi ja samaan ajanjaksoon kohdistui myös runsaasti muutoksia teatterirakennuksessa. Sotien jälkeen heti vuonna 1945 teatteriravintolan kesäkäytössä ollut yläravintola muutettiin talvikäyttöön. Ravintolatilat ja katto lämpöeristettiin. Koskenpuoleiseen fasadiin puhkaistiin sisäänkäynti ravintolasaliin. Ravintolan sisäänkäynti oli vähäeleinen, mutta jälleenrakennuskaudelle tyypillinen tasakattoisella lipalla varustettu. Tätä ennen ravintolaan oli ollut käynti nykyisen Korvatillikan kautta. Ravintolan kellaritiloihin suunniteltiin runsaasti varastotilaa, jonne tuli omat loossinsa muun muassa suolakaloille, marjoille, hilloille ja perunoille. Teknistä kehitystäkin oli huomattavissa, sillä, 1.kerrokseen sijoitettiin kylmätiloja. Seuraavana vuonna keittiön päätyyn suunniteltiin jätevarasto. Muutokset suunnitteli arkkitehti Harry W. Schreck.

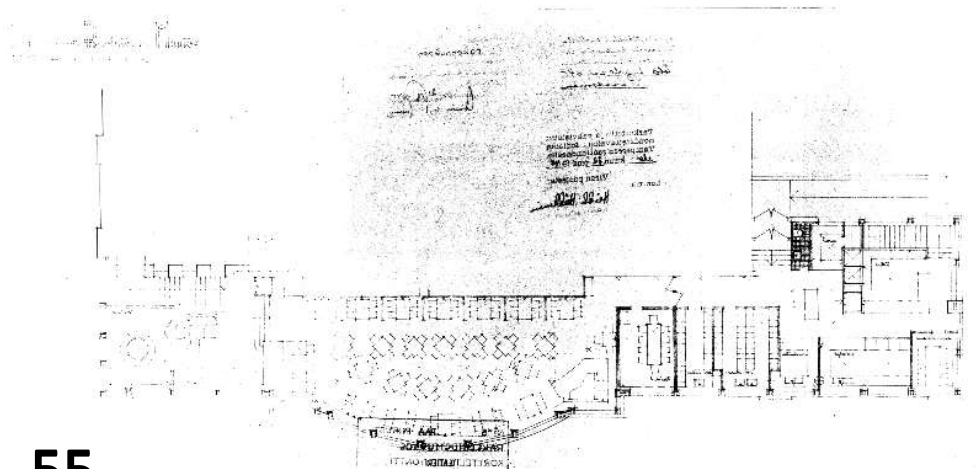
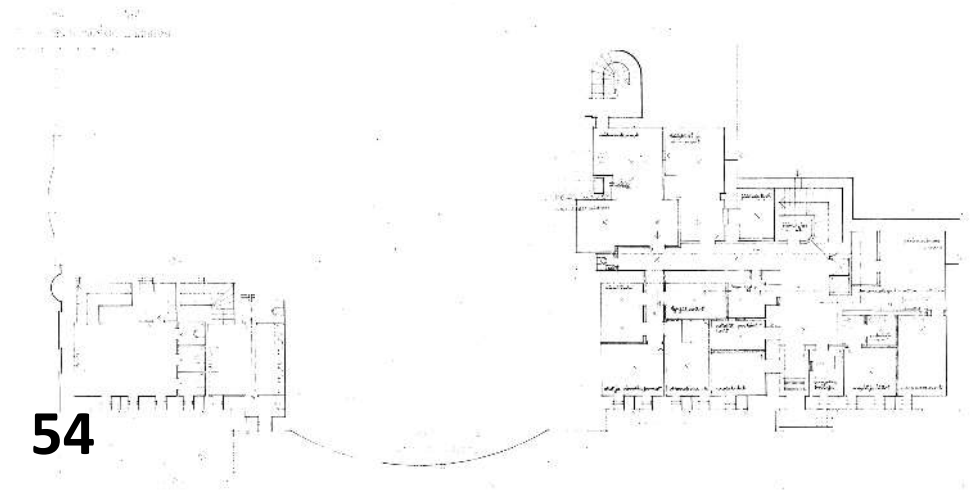
Ravintolan sisäänkäynti kuvattuna 1940-1950-luvulla, jolloin nykyisen Tillikan tiloissa toimi unkarilainen ravintola Pusta. Sisäänkäynti oli 1950-luvun tyylinen, tasakattoisella lipalla varustettu. Ovi oli jälleenrakennuskaudelle tyyppinen puuovi, jonka alaosa oli sormipaneelia. Kuva: Arkkitehti Lasse Kosusen yksitysalbumi.

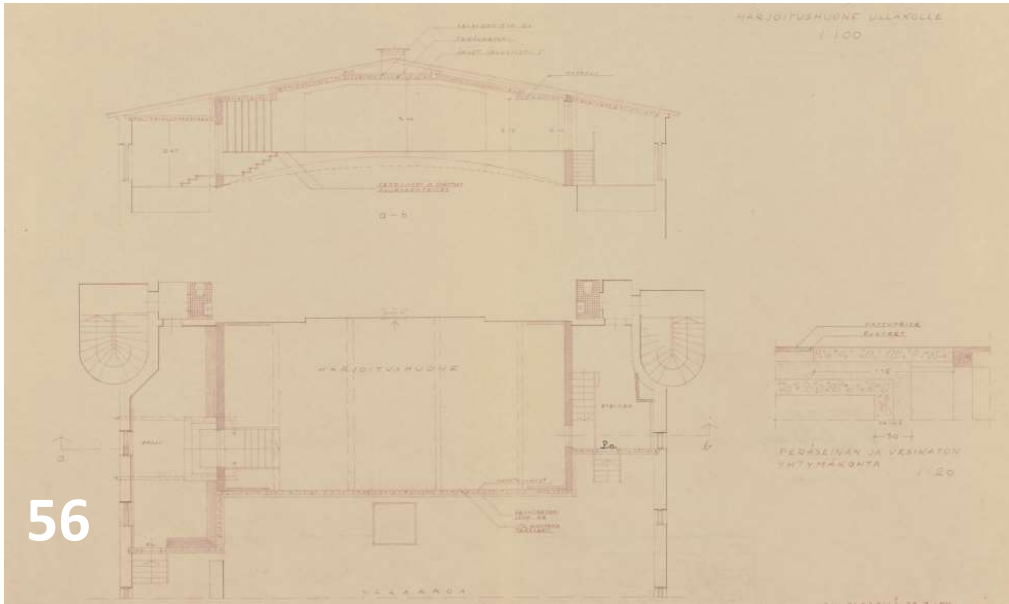
1950 - Teatterin ullakko harjoitustilaksi

Ravintolan laajennuksen jälkeen luotiin katseet ylöspäin, teatterin vinttitilaan. Ullakon muutospiirustukset on päivätty vuodelle 1950, itse muutostyö ilmeisesti valmistui 1952. Tätä ennen ullakko oli todennäköisesti tuulettuvaa vinttitilaa. Katon rakennetta vahvistettiin teräsbetonilla ja kattoon asennettiin akustiikkalevyt. Aikalaiskuvissa harjoitussalin pintamateriaaleina ovat lakattu laulalattia ja vaaleaksi maalatut seinät. Ullakon vinttihuoneen muutokset suunnitteli arkkitehti Bertel Strömmer.

Ullakon harjoitustilassa toimi useita vuosia Liisi Hallaksen balettikoulu, jonka oppilaita osa pääsi esiintymään Tampereen Teatterin näytelmiin (mm. *Kolmen pennin ooppera* ja *Annie Mestariampuja*). Eräs Hallaksen oppilas on muistellut myöhemmin, että vintilla sijaitsi ”oikea balettisali”, jossa oli puulattiat, peili ja tangot seinillä. Salissa oli myös piano, jota pianisti soitti harjoituksissa ensin hitaammalla temmolla, myöhemmin nopeammin.⁵⁸

58 [Liisi Hallaksen balettikoulusta Ylen artikkelissa 12.10.2009.](#)

Kuva 53: Julkisivupiirros vuodelta 45. Muutos koskee rakennuksen kosken puoleista julkisivua. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonta.

Kuva 54: Pohjapiirros vuodelta 1945, koskee kellaria. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonta.

Kuva 55: Muutospiirustus vuodelta 1945 yläravintolaa koskien. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonta.

Kuva 56: Teatteritalon ullakkokerrokseen rakennettiin harjoitussali, jossa toimi pitkään Liisi Hallaksen balettikoulu. Piirustukset ovat vuodelta 1950. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonta.

Kuva 57: Tanssiharjoitukset salissa 1950-1960-luvulla. Kuva: Tampereen Teatterin kuva-arkisto.

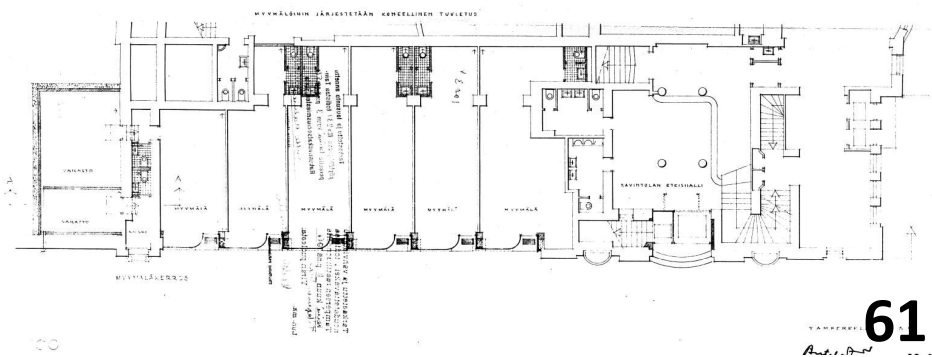
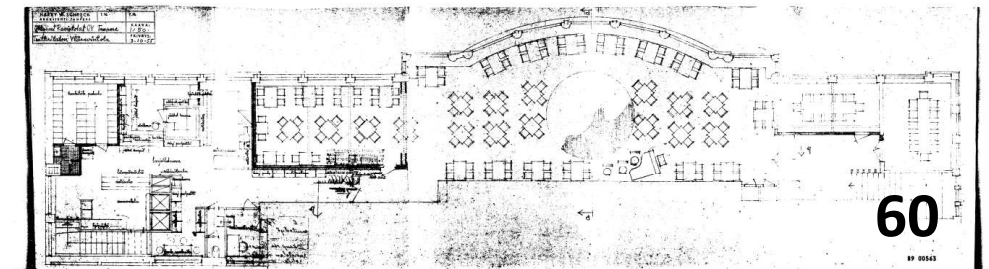
Kuva 58: Tanssijoita 1950-1960-luvulla. Seinät ovat vaaleat, lattiassa on lakattu laulalattia. Kuva: Tampereen Teatterin kuva-arkisto.

1956 Muutoksia Hämeenkadun puoleisessa julkisivussa ja yläravintolassa

Rakennuksen pohjakerroksessa sijaitseviin myymälätiloihin valmistui koneellinen ilmanvaihto. Liiketilöiden facilitateita ajanmukaistettiin ja jokaiseen myymälätila varustettiin wc:llä. Hämeenkadun puoleinen fasadi muuttui, kun jokainen näyteikkuna ja ovet korvattiin metalliprofiloiduilla 50-luvun liikearkkitehtuuria edustavilla lasiseinillä. Todennäköisesti tältä ajalta on peräisin näyteikkunoiden pyöreä funkkismuoto. Kioskille rakennettiin torin alle varasto. Julkisivujen ja myymäläkerroksen muutoksen suunnitteli arkkitehti Bertel Strömmer.

Samalle vuodelle osuu yläravintolan muutos, jossa aiemmista kabinettiloista luovuttiin ja ravintolasalia muutettiin avarammaksi. Myös työtiloihin tuli muutoksia, esim. toiseen kerrokseen tuli jäädytyshuone sekä lämpöpöytä. Muutokset ravintolatiloihin suunnitteli Harry W. Shreck.

Kuva 59. Julkisivupiirros vuodelta 1956. Muutos koskee ikkunamuutosta. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Kuva 60. Pohjapiirros yläravintolaa koskien vuodelta 1956. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Kuva 61. Pohjapiirros Hämeenkadun liiketiloista vuodelta 1956. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Tampereen Teatteri kuvattuna idästä kohti Keskustoria vuonna 1960. Teatterin koskenpuoleiselle julkisivulle ei vielä tehty muutosta ravintolan sisäänkäynnille eikä Kesätillikkaa rantaan. Teatterin katolla on vielä Klubi-mainos, joka oli monille tärkeä osa kaupunkikuvaa. Kuva: Juhani Riekkola/Vapriikin kuva-arkisto.

5.2 1960-luku-1980-luku; Pikkuteatteri ja Kesätillikka

1960-luvulla- 1970-luvulla teatterirakennuksessa tapahtui muutoksia niin sisätiloissa kuin julkisivuissakin. Merkittävin yksittäinen sisätiloissa tapahtunut muutos lienee Pikkuteatterin sijoittaminen teatterin 1. kerrokseen Hämeenkadun varteen. Julkisivujen osalta Tammerkosken puoleinen julkisivu muuttui merkittävästi, kun 1960-luvulla Tällikan sisäänkäynti Hämeenkadulla kulki uudisosan kautta ja kun 1980-luvun alussa rantaan rakennettiin Kesätillikka.

1964 Pikkuteatteri

1960-luvulla Tampereen Teatterissa alettiin haaveilla omasta pikkunäyttämöstä. Suomessa Kansallisteatterilla oli jo pikkunäyttämö ja myöhemmin myös muut teatterit rakennuttivat pienempiä näyttämöitä.⁵⁹ Tampereen Teatteri oli suunnitelmissaan jo niin pitkällä, että se tilasi luonnokset laajennusosasta arkkitehti Harry W. Schreckilta. Pikkuteatteri olisi sijoittunut teatterirakennuksen pohjoispuolelle ja työntynyt kohti kellotapulia. Uudisosa olisi toteutuessaan sisältänyt 180-199 paikkaisen katsomon,

⁵⁹ Kansallisteatterin pieni näyttämö on Heikki ja Kaija Sirenin suunnittelema vuodelta 1954. Lähde: [Kansallisteatterin internet-sivut](#): Porin Teatteri sai pienen näyttämön 1974. Lähde: [Satakunnan Museon Y-Pakki](#).

lämpiön, lippumyymälän ja vaateilat. Suunnitelmia ei kuitenkaan koskaan toteutettu, sillä asioilla on usein tapana selvitä tavalla tai toisella ja juuri tällöin kohtalo astui peliin.

Tampereella toimi Tampereen Teatterin ja Tampereen Työväen teatterin lisäksi teatteriohjaaja Eero V. Kosteikon vuonna 1959 perustama Pikkuteatteri osoitteessa Hämeenkatu 21A. Syystä tai toisesta Kosteikko päätyi myymään Pikkuteatterin vuonna 1961. Tampereen Teatteri osti Pikkuteatterin irtaimistoineen Kosteikolta hintaan 1 250 000 markkaa. Pikkuteatteri jatkoi toimintaansa Tampereen Teatterin alaisuudessa Hämeenkadulla, mutta ilo uudesta näyttämöstä oli kuitenkin vain hetkellistä. Vuonna 1962 selvisi, että Pikkuteatterin vuokrasopimus irtisanotaan, jolloin oli kiire saada oma pikkunäyttämö.⁶⁰

Pikkuteatterille etsittiin tiloja niin Maxim-elokuvateatterista kuin Kalevan Killan huoneestakin.⁶¹ Lopulta Tampereen Teatterin johtokunnan jäsen Reino J. Palmroth keksi, että teatteritalon Hämeenkadun puoleisessa osassa oli tilaa rakentaa näyttämö. Teatteritalon tässä osassa oli ollut vuokralaisena Yhtyneet Ravintolat Oy:n konttori ja lisäksi siellä sijaitseva tupakkalämpio ja naistenhuone. Arkkitehti Harry W. Schreck ryhtyi laatimaan uusia suunnitelmia pikkuteatterille teatteritalon sisällä. Schreck suunnitteli tilan niin, että katsojat saapuivat Keskustorin puoleisista pääsisäänkäynnin oikeanpuoleisesta ovesta ja nousivat portaita yleisölämpioon, josta avautui tila 130 paikkaiselle näyttämölle. Pikkuteatterin sijoittaminen teatterirakennukseen oli käytännöllinen ratkaisu, sillä näyttelijät pystyivät käyttämään teatterin tiloja. Käytännön seikkojen lisäksi myös tilan tekniikka todettiin toimivaksi: salin akustiikka oli hyvä eikä ulkoa tuleva liikenne häirinnyt. Liikenteen äänet eliminoitiin styrox- ja karhuntaalja eristein.⁶²

Ennen Pikkuteatterin valmistumista teatterirakennuksen sisätiloihin oli jo kohdistunut muutoksia, kun vuonna 1962 purettiin pikkulämpioon johtavat portaat. Lämpio yhdistettiin avoportaila pääportaikoon, puolet lämpiöstä muutettiin teatterin toimistoksi. Muutoksesta ei ollut käytettävissä suunnitelmia.⁶³ Vuonna 1969 Pikkuteatterissa tapahtui tulipalo. Tulipalon tuhojen korjaustöistä ei ole muutospirustuksia. Palon tuhot jäivät kuitenkin sen verran vähäisiksi, että tilat pystyttiin korjaamaan.

Kuva 62. Juhani Riekkolan ottama kuva Tampereen Teatterista vuonna 1950. Lähde: Vapriikin kuva-arkisto.

60 Myöhemmin rakennus, jossa Pikkuteatteri toimi, purettiin ja tilalle rakennettiin nykyinen Sokoksen tavaratalo. Tavaratalo avattiin 30. lokakuuta 1974 ja rakennuksen suunnitteli SOK:n arkkitehti-osaston pääarkkitehti Pauli Lehtinen.

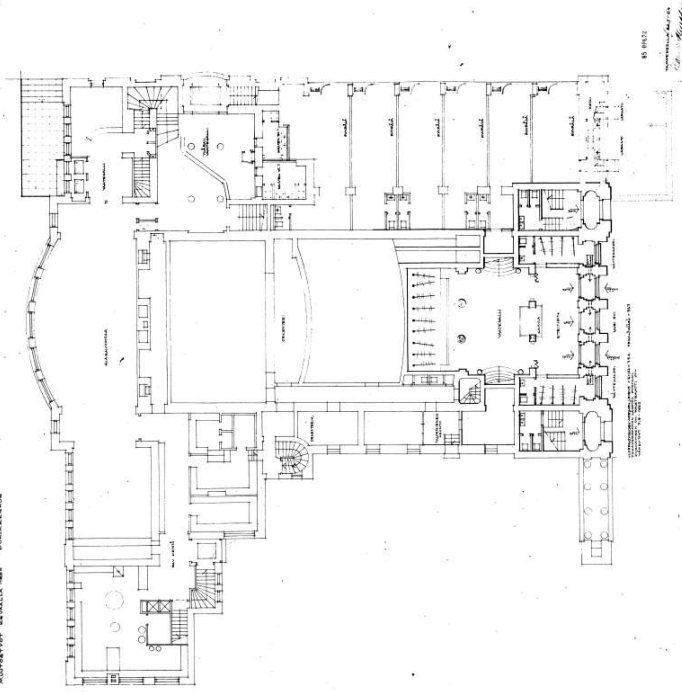
61 Rajala 2004, 436.

62 Rajala 2004, 461.

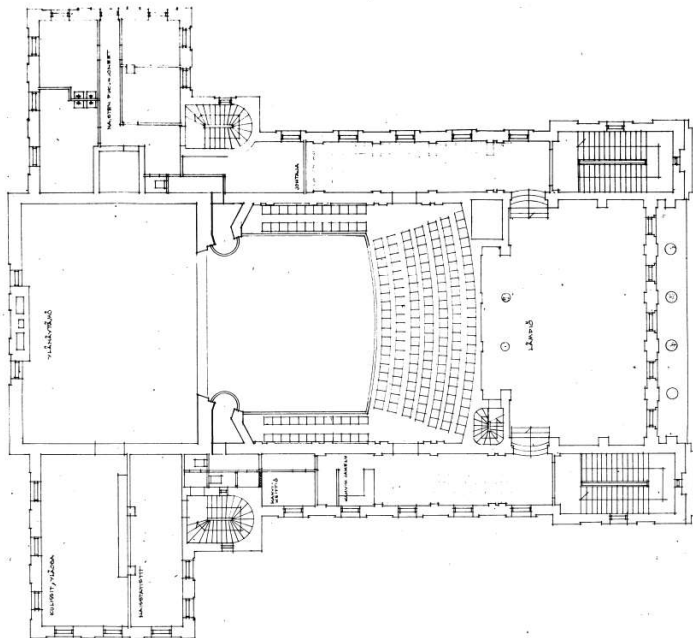
63 Tieto muutoksesta Lasse Kososen diplomityöstä vuodelta 1983.

63

TEATTERITALO / BOKSIT / E. O. / TAMPERE / 1960
 MUUTOSPIIRROS / VEIKKILÄ / M. A. / P. O. / S. A. / S. A.

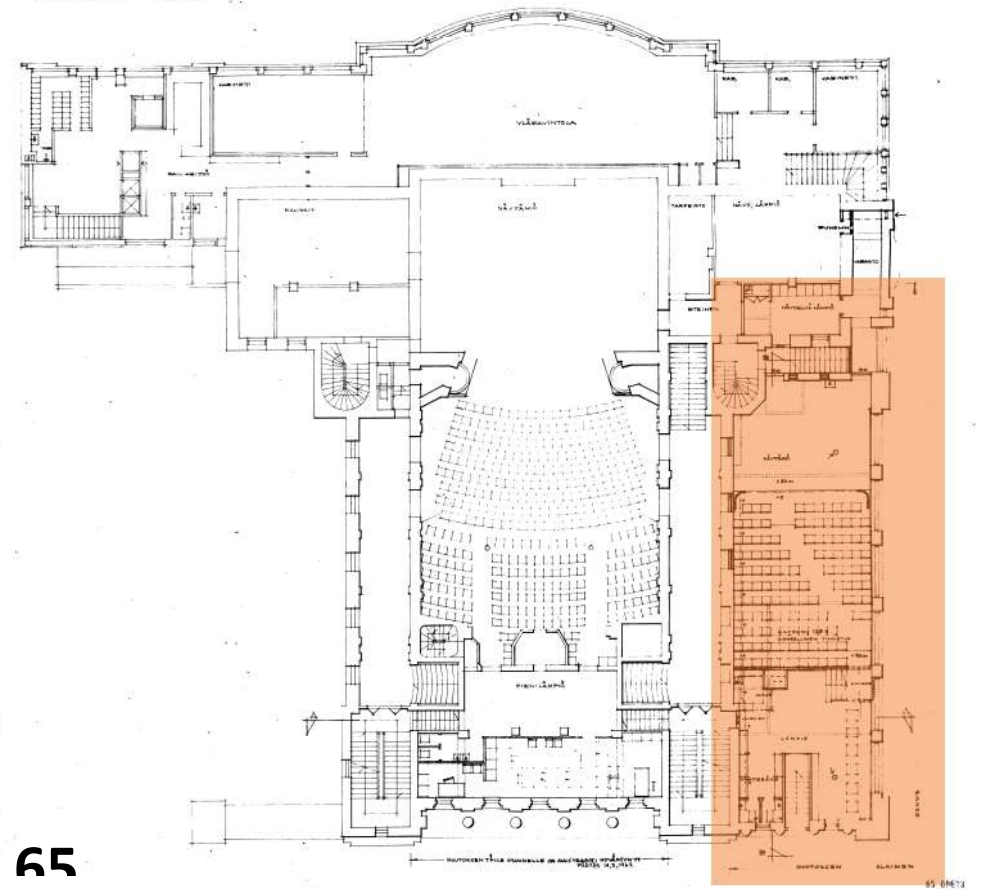
64

65

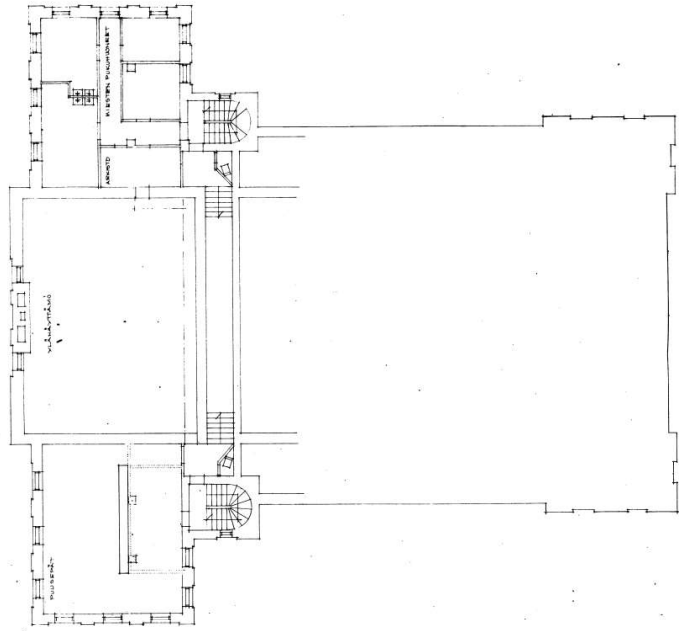
TEATTERITALO / BOKSIT / E. O. / TAMPERE / 1960

PILKKUTEATTERIN SIJOITUS TEATTERITALOON JA
 TEATTERIN TOIMISTON LAJELLENJÄRJESTELY
 KEVÄLLÄ 1964 II-KERROS

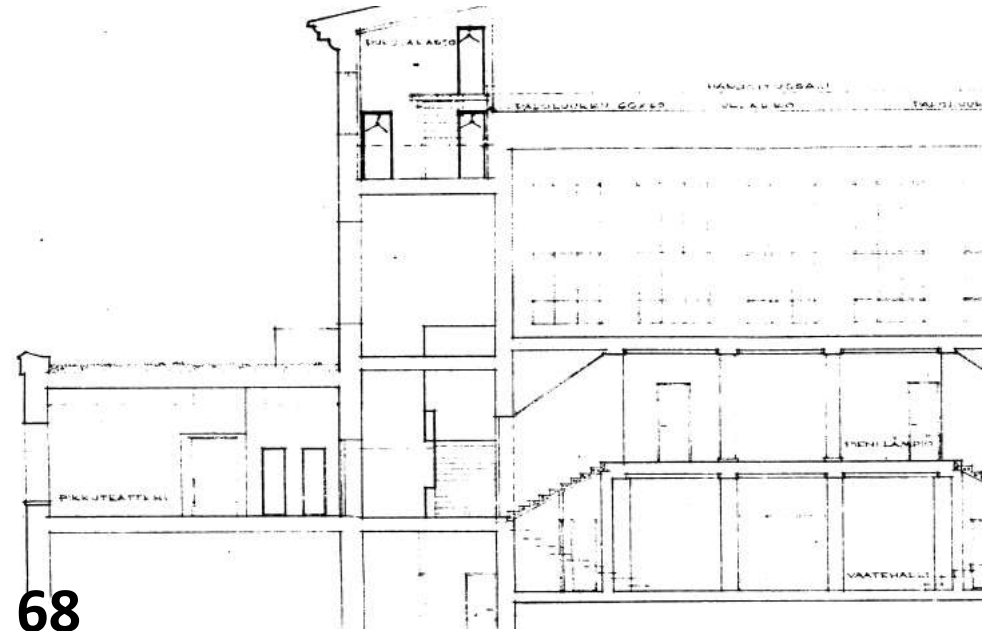

- Kuva 63. Teatterin pohjakerros vuodelta 1964. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.
 Kuva 64. Teatterin 2.kerros vuodelta 1964. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.
 Kuva 65. Teatterin 1.kerros vuodelta 1964. Muutos osoitettu pohjapiirroksen oranssilla väriillä. Tilaan suunniteltiin Pikkuteatteri. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.
 Kuva 66. Teatterin 3.kerros vuonna 1964. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.
 Kuva 67. Neljännen kerroksen pohjapiirros vuodelta 1964. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.
 Kuva 68. Leikkauspiirros vuodelta 1964. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.
 Kuva 69. Asemapiirros vuodelta 1964. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

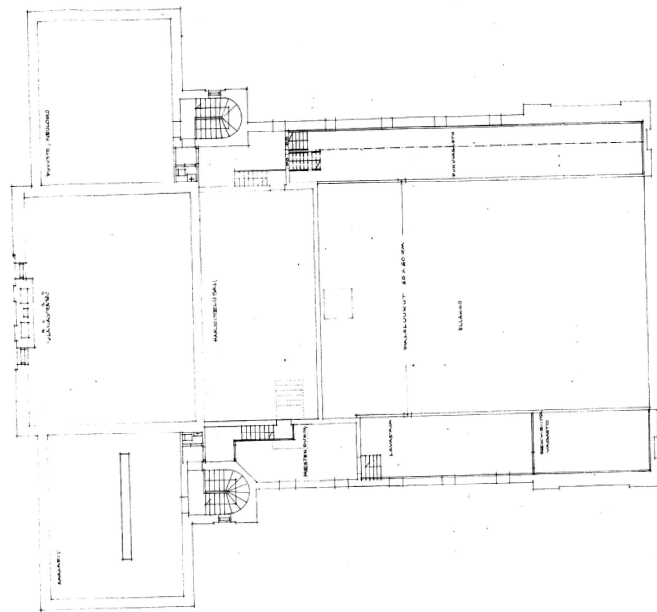
66

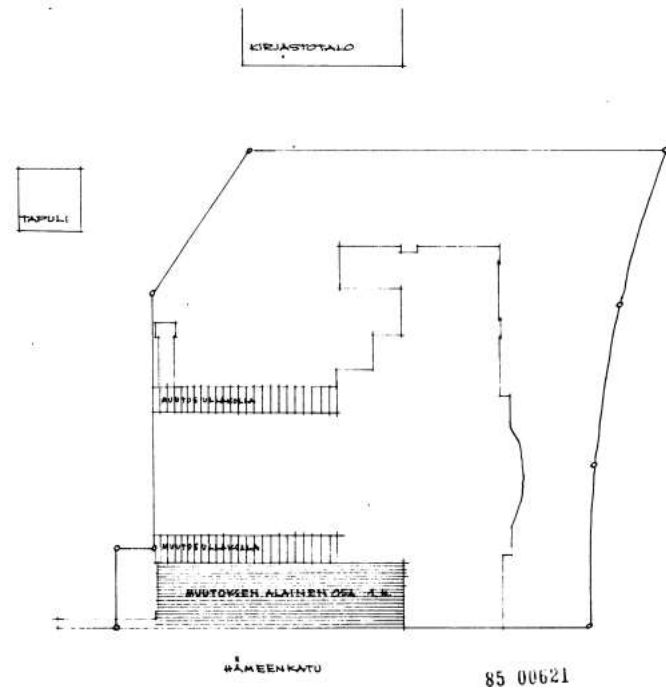
68

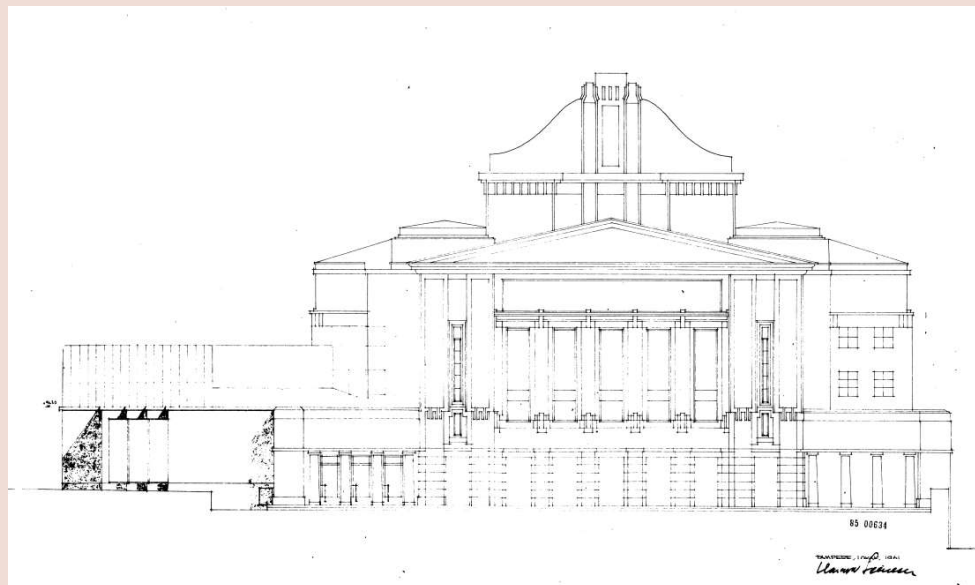
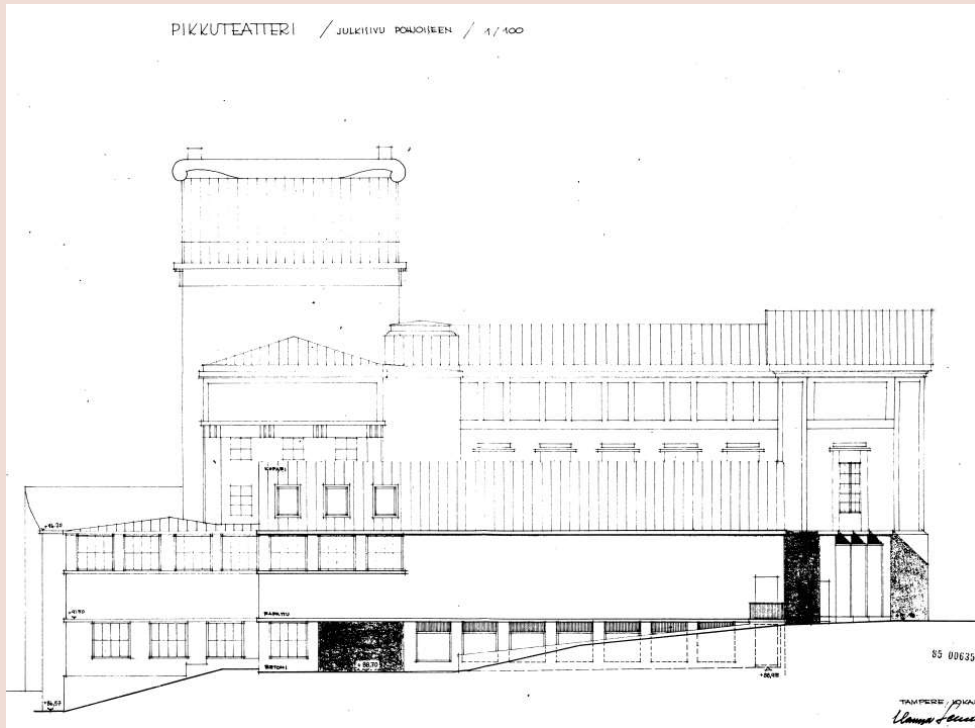

67

69

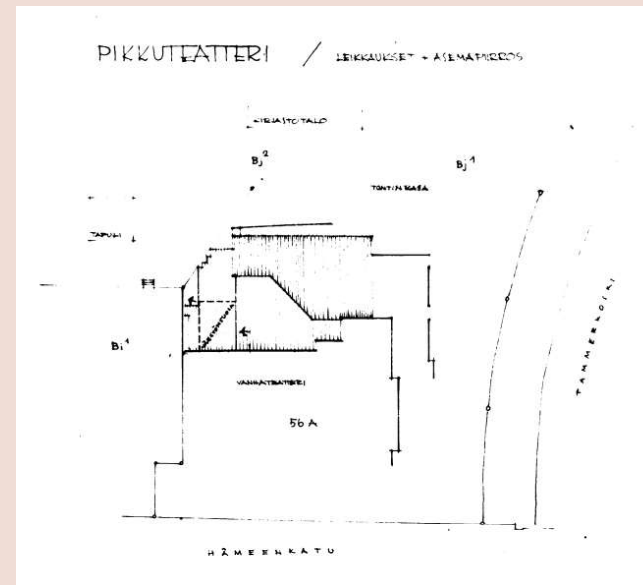

Vuoden 1962 toteutumattomat suunnitelmat Pikkuteatterille

Vuonna 1962 Tampereen Teatteri tilasi muutospirustukset teatterirakennuksen laajennukselle. Suunnitelmat laati Harry W. Schreck. Suunnitelmat eivät kuitenkaan toteutuneet.

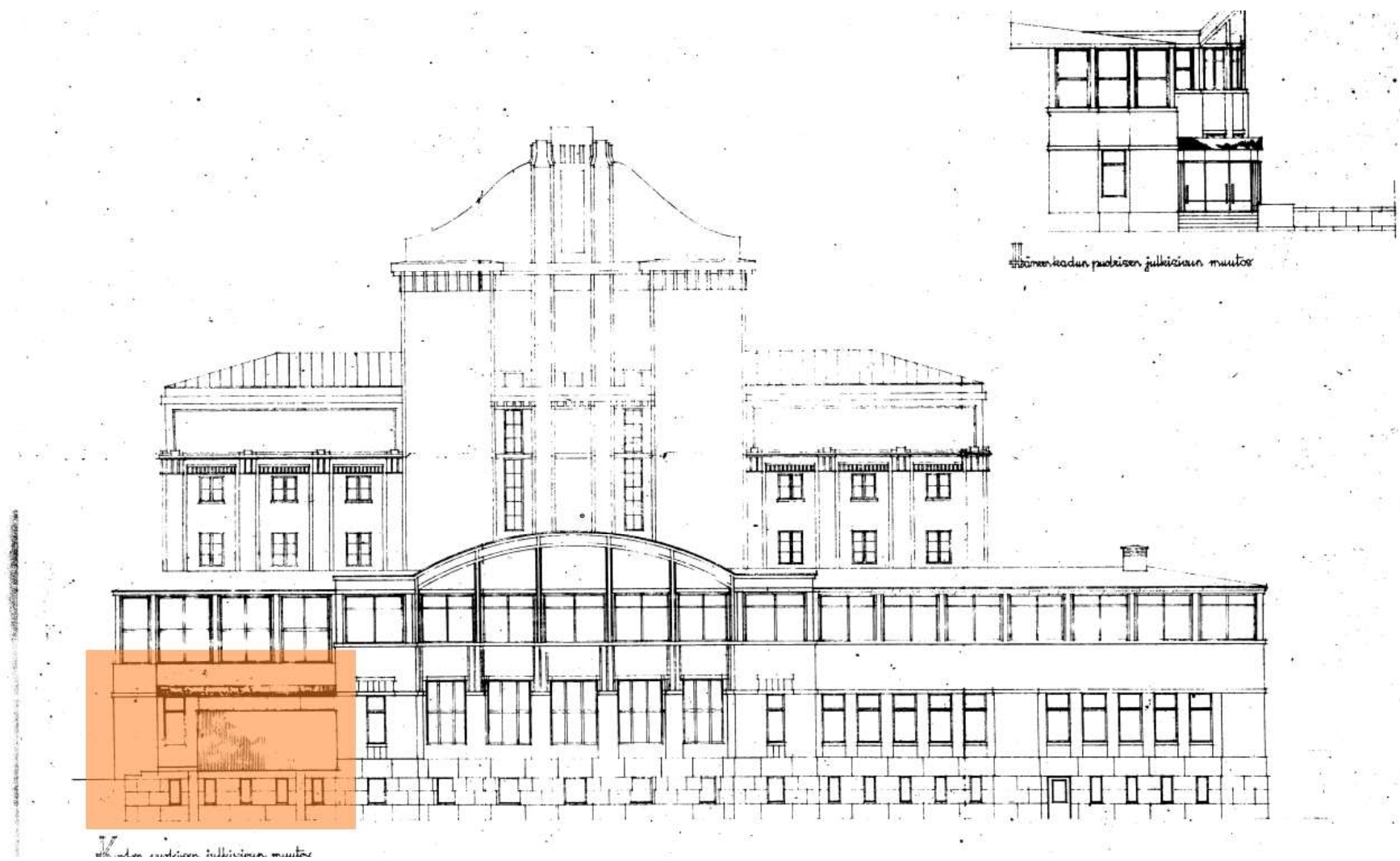
Tampereen Teatterilla oli myös laajennuspyrkimyksiä 1970-luvulla. Vuonna 1971 ajatuksena oli sijoittaa teatterin työhuoneita kaupungin teollisuusalueelle. Hanke kaatui rahoitusvaikeuksiin. Vuonna 1973 Harry W. Scherck laati suunnitelman pikkuteatterin rakentamiseksi ja teatteritalon uudistamiseksi. Suunnitelmassa oli lakkauttaa ravintolatoiminta ja sijoittaa tiloihin muun muassa toimistotiloja. Suunnitelma käsitti myös kookkaan laajennusosan kohti kellotapulia ja kirjastoa. Suunnitelma raukesi, kun teatterille osoitettiin lisätilaa Frenckellistä.¹

1 Kosunen 1983, 28.

*Pienoismalli toteutumattomasta suunnitelmasta vuodelta 1962. Uudisrakennus olisi sijoittunut teatterin pohjoispuolelle.
Kuva: Lasse Kosusen yksityisalbumi.*

70

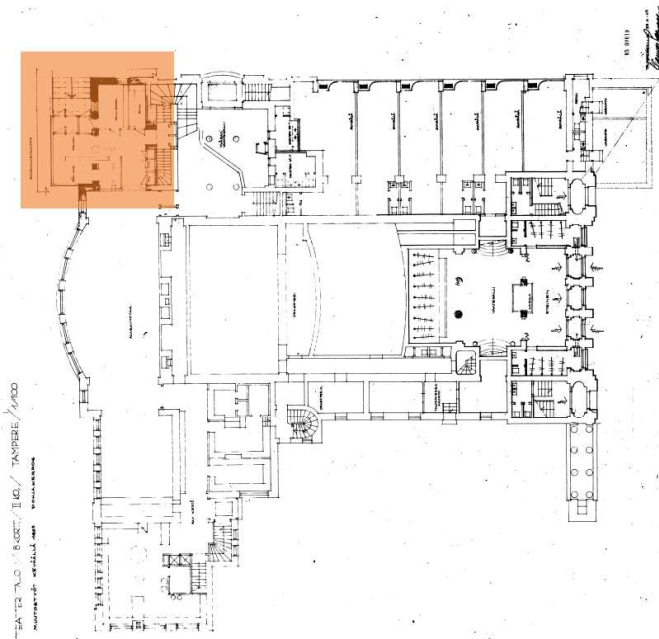
1965 sisäänkäynnin muutos ravintolaan

1960-luvun puolessa välissä muutokset kohdistuivat teatterirakennuksen julkisivuihin, kun rakennuksen itäisellä fasadilla, kosken puolella sijainneen ravintolan sisäänkäynti siirrettiin uuteen, kuparilevyllä vuorattuun, tasakattoiseen rakennusmassaan. Uusi, väritykseltään tumma sisäänkäynti erottui selkeänä kontrastina vaaleaan julkisivuun. Lisäksi se muodosti erillisen, ajallisen kerrostuman teatterirakennuksen julkisivussa.

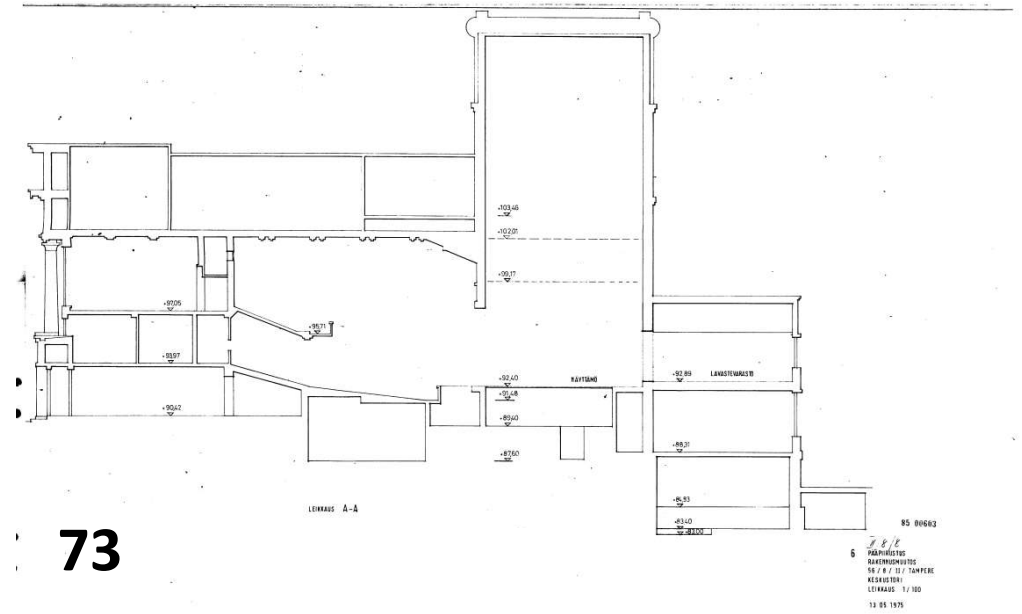
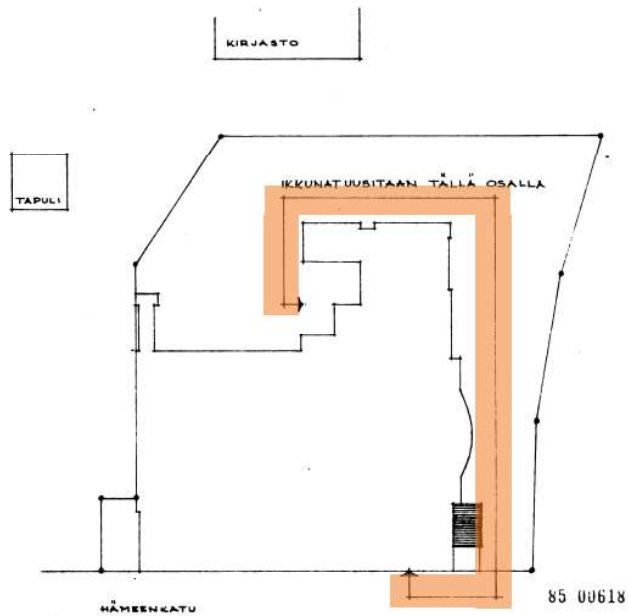
Samana vuonna teatteritalon alkuperäiset puukehyksiset ikkunat uusittiin idän ja pohjoisen puolella. Ikkunoiden tyyli yksinkertaistui, kun aiemmin ravintolan kaarevassa erkkerimäisessä keskiosassa oli ollut yläosastaan koristeelliset ikkunaruuudut. Myös ravintolan sisätiloissa tapahtui muutoksia, kun ylä- ja alaravintola sisustettiin uudelleen. Suunnitelmat julkisivumuutoksille laati arkkitehti Harry Schreck ja ravintolan sisätiloille sisustusarkkitehti Eric Johann.⁶⁴

⁶⁴ Ravintoloiden muutoksista ei piirustuksia, tieto uudistuksesta ks. Kosunen 1983, 65.

71

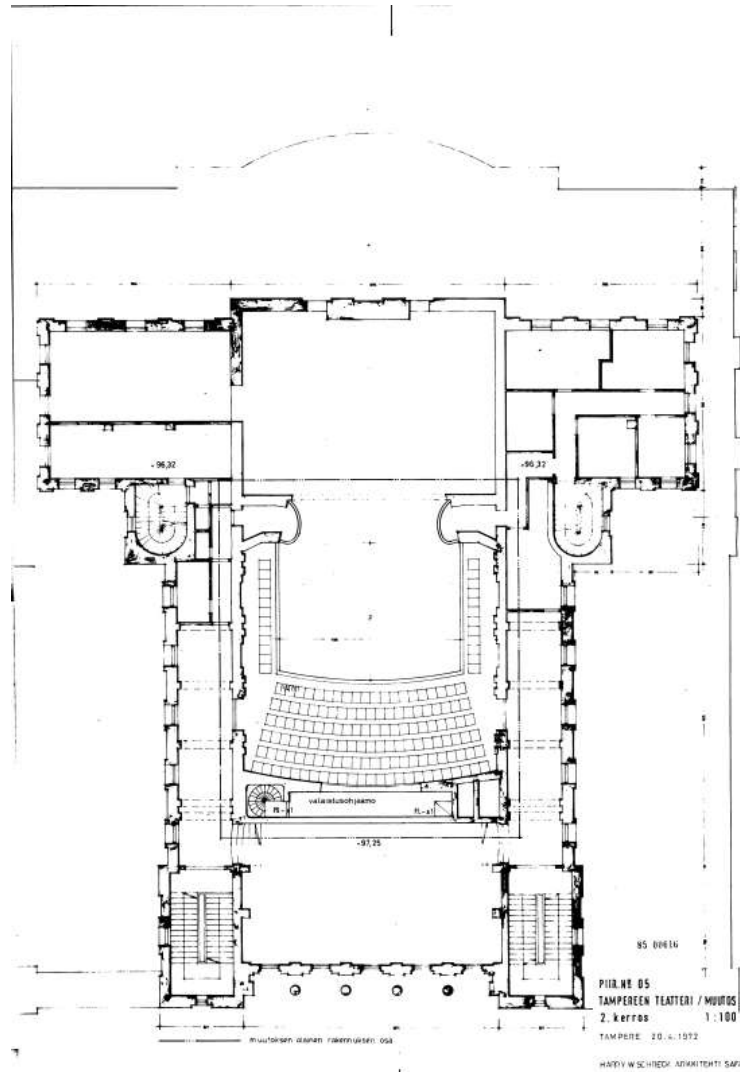
72

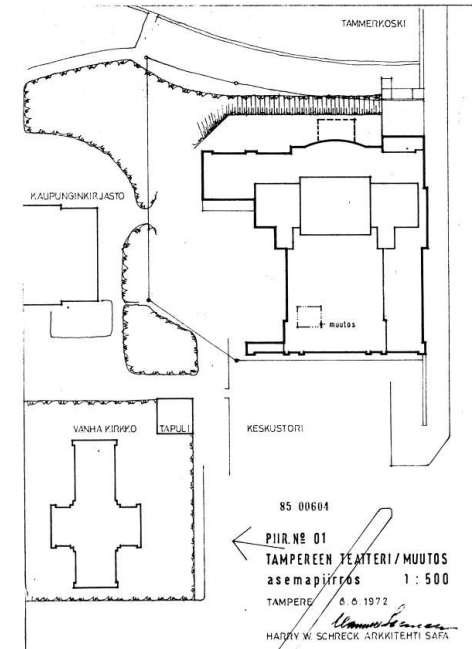
73

- Kuva 70. Julkisivupiirros vuodelta 1965. Muutos koski lisäosan rakentamista kosken puoleiseen julkisivuun. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.
- Kuva 71. Pohjapiirros vuodelta 1965, johon merkitty oranssilla uuden sisäänkäynnin paikka. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto, merkinnät selvityksen tekijän.
- Kuva 72. Ikkunamuutos vuodelta 1965. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.
- Kuva 73. Leikkauspiirros vuodelta 1965. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

74

75

Kuva 74. Tampereen Teatterin toinen kerros vuonna 1972. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Kuva 75. Asemapiirros vuodelta 1972. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Kuva 76. Teatterin eteisaula kuvattuna 1960-luvulla. Lähde: Lasse Kosusen yksityisalbumi.

Kuva 77. Vaatehuoltotila 4.kerroksessa, kuvattu 1960-luvulla. Lähde: Lasse Kosusen yksityisalbumi.

Kuva 78. Näyttämön orkesterimonttu 1960-luvulla. Lähde: Lasse Kosusen yksityisalbumi.

Kuva 79. Orkesteritila näyttämön alla, kuvattu 1960-luvulla. Lähde: Lasse Kosusen yksityisalbumi.

1972 muutoksia teatterisalissa

Teatterisalin tuolit uusittiin 1970-luvun alussa. Näyttämölle rakennettiin valo-ohjaamo suuren lämpiön myyntitilaan yläpuolelle. Lämpöön myyntitilaa modernisoitiin kaakeloidulla välitilalla ja taustaseinälle asennettiin lasihyllyt. Muutokset poistettiin 1980-luvun lopun peruskorjauksessa ja tila palautettiin vastaamaan 1910-luvun tyyliä. 1970-luvun suunnitelmat laati arkkitehti Harry W. Schreck.

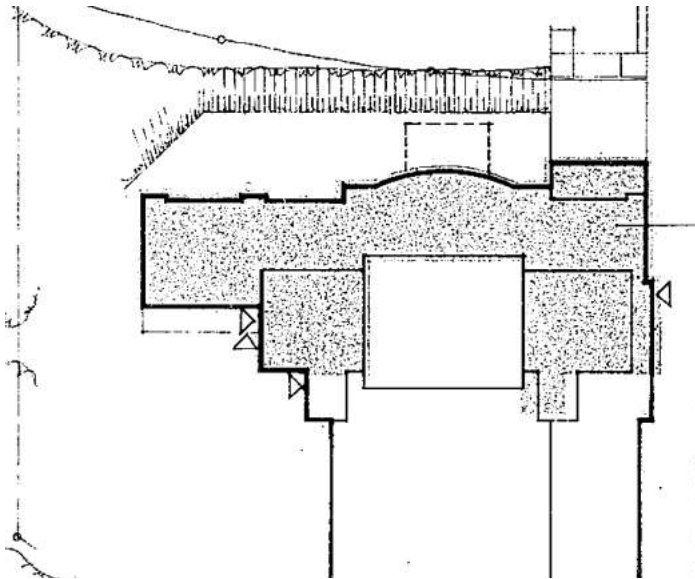
1975 tilaa näyttämölle

Kosken puolella Tillikan yläpuolella sijainnut yläravintola lakkautettiin meluhaittojen takia, mikä toi lisätilaa näyttämölle, jonka oli todettu olevan liian lyhyt. Yläravintolan lakkauttaminen toi kaivattua tilaa teatterin toiminnolle, kun näyttelijät saivat lämpiön ja avustajat ja tekninen henkilökunta puku- ja taukotilat. Aivan kaikki ravintolatoiminta ei yläkerrasta kuitenkaan loppunut, vaan yläravintolan eteinen muutettiin ravintola "Korvatillikaksi". Näyttelijöiden lämpiö sijaitsee edelleen paikalla, jonne se vuoden 1975 remontissa sijoitettiin. Tilasta johtavat portaat alas Korvatillikan ovelle. Muutokset suunnitteli Harry W. Schreck.

Kuva 80. Asemapiirros vuodelta 1975. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

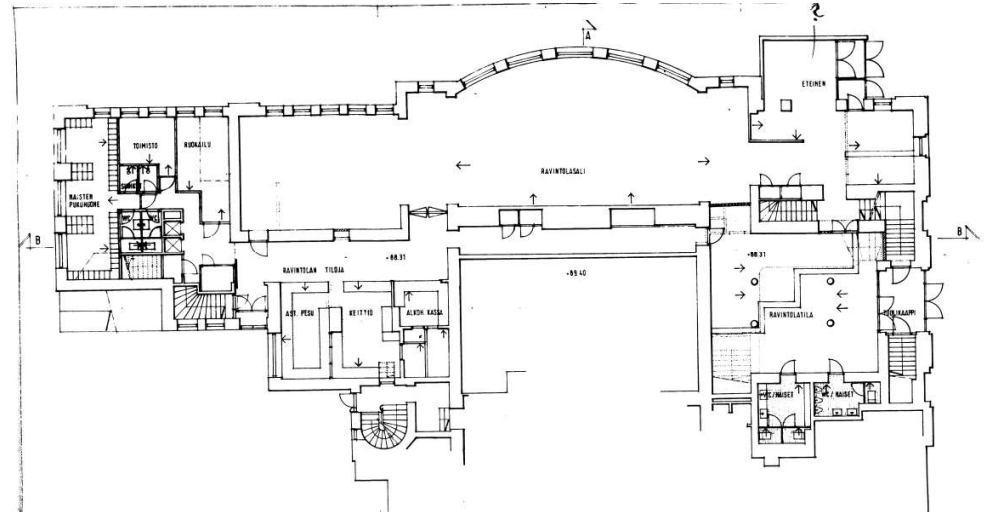
Kuva 81. Pohjapiirros pohjakerroksesta vuodelta 1975. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Kuva 82. 1. kerroksen pohjapiirros vuodelta 1975. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

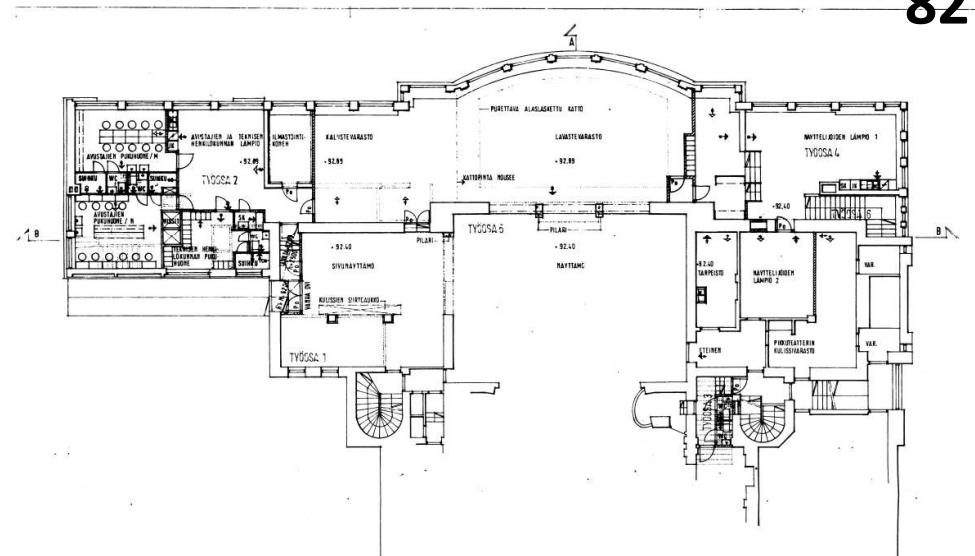

80

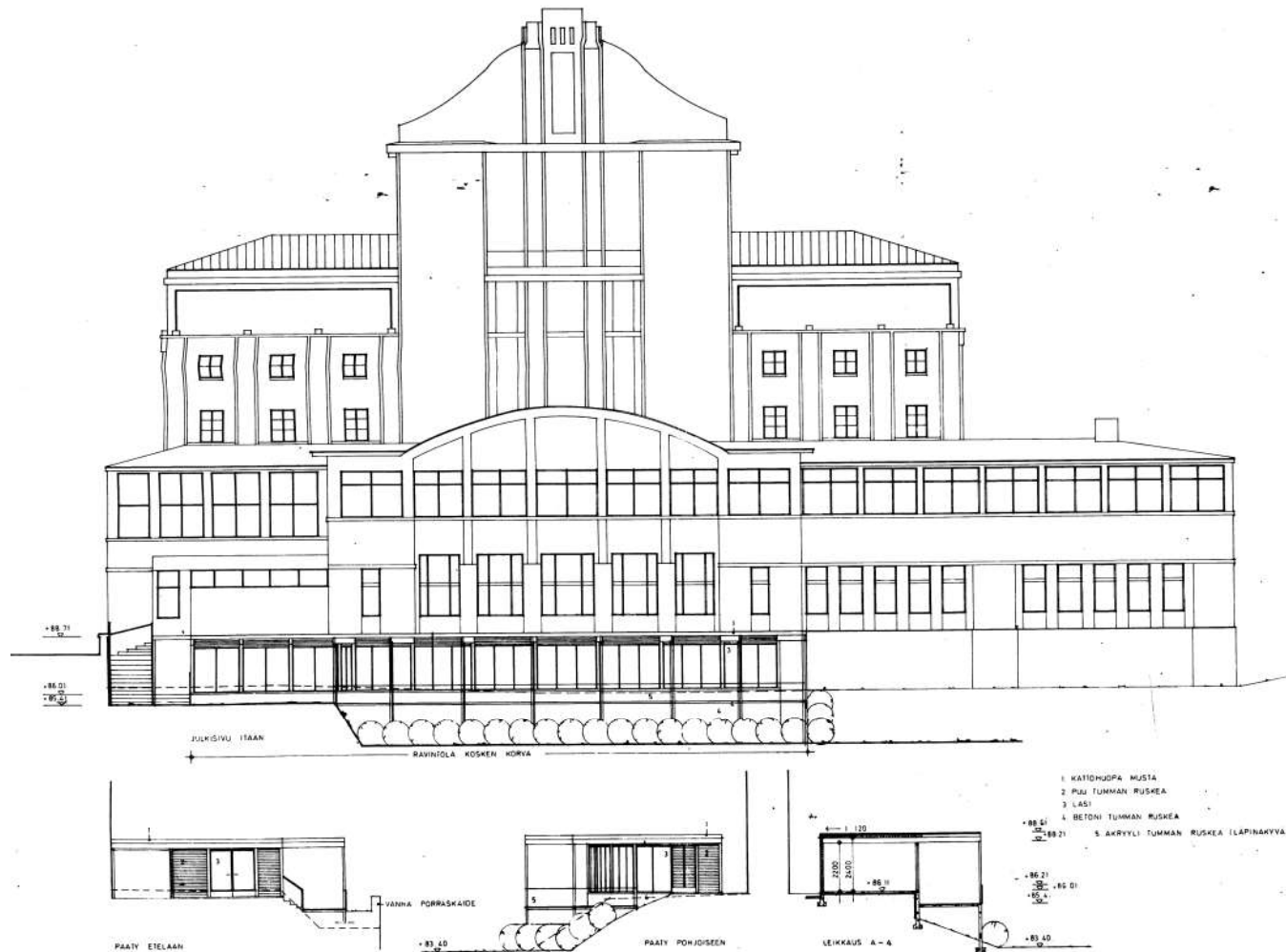
MUUTOKSIA TÄLLÄ
KELLARI, POHJA, 1.
Lasku n:o
5:1380

81

82

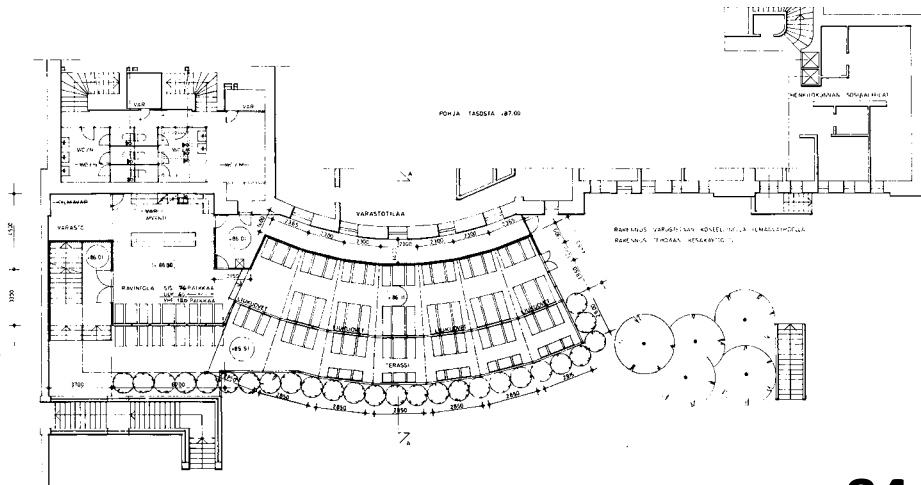
83

1980 Kesäravintola

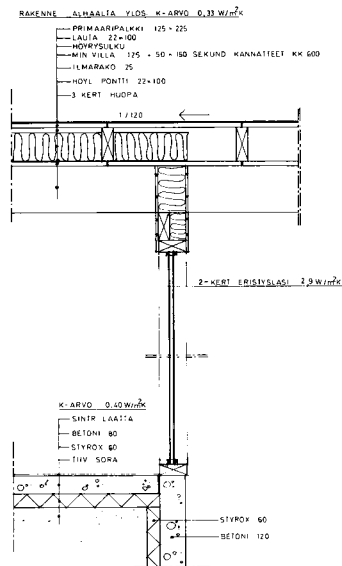
Teatterirakennuksen itäinen julkisivu oli jälleen muutoksen kohteena, kun kosken puolelle suunniteltiin kesäravintola "Kesätillikka". Kyseessä oli kesäkäyttöön suunniteltu kevytrakenteinen, tasakattoinen kesäravintola, jonka julkisivu koostui lasiseinistä ja tummaruskeista palkeista. Kesäravintola muutti merkittävästi kosken puoleista julkisivua, sillä se peitti teatterirakennuksen vaaleanharmaan lohkotun luonnonkivijalan ja teki koskenpuoleisesta julkisivusta raskaan ja tumman. Kesätillikan rakentaminen

esti myös Tammerkosken näkymisen varsinaiseen ravintolatilaan, mikä oli ristiriidassa Kallion alkuperäisen suunnitelman kanssa. Kesätillikan suunnittelijana toimi sisustusarkkitehti Reijo Ojanen.

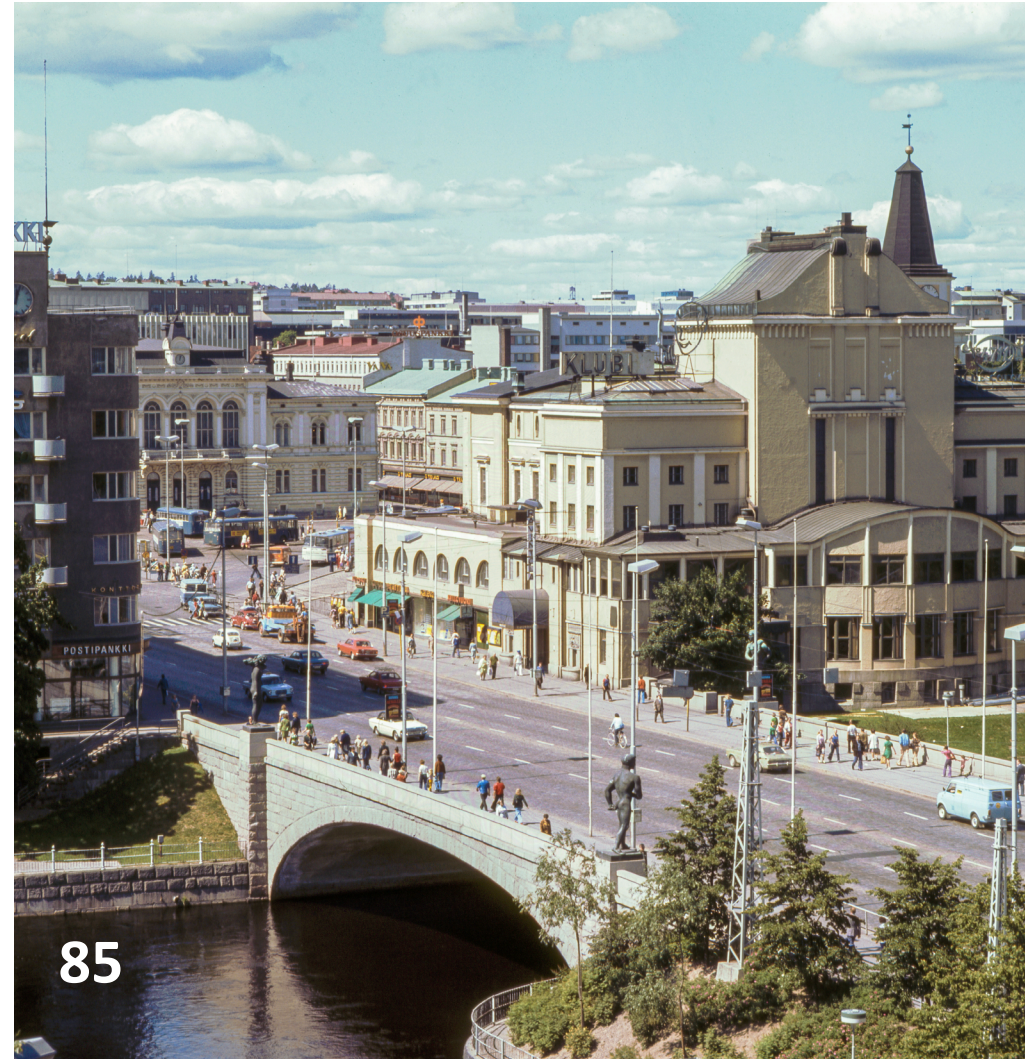
Kuva 83. Julkisivupiirros vuodelta 1980, koskeen kesäravintolaa. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnassa arkisto.

84a

84b

Kuva 84a. Kesäravintolan pohjapiirros vuodelta 1980. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

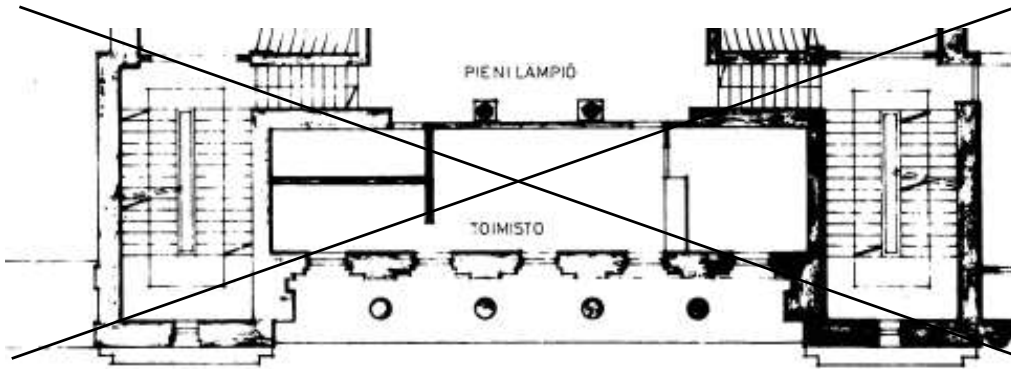
Kuva 84b. Leikkauspiirros rakenteista vuodelta 1980. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Kuva 85. Juhani Riekkolan kuvaama Tampereen Teatteri 1970-luvulla. Itäisen fasin edessä ei ole vielä kesäravintolaa. Lähde: Vapriikin kuva-arkisto.

1983-1986 Toimistotiloja ja terassi

1980-luvun alussa teatterin toisen kerroksen pienessä lämpiössä tehtiin muutoksia, kun toimistotilojen väliseinät purettiin. Muutokset suunnitteli Arkkitehtitoimisto Reijo Larto.

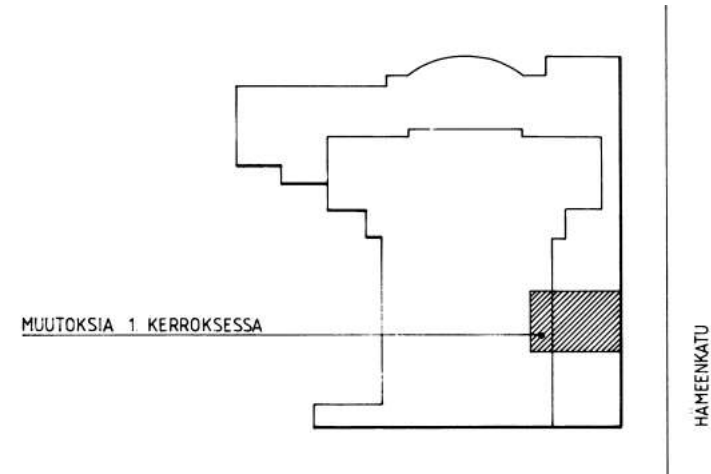
86

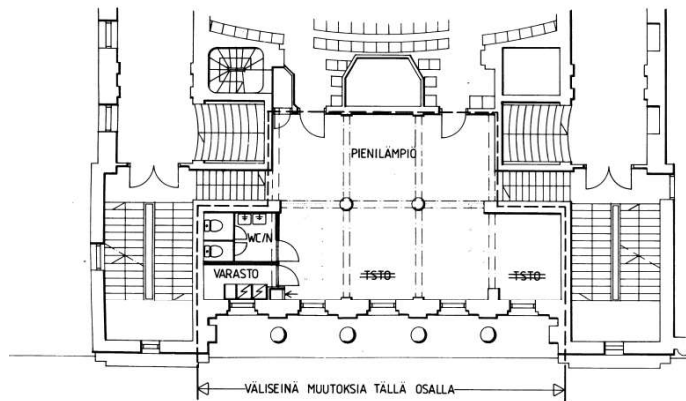
1985 Aurinkomatkojen toimisto

Hämeenkadun liiketiloissa tapahtui väliseinien purku 1985, kun Aurinkomatkojen toimiston pinta-alaan kasvatettiin. Muutokset suunnitteli sisustustoimisto Studio Planova.

88

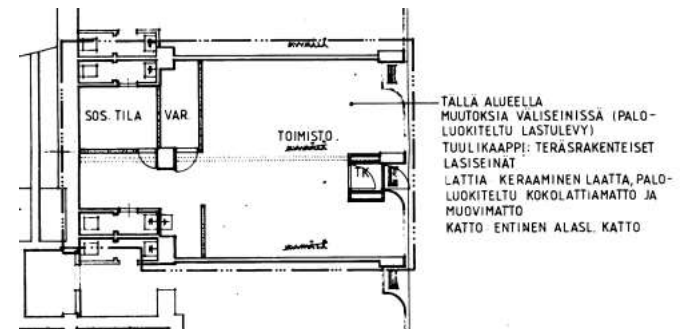
87

Kuva 86. Pohjapiirros toisen kerroksen lämpiöstä ja toimistotiloista vuodelta 1972, jotka 1983 oli tarkoitus purkaa ja muuttaa tila yhtenäiseksi lämpiötilaksi. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

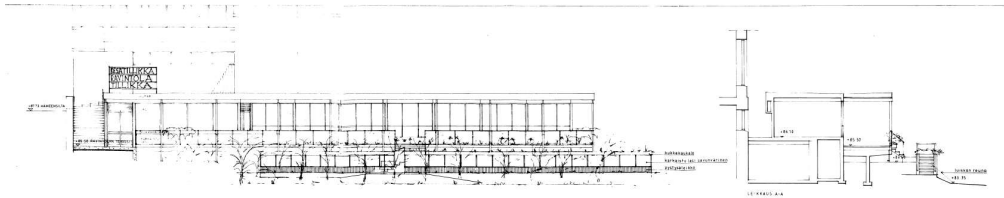
Kuva 87. Muutospiirustus vuodelta 1983, jolloin tarkoitus oli muuttaa tila yhtenäiseksi. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

89

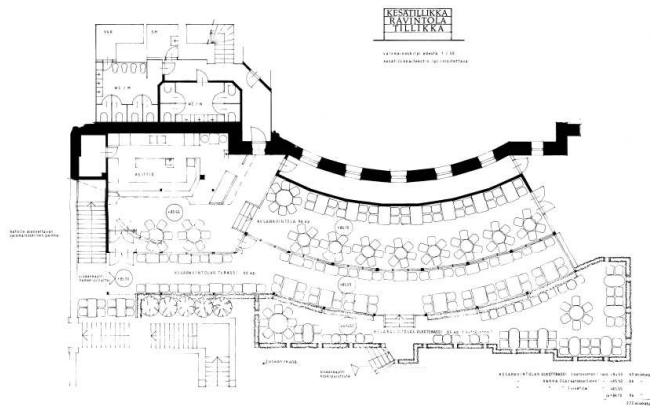
Kuva 88. Muutospiirustus koskien katuliiketilän muutosta vuodelta 1985, asemapiirros johon merkitty muutoksen kohde. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Kuva 89. Pohjapiirros vuodelta 1985, koskee Aurinkomatkojen toimiston pohjan muutosta. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

90

91

92

93

Kesätillikan terassi 1986

Vuonna 1986 Kesätillikan eteen suunniteltiin terassi. Muutokset suunnitteli Sisustusarkkitehtitoimisto Reijo Oranen. Terassin tyyli jatkoi ravintolan tummanruskeaa linjaa. Terassin muoto mukaili kaarevaa julkisivua ja terassin eteen suunniteltiin istutuslaitteita.

Kuva 90. Julkisivupiirros vuodelta 1986, koskee Kesätillikan terassia. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Kuva 91. Pohjapiirros kesäterassille. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Kuva 92. Kuva Tammerkosen edustalta 1980-luvun lopulla. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

Kuva 93. Tampereen Teatteri ja Kesätillikka kuvattuna kesäkuussa 2022.

5.3 Peruskorjaus 1987: "Muutoksia kaikissa kerroksissa"⁶⁵

Kesällä 1987 alkoi teatteritalon peruskorjaus ja Tampereen Teatterin toiminta siirtyi syksyllä 1987 evakkotiloihin Tullikamarille. Samalla teatteri uudistui hallinnollisesti, kun vuonna 1988 johtajana aloitti Esko Roine.

Ennen peruskorjausta teatteri oli kokenut sisätiloissaan monta vaihetta. Rakennusta oli korjattu ja paikkoja pyritty kohentamaan eri aikakausien tyylien ja tarpeiden mukaan. Alkuperäiset materiaalit olivat jääneet myöhempien kerrostumien alle ja esimerkiksi

useissa kerroksissa oli kokolattiamattoja. Lämpöiden seinissä oli tapetit, joista osa oli tyylijäljitelmä tapetteja.

Peruskorjauksen Tampereen Teatterille suunnitteli nuori arkkitehti Lasse Kosunen. Hän oli tehnyt teatterirakennuksesta vuonna 1983 arkkitehtuurin diplomityön ja muutamaa vuotta myöhemmin Kosusta pyydettiin suunnittelemaan alkava peruskorjaus. Teatterin peruskorjaus osui aikaan, jolloin vanhoja rakennuksia oli alettu kunnioittaa.

65 Tampereen Teatterin muutospirustusten otsikko vuodelta 1987.

Takana oli Tampereen Verkatehtaan purkaminen ja sitä koskenut polemiikki sekä purkamista seurannut arvostuksen nousu vanhoja kiinteistöjä kohtaan. Kosonen oli perillä aikakauden aatteista; hän oli jo opiskeluaikana tutustunut ruotsalaisen arkkitehti [Ove Hidemarkin](#) arkkitehtuurifilosofiaan, jossa vanhoja rakennuksia korjattiin niiden arvoja kunnioittaen.⁶⁶ Nuori Kosunen toteutti peruskorjaussuunnitelman Hidemarkin filosofiaa mukaillen. Tuoreemmat kerrostumat kuten tekstiilimatot poistettiin ja esiin otettiin alkuperäisiä pintoja. Seiniin tehtiin värianalyysi ja rakennus sisustettiin rakentamisaikojen tyyliin mukaan. Teatteri laajentui Kososen suunnitelmien mukaan pohjoiseen. Laajennus mukautui vanhaan osaan, mutta on kuitenkin erotettavissa yksityiskohtien osalta uudisrakennukseksi (esim. katto, kalusteet).

Kosusen mukaan rakennus oli peruskorjausta aloitettaessa ”vanhanaikainen” sen tarpeisiin nähden: lavastamo oli pieni tila pienen näyttämön yläpuolella. Lavastamon yläpuolella sijaitsi kulissimaalaamo. Peruskorjauksen alkaessa teatteritalo oli jakautunut toiminnallisesti kolmeen osaan: teatteriin, ravintolaan ja liiketiloihin, joista ravintolan ja liiketilojen sisäänkäynnit olivat Hämeenkadun puolella. Teatteriin oli käynti Keskustorin puolelta. Teatterin työtilat sijaitsivat viidessä kerroksessa, tasovaihteluita oli kaikkiaan 12. Valtaosa työtiloista sijoittui symmetrisesti näyttämötornin pohjois- ja eteläpuolelle.

Sisätiloissa oli tapahtunut vuosien aikana runsaasti muutoksia (sisätilojen pintoihin kohdistuneista muutostöistä ei suunnitelmia), ja arkkitehti Kosusen mukaan eri aikakausina toteutetut muutostyöt olivat hiljalleen tuhonneet yleisötilojen alkuperäisen selkeän asun. Ennen peruskorjausta Kosunen laati rakennukselle *arkkitehtuurihistoriallisen restaurointisuunnitelman*, jossa pyrittiin alkuperäiseen tai määrätietoisesti muunnettuun arkkitehtoniseen ominaislaatuun. Peruskorjauksessa rakennus ja sen sisätilat pyrittiin muuttamaan sellaiseen asuun, mihin sille ominainen akkritehtuuri antoi edellytykset. Kosunen kuitenkin korosti dipolomityössään, että peruskorjauksessa oli sekä rakennushistoriallisen restauroinnin että rekostruoinnin aineksia. Lähtökohdina peruskorjauksen suunnittelussa oli se, mitä arvoja haluttiin palauttaa ja mitä jo olemassa olevia tuettiin. Esimerkiksi henkilökunnan tiloissa ja työtiloissa pyrittiin ajanmukaisuuteen vanhan rakennuksen asettamien rajojen puitteissa. Päänäyttämön isossa remontissa lähdettiin siitä, että työtilat uusittiin moderneiksi, mutta sen sijaan katsomo- ja yleisötilat entisöitiin alkuperäisiksi, lukuunottamatta valaistuksen uudistamista (suuren lämpimön ja katsomon valaisimet alkuperäiset) ja katsomon seinien väriä. Syy katsomon seinien nykyiseen väriin on se, että alkuperäinen väritys olisi ollut liian arka esimerkiksi pölyn näkymiselle seinissä. Katsomon seinät on maalattu nykyaikaisin maalein. Taustatiloissa kuten pukuhuoneissa seinien pinnat maalattiin valkoisella ja lattiaan asennettiin vaalean harmaat linoleumimatot. Kalusteet uusittiin vaaleisiin.

Kuva 84: Tampereen Teatteri kuvattuna 1980-luvulla. Lähde: Vapriikin kuva-arkisto.

Tätä ennen pukuhuoneissa ja henkilökunnan tiloissa oli ollut todennäköisesti 1960-luvun kalusteet.

Peruskorjaus käsitti myös uudisosan; teatteria laajennettiin pohjoissivustalle yhteensä 5000 neliöllä. Uudisosaan sijoittui 500 neliömetrin maanalainen lavastevarasto. Maanpäälliseen osaan tuli uusi yleisökahvio tukitiloineen. Lavastamo siirrettiin vanhoihin teollisuustiloihin Hatanpäälle. Julkisivuiltaan uudisosa myötäili alkuperäistä klassistista tyyliä seinän pinnassa kulkevina ruutuikkunoineen ja tasakattoineen. Sisätiloista uudisosa edustaa rakennusajankohdan tyyliä, mutta esimerkiksi katto oli huomattavasti alkuperäistä osaa yksinkertaisempi. Uudisosan alle sijoitettiin lavastevarasto, mikä näkyy maanpinnalle lasipyramidien kohdalta. Uudisosa maisemoitiin kivetyksellä.

Julkisivuiltaan teatterin vanha runko-osa pidettiin alkuperäisen kaltaisena, mutta ke-säravintolan taakse kivijalkaan avattiin ovi ja entisen Pikkuteatterin sisäänkäynnin vierestä torijulkisivulta poistettiin ikkunat. Ompelimon kattoikkuna uusittiin. Kattoikkuna oli nyt hieman korkeampi kuin esimerkiksi 1960-luvun kuvissa. Kattoikkuna on kuitenkin sovitettu julkisivuun ja sopii siihen saumattomasti.

Peruskorjauksen jälkeen työt ja toiminta teatterissa jatkuivat 1988. Tampereen Teatterin tiedustuslehden mukaan "saneeraus" oli valmis ja sisätilojen yleisilme kohentunut huomattavasti. Asiakkaiden esteettömyyttä oli parannettu asentamalla invalidihissi eteiseen. Lehti esitteli remontin "tärkeimmän" parannuksen eli uuden lavastevaraston maan alla. Aiemmin teatterilla ei ollut ollenkaan lavastevarastoa, vaan lavasteita jouduttiin säilyttämään välillä jopa ulkona. Osa lavasteista kannettiin iltaisin ulos ja peitettiin pressulla. Myös Pikkuteatteri jatkoi toimintaansa, mutta sen konsepti muuttui. Sisätiloissa Pikkuteatterin tilat muutettiin 100-paikkaiseksi teatterikahvilaksi, jossa oli mahdollista esittää pieni-
muotoisia puhe- ja musiikinäytelmiä sekä laulu- ja runoiltoja. Myöhemmin tilassa toimi Soppateatteri, joka tarjosi pari kertaa viikossa maistuvaa keittoa ja teatteriesityksiä.

Peruskorjauksen 1987-1988 jälkeen toteutettiin vielä joitakin muutoksia julkisivuun, kuten Hämeenkadun puolella uudet katokset liiketilojen ikkunoiden ylle ja valaisimien uusiminen. Lisäksi liiketilojen sisätiloissa tapahtui muutoksia. Osaksi peruskorjausta voidaan laskea myös vuoden 1989 toisen kerroksen ikkunamuutokset Hämeenkadun puolella. Ikkunat uusittiin vanhan mallin mukaan pyrkien ylläpitämään autenttista ilmettä. Peruskorjauksen jälkeen Tampereen Teatterissa on seuraavilla vuosikymmenillä tehty pienempiä korjauksia.

Kuva 95: Tampereen Teatteri kuvattuna lännestä 1950-luvulla. Ennen peruskorjauksen aikaista laajennusta rakennuksen pohjoisjulkisivu oli erinäköinen kuin nykyään, muun muassa pilasterien välistä pääsi kulkemaan läpi henkilökunnan ovelle. Kuva: Juhani Riekkola/ Vapriikin kuva-arkisto.

SANEERAUS ON VALMIS

KATSOMOON uusittiin seinät, lattiat ja tuolit. Välijyötä penkkien väliin saatiin poistamalla yksi penkkirivi — päänäyttämöllä on nyt 483 istumapaikkaa. Punainen väritys sekä tuoleissa että esiripussa tuo saaliin vanhan kunnan teatteritilan tuntua.

YLEISILME teatterin sisätiloissa on kauttaaltaan kohentunut. Myös eteisaula on pesyt kasvonsa. Pyörätuoliasiakkaat löytävät eteisestä vammaishissin ja muut tarpeelliset palvelut.

Tampereen teatterin tiedotuslehti 1/1988 kertoi ilouutisen teatterin ystäville: "Saneeraus on valmis" Lähde: Tampereen Teatterin arkisto

SANEERAUKSEN tavoitteena oli entisöidä teatteritalo mahdollisimman lähelle aikuperäistä asuaan. Suuressa lämpiössä säilytettiin 75 vuotta vanhat kalusteet ja seinäpintojen hillitty väritys.

SUUREN LÄMPIÖN peilejä koristavat tulut teatteritaitteen symbolit.

UUTTA yleisölle on toinen lämpiö, joka tehtiin teatteritalon uudisrakennusosaan. Lämpiöstä avautuu näkymä kirjastotaloon päin.

KÄÄNNÄ

PÄÄNÄYTTÄMÖ oli saneeraustöiden vuoksi suljettuna toukokuun alusta 1987 syyskuun alkuun 1988. Tällaiselta teatteri näytti remonttitojen aikana.

SANEERAUS ON VALMIS

PILOSSA uudisrakennusosassa, maan alla, on remontin tärkein parannus: uusi lavastevarasto. Ennen teatterilla ei ollut lainkaan lavastevarastoa, ja lavasteita jouduttiin väliin säilyttämään jopa ulkona. Uusi, kuusi metriä korkea hissi kuljettaa lavasteet varastosta ylös näyttämölle.

PIKKUTEATTERIN uusitut tilat on avattu taun jälkeen yleisölle. Miellyttäviä teatterihetkiä toivottaa Tampereen Teatterin uusi johtaja, Esko Roine.

LIPPUMYYMÄLÄ siirtyi parin askeleen verran lähemmäksi Keskustoria. Lippumyymälässä myydään lippuja Tampereen Teatterin päänäyttämön, TT-Frenckellin, Pikkuteatterin sekä Neljännen näyttämön esityksiin. Asiakkaat voivat ostaa samasta paikasta liput myös Tampereen Oopperan, Teatteri 2000:n sekä Tampereen Kaupunginorkesterin esityksiin.

PUKuhuoneille

saatiin lisätilaa. Anu Hälvä ja Riitta Jalonen jakavat yhden uusista pukuhuoneista. Myös pukuhuoltamolle ja kampa-

moille saatiin ajanmukaiset työtilat. Kampaaja Raimo Tähtimö valmistaa Marjut Sariolaa Lahtakapungin lordin esitykseen.

Näyttelijöiden

lämpilön tiloja on kohennettu. Näyttelijät saivat remontin yhteydessä myös kunnolliset peseytymistilat ja uudisrakennusosasta harjoitussalin.

4.4 Peruskorjauksen jälkeisestä ajasta 2000-luvulle

1996 Muutoksia ravintolatiloihin

Hämeenkadun puolella julkisivuissa tehtiin sisäänkäyntien muutoksia Korvatillikkaan ja Tillikkaan. Lisäksi ravintolatiloiissa tapahtui muutoksia, muuan muassa lipunmyynti oli sijoitettuna Tillikan sisäänkäynnin yhteyteen. Ulko-ovia ei kuitenkaan uusittu, vaan ne ovat 1960-luvulta.

Kuva 96. Tampereen Teatteri kuvattuna vuonna 2004. Kuva Pekka Kuparinen/Vapriikin kuva-arkisto. Kuva 97. Kuva vuodelta 2006, jolloin Tampereella järjestettiin Euromed-kokous. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

2001-2002 Julkisivuremontti

2000-luvun vaihteessa teatterirakennukseen tehtiin julkisivuremontti. Remontti toteutettiin paikkarappamalla, sillä julkisivujen rappaukset olivat pääosin hyvässä kunnossa. Julkisivuihin tehtiin värianalyysi ja alkuperäiset sävyt palautettiin niin seiniin kuin ikkunoihin. Julkisivuissa oli käytetty 1900-luvun alussa kalkkimaalia, jota julkisivuremontissa ei kuitenkaan voitu käyttää, sillä seiniä ei saatu riittävän puhtaiksi.⁶⁷ Julkisivuremontin suunnitelmat laati Arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen.

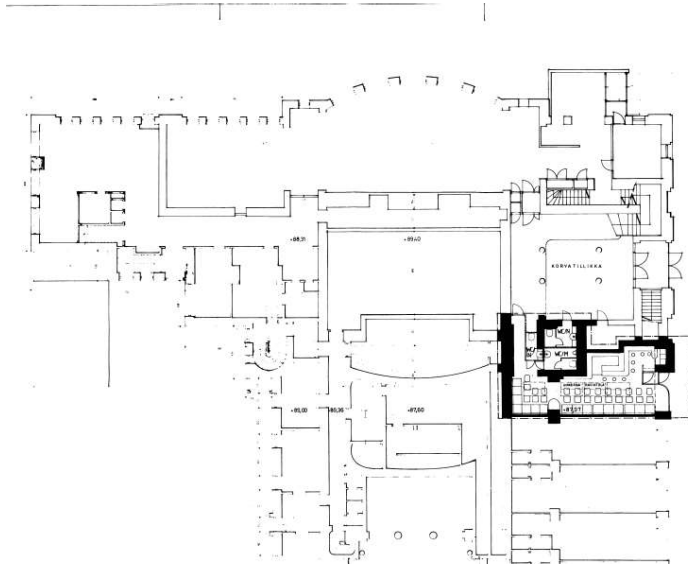
Vuonna 2003 Teatterikahvilassa tehtiin sisätiloissa uudistuksia (ei piirustuksia) ja samana vuonna Teatterikahvila Kivi avautui entisen Pikkuteatterin tiloissa. Keväällä 2011 Kivi remontoitiin uudelleen, jolloin sen nimeksi tuli Kulttuuriravintola Kivi, joka toimii seurusteluravintolana.

Kuva 98. Pohjapiirros vuodelta 1996, suunnitelma koskee muutoksia ravintolatoiloissa. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Kuva 99. Julkisivupiirros vuodelta 1996. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Kuva 100. Teatteri kuvattuna heinäkuussa 2006. Kuva: Piritta Saarela/Vapriikin kuva-arkisto.

98

99

2009 turvakaide ja aita

Eri aikakaudet tuovat mukanaan muutoksia ja vuonna 2009 pyrittiin parantamaan teatterin pohjoissivulla sijaitsevan lastauslaiturin turvallisuutta asentamalla turvakai-
de ja aita. Materiaaliltaan aita oli tummanharmaata terästä. Teräsaia oli tyyliltään
hyvällä tavalla vaatimaton ja huomaamaton, niin että se palvelee tehtävässään, mutta
ei vie huomiota tai peitä teatterin julkisivua. Muutokset suunnitteli Arkkitehtitoimisto
Lasse Kosunen.

Sisätiloissa suljettiin kulku teatterin puolelta ravintola Tillikkaan. Muutoksesta ei ole
piirustuksia. Todennäköisesti portaikon sulkemisen syynä oli asiakkaiden wc-tilojen si-
joittaminen entiseen porraskäytävään.

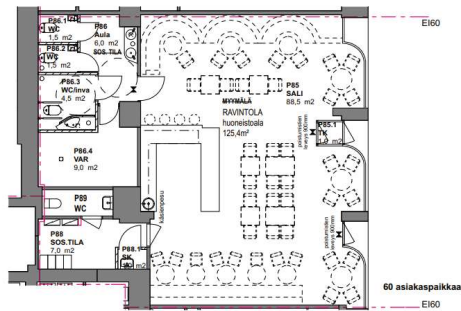
101

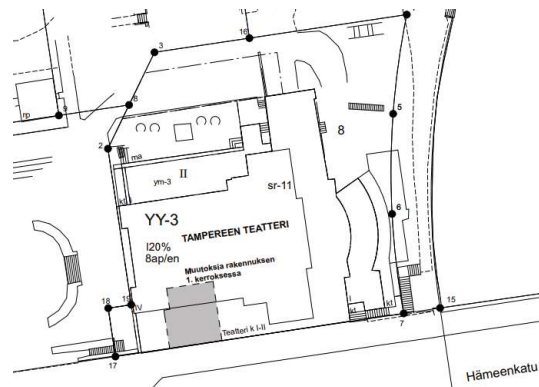
Kuva 101. Julkisivupiirros vuoden 2009 turvakaiteelle. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan
arkisto.

Kuva 102. Turvakaiteet kuvattuna kesäkuussa 2022. Kaiteet ovat yksinkertaiset ja eleettömät, eivätkö
vie huomiota päärakennukselta.

103

104

2019 Muutoksia liiketiloihin

Teatterirakennukseen kohdistui 2010-luvulla piirustusten mukaan vain vähäisiä muutoksia, vuoden 2012 ja 2015 muutospiirustukset koskevat mainostaulujen asemointia julkisivuun.

Vuonna 2019 sen sijaan sisätiloissa tehtiin uudistus liiketiloissa, joihin yhteen sijoitettiin ravintola. Muutospiirustukset toteutti Arkkitehtitoimisto Lasse Kosunen (arkkitehti SAFA Marko Suutarla). Johtuen ravintolan sijoittamisesta liiketiloihin, tilaan suunniteltiin asiakas-wc ja siivouskomero.

Kuva 103. Pohjapiirros vuodelta 2019. Muutos koskee ravintolatiloja. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Kuva 104. Asemapiirroksen on merkitty muutoksenalainen osa. Lähde: Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto.

Arkkitehti Harry W.Schreck

Arkkitehti Harry Wilhelm Schreck syntyi Tampereella vuonna 1904. Ylioppilaaksi hän kirjoitti Tampereen lyseosta vuonna 1924 ja arkkitehdiksi Schreck valmistui Teknillisestä Korkeakoulusta vuonna 1931. Uransa alkuvaiheessa, vuosina 1930-32 Schreck työskenteli P.E.Blomstedtin toimistossa. Muutama vuosi valmistumisensa jälkeen Schreck siirtyi Erkki Huttusen arkkitehtitoimistoon, jossa hän työskenteli vuosina 1932-1935. Myöhemmin Schreck toimi Hämeen lääninarkkitehtina 1935-36 ja Tampereen piirin piiriarkkitehtina vuosina 1936-49. Oman arkkitehtitoimiston Schreck perusti vuonna 1935.

Myöhemmin Schreck siirtyi Suomen Pankin arkkitehdiksi (1945-1962), mutta jo tätä ennen vuonna 1942 Tampereen Hämeenkadun varteen valmistui Schreckin suunnittelema Suomen Pankin talo. Tampereella Schreck vaikutti vahvasti kaupungin jälleenrakennuskauden ilmeeseen suunnittelemalla muuan muassa Kalevan tornit (1951-1956) sekä Pyynikin uimahallin (1957).

Omaa arkkitehtitoimistoa Harry W. Schreck piti vuoteen 1990. Schreckin suvun kädenjälki näkyy vahvasti Tampereen katukuvassa: Schreckin isä Theodor Schreck työskenteli ensin Finlaysonin tehtaiden rakennusmestarina, myöhemmin isä Theodor toimi urakoitsijana muun muassa Tampereen Teatterin rakennustöissä. Harry W.Schreckin setä arkkitehti Georg Schreck suunnitteli muun muassa Tampereen raatihuoneen sekä Teiskon Aunessillan.¹

Arkkitehti Lasse Kosunen

Arkkitehti Lasse Kosunen valmistui arkkitehdiksi vuonna 1983 Tampereen Teknillisestä korkeakoulusta. Kosusen diplomityö käsitteli Tampereen Teatterin peruskorjausta.

Kosunen työskenteli jo opiskeluaikana Harry W.Schreckin arkkitehtitoimistossa ja oli mukana suunnittelemassa TT-Frenckellin tiloja. Myöhemmin Kosunen perusti oman, erityisesti korjausrakentamiseen suuntautuneen arkkitehtitoimiston. Kosuseen teki opiskeluaikana vaikutuksen arkkitehti Ove Hidermark, joka oli ruotsalainen korjausrakentamisen pioneeri. Kosunen arkkitehtitoimisto profiloitukin vaativien restaurointi- ja peruskorjauskohteiden suunnittelijaksi. Kosunen referenssit ovat laajat.

Tampereella Lasse Kosunen on suunnitellut mm. Aleksanterin kirkon peruskorjauksen (2007-2008), Piispan talon peruskorjauksen (2003-2007), Tampereen Raatihuoneen peruskorjauksen (2004) sekä lukuisia Finlaysonin alueen rakennusten peruskorjauksia (mm. Pikkupalatsi 2006). Muualla Suomessa Kososen arkkitehtitoimisto on suunnitellut esimerkiksi Lapinlahden sairaalan rakennuskannan restauroinnin (2008-2015), Komendantin talon restauroinnin Turussa (2007-2009) sekä Vaasan vankilan restauroinnin (2001).

NYKYTILA

6. Nykytila

Tampereen Teatteri on Kauno S.Kallion ja Oiva Kallion suunnittelema teatterirakennus, jonka alkuperäinen sivistyksellinen käyttötarkoitus on säilynyt. Julkisivuiltaan rakennus on säilyttänyt pääpiirteittäin hyvin rakennusajankohtansa tyylin. Kallion arkkitehtuurinen ajatus, jossa liikehuoneistot on sijoitettu helposti saavutettaviksi Hämeenkadun varteen, ravintola kosken ja teatteri Keskustorin puolelle on säilynyt. Myös teatterin sisätiloissa rakennusajankohdan arkkitehtuuriin ihanteisiin sidottu, saksalainen littmanilainen tilojen sijoittelu on säilynyt, samoin alkuperäinen toiminnallinen sijoittelu on säilynyt pääpiirteittäin.

Tampereen Teatterin rakennus valmistui loppuvuodesta 1912. Rakennuksen keskeiset muutosajankohdat sijoittuvat vuosiin 1914, 1931, 1945, 1965, 1985 ja 1987. Vuosien 1914, 1931, 1945 ja 1987 muutokset ovat muuttaneet alkuperäishahmoa, mutta niveltävät kuitenkin rakennuksen kokonaisuuteen. Sen sijaan 1985 Kesätillikka rakennuksen itäisellä fasadilla muutti merkittävästi rakennuksen alkuperäistä arkkitehtuurista ajatusta ja ravintolan tarkoituksenmukaista asemointia ja tilahahmottelua kohti Tam-

merkoskea. Vuonna 1987, kun rakennuksessa aloitettiin peruskorjaus, rakennus oli monen ajallisen kerrostuman tuotos. Rakennukseen tehtiin peruskorjaus, jonka jälkeisessä asussa teatterirakennus inventointikesällä 2022 oli.

Runko	Tiilimuraus
Perustus	Lohkottu luonnonkivi
Vuoraus	Rappaus
Ikkunat	Puuikkunat
Katemateriaali	Saumattu pelti
Katon muoto	Harjakatto, tasakatto
Syöksytörvet	Metalliset

Julkisivut

Itä-länsisuunnaltaan asemoitu teatterirakennus edustaa tyyllisesti varhaista uusklassismia ja myöhäistä jugendia. Arkkitehti Kauno S.Kallio sijoitti rakennuksen klassistisen julkisivun kohti Keskustoria, jossa rakennus edustaa eräänlaista tyyllistä jatketta Tampereen Vanhalle kirkolle ja kellotapulille. Tammerkosken puolella rakennus on jugend-tyylinen, mikä sopii vihreään ja luonnonelementtejä korostavaan koskimaisemaan.

Teatterin suunnittelukilpailussa 1910 ehdoksi annettiin, että runsasta koristelua julkisivuissa tulisi välttää. Rakennuksen Keskustorin puoleinen julkisivu on kuitenkin näyttävä; sisäänkäynnit ovat liioitellun kookkaat ja niitä korostavat klassistiset pylväät. Läntisen fasadin friiisiin on sijoitettu kaksi teatteriaiheista reliefiä. Rakennuksen läntisellä fasadilla on kookas päätykolmio. Eteisellä fasadilla pylväsaihe jatkuu maltillisemmin. Julkisivuun on sijoitettu kaksi reliefiä, joissa on aiemmin olleet suihkulähteet. Suihkulähteet on poistettu toiminnasta ja niiden alapuolella olevat kiviset vesikaukalot täytetty.⁶⁸ Kosken puoleisella julkisivulla kohoaa keskellä tornimainen osa, jonka koristeaiheet ovat jugendtyyliset, mutta lainaavat myös klassismista (pylväät). Rakennuksen

68 Ajankohdasta ei ole tietoa.

nuksen liikehuoneistosipi ja teatterirakennuksen pohjoispuolella sijaitseva uudisosa on rakennettu symmetrisesti. Molemmissa on virtaviivaiset räystäät, jotka eivät erotu julkisivusta.

Teatterin rapatut julkisivut ovat väritykseltään vaaleat, klassistiset pylväät ovat valkoiset. Puuikkunoissa on vaaleanvihreä, autenttinen värisävy, joka palautettiin 2000-luvun alun julkisivuremontissa. Teatterin ovet ovat tummaksi petsattua tammea. Yleisesti ottaen julkisivut ovat hyväkuntoiset ja säilyneinä pääpiirteittäin hyvin joko alkuperäisen tai muutosajankohtansa tyylin. Edellinen julkisivuremontti teatterirakennukselle on tehty 2000-luvun alussa. Vuonna 2021 teatterirakennuksen julkisivujen rappausta paikattiin ja reliefejä korjailtiin.⁶⁹

69 Suullinen tieto 28.6.2022 Kari Ketonen.

- Kuva 105. Teatteri kuvattuna Hämeenkadun eteläpuolelta kesäkuussa 2022.*
- Kuva 106. Teatterirakennus kuvattuna Tempon talon edustalta Hämeenkadulla.*
- Kuva 107. Hämeenkadun puolella ovat säilyneet liiketilat katutasossa.*
- Kuva 108. Koskenpuoleisen jugendosan pääty.*
- Kuva 109. Rakennuksen julkisivut ovat rapatut.*
- Kuva 110. Teatteri pohjoispuolelta kuvattuna.*

Kesätillikka

Teatteriravintolan eteen, kosken puoleiselle julkisivulle valmistui 1980-luvulla kesäravintola, *Kesätillikka*. Tasakattoinen, kevytrunkoinen rakennus lasiseinillä asemoitiin itäisen fasadin kaarevan erkkerin alapuolelle. Ruskeat alumiinikehykset tummissa ikkunoissa ja tummanruskea paneeli henkivät autenttista 1980-luvua. Myöhemmin kesäravintolan eteen valmistui kattamaton puuterassi. Tummanruskea kesäravintola ja terassi eivät tyylillisesti istu teatterin arkkitehtuuriin ja rakennuksen tumma huopakate estää luonnonvaloa ja koskimaisemaa näkymästä ravintolasaliin. Kesäravintola on kuitenkin tyylillisesti säilyttänyt 1980-luvun ilmeensä. Koskenrannan runsas kasvusto pehmentää tumman kesäravintolan ilmettä ja kesän kasvukaudella osittain peittää kesäravintolan.

111

112

113

114

115

116

Kuva 111: Kesätillikka kuvattua pohjoisen suunnasta.

Kuva 112: Näkymä teatterille idästä.

Kuva 113: Runsas puusto maisemoi tummaa Kesätillikkaa.

Kuva 114: Kesätillikan metalliset pariovet leveillä, vaakatasossa olevilla vetimillä

Kuva 115: Kesätillikka kuvattuna Hämeensillalta.

Kuva 116: Kesätillikan tasakatto, jonka katteena huopa.

Ikkunat

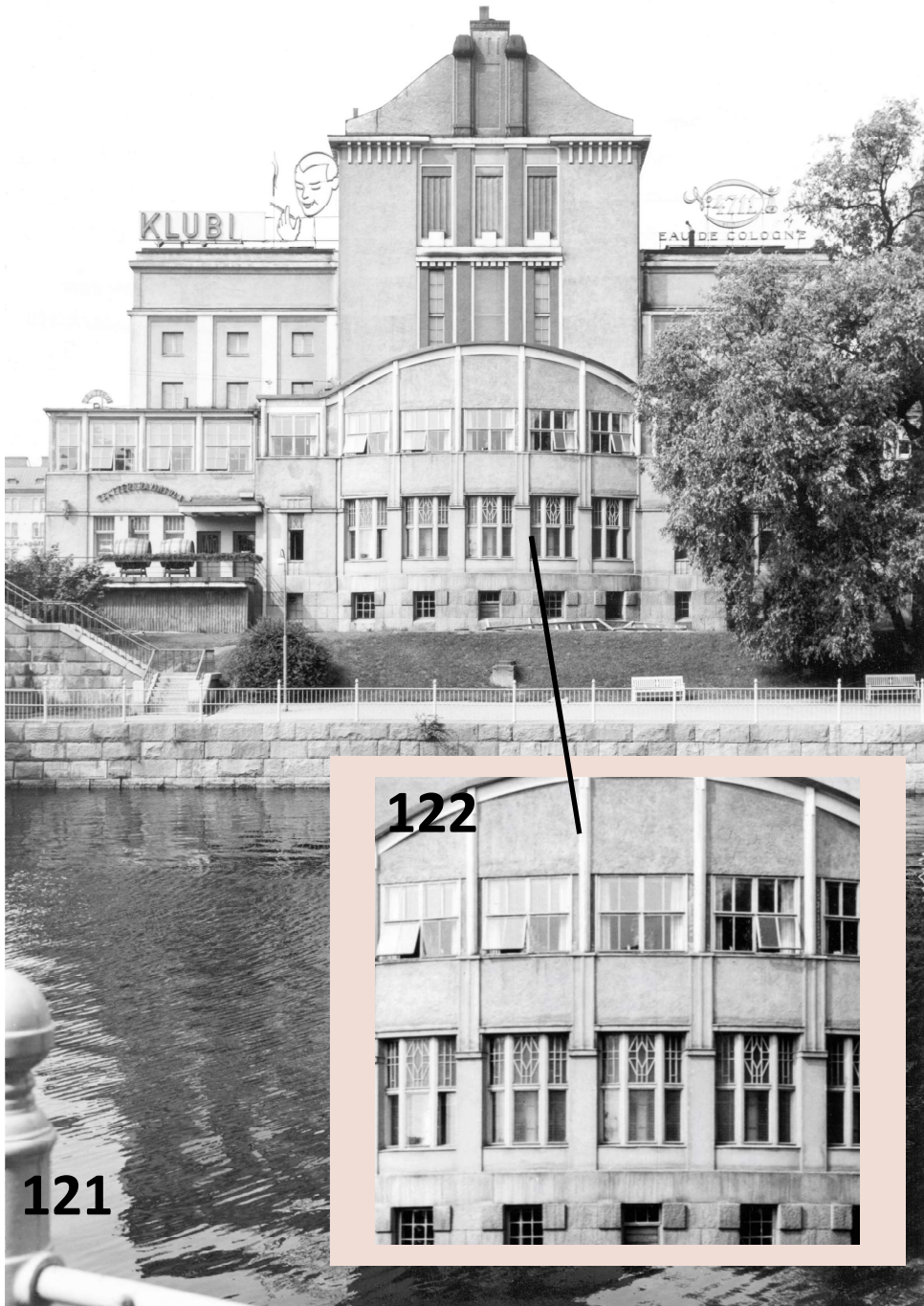
Teatterirakennuksen ikkunoista vain harva on alkuperäinen; suurin osa on uusittu jossain vaiheessa. Osa uusimisista on tapahtunut pakottavista syistä, kuten esimerkiksi vuoden 1918 sodan jälkeen osa särkyneistä ikkunoista jouduttiin uusimaan. Vuonna 1965 uusittiin etelä-, itä- ja pohjoisjulkisivun ikkunat, jolloin niiden tyyli yksinkertaistui (esimerkiksi ravintolasalin koristeelliset ruutuikkunat korvattiin yksinkertaisimmilla puuikkunoilla). Liikehuoneistojen ikkunoita on vaihdettu mahdollisesti 1980-luvulla. Kulttuuriravintola Kiven ikkunat on vaihdettu 1980-luvun peruskorjauksen yhteydessä. Ikkunoiden aukotukset ovat pääosin säilyneet, joitakin muutoksia on tehty esimerkiksi Hämeenkadun rakennusosan korotuksen yhteydessä sekä 1980-luvun peruskorjauksen yhteydessä, jolloin ikkuna-aukot Kulttuuriravintola Kiven sisäänkäynnin vierestä suljettiin.

Pohjoispuolella on rakennuksen yläosassa on säilynyt muutamia alkuperäinen, koristeellinen ikkuna.

Vuosien 1987-1988 peruskorjauksen yhteydessä ompelimon kattoikkuna uusittiin. Aikaisempi oli päässyt huonoon kuntoon. Kattoikkuna ja pohjoispuolen lasinen ikkunapyramidi luovat vastakkaisille julkisivuille vastinparit.

Kuvat 117 ja 118. Tampereen Teatterin liiketilojen ikkunat kuvattuna kesällä 2022. Ikkunat edustavat tyyllisesti 1950-luvun liiketilojen tyyliä. Ikkunat ovat kaarevat funkkis-tyyliin. Kuva 119. Ote vuonna 1912 otetusta kuvasta, jossa ikkunoiden tyyli on yksinkertainen; ruudut puuttuvat niin ylä- kuin alaikkunoista. Kuva 120. Tampereen Teatteri kuvattuna Voiton juhlassa vuonna 1921. Ylä- ja alaikkunoissa on ruudut.

121

122

123

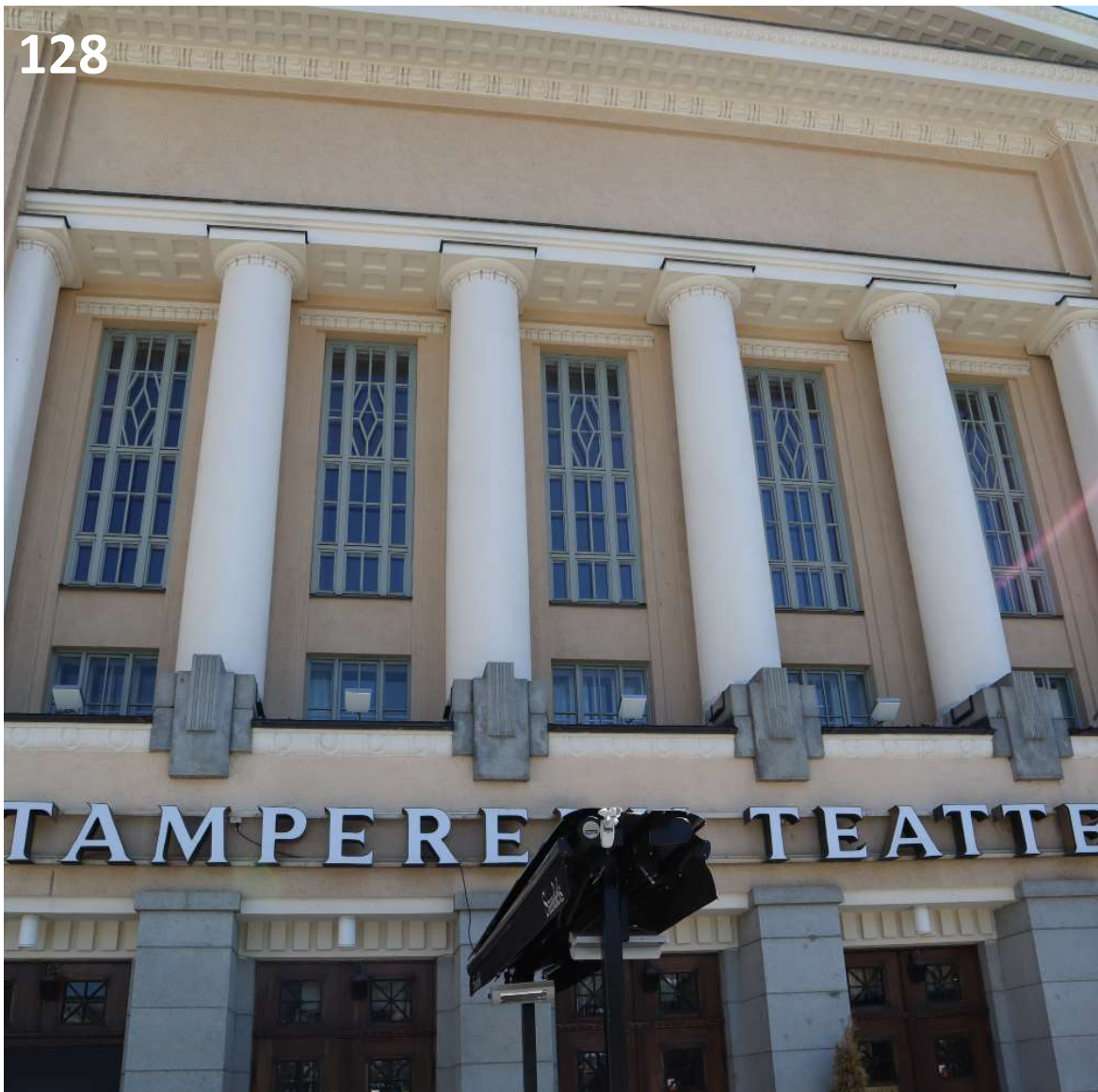
Kuva 121: Teatterirakennus kuvattuna kosken itärannalta 1950-luvulla. Yläravintolan ikkunat olivat tällöin neliruutuiset, tuulettuvat puuikkunat. Pohjakerroksessa sijaitsevan ravintolan ikkunat olivat autenttiset kuusiruutuiset puuikkunat, joiden yläosa oli koristeellinen.
 Kuva 122: Ikkunat 1940-luvulta. Kuva: A.Salokorpi 1952/Vapriikin kuva-arkisto
 Kuva 123: Teatterirakennuksen ikkunat uusittiin 1960-luvulla, jolloin ikkunoiden ruutumäärä väheni ja ikkunoiden tyyli yksinkertaistui. Ikkunoihin teetettiin 2000-luvun alun julkisivuremontin yhteydessä värianalyysi, jonka perusteella pyrittiin palauttamaan alkuperäinen vihreä sävy.

Kuva 124: Lähikuva Hämeenkadun varren ruutuikkunoista (näyttelijöiden lämpiö) kesällä 2022.

Kuva 125: Pohjoisjulkisivun ikkunoita. Kahdeksankulmaiset ikkunat ylipänä ovat autenttiset 1910-luvun alusta, niiden alla oevat ikkunat on uusittu 1960-luvulla. Ikkunoiden kehykset kulkevat klassistiseen tyyliin julksiivun tasassa, mutta jokainen ikkuna on varustettu omalla pienellä katoksella. Alimpana uudisosan ikkunat 1980-luvulta.

Kuva 126: Kattoikkuna kellarin lavastevarastoon.

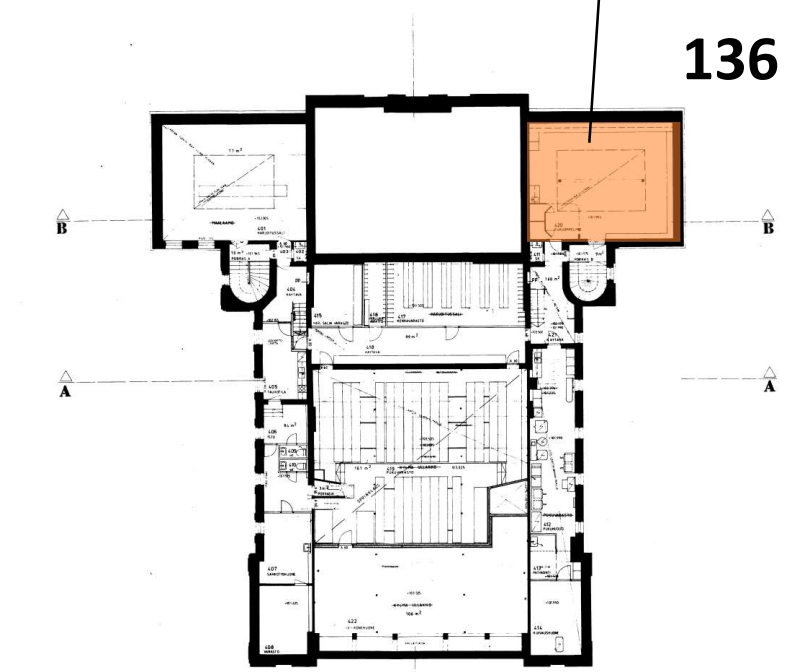

Kuva 128: Keskustorin puoleisen julkisivun koristeelliset puikkunat, joissa vihreä alkuperäinen sävy.

Kuva 129: Lähikuva korkeista lämpiön ikkunoista.

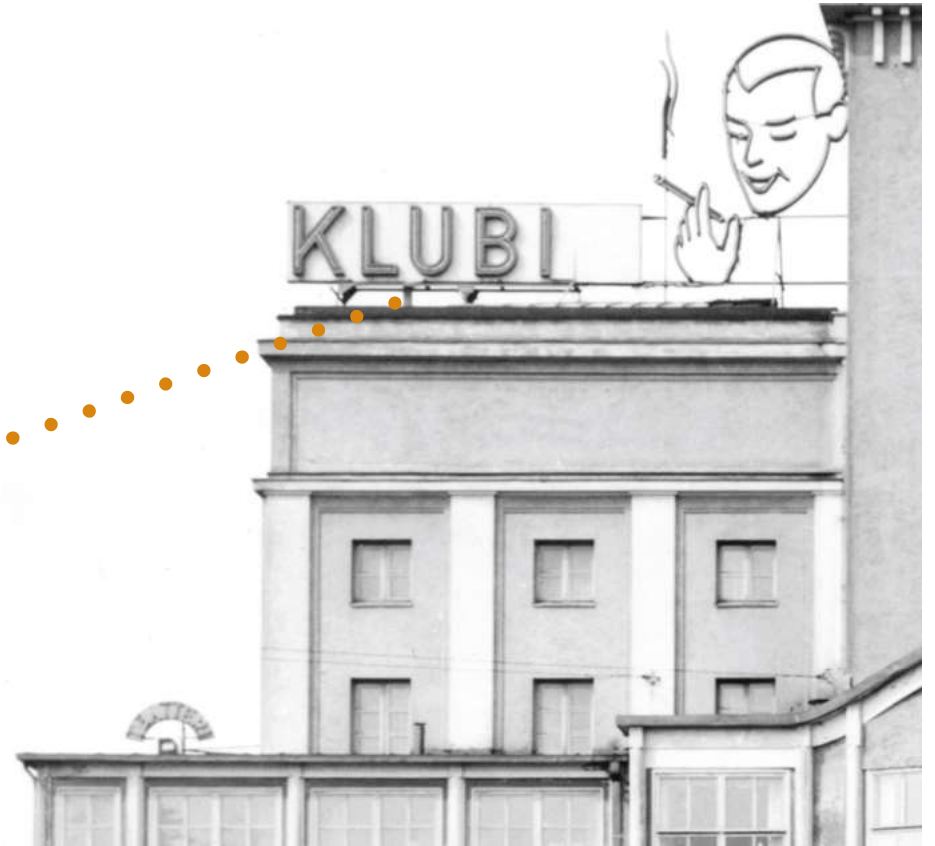

- Kuva 130.: Kulttuuriravintola Kiven puolikaaren muotoiset ikkunat Hämeenkadun puoleisessa julkisivussa. Ikkunat on uusittu 1980-luvun peruskorjauksen yhteydessä.
- Kuva 131. Kuva 1950-luvulta, jossa näkyvät alkuperäiset ikkunat 1930-luvulta. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.
- Kuva 132. Hämeenkadun puoleisen fasadin pieni ikkuna ravintolatiloihin.
- Kuva 133. Sama Hämeenkadun ikkuna ennen ikkunamuutosta 1960-luvulla. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.
- Kuva 134. Kuvaan osoitettu ikkuna. Kuva on vuodelta 1912. Lähde: Vapriikin kuva-arkisto.
- Kuva 135. Teatterin ylimmässä kerroksessa sijaitsee puvustamo, jonka katossa on kookas ikkuna. Ikkunan aukotus on alkuperäinen, joskin ikkuna ja huonokuntoiset puitteet uusittiin 1980-luvulla. Vastaava ikkuna oli symmetrisesti rakennuksen toisella puolella.
- Kuva 136. Pohjapiirroksen on merkitty kattoikkunan kohta.
137. Ullakkokerroksen kattoikkunan tilalle on tehty kookas valaisin.

Kattoikkuna ompelimo-tilan päällä on huomaamaton elementti Teatterin etelänpuoleisella julkisivulla.

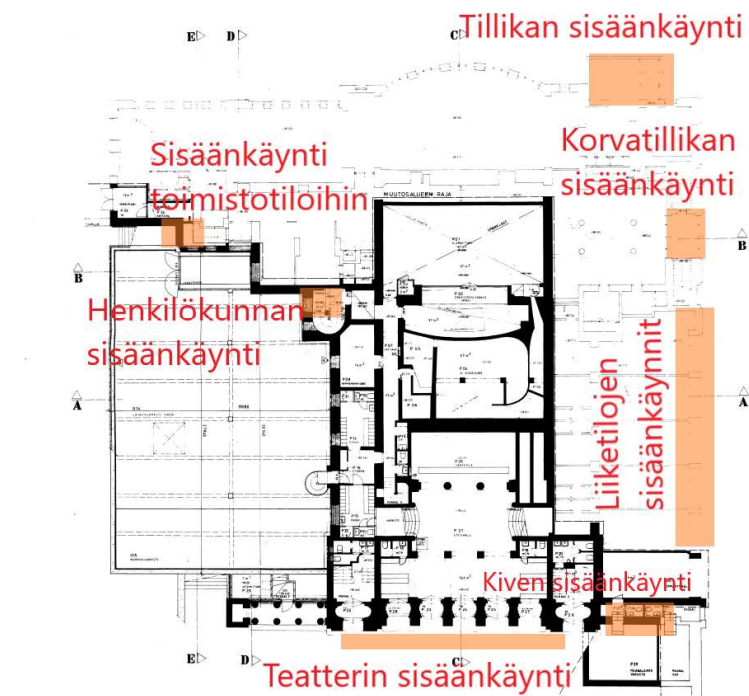
Kattoikkuna näkyy hiukan Klubi-mainoksen alta tässä A.Salokorven 1950-luvulla ottamassa kuvassa. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

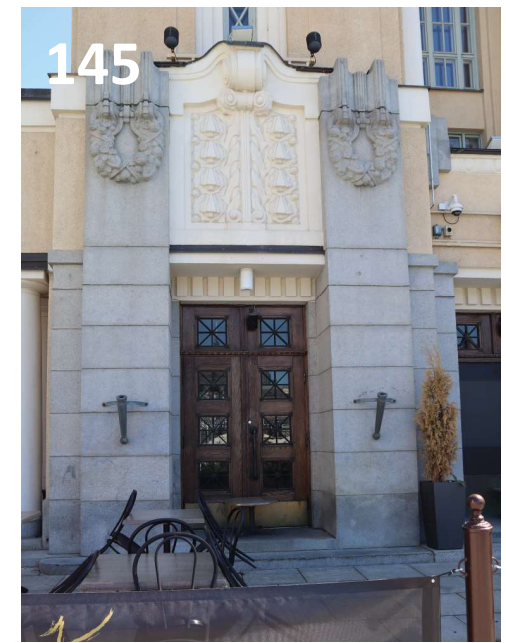

Sisäänkäynnit

Teatterirakennukseen on useita sisäänkäyntejä, jotka selvityksessä on jaettu Keskustorin sisäänkäyntiin, liiketilojen sisäänkäynteihin, ravintolan sisäänkäynteihin sekä henkilökunnan sisäänkäynteihin. Sisäänkäynnit ovat pääosin pysyneet alkuperäisillä paikoillaan, mutta esimerkiksi ravintoloiden sisäänkäynnit ovat muuttuneet vuoden 1945 jälkeen.

Kuva 138. Teatterin Keskustorin puoleinen fasadi kuvattuna kesäkuussa 2022.
Kuva 139. Vuoden 1987 pohjapiirroksen merkitty sisäänkäynnit selvityksessä 2022.

Keskustorin sisäänkäynti

Kallio sijoitti teatterin sisäänkäynnin Keskustorin puolelle. Ratkaisu oli paitsi käytännöllinen (teatterikävijät saattoi jättää pois vossikan kyystistä aukealla torilla, Viistokadun varteen), mutta teatterin sisäänkäynnin sijoittaminen juuri Keskustorin puolelle alleviivasi paitsi Keskustorin merkistystä, myös talon käyttötarkoitusta ja merkitystä. Rakennus avautui juhlavasti tärkeimpään suuntaansa.

Keskustorin puoleisen fasadin Kallio suunnitteli klassistiseksi. Korkean päätykolmion alle hän sijoitti teatterin pääsisäänkäynnit, joiden molemmin puolin sijaitsivat valkoiset pilasterijonot. Pilasterijonojen väliin, rytmittämään oviaukkoja, on symmetrisesti sijoitettu korkeat, harmaakiviset pilasterit ja näiden väliin sisäänkäynnit. Lisäksi fasadin keskellä on matalampien harmaiden pilareiden rivi, joiden väliin on sijoitettu viisi tummaksi petsattua tammiovea. Sisäänkäynnit erottuvat julkisivusta selkeästi ja ovat puhtaan klassistiset ja liioitellut.

Parillisten tammiovien käsijohtimet ovat kookkaat, pitkämmälliset ja metalliset. Ovisissa on kolme ikkunaa, joista neljäs on kiinteässä yläosassa. Ikkunaruutujen edessä on rautakoriste. Potkurauta oven alaosassa on nikkelöityä metallia. Muutamat sisäänkäynneistä on suljettu ja esimerkiksi Kulttuuriravintola Kiven ovi on uudistuotantoa 1980-luvun peruskorjauksesta.

Kuva 140: Pääsisäänkäyntien vetimet ovat alkuperäiset.

Kuva 141: Ovet ovat tummaksi petsattua tammea.

Kuva 142: Metallinen potkurauta.

Kuva 143: Sisäänkäynnin päällä oleva valaisin ja valetut koristeet.

Kuva 144: Sisäänkäynnit ovat klassistiseen tyyliin liioitellun kookkaat.

Kuva 145: Oviaukotukset kulkevat symmetrisesti.

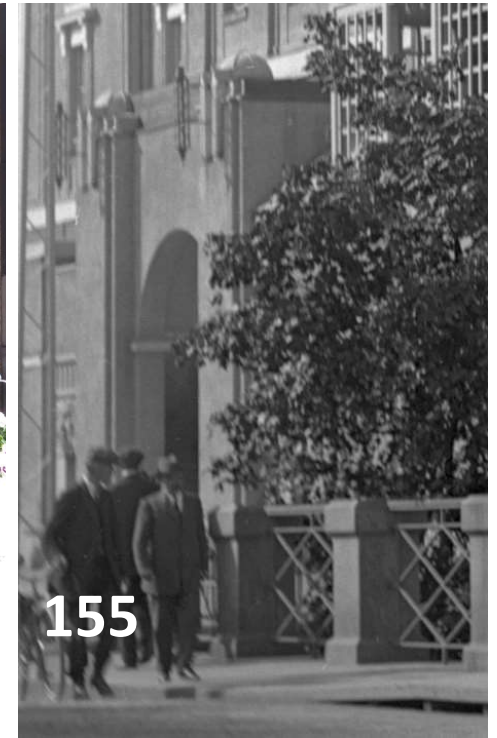
Kuva 146: Kulttuuriravintolakiven sisäänkäynti 1950-luvulla otetussa kuvassa. Sisäänkäynnin molemmin puolin on ylärajassa ikkunat, ovi on parillinen, ikkunaton puuovi.

Kuva 147: Kulttuuriravintola Kiven sisäänkäynti.

Korvatillikan sisäänkäynti

Korvatillikan sisäänkäynti oli aiemmin teatteriravintolan pääsisäänkäynti. Korvatillikka sijaitsee tilassa, jossa aiemmin oli teatteriravintolan eteinen [vestibyli]. Liiotellun kookas sisäänkäynti erottuu selvästi Hämeenkadun puoleiselta fasadilta. Sisäänkäynti sijaitsee kahden kiinteästi rakenteeseen kuuluvan ulosvedetyn rakennusmassan välissä. Oven aukotus on puolikaaren muotoinen, jossa aukotuksen yläosa on ikkunaa, ovien päällä on kaareva metallilippa. Parilliset ovet ovat metalliset ja jugend-tyyliä mukailevat ja ikkunoilla varustetut. Vetimet ovat samanlaiset pitkän malliset, puiset ja lakatut, kuten Tillikan nykyiset ovet.

Alkuperäisessä suunnitelmassa ravintolan sisäänkäynti oli näyttävämpi ja koristeellisempi. Vuoden 1931 laajennuksen jälkeen julkisivu yksinkertaistui, rakennusmassaa laajennettiin ja muun muassa koristereliefit korvattiin ikkunoilla ja katon päällä olleet pyöreät koristeaiheet/kupolit poistettiin.

Kuva 153: Ravintola Korvatillikan sisäänkäynti.

Kuva 154: Korvatillikan sisäänkäynnin metalliovi.

Kuva 155: Korvatillikan sisäänkäynti oli aiemmin ravintolan sisäänkäynti ja yksityiskohdiltaan näyttävä.

Kuva 156: Ote rakennuspiirustuksesta vuodelta 1912.

Kuva 157: Ote rakennuspiirustuksesta vuodelta 1931.

Muita sisäänkäyntejä:

Toimiston/lavastevaraston sisäänkäynti sijaitsee rakennuksen pohjoispuolella. Ovi on ruskea, vasikallinen metalliovi, joka sijaitsee sisäänvedetyssä syvennyksessä.

Henkilökunnan sisäänkäynti on pohjoisella julkisivulla. Ovelle johtavat kiviset porrasaskelmat. Ovi on vasikallinen metalliovi 1980-luvulta, joka hakee tyyllisesti vaikutteita jugendista, samoin kuin ruutuihin jaettu ikkuna oven yläpuolella.

Teatteriravintola Tillikan henkilökunnan ovi sijaitsee rakennuksen pohjoispuolella. Ovi on metallinen pariovi mahdollisesti 1960-1980-luvulta.

Kookas hissien sisäänkäynti sijaitsee teatterin pohjoispuolella. Hissi (korkeus 5,85m, leveys noin 2m) on tarkoitettu lavasteiden kuljettamiseen, ja se valmistui 1980-luvun peruskorjauksen yhteydessä. Lavasteet rakennetaan Tampereen Teatterin Hatanpään hallilla, josta ne kuljetetaan teatterille.

Vihreä, puinen ovi sijaitsee rakennuksen pohjoisfasadilla, pylväiden päädyssä. Oven takana on varasto, jossa säilytetään mm. talvikunnossapitoon varusteita, kuten lumikolia jne.

Kuva 158. Ruskea, metalliovinen sisäänkäynti toimistotiloihin ja sivunäyttämölle.

Kuva 159. Henkilökunnan sisäänkäynti.

Kuva 160. Sisäänkäynti ravintolan keittiön tiloihin.

161. Vihreä, puinen ovi on mahdollisesti 1950-luvulta tai iäkkäämpi. Ovi sijaitsee pylväiden päädyssä pohjoisfasadilla.

162. Lavastevaraston hissi.

Kivijalka

Teatterirakennuksen kivijalka on hillittyä, harmaata, lohkottua luonnonkiveä. Läntisen fasadin Hämeenkadun puolella oleva porrastuksen reuna on rouheampaa lohkottua luonnonkiveä. Vuoden 1945 laajennusosan kohdalla rakennuksen kivijalka vastaa tyyliltään alkuperäistä rakennusosaa, jossa alaosa on lohkottua, uritettua, harmaata luonnonkiveä, yläosan vaakaan asetettua sileämpää lohkottua luonnonkiveä.

Peruskorjauksen yhteydessä laajennetun osan kivijalka mukailee alkuperäistä rakennustyyliä; perustus on lohkottu luonnonkiveä, mutta sileämpänä.

Rakennukseen johtavat portaat ovat harmaata kiveä, mikä luo jatkumon katutilaan ja Hämeensiltaan.

163. Teatterin kivijalka on lohkottua luonnonkiveä.

164. Laakennuksen kohdalla kivijalka on harmaata lohkottua kiveä, mutta pinnaltaan sileämpää.

165. Länsifasadin harmaat, lohkokiviset pylväät.

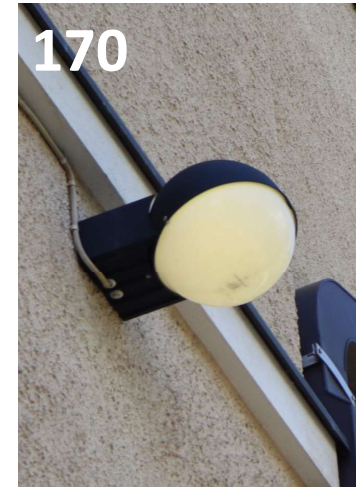
166. Hämeenkadun vieressä kulkeva kivinen porrassa on lohkottua, rouheaa luonnonkiveä.

*Teatteri kuvattuna arviolta 1950-luvulla. Rakennuksen lohkottu luonnonkivijalka näkyy hyvin.
Lähde: Lasse Kosusen yksityisalbumi.*

Valaisimet

Teatteritalon ulkovalaisimista pääosa on uudistuotantoa. Valaisimet ovat 1980-luvun peruskorjauksen jälkeiseltä ajalta, eivätkä ne edusta yhtenäistä linjaa. Rakennuksen Hämeenkadun puoleisella julkisivulla on uusvanhat, mustat ”lyhty”valaisimet, teatterin Keskustorin puoleisien sisäänkäyntien päällä on valkoiset pienieleiset kohdevalaisimet.

167. Kesätillikan puiset valaisimet 1980-luvulta.

168. Valkoinen ulkovalaisin on moderni.

169. Mustat lyhtypylväät eteläisellä fasadilla.

170. Moderni ulkovalaisin mustalla kannattimella.

171. Valkoinen kohdevalaisin teatterin sisäänkäyntien päällä länsifasadilla.

172. Ravintol Tillikan sisäänkäynnin päällä olevat plafondivalaisimet.

173. Yksityiskohta valaisimista.

174. Moderni, musta plafondi.

Syöksytorvet

Teatteritalon syöksytorvet ovat ruskeaa peltiä ja uudistuontantoa mahdollisesti 1970-1980-luvulta. Vanhemmassa rakennusosassa syöksytorvet ovat rakennusmasan ulkopuolella, 1980-luvun laajennusosassa syöksytorvet ovat rakenteen sisällä niin, että julkisivun profiili on virtaviivainen. Sadevesikourut ovat uudehkot.

175. Mustat, peltiset syöksytorvet vaikuttavat uusitun.
176. Syöksytorvi kulkee rakennuksen julkisivun tasassa.
177. Yksityiskohtakuva syöksytorvesta.
178. Sadevesikaivo on metallia.

Räystäät

Rakennuksen räystäät ovat lyhyet. Hämeenkadun puolella ja Kirkkopuiston puoleisissa osissa rakennuksessa räystäät on ikään kuin piilotettu rakenteen sisään, mikä tekee rakennuksesta virtaviivaisen (ks. syöksytorvet).

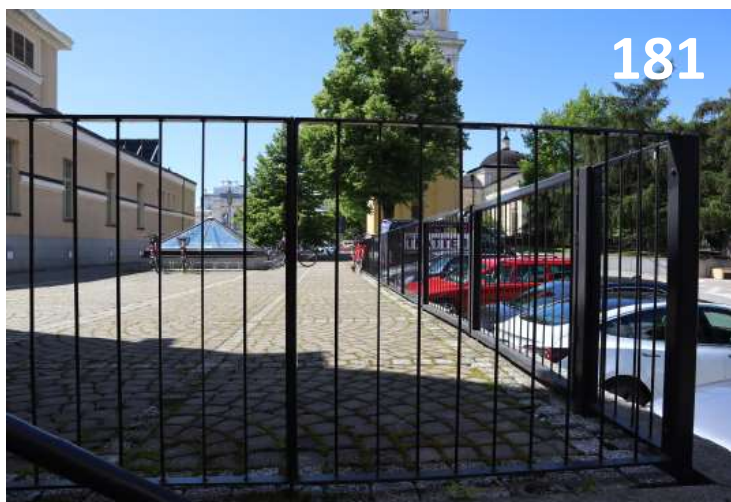

179. Teatterin räystäät ovat lyhyet.
180. Laajennusosassa räystästä ei näy.

Kaiteet

Keskustorin sisäänkäynnin vieressä oleva uusvanha metallikaide on uudistuotantoa. Kaidetta ei näy 1912-1913 kuvassa eikä myöskään 1950-luvulla otetussa valokuvassa, mutta 1990-luvun alkupuolella otetussa kuvassa kaide on jo paikallaan.

2000-luvulla teatterin pohjoispuolen lastauslaiturille asennettiin turvakaiteet. Turvakaiteet ovat tummanharmaa metallia.

181. Teatterin metallinen aita on vähäeleinen.

182. Länsipuolen fasadissa on kiviset portaat, joiden vieressä kulkee metallinen kaide.

183. Metallinen kaide ravintola Tillikan edustalla.

184. 1950-luvulla otetussa kuvassa ei vielä näy kaidetta, joka kuvassa 182 näkyy.

Detaljit

Teatteritalon suunnittelukilpailussa ehdoksi annettiin, että liiallisista koristeaiheista tulee pidättäytyä. Teatteritalon Keskustorin puoleiselle fasadille Kallio kuitenkin piirsi muutamia teatteriaiheisia koristeaiheita sekä yksinkertaisia, julkisivua elävöittäviä koristuksia.

Hämeenkadun puoleisella fasadilla on kaksi suihkulähdettä, jotka eivät enää ole toiminnassa, vaan betoniset altaat on täytetty. Reliefit ovat Kaino S.Kallion suunnittelemat. Ravintola Korvatillikan sisäänkäynnin yllä olleet koristereliefit ja pienet kupolit on poistettu jo 1930-luvulla.

Koskenpuoleisella fasadilla rakennus edustaa tyyllisesti myöhäisistä jugendia. Rakennuksen keskiosasta nousee tornimainen osa, jonka keskelle Kallio sijoitti ikkunat ja yläosaan kolme valkoista palkistoa, jotka flirttaavat rakennuksen klassistisen fasadin kanssa, mutta ovat sopusoinnussa jugendin kanssa.

185 ja 186. Teatterin läntisellä fasadilla on teatteriaiheiset reliefit.

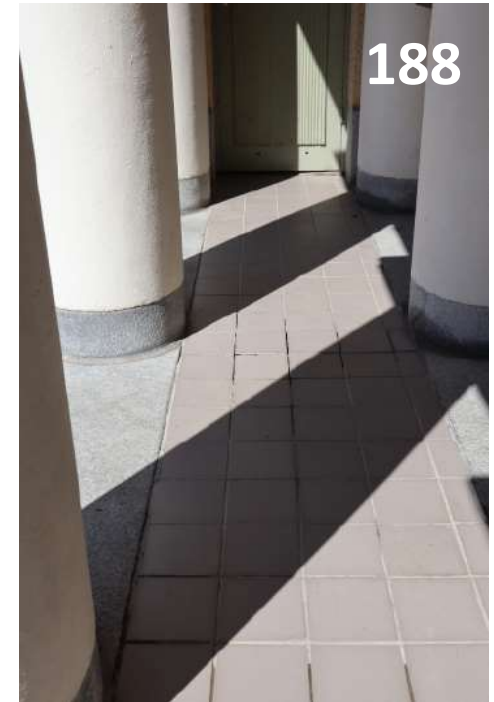
187. Teatterin sisäänkäynnit ovat klassistiseen tyyliin koristellut ja liioitellut.

188. Teatterin läntisellä fasadilla on laattalattia.

189. Teatterin pohjoispuolella on lasipyramidi, joka toimii ikkunana lavastevarastoon.

187

188

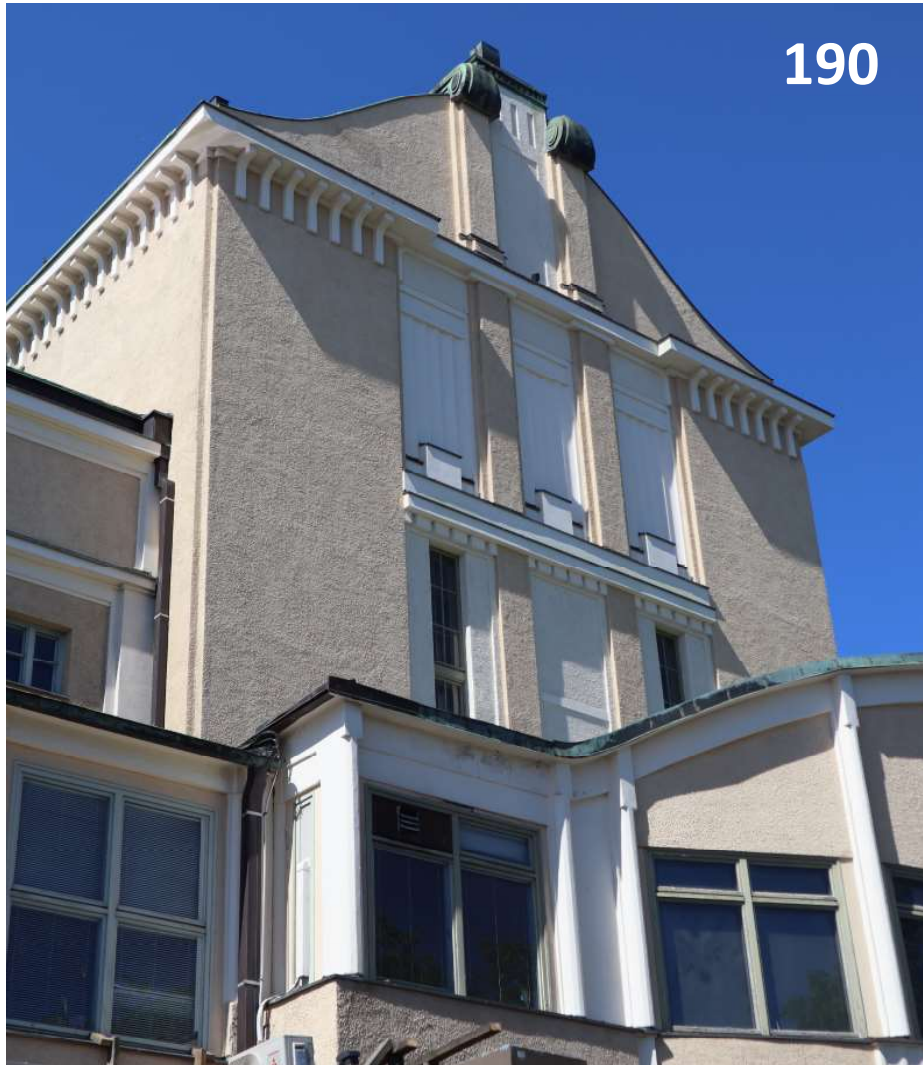
189

185

186

190. Teatterin itäisellä fasadilla on jugendaiheisia koristuksia.

191. Teatterin suihkulähde ja teatteriaiheinen reliefi.

192. Teatterin läntisen fasadin lipputanko on autenttinen.

193. Teatterin läntisen fasadin koristeita.

Eteläisellä julkisivulla, ompelimon yläpuolella sijaitseva kattoikkuna on alkuperäisellä paikallaan. Ikkuna on uusittu 1980-luvun peruskorjauksen yhteydessä, mutta kattoikkunan kaltevuus on alkuperäisen kaltainen. Kattoikkuna luo vastinparin pohjoisfasadin edessä olevalle lasipyramidille, joka toimii lavastevaraston kattoikkunana.

Teatterisalin katsomo kuvattuna näyttämöltä kohti takaseinää kesällä 2022.

Sisätilat

Sisätilat jakautuvat toiminnallisesti pääpiirteittäin edelleen Kallion alkuperäisen arkkitehtuurisen ajatuksen mukaisesti, jossa rakennuksen sydän ja keskeistila on näyttämö. Pohjakerroksessa rakennuksen eteläpuolelle on sijoitettu myymälätilat ja niiden yläpuolelle naisten pukuhuoneet (1.kerros), miesten pukuhuoneet (2.kerros) ja pukuompelelmo.

Rakennuksen pohjoispuolelle Kallio sijoitti tekniset tilat, kuten lavastamon, maalarit ja puusepät. Sisätilojen sijoittelu oli loogista, symmetristä ja tarkoituksenmukaista.

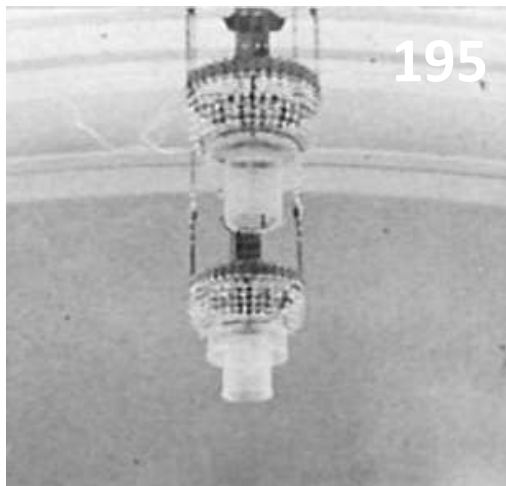
Tekniset tilat sekä näyttelijöiden tilat on kuitenkin muutettu ja uudistettu pinnoiltaan. Vuosien aikana on kuitenkin tapahtunut lukuisia muutoksia, joissa väliseiniä on muutettu jne. Pohjoispuolen toimintoja on lisäksi jaettu kellarin uudisoasaan.

Valaisimet

Teatterissa on säilynyt muutamia alkuperäisiä valaisimia, muun muassa katsomon kattokruunut ja suuren lämpiön roikkuva, sirot valaisimet. Muiden valaisimien osalta reatterin tiloissa on todennäköisesti edellisen peruskorjauksen myötä tehty yhteenäistämistä. Useissa yleisötiloissa on pyöreät, valkoiset, kultaisella reunuksella varustetut plafondit ja yksinkertaiset roikkuvat, eleettömät valaisimet. Lisäksi porraskäytävissä on kirkaalla lasikuvulla varustetut seinävalaisimet. Taustatiloissa ei ole säilynyt iäkkäitä valaisimia, vaan käytössä on loisteputkivalaisimet.

194

195

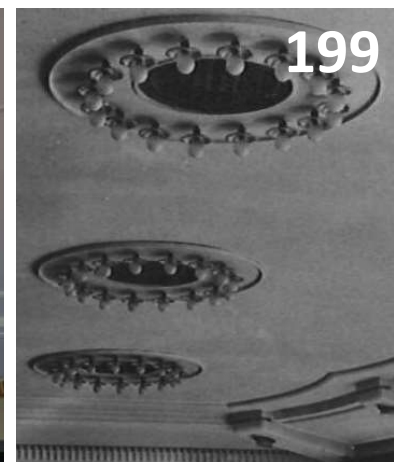
196

197

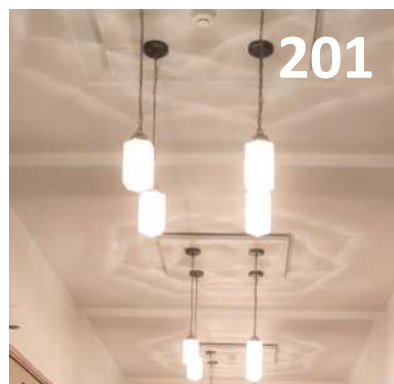
198

199

200

201

202

203

204

205

Kuvat 194 ja 195: Katsomon katossa on alkuperäiset kattokruunut (3kpl)

Kuvat 196 ja 197: Suuren lämpiön valaisimet ovat alkuperäiset. Valaisimet ovat sirot; ne roikkuvat metallisten ketjujen varassat, varjostin on vaaleaa maitolasia.

Kuvat 198 ja 199: Ravintolasalin kookas valaisin ei ole alkuperäinen, vaan alkuperäinen valaisin on ollut aivan katon rajassa, jossa hehkulamput on istutettu pieneen, metalliseen jalkaan.

Kuva 200. Kahvion valaisinpylväs on 1980-luvun lopulta ja suunniteltu tilaan.

Kuvat 201 ja 202. 1.keroksen sivukäytävän valaisimet ovat 1980-luvulta. Vastaavat ovat kahvilassa.

Kuva 203: Pyöreä plafondivalaisin.

Kuva 204. Lämpiön seinällä on lasikupuiset valaisimet, jotka ovat uudistuotantoa 1980-luvulta.

Kuva 205. Entisen maalarinsalin kattoikkuna on korvattu kookkaalla valaisimilla.

Ovet

Teatterin ulko- ja väliovet ovat pääosin säilyneet 1910-luvun asussa. Ravintoloihin ja liiketiloihin on uusittu ovia. Teatterin alkuperäiset ovet ovat puuta ja käsityönä tehtyjä. Osa ovista on uustuotantoa 1980-luvun peruskorjauksesta, mutta ne noudattavat alkuperäistä mallia. Ravintoloiden ovet ovat 1960-luvulta. Pukuhuoneissa on valkoiset peiliovet, joiden lukkokilvet ja vetimet ovat alkuperäiset.

206. Portaikon parilliset tammiset ovet.

207. Oven vedin on pronssia.

208. Alkuperäiset ovien vetimet ja lukkokilpi.

209. Alkuperäinen peiliovi, joka sijaitsee näyttelijämläpiöstä korvatillikaan kulkevassa rappukäytävässä.

210. WC:n ovet ovat alkuperäiset valkoiset puuovet.

211. Tamminen, tummaksi petsattu väliovi.

212. Valkoinen, puinen väliovi pukuhuoneessa on alkuperäinen.

213. Kahvion lasiovi on uustuotantoa.

214. Katsomon parilliset ovet.

Listat

Teatterin alkuperäisiä lattialistoja on säilynyt vain kerrostasanteilla, porrashuoneissa ja eteisen aulassa sekä pukuhuoneissa. Pukuhuoneiden puulistat ovat yksinkertaiset ja korkeat. Porrashuoneissa listat ovat korkeat ja kevyesti profiloituneet.

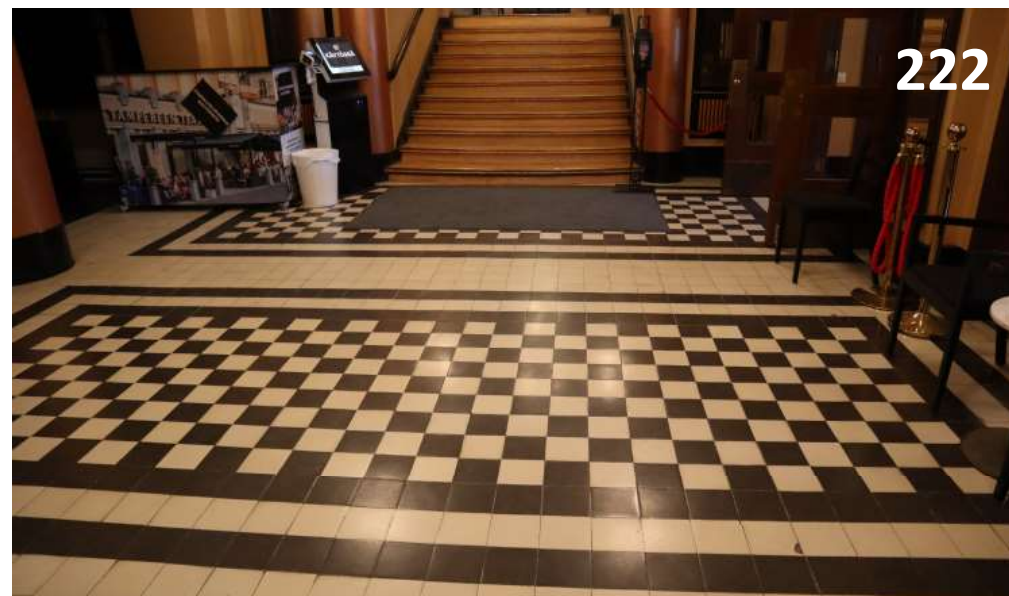
Patterit

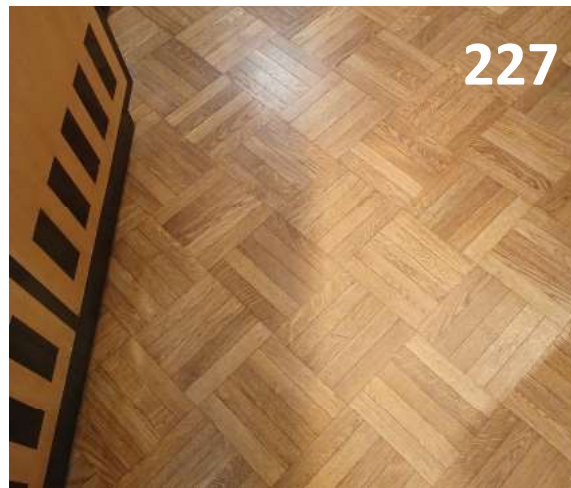
Teatteritalossa on useita iäkkäitä, valurautaisia lämmityspattereita. Kauno S.Kallio suunnitteli suuren lämpiön lämmityspattereiden yläpuolelle puisen suojan.

Lattiamateriaalit

Teatterissa on jäljellä muutamia iäkkäitä lattiamateriaaleja kuten eteisaulan mustavalkoinen laattalattia, wc-tilan mustavalkoinen laattalattia ja porrastasanteiden laattalattiat. Tammiparketti on uusittu ja katsomon punainen kokolattiamatto on 1980-luvulta.

215. Korkea, ruskea jalkalista portaikossa.
216. Musta, korkea jalkalista portaikossa.
217. Tamminen jalkalista sivulämpöissä on tammea.
218. Valkoinen jalkalista on alkuperäinen.
219. Korkea, musta lista teatterin eteisaulassa.
220. Mustaksi maalattu lämmityspatteri takanäyttämöllä.
221. Vihreäksi maalattu lämmityspatteri suuressa lämpiössä.
222 Eteisaulan mustavalkoinen keraaminen laattalattia..

223. Pukuhuoneissa on harmaa linoleumimatto.
224. Pohjakerroksen wc-tilassa on alkuperäinen keraaminen laattalattia.
225. Pohjakerroksen varastotilassa on alkuperäistä lattiaa, jossa on aiemmin ollut musta-punainen maalaus.
226. Suuren lämpiön tamminen parkettilattia.
227. Vastaavanlainen tamminen parkettilattia kahviossa.
228. Porrastsanteiden kivinen lattia.

Seinät

Teatteritalon seinät ovat pinnaltaan rapattu ja maalattu. Tapetoituja seinäpintoja ei ole, lukuun ottamatta ravintolaa, jonka sisätilat uudistettiin 2019. Arkkitehti Lasse Kosusen suunnittelemassa 1980-luvun peruskorjauksessa pyrittiin palauttamaan sisätilat mahdollisimman lähelle alkuperäistä. Sisätiloissa tehtiin värianalyysi, jonka perusteella värisävyt valittiin. Näyttämösalin vaaleanvihreä sävy ei ole alkuperäinen, sillä 1910-luvulla valitun värisävyn todettiin olevan liian arka mm. salissa näkyvälle pölylle. Teatteritalon värisävyissä toistuvat murrettu sävyt. Kulta on käytetty yksityiskohdissa.

229. Portaikon seinien yläosa on maalattu vaaleaksi. Alaosa on vaaleanruskea.

230. Yksityiskohta seinän maalipinnasta.

231. Eteisaulassa on kuparinen seinän väri.

232. Suuressa lämpiössä on vihreä-valkoinen väritys, yksityiskohdissa on kulta.

233. Katsomon seinät ja katto ovat vaaleanvihreät.

229

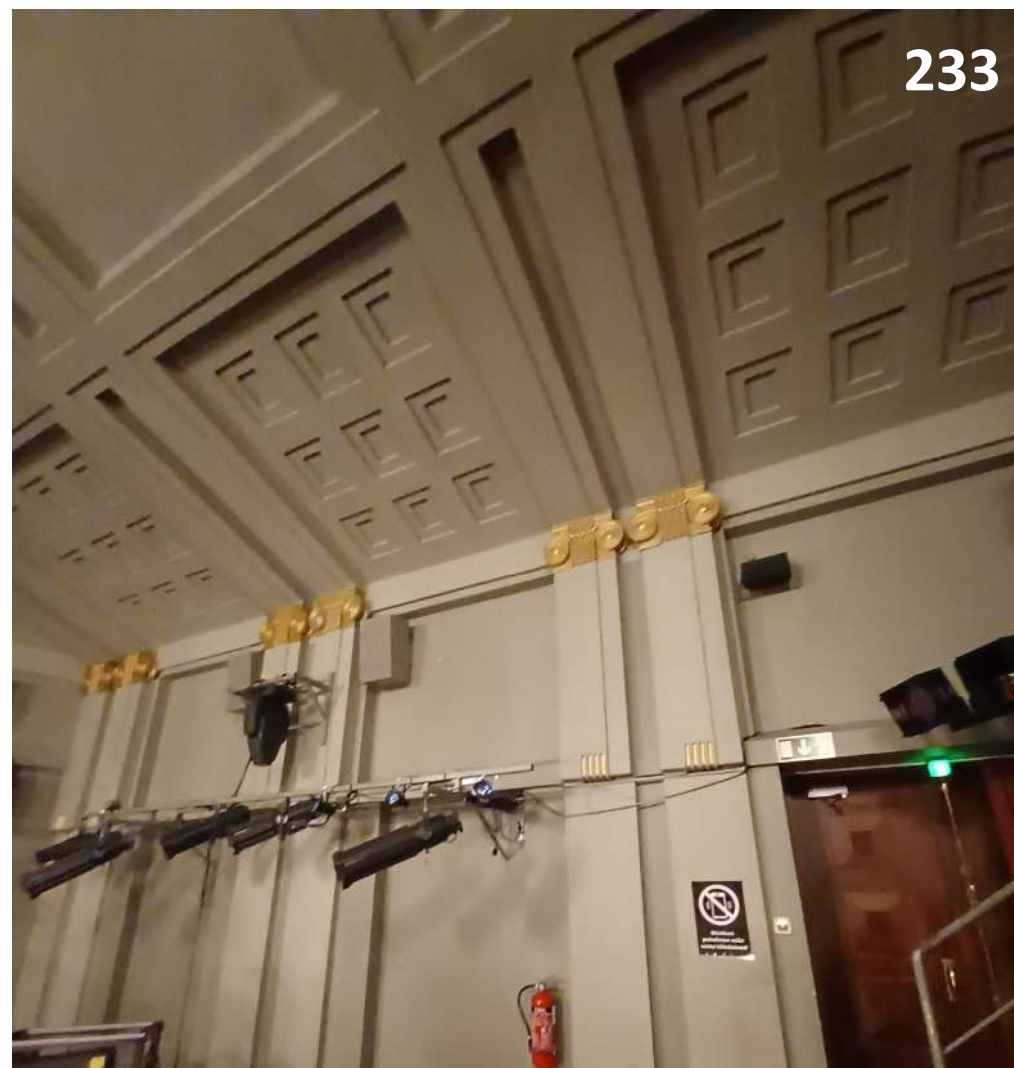
230

231

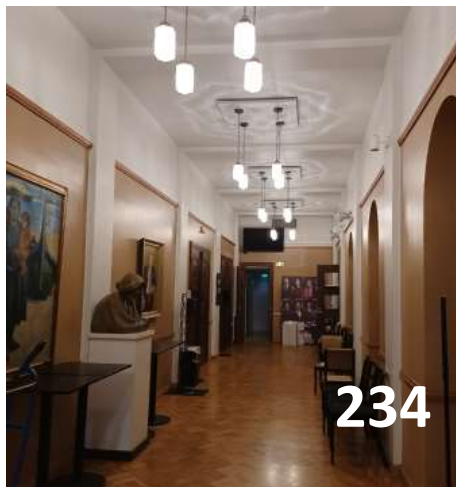
232

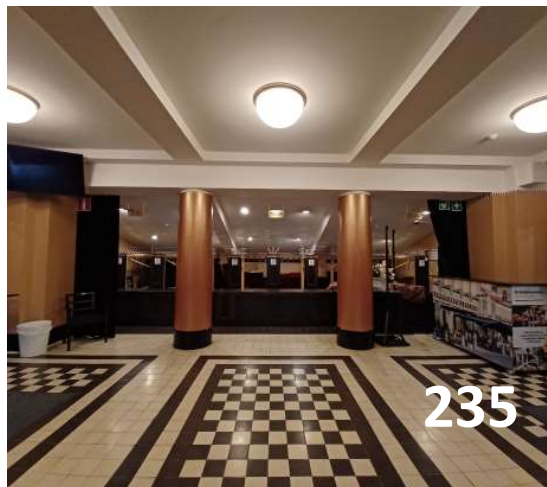
233

Sisäkatot

Katot on pääosin rapattu ja maalattu. Keskeisimmissä asiakastiloissa on hienostunut, vähäeleinen kasettikatto, jossa on heijastuksia art nouvea-tyyliin. 1980-luvun lopulla toteutetussa laajennusosassa sisäkaton tyyli myötäilee alkuperäistä tyyliä, mutta on selkeästi moderni. Katsomon puolikaaren muotoinen katto on hillitysti koristettu, yksityiskohdat kuten erikokoiset neliöt katossa toistuvat suuren lämpiön katossa.

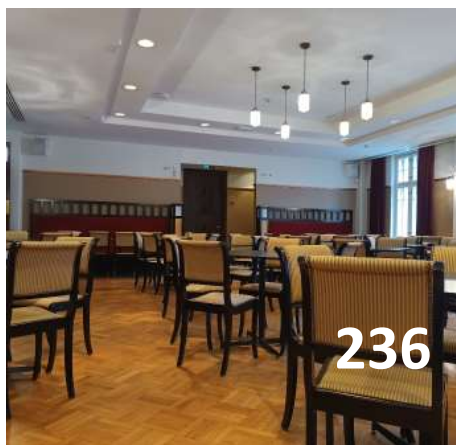
234

235

238

236

237

239

240

234. 1.kerroksen sivulämpöön katto on valkoinen.

235. Eteisualan katto on maalattu.

236. Kahvion katto on valkoinen.

237 ja 238. Katsomon katon kasettikatto.

239 ja 240. Suuren lämpiön kasettikatto on hillityn koristeellinen.

Detaljit

Teatteritalossa on monia hienoja yksityiskohtia, jotka ovat vahvan tunnelmantekijän lisäksi toiminnallisesti tärkeitä. Tällaisia ovat muun muassa lämpion profiloitunut, tummat verholaudat sekä näyttämön manuaalisesti toimivat ohjaimet.

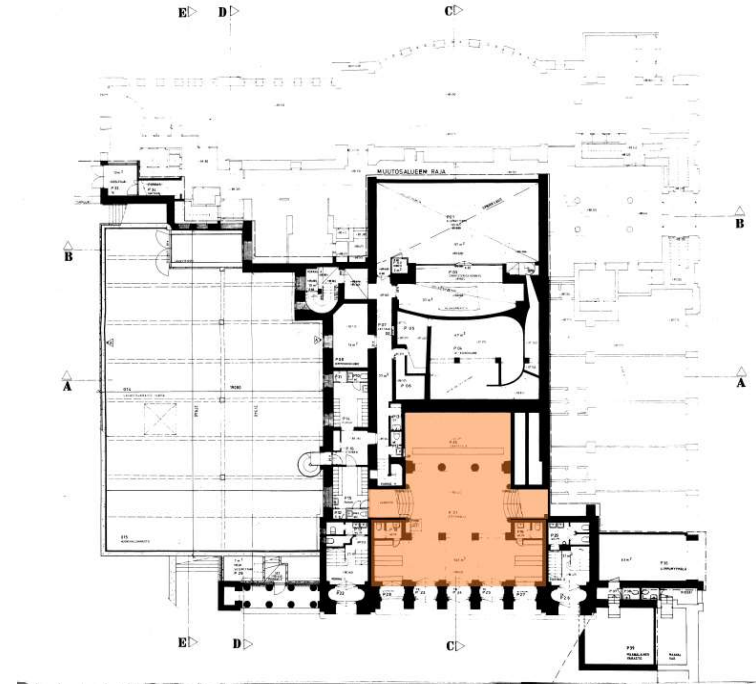

Kuva 241. Suuren lämpöön verholaudat ovat tummaksi petsattua puuta.
 Kuva 242. Näyttämön yläpuolella olevat koristeet. Koristeista ei saanut kuvaa selvityshetkellä edessä oelvien lavasteiden vuoksi.
 Kuva 243. Näyttämön manuaalinen ohjaimisto, jolla psytyy nostamaan ja laskemaan lavasteita.
 Kuva 244. Portaikon koristeellinen, alkuperäinen puuikkuna.
 245. Portaikon katto, joka profiloitu.

KESKEISET SISÄTILAT

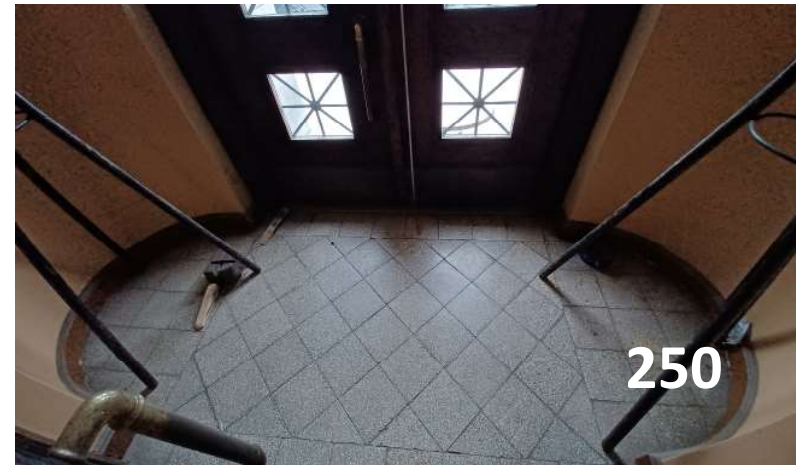
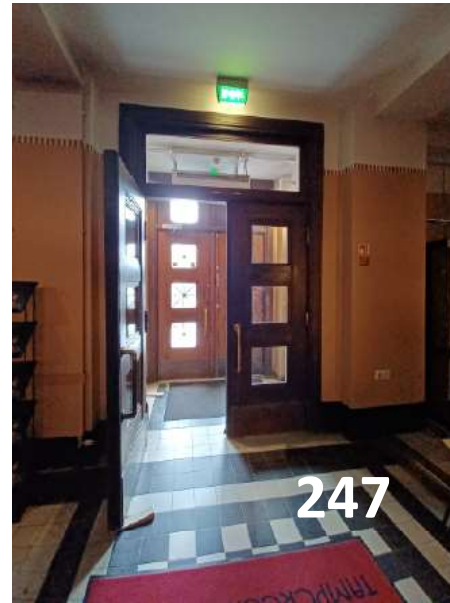

Eteishalli ja tuulikaapit

Teatterin tuulikaapit ja eteishalli ovat säilyttäneet tilajäsentelynsä, tyyliinsä, yksityiskohtansa ja Kallion alkuperäisen, littmanilaiseen teatteriarkkitehtuuriin nojaavan suunnittelufilosofian hyvin.

Teatterin pääsisäänkäynti on Keskustorilta, josta saavutaan tuulikaappien kautta eteishalliin. Tuulikaapin vasemmalla puolella sijaitsevat ruskeaksi petsatut puiset naulakot ja wc-tila. Oikealla puolella on aiemmin lippuluukkuna toiminut tila. Naulakko ja lippuluukkutiloista on aiemmin kulkeneet portaat mm. tupakkahuoneeseen ja edullisille istumapaikoille, mutta portaat on suljettu. Eteisahallin mustavalkoinen keraaminen laattalattia alkaa tuulikaapista jatkuen hallitilaan. Eteisahallin naulakkotilat sijaitsevat näyttämön alapuolella. Eteisen tyyli on näyttävä, mutta yksityiskohdissaan hillitty. Julkisivujen klassistista tyyliä jatkavat pilasterit, jotka on maalattu pronssilla. Seinien yläosa on valkoinen, alaosa pronssia. Väriin vaihtuessa maalipinta on myötäilee boordimaisesti julkisivujen hammastusreliefiä. Eteisahallista nousevat tammiset portaat sivukäytävälle. Katossa on pyöreät, valkoiset plafondivalaisimet, joiden ulkokehää kiertää kultainen reunus. Valaisimet ovat uudistuotantoa 1980-luvun peruskorjauksen jälkeiseltä ajalta.

Lattia	Alkuperäinen, keraaminen mustavalkoinen laatta
Seinät	Maalattu pronssilla ja valkoisella
Ikkunat	-
Ovet	Tummanruskeaksi petsatut tammiset, alkuperäiset peiliovet
Jalkalista	
Valaisimet	Valkoiset, puolipyöreät plafondit kultareunuksella 1980-luvulta
Katto	Valkoinen, rapattu katto
Muuta	Eteistilassa uusklassistista tyyliä jatkavat pylväät, naulakko on sijoitettu littmanilaiseen tyyliin katsomon alle

Kuva 246. Kuva eteishallista kohti tuulikaappia.

Kuva 247. Tuulikaappi, jossa autenttiset parilliset, tammiset peiliovet.

Kuva 248. Tummanruskeaksi petsattu lippuluukku. Lippuluukku ei ole enää toiminnassa, mutta on säilytetty. Lippuluukku ei ole osa alkuperäistä interiööriä.

Kuva 249. Tuulikaapin laattalattia ja todennäköisesti alkuperäiset korkeat, puiset lattialistat.

Kuva 250. Sivussa olevassa tuulikaapissa on pyöreät seinät.

251

Kuva 251. Eteishalli kuvattuna kohti pohjoista.
 Kuva 252. Eteishalli kuvattuna kohti pohjoista 1960-luvulla. Seinät ovat vaaleat, pylväissä on kiiltävä vaalea maalipinta. Katossa on levytys, valaisimet ovat mahdollisesti 1950-luvulta.

Kuva 253. Eteisen naulakot on sijoitettu portaiden alle.
 Kuva 254. Pylväät jatkavat julkisivujen klassistista linjaa.
 Kuva 255. Naulakot ovat uudehkot. Lattiasa on uusi, tumma keraaminen kaakeli.

Kuva 256. Eteisaulasta kohti permantoja johtavat tammiparkettiset portaat, joiden pyöreä muoto muotoilee näyttämön pyöreää kattoa. Korkea jalkalista on tummaksi maalattua puuta. Käsijohtimet ovat yksinkertaiset, tummaksi maalattua puuta. Eteisaulan pronssinen seinäväri jatkuu porraskäytävässä.

Kuva 257. Oviaukko portaikosta kohti eteishallia.

Kuva 258. Portaikon korkea jalkalista on puuta.

Kuva 259. Ovien kehyksissä on yksityiskohtia.

Kuva 260. Portaikon oviaukko on profiloitu.

1. kerroksen käytävät

Teatterirakennuksen molemmin puolin kulkevat käytävät, joilta on pääsy permannolle ja kahvioon. Käytävien lattiamateriaalina on tammiparketti. Parketti vaikuttaa uusitun 1980-luvun peruskorjauksen yhteydessä. Lattialistoitus samoin kuin seinien listat ovat uudistuotantoa 1980-luvulta, samoin valaisimet. Parilliset tammiovet ovat alkuperäiset.

Ennen peruskorjausta käytävän seinissä oli beige tapetti ja lattoissa punainen kokolatiamatto. Valaisimet olivat mahdollisesti 1950-1960-luvun tyyliä.

Lattia	Tammiparketti 1980-luvun lopulta
Seinät	Maalattu vaaleanruskella ja valkoisella, seinät jaettu koristelistalla konsoleihin
Ikkunat	-
Ovet	Tummanruskeaksi petsatut tammiset parilliset peiliovet permannolle, kahvioon uudistuotantoa olevat pariovet
Jalkalista	Tamminen, korkea jalkalista 1980-luvulta
Valaisimet	Valkoiset roikkuvat valaisimet, todennäköisesti uudistuotantoa 1980-luvulta
Katto	Valkoinen, rapattu katto
Muuta	-

261

262

Kuva 261. Käytävän parkettilattia ja uudehko jalkalista.

Kuva 262. Käytävän valaisimet ovat uudistuontantoa.

Kuva 263. Käytävän seinät on jaettu listoilla.

Kuva 264. Uudet parilliset lasiovet kaviosta käytävätilaan. Lasiset ovat toivat tilan tuntua.

Kuva 265. Käytävä ennen peruskorjausta 1980-luvulla. Lattioissa oli punainen kokolattiamatto, seinän vierellä kulki sohvarivistö.

263

264

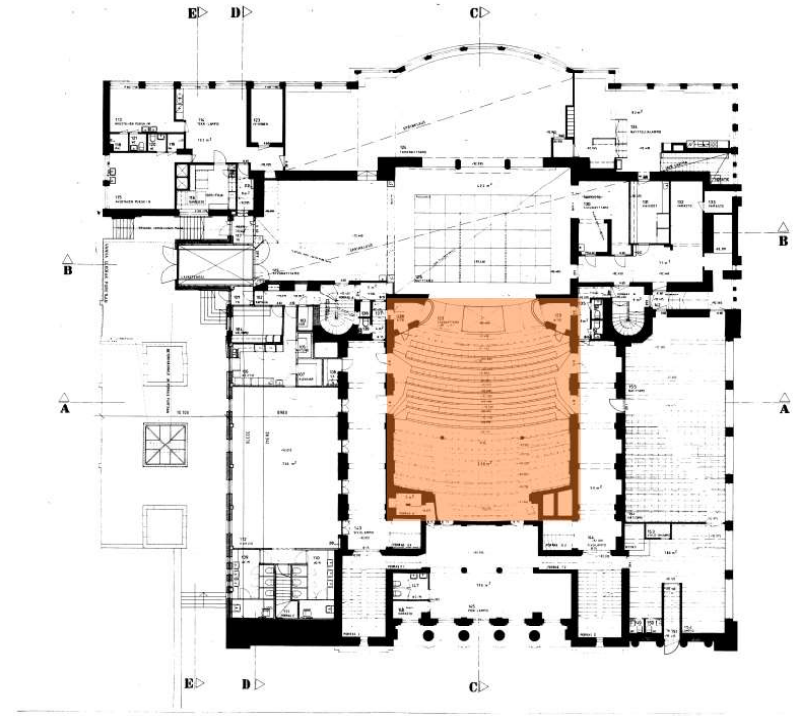
265

Teatterin 1.kerroksen käytävältä on käynti Kulttuuriravintola Kiveen. Ovet ovat uustuotantoa peruskorjauksen ajalta 1980-luvun lopulta.

Teatterin 1.kerroksen sivulämpö etelän puolella. Lattiassa on tammiparketki. Käytävän itäpäästä pääsi vielä 2000-luvulla Tillikkaan. Portaat on myöhemmin peitetty.

Katsomo ja näyttämö

Teatterin katsomo sijaitsee teatterin keskellä, ikään kuin rakennuksen sydämessä. Teatterin permanto tuoleineen on peruskorjauksen 1987 jälkeisessä asussa, jolloin arkkitehti Lasse Kosusen suunnitelman mukaan tilat palautettiin vastamaan alkupe-
räistä 1910-luvun ilmettä. Tätä ennen permannon lattia oli jonkinlaista laminaattia ja istuimet 1950-luvun tyyliiset.

Peruskorjauksessa tila aukaistiin. Lattioihin asennettiin punainen kokolattiamatto. Sama punainen sävy toistuu katsomon tuolien samettiverhoilussa. Tuolien selkä on kiiltolakattua, mustaa puuta. Kalusteet ovat Kosusen suunnittelemat. Seinissä on vaaleanvihertävä sävy. Katsomon tyyli on hillitty; seinissä on vaaleanvihreään taittava sävy, kultaisia koristuksia on antamassa eloa pelkistettyyn tyyliin. Tynnyriholvin muotoisessa katossa on koristereliefejä. Parven seinissä jatkuu rakennuksen uusklassistinen tyyli, jota ilmentää joonialaiset pylvää, joiden päät on kullattu. Kattokruunut ovat alkuperäiset.

Lattia	Punainen kokolattiamatto
Seinät	Maalattu vaaleanvihreällä, koristeena kultaa
Ikkunat	-
Ovet	Tummanruskeaksi petsatut tammiset parilliset peiliovet permannolle
Jalkalista	
Valaisimet	Katossa roikkuvat kristallikruunut alkuperäiset, muu uudistuotantoa
Katto	Tynnyriholvin muotoinen katto
Muuta	Katsomon edessä, katonrajassa koriste- maalaukset

270

271

272

273

Kuva 266. E.M. Staffin vuonna 1954 kuvaamat katsomon "uudet tuolit", joiden linjakuus edustaa ehtaa funkkistyyliä. Lattiassa oli parkettilattia. Kuva: E.M.Staff/ Tampere-seuran arkisto.

Kuva 267. Katsomon punaisella sametilla verhoillut tuolivat ovat 1980-luvun peruskorjauksen ajalta ja Lasse Kosusen suunnittelemat.

Kuva 268. Näkymä katsomosta kohti näyttämöä.

Kuva 269. Näkymä lavan edestä kohti näyttämöä. Kuva: Katto on tynnyriholvin muotoinen, kuten aikalaiset osuvasti kuvailivat. Seinissä on vaaleanvihertävä sävy, koristeena on kultaa. Parvella seinää rytmittävät joonialaiset pylväät.

Kuva 270. Lattioissa on viininpunainen kokolattiamatto. Mattolistat ovat lakattua tammea.

Kuva 271. Kookkaat kattokruunut (3kpl) ovat alkuperäiset.

Kuva 272. Korkea lattialista on uudistuotantoa.

Kuva 273. Näkymä katosta.

Kuva 274. Tynnyriholvin muotoinen katto, jossa kasettikoristus ja näyttävät kattokruunut.

Kuva 275. Näkymä parvelta kohti näyttämöä.

Kuva 276. Näyttämön pohjoisivulla on lavastevarasto. Seinät ovat mustaksi maalatut.

Kuva 277. Näyttämö kuvattuna eteläiseltä sivulta.

274

275

276

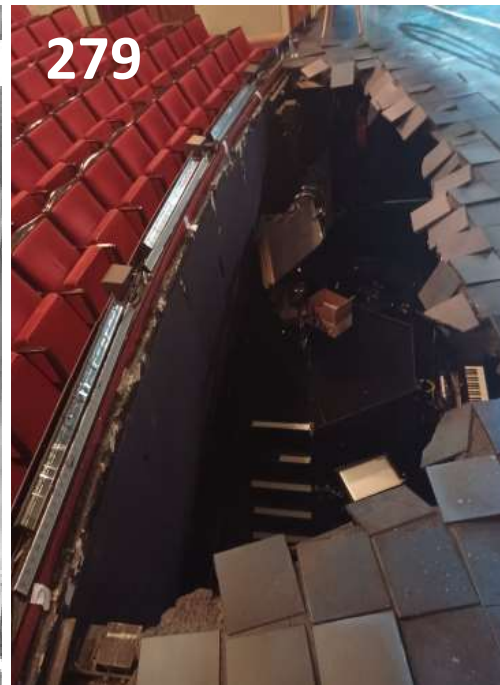
277

Tampereen Teatterin näytelmä E.M.Staffin kuvaamana. Kuva todennäköisesti 1940-1950-luvulta. Kuvassa näkyvät näytämön vieressä olevat aitiot, jotka ovat tyyliltään yksinkertaisen klassistiset. Näytämön yläpuolella on koristemaalaukset. Kuva: E.M.Staff/ Tampere seuran arkisto (kuva 35-D).

278

279

280

281

Kuva 278. Näyttämön orkesterimonttu, kuva otettu 1980-luvulla. Lähde: Lasse Kosusen yksityisalbumi.

Kuva 279. Orkesterimonttu kuvattuna kesällä 2022.

Kuva 280. Orkesterimonttu kuvattuna alhaalta. Seinät ovat mustat.

Kuva 281. Näyttämön pohjoispuolella on lavastevarasto, josta on kulku hissiin ja ulkotilaan. Ennen 1980-luvun peruskorjausta tila oli teatterin ainoa lavastevarasto ja osa lavasteista säilytettiin pressun alla ulkona. Tiloja esittelee Tampereen Teatterissa 40-vuotisen työuran tehnyt Kari Koskela.

282

283

284

285

Kuva 282. Näyttämön takana oli 1970-luvulle saakka yläravintola, jonka toiminta jouduttiin lakkauttamaan meluhaittojen vuoksi. Ravintolatoiminnasta vapautunut tila saatiin teatterin käyttöön. Tila on maalattu mustaksi, hyllyjen takana kuitenkin iäkkäät ikkunat.

Kuva 283. Katossa näkyvät kaarevat palkit.

Kuva 284. Näyttämön viereisen lavastevaraston hissien ovi. Taustatilat on maalattu mustaksi.

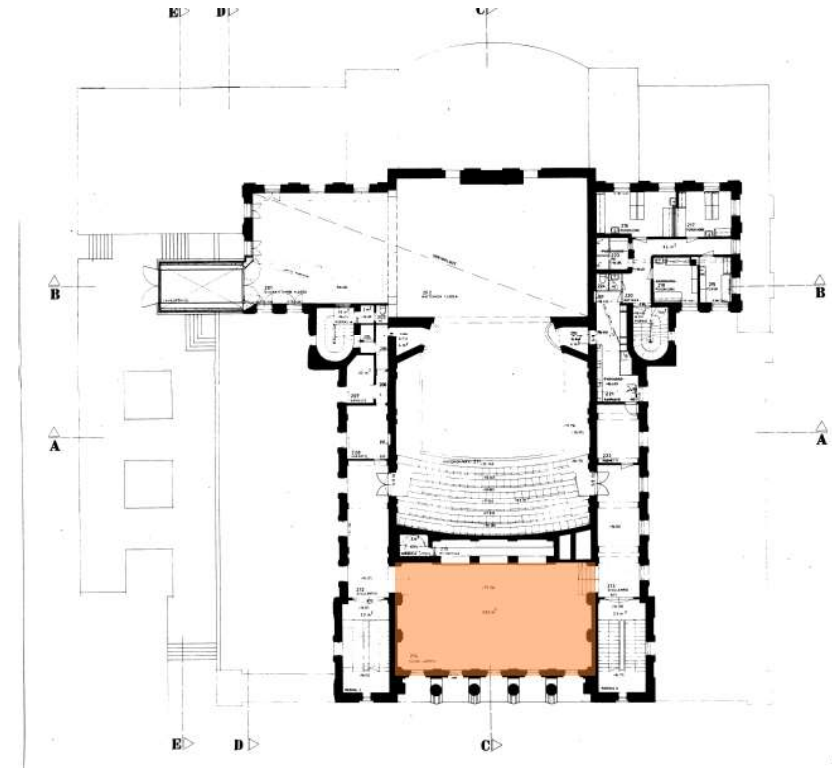
Kuva 285. Iäkäs lämmityspatterin vanhan yläravintolan ulkoseinää vasten.

Suuri lämpiö

Suuri lämpiö sijaitsee toisessa kerroksessa, jonka korkeista ikkunoista on näkymä yli Keskustorin. Lämpiö on vuoden 1987 peruskorjauksen jälkeisessä asussa. Tätä ennen tiloja on modernisoitu silloisen tyylin mukaisiksi ja menetetty alkuperäinen ilme. Peruskorjauksen yhteydessä tila palautettiin 1910-luvun asuun. Lattian parketti saattaa olla alkuperäinen. Lämpiön kaapisto ei ole alkuperäinen, mutta se on toteutettu alkuperäisen mallin mukaan. Lämpiön kahvion koivutaso on kuitenkin alkuperäinen, samoin seinillä olevat pelit, joiden reunat ovat hiotut. Seinien vihreä sävy on lähellä alkuperäistä väriä. Lämpiössä toistuu rakennuksen julkisivun klassistinen tyyli; seiniä rytmittävät joonialaiset pylväät, joiden päädyissä on seppelirelieffit. Kasettikatto toistaa katsomon katon neliöaihetta.

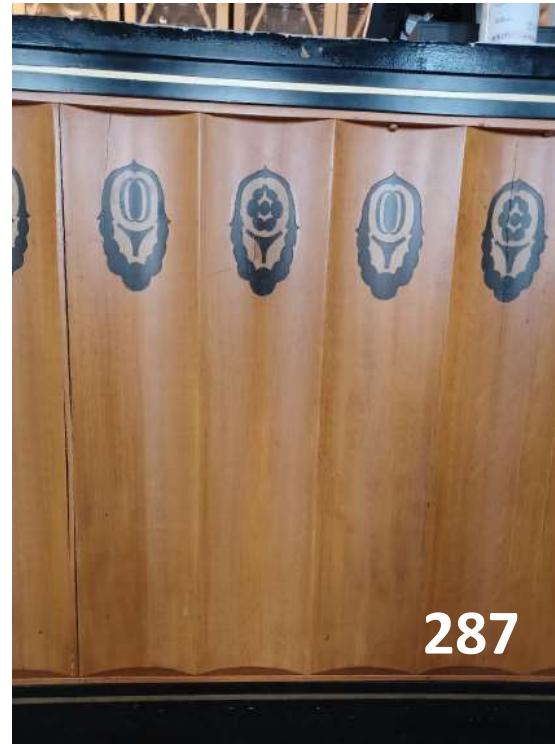
Osa lämpiön kalustosta on alkuperäisiä, Kallion suunnittelemia sohvia, pöytiä ja tuoleja.

Lattia	Tammiparketti (1980-luku)
Seinät	Maalattu vaaleanvihreällä, yläosa valkoinen, koristeena kultaa
Ikkunat	Korkeat, alkuperäiset ruutuikkunat
Ovet	-
Jalkalista	
Valaisimet	Katossa roikkuvat kristallikruunut mahdolliset autenttiset
Katto	Valkoinen kasettikatto
Muuta	Osa lämpiön kalusteista alkuperäisiä, Kallion suunnittelemia koivusta valmistettuja tyylihuonekaluja, kahvion tiski alkuperäinen, peilit, kookkaat patterit mahdollisesti alkuperäiset

286

287

288

289

Kuva 286. Kauno S. Kallion suunnittelema, koivusta valmistettu kahvion tiski on alkuperäinen, samoin peilit.

Kuva 287. Yksityiskohtakuva tiskin intarsia-koristeista.

Kuva 288. Seiniä rytmittävät klassististyylliset pylväät, joiden päädysssä on kultainen lehväkoriste.

Kuva 289: Kauno S.Kallion suunnittelemat, alkuperäiset kalusteet ovat yhä edelleen käytössä.

Kuva 290. Tilan kasettikatto on säilynyt hienosti. Kasettien sisäkehällä kultaiset koristeet antavat tilaa roikkuville valaisimille, jotka ovat niin ikään autenttiset.

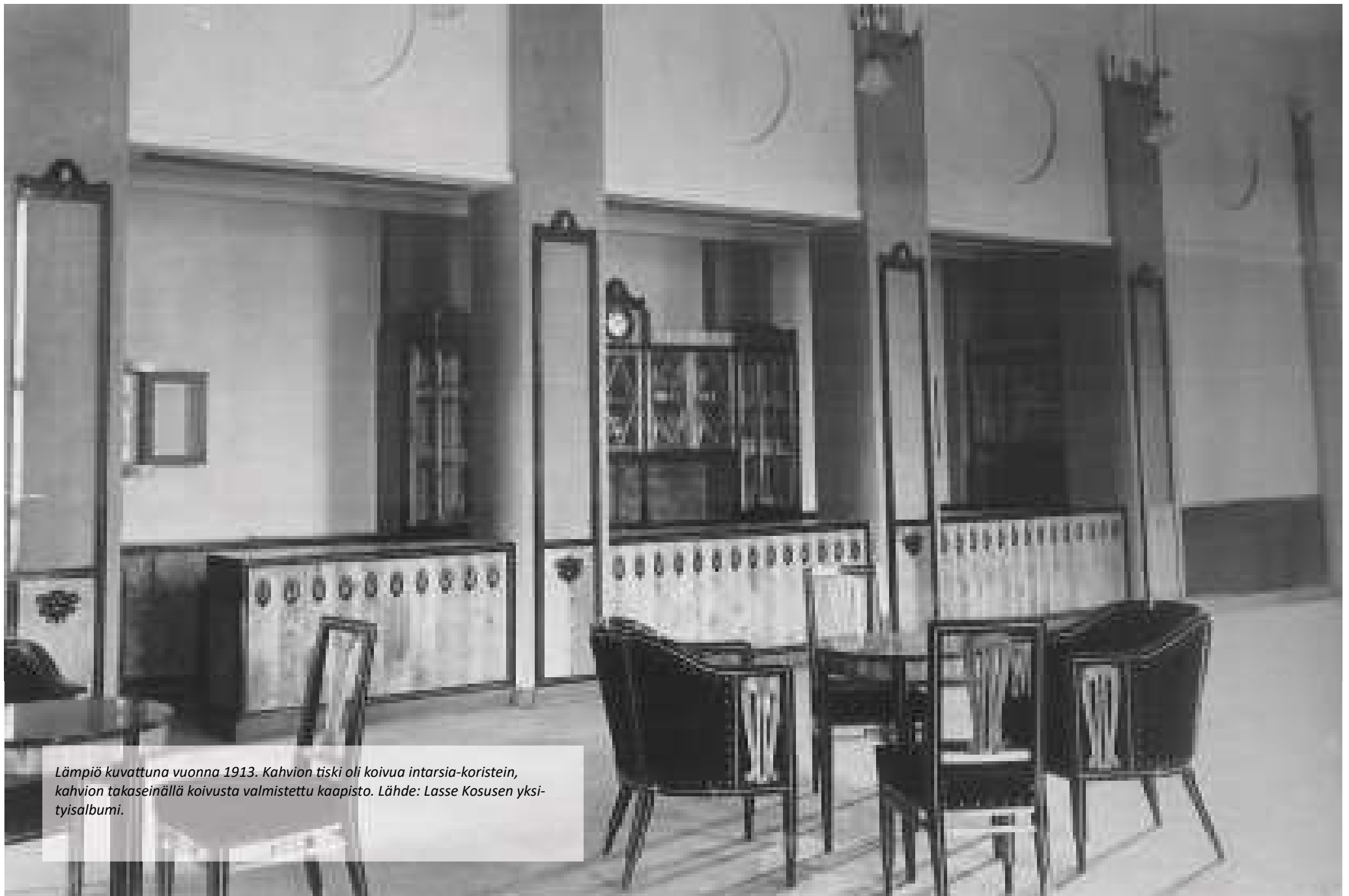
Kuva 291. Lämpioössä on mustaksi maalattu kalusto.

Kuva 292. Alkuperäiset lämmityspatterit tilan länsiseinällä. Kallion suunnitteli jo 1911 lämmityspattereiden päälle suojat.

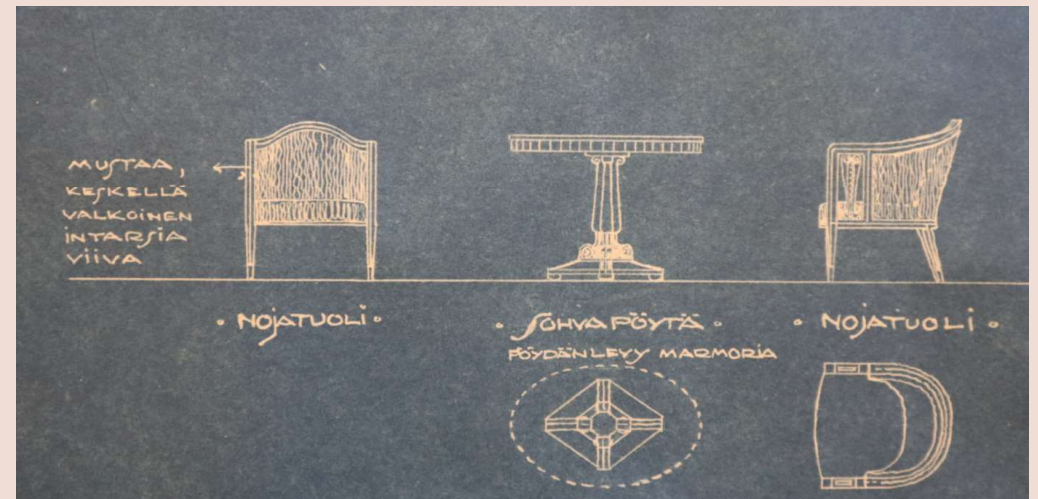
Kuva 293. Lämpio kuvattuna peruskorjauksen jälkeen 1988. Tila pyritti palauttamaan mahdollisimman lähelle alkuperäistä. Lähde: Lasse Kosusen yksityisalbumi.

Lämpö kuvattuna vuonna 1913. Korkeat ikkunat toivat luonnonvaloa tilaan, lattiassa oli tammiparketti ja huonekaluina K.S.Kallion suunnittelemat kalusteet. Lähde: Lasse Kosusen yksityisalbumi.

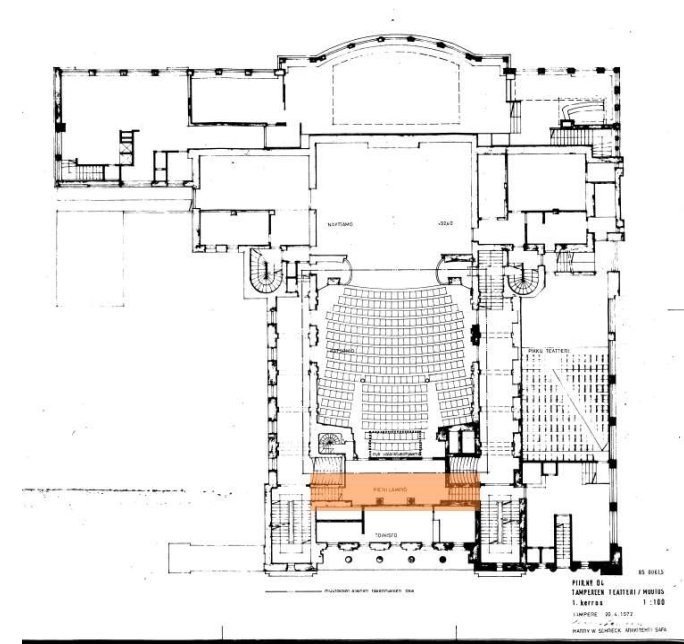
Lämpö kuvattuna vuonna 1913. Kahvion tiski oli koivua intarsia-koristein, kahvion takaseinällä koivusta valmistettu kaapisto. Lähde: Lasse Kosusen yksityisalbumi.

Arkkitehti Kauno S.Kallio suunnitteli osan teatterin kalustuksesta. Kalustesuunnitelmat ovat vuodelta 1912 ja koskevat suuren lämpiön kalusteita. Lähde: Arkkitehtitoimisto Forssin arkisto.

Tampere-Seura onnittelee 75-vuotiasta Tampereen Teatteria vuonna 1980. Lattian parketti vaikuttaa samalta kuin aiemmissa kuvissa ja inventointihetkellä 2022. Kuva: Tampere-Seuran arkisto, kuvaaja tuntematon.

Pieni lämpiö

Pieni lämpiö sijaitsee toisessa kerroksessa, katsomoparven takaosassa. Pienen lämpiön tila oli aiemmin suurempi ja ulottui ulkoseinään, mutta vuoden 1964 muutospiroustuksissa tila on jaettu nykyisen kaltaiseen, jossa tila on jaettu toimistotilaan ja lämpiöön.

Pieni lämpiö on 1980-luvun peruskorjauksen jälkeisessä asussa; lattiassa on lakattu tammiparketti, seinät ovat vaaleat.

Lattia	Tammiparketti
Seinät	Valkoiset
Ikkunat	Pikkulämpöössä ei ikkunoita, takana sijaitsevassa toimistotilassa alkuperäinen ikkuna-aukotos
Ovet	Tammiset, tummaksi petsatut ovet
Jalkalista	Korkea, tamminen uusi jalkalista
Valaisimet	Valkoiset plafondit, joiden ulkokehää kiittää kultainen reunus. Vastaavat lamput on eteishallissa
Katto	Valkoinen, maaalattu katto
Muuta	Kalusteet 1980-luvun peruskorjauksen jälkeiseltä ajalta, vastavaavat kuin suuressa lämpiössä

295

Kuva 295. Pieni lämпиö kuvattuna etelästä. Lattiassa on tammiparketti, seinät ovat vaaleat. Vasemmalla näkyvät pylväät ovat alkuperäiset, mutta ovat osa myöhempää toimiston seinärakennetta.

Kuva 296. Pikkulämpöön takana on markkinoinnin ja tiedotuksen toimistotila, jonka seinät ovat valkoiset ja pinnat uudet.

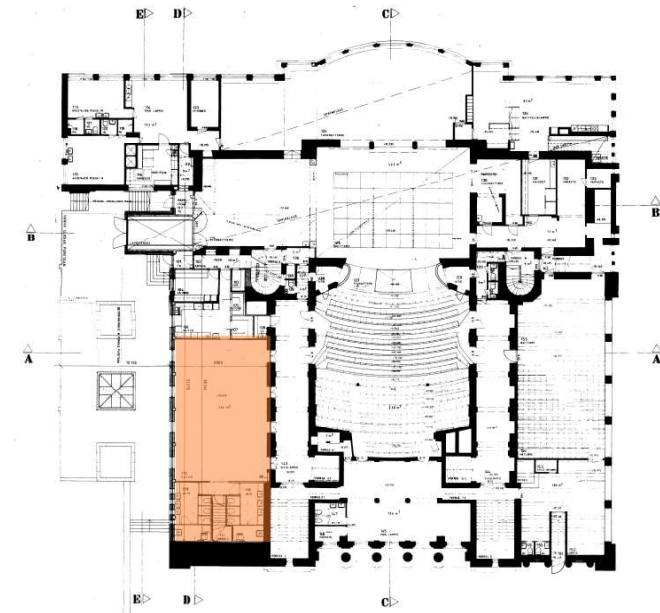

296

Kahvio

Kahvio sijaitsee vuoden 1987 laajennusosassa. Lämpöön tyyli jäljittelee alkuperäistä osaa hienovaraisesti, mutta kuitenkin niin, että yksityiskohdista on nähtävissä, että kahvio on uudisosa. Kahvion pohjoisseinää rytmittävät korkeat puukkunat, jotka tuovat luonnonvaloa tilaan. Kahvion tiski on materiaaliltaan koivua ja jäljittelee modernilla tavalla alkuperäisen lämpöön koivukalustusta. Tiskin alaosan mustakoristerivi myötäilee Kallion ajatusta mustista intarsiakoristeista lämpöön tarjoilutiskillä. Takaseinän keittiön kaapisto tyyllittelee lämpöön alkuperäisen kaapiston kanssa. Lämpöön kiinteät sohvut sointuvat yksityiskohdiltaan tilan muuhun kalustukseen (selkänojan kuvio vastaa tiskin alaosan kuviointia).

Lattia	Tammiparketti
Seinät	Alaosa ja keittiöseinän välitila beigeä, yläosa valkoinen, välissä kulkee vaaleanruskea koristelista
Ikkunat	Korkeat, puiset ruutuikkunat
Ovet	Ovien tyyli jäljittelee teatteritalon tummien tammiovien tyyliä, mutta ovien peilinä toimivat lasit, jotka tuovat tilan tuntua vierisellä käytävälle
Jalkalista	Korkea, tamminen jalkalista
Valaisimet	Katossa roikkuvat lasiset valaisimet 1980-luvulta
Katto	Valkoinen, maalattu katto
Muuta	-

Kuva 297: Katossa olevat valaisimet ovat vähäeleiset ja tyylikkäätkirkkaalla lasikuvulla varustetut.

Kuva 298: Kahvion keittiön ovi on uustuotantoa, mutta tyyllisesti jatkaa rakennuksen autenttisten ovien ilmettä.

Kuva 299: Kahvion asiakastila on avara. Huonekalut ovat puuta ja tyylliltään yksinkertaisen tyylikkäätk. Istuinosa on verhoiltu vaalealla kankaalla.

Kuva 300: Kahvion kalusteet ovt arkkitehti Lasse Kosusen suunnittelemat. Sohvakalusto sopii kahvion kokonaisuuteen, mutta leikittelee myös jugend-tyylillä, samoin kiinteästi sohvakalustoon kuuluva valaisinpylväs.

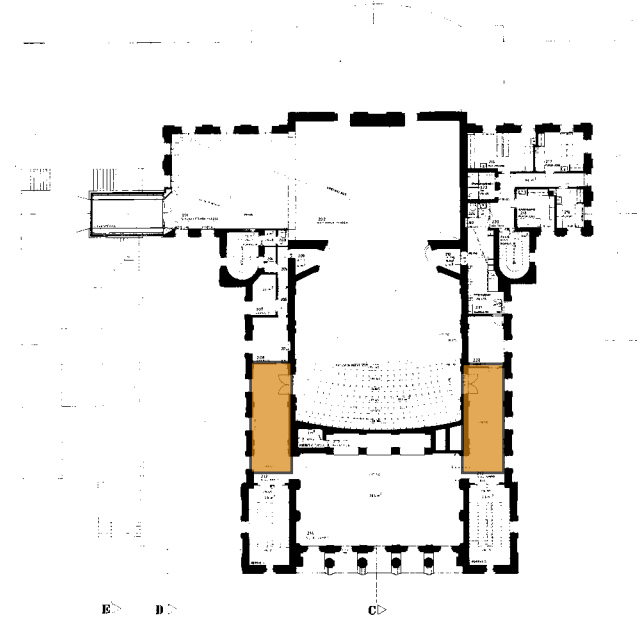
Kuva 301: Kahvioon johtavat ruskeat, lasiset heiluriovet.

Kuva 302: Kahvion tiski sopii tyyllisesti tilaan ja sointuu tilan kalusteisiin.

Sivulämpööt

Sivulämpööt sijaitsevat toisessa kerroksessa, teatterin katsomon ja näyttämön molemmin puolin. Symmetrisesti rakennuksen keskeistilan ympärillä sijaitsevien lämpöiden interiööri vastaa suuren lämpöön tyyliä seinienväriytyksen osalta, mutta muuten tilat ovat hillitymmät. Lattioissa on tammiparketti. Pohjoisen puoleisessa lämpöön on sijoitettuna arkkitehti Kauno S. Kallion suunnittelemat kalusteet. Valaisimet ovat 1980-luvun peruskorjauksen ajalta ja yhtenevät talon muiden uustuotantoa olevien valaisimien kanssa.

Lattia
 Seinät
 Ikkunat
 Ovet
 Jalkalista
 Valaisimet

 Katto
 Muuta

Tammiparketti

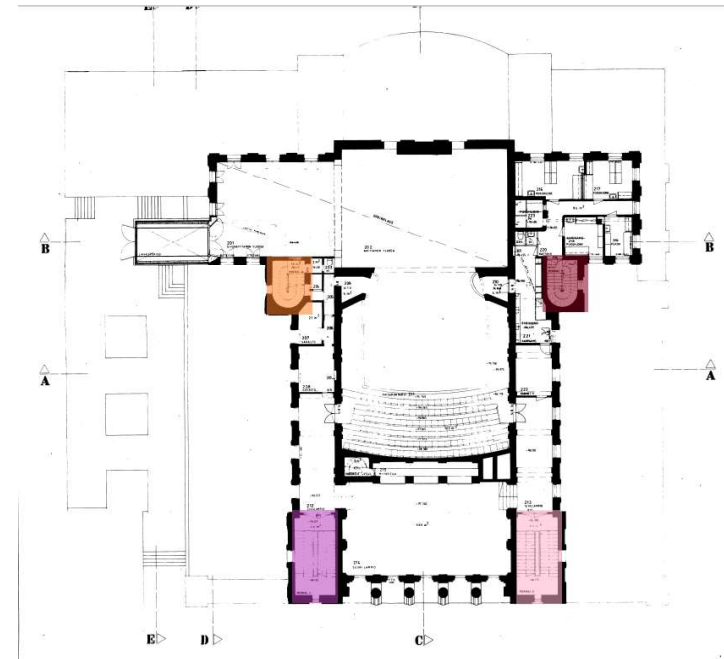
 Korkeat, puiset ruutuikkunat

 Korkea, tamminen jalkalista
 Kirkkaat, lasikuvulliset valaisimet uudistuotantoa 1980-luvulta
 Valkoinen, maalattu katto

*Kuva 303. Kuva teatterin sivulämpöön pohjoiselta puolelta. Lattiassa on tammiparketti.
Kuva 304. Lähikuva valaisimista. Valaisimet ovat 1980-luvun peruskorjauksen ajalta.
305. Sivulämpöön eteläpuoleinen osa.
306 ja 307. Sivulämpöön kalusteet ovat alkuperäiset, K.S.Kallion suunnittelemat.
308. Parilliset ovet katsomoon.*

Porraskäytävät

Teatterin porraskäytävät sijoittuvat pääosin symmetrisesti rakennuksen pohjois- ja eteläseinälle ja ovat säilyneet erittäin hyvin. Porraskäytävissä on nähtävissä hierarkia, jossa asiakkaiden porraskäytävät ovat näyttävät, näyttelijöiden hillitymmät, mutta koristeelliset ja muun henkilökunnan (puusepät, maalamo) porraskäytävä vaatimattomin, mutta kuitenkin harkittu ja edustava.

Eteisaulasta molemmin puolin nousevien portaiden pinta on betonimosaiikkia, porrasanteilla kivimuodostaa ruudukon. Kaiteet ja käsijohtimet ovat lakattua, koristeellista tammea.

Näyttelijöiden pukuhuoneisiin johtavat portaat ovat yksinkertaisemmat, mutta niidenkin kaiteet ja käsijohtimet ovat säilyneet hyvin.

Lattia
Seinät

Ikkunat
Ovet

Jalkalista
Valaisimet

Katto
Muuta

Tammiparketti

Alaosa ja keittiöseinän välitila beigeä, yläosa valkoinen, välissä kulkee vaaleanruskea koristelista

Korkeat, puiset ruutuikkunat

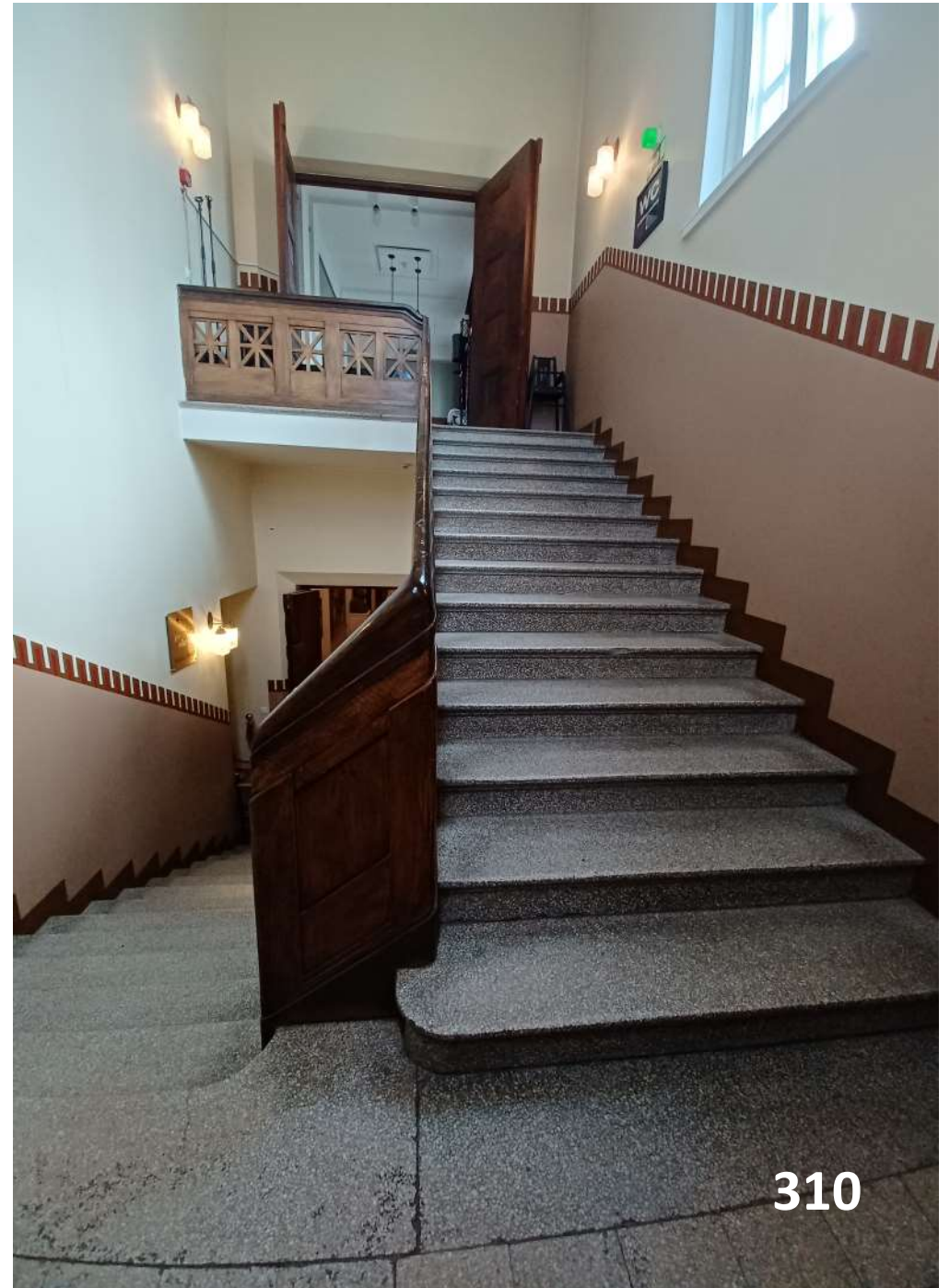
Ovien tyyli jäljittelee teatteritalon tummien tammiovien tyyliä, mutta ovien peilinä toimivat lasit, jotka tuovat tilan tuntua viereisellä käytävällä

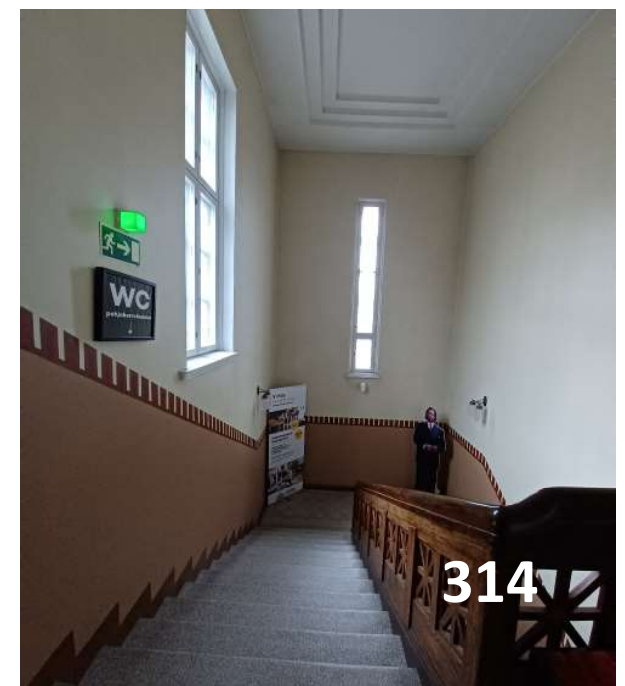
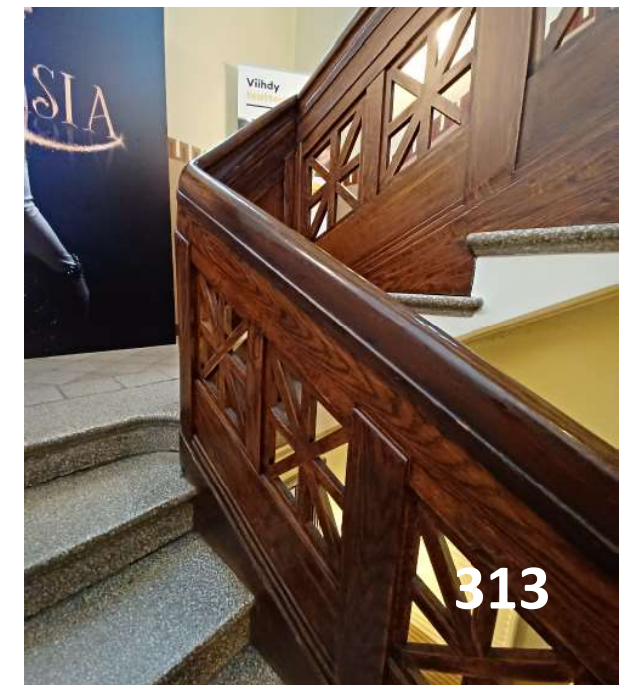
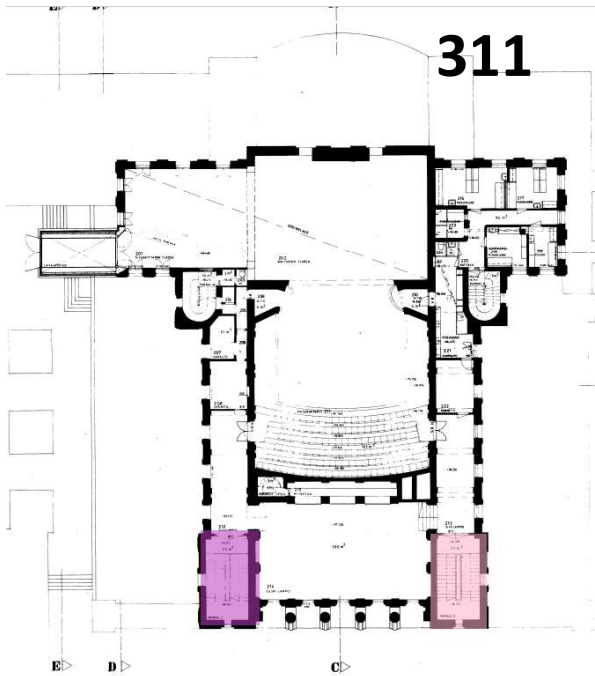
Korkea, tamminen jalkalista

Katossa roikkuvat lasiset valaisimet 1980-luvulta

Valkoinen, maalattu katto

-

Kuva 309. Portaikko rakennuksen pohjoispuolella.

Kuva 310. Portaikko rakennuksen eteläpuolella. Portaikat ovat identtiset.

Kuva 311. Porraskäytävien paikat merkitty vuoden 1987 pohjapiirrokseen.

Kuva 312. Rakennuksessa on paljon pieniä, hienoja yksityiskohtia kuten portaikon ruudukollinen kuviointi.

Kuva 313. Portaikon näyttävä, tummaksi petsattu koristeellinen kaide. Huomaa myös porrasaskelmien pyöreys reunoissa. Pyöreys korostuu rakennuksen yksityiskohdissa: portakoissa, seinissä ja ikkunalaudoissa.

Kuva 314. Etelänpuoleinen portaikko. Katossa on vähäeleinen, näyttävä kuvointi.

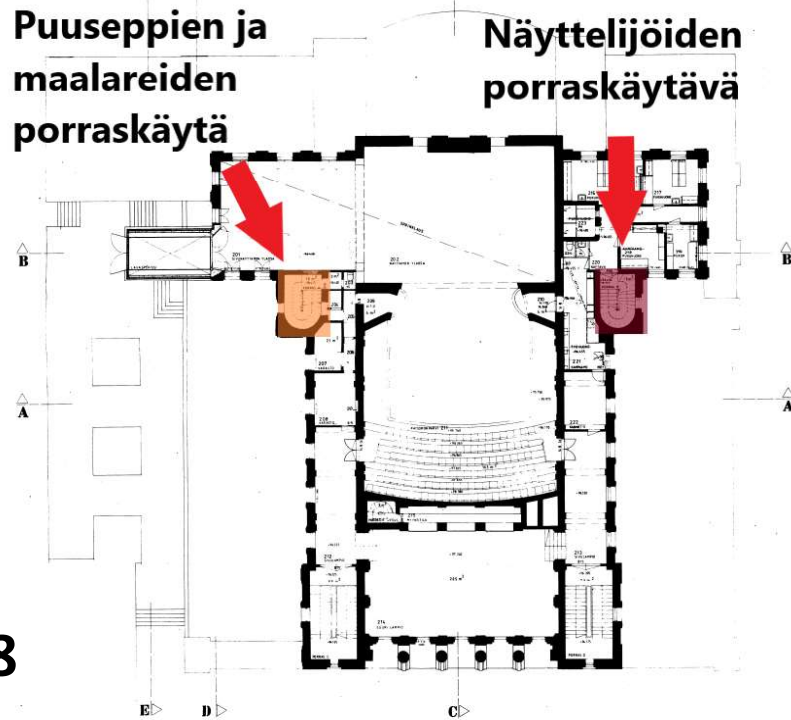
Kuva 315. Ikkunalaudat ovat autenttiset, huomaa pyöristetyt reunat.

Kuva 316. Porrastasanteiden jalkalistat ovat korkeat.

Kuva 317. Etelänpuoleinen porraskäytävä, josta johtavat taitettavat, parilliset tummaksi petsatut peiliovet.

318

Kuva 318. Kuvaan merkitty puuseppien ja maalareiden porraskäytävä oranssilla, näyttelijöiden porraskäytävä viininpunaisella. Jako ei pidä enää täysin paikkaansa, sillä pohjoispuolen (maalareiden ja puuseppien) tiloissa on nykyään mm. pukuhuoneita ja harjoitustila. Alkuperäisen käyttötarkoituksen hierarkia näkyy kuitenkin tiloissa.

Kuva 319. Näyttelijöiden porraskäytävän yksityiskohdat ovat näyttäviä, porrastaspylväs on koristeellinen, samoin takorautaiset kaiteet ja puiset käsijohtimet.

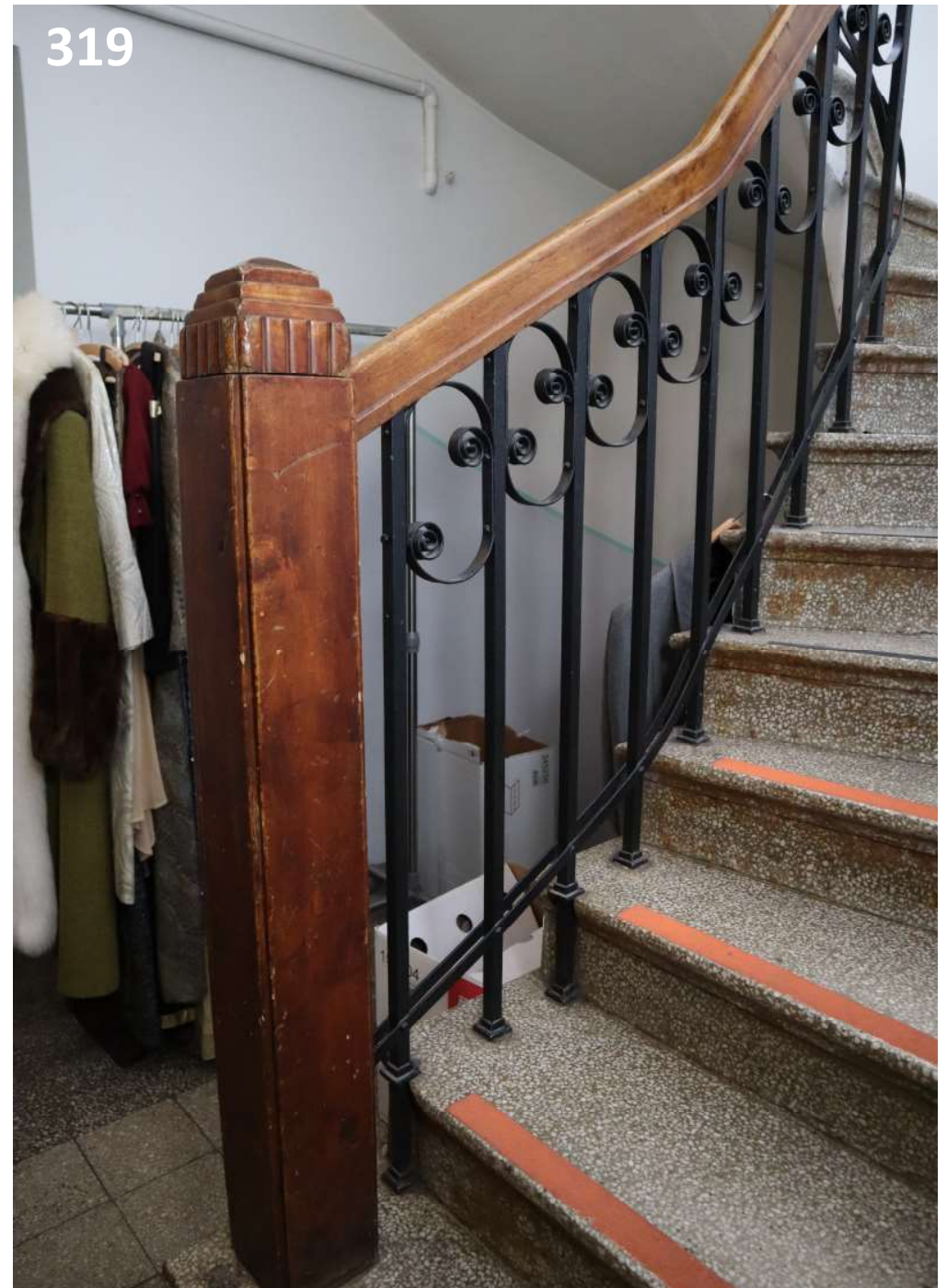
Kuva 320. Porrastasanne päättyy neljanteen kerrokseen.

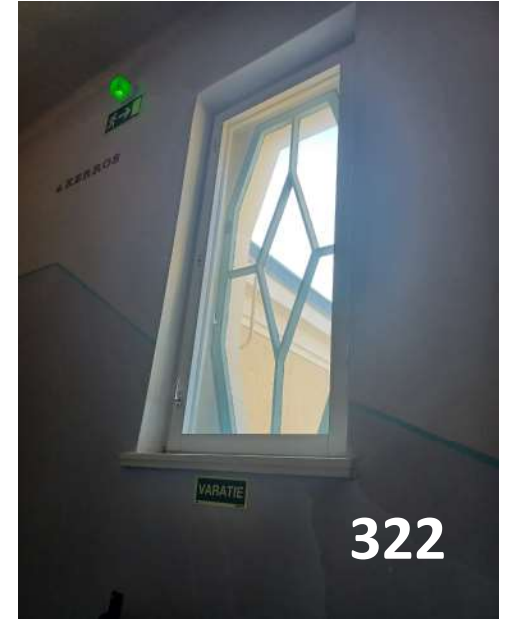
Kuva 321. Näyttelijöiden porraskäytävän pinta on harmaata betonimosaiikkia, yksityiskohtana portaikon pyöreys.

Kuva 322. Siellä täällä on säilynyt alkuperäisiä, koristeellisia puuikkunoita.

Kuva 323. Porraskäytävän tasanteilla on ruudukkoa.

319

Tampereen Teatterin rakennushistoriaselvitys

Kuva 324. Puuseppien ja maalareiden porraskäytävä rakennuksen pohjoispuolella on muita porraskäytäviä vaatimattomampi, mutta yksinkertaisuudessaan tyylikäs. Porraskivetyksien pinta on paikka paikoin kulunut.
Kuva 325. Kaiteet ja käsijohtimet ovat sirot.
Kuva 326. Ensimmäisen kerroksen porrastasanteen punamusta maalaus on kulunut.

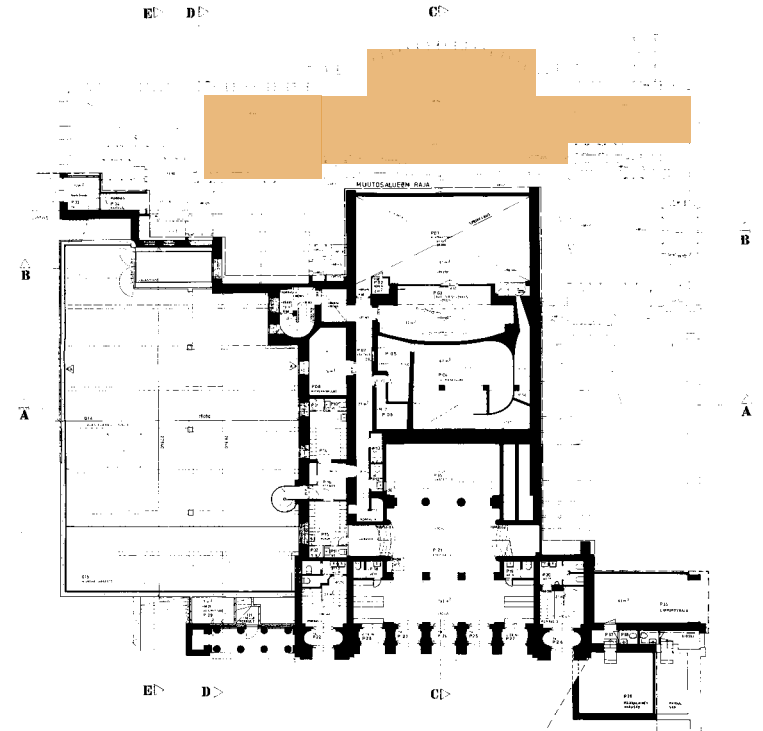

Teatteriravintola Tillikka

Ravintolasali on sijoitettu teatteritalon Tammerkosken puoleiseen rakennusosaan, josta alkuperäisen arkkitehtonisen ajatuksen mukaan olisi ollut näkymä koskelle. Ravintolasali on uudistettu vuonna 2019 ja tyyllisesti sisustus edustaa 2000-luvun uusvanhaa tyyliä. Salin nykyisen ulkoasun on suunnitellut Uuma Design Oy:n Tuuli Joensuu. Ikkunaerkkerin alle on sijoitettu pitkä sohva ja loosit salin keskiosaan. Baaritiski on tummaa puuviilua kultaisin koristein. Tiski ei ole alkuperäinen osa sisustusta, mutta se ollut paikallaan kuitenkin pitkään. Uuma Designin tekemistä muutoksista huolimatta tila on säilynyt avoimena. Kattoreliefit ovat säilyneet alkuperäisen kaltaisina. Kallion alkuperäisestä arkkitehtuurista poiketen näkymä koskelle on peitetty, sillä Kesätillikka estää näkymän Tammerkoskelle.

Alkujaan ravintolasalissa lienee ollut kuviollinen linoleumimatto. Ikkunoista on tulvinut luonnonvaloa tilaan eikä ikkunoiden edessä ole ollut alkujaan loosseja, vaan ne ovat sijainneet läntisellä seinällä. Katossa on ollut yksinkertaiset, vähäeleiset valaisimet.

Lattia	Tumma laminaatti (vuodelta 2019), mustavalkoinen kaakelilattia, mustavalkoinen lattiamatto
Seinät	Ravintolasali on yleisilmeltään vaalea, baaritsikin takaseinällä tummatapetti kultaisin lehvä-kuvioin, salin seinän ylärajassa kulkee kultainen koristereliefi, sain takaosa tumman ruskea
Ikkunat	Korkeat, puiset ruutuikkunat 1960-luvulta
Ovet	-
Jalkalista	Korkea, tamminen jalkalista
Valaisimet	Kookkaat kattokruunut
Katto	Valkoinen, koristeellinen maalattu katto

Teatteriravintolan sisustus vuonna 1913. Salin lattiassa lienee ollut kuviollinen linoleumimatto, valaisimet ovat olleet vähäeleiset. Yleisilme vaikuttaa vaalealta ja valoisaalta. Ikkunoista oli näkymä Tammerkoskelle. Kuva: Lasse Kosusen yksityisalbumi.

Teatteriravintolan sisustus vuonna 2022. Sali remontoitiin vuonna 2022, jolloin muun muassa purettiin loossit ikkunoiden edestä. Yleisilme seinissä on vaalea, lattiassa on harmaanruskea, kalanruotokuvaioinen laminaattilattia.

331

332

333

334

335

Kuva 327. Salin takaosassa sijaitsee eräänlainen kabinettila, jonka lattiassa on kuviollinen matto, seinät ovat tummanruskeat.

Kuva 328. Ravintolasalin lattiassa on harmaanruskea linoleumi, baaritiski on tummanruskea kultaisin konsolein. Takaseinässä on tumma tapetti kultaisin kuvioin. Ravintolasalin seinän yläosassa kulkee kultainen koristereliefi.

Kuva 329. Salin katto lähikuvassa.

Kuva 330. Salin suurikokoinen kattokruunu. Kattokruunun ajoitus ei ole selvillä, alkujaan ravintolasalissa on olleet vähäeleiset valaisimet.

Kuva 331. Kuvassa ravintolan sisäänkäynti, joka valmistui 1960-luvulla. Mustavalkoinen kaa-
kelilattia on uudistuotantoa. Katonrajassa näkyvät ikkunat tammisin listoin ovat autenttiset
1960-luvulta.

Kuva 332. Lähikuva salin nykyisestä laminaattilattiasta.

Kuva 333. Näkymä salista kohti Hämeenkatua.

Kuva 334. Näkymä kohti ravintolasalia, jota ennen seurustelutila.

Kuva 335. Kuva seinävalaisimesta ravintolasalissa.

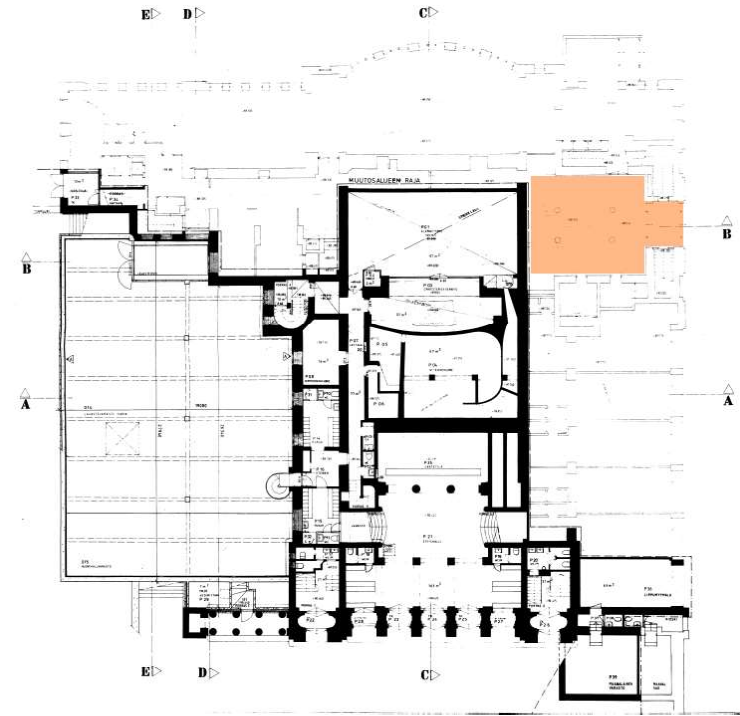
Kuva 336. Ravintola Tillikan sisäänkäynti kohti Hämeenkatua.

Kuva 337. Näkymä ravintolasalista kohti Tammerkoskea. Koskinäkymä peittyy Kesätillikan
huopakaton taakse.

Korvatillikka

Ravintola Korvatillikka sijaitsee katutasossa, tilassa jossa aiemmin oli sisäänkäynti ravintolatiloihin. Ravintolatilat on uusittu vuonna 2019. Tilat edustavat 2010-luvun uusvanhaatyyliä. Ravintolasalin pylväät saattavat olla päällystetty 1950-1960-luvulla. Hieno yksityiskohta on holvikaaren muotoisen sisäänkäynnin yläosa, jossa helmimäiset reliefit.

Lattia	Harmaan kirjava laminaatti, ruutulattia
Seinät	Osa seinistä maalattu, osassa tiilikuviota jäljittelevää materiaalia
Ikkunat	Korkeat, koko seinän korkuiset ikkunat
Ovet	Ulko-ovi uusittu, mahdollisesti 1950-luku
Jalkalista	Uudet jalkalistat
Valaisimet	Uudet valaisimet
Katto	Tumma katto
Muuta	Sisäänkäynnin helmimäinen reliefi katos- sa

338

339

340

341

342

343

Kuva 338. avintolan tiski on tumma, lattiassa on keraaminen, mustavalkoinen laatta, joka on vuodelta 2019.

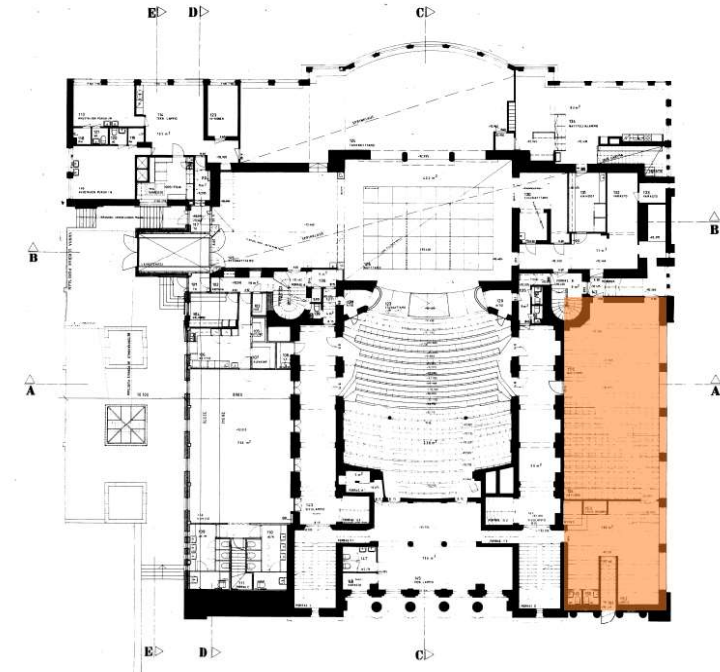
Kuva 339. Ravintolatilojen sisustus on käyttötarkoitukselleen tyypillinen.

Kuva 340. Tullin tuulikaappi.

Kuva 341 Ykistyiskohta sisäänkäynnin holvikaaren mutoisesta kattosyvennyksestä, jossa helmikoriste.

Kuva 342. Korvatillikan sisustus on hämyisä. Keksellä salia olevat pylvääet on saatettu päällystää puulla 1950-1960-luvulla.

Kuva 343. Lähikuva Korvatillikan laminaattilattiasta.

Kulttuuriravintola Kivi

Kulttuuriravintola Kivi toimii entisen Pikkuteatterin tiloissa. Kulttuuriravintola Kiveen on pääsy niin Keskustorilta, kuin teatterin sisätiloista. Pikkuteatterin tilojen purkamisen jälkeen tilat on uusittu. Ravintolan pohjoisseinällä on esiintymislava, muuten tila on avara. Lattiassa on vaalean beige-ruskea laminaattilattia. Valoa tilaan tuovat puolipyöreät ikkunat.

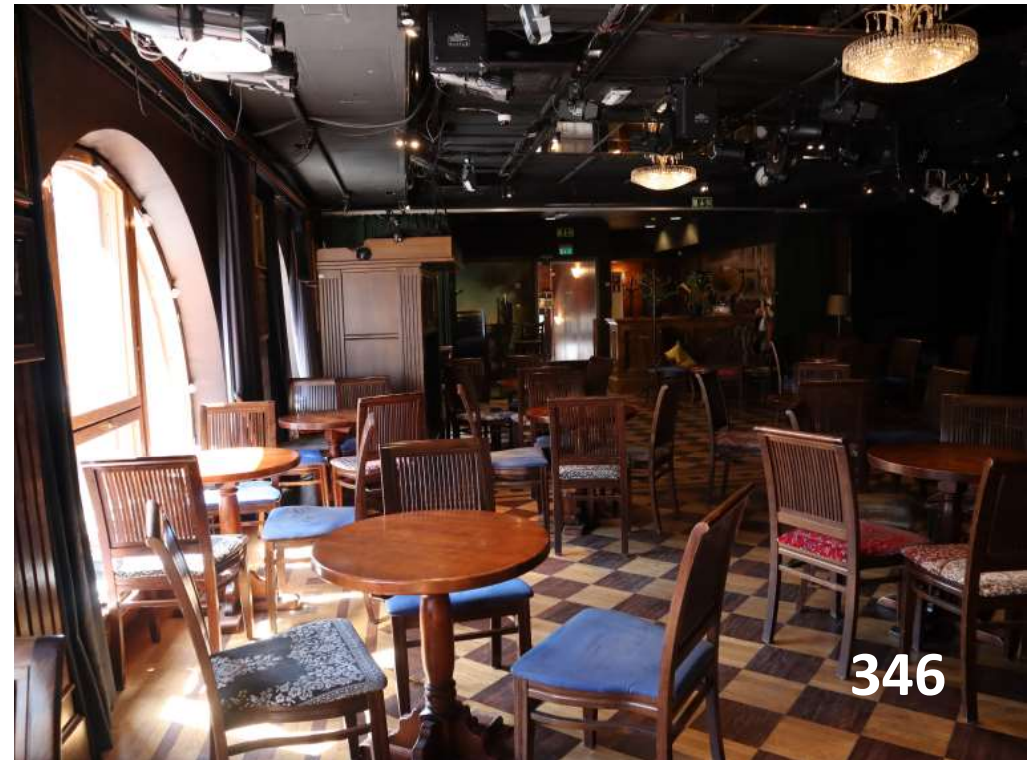
Lattia	Vaalean beige-ruskea laminaattilattia.
Seinät	Tummaski maalattu
Ikkunat	Korkeat, puiset ruutuikkunat
Ovet	-
Jalkalista	-
Valaisimet	Lasiset kattokruunut, uustuotantoa
Katto	Musta katto
Muuta	-

Kuva 344. Kulttuuriravintola Kiven sisäänkäynti Hämeenkadulta. Portaat ovat betonia, seinät maalattu oranssiksi. Ovi on 1960-luvulta.

Kuva 345. Kulttuuriravintolan yleisilme on hämyisä, vasemmalla on esiintymislava, lattiassa ruudullinen laminaatti.

Kuva 346. Puolikaaren muotoiset kookkaat ikkunat näyttävät Hämeenkadulle.

*Pikkuteatterin odotusaula vuonna 1964. Tilassa on nykyään naisten wc.
Kuva: Jussi Kangas/Tampere-Seuran arkisto.*

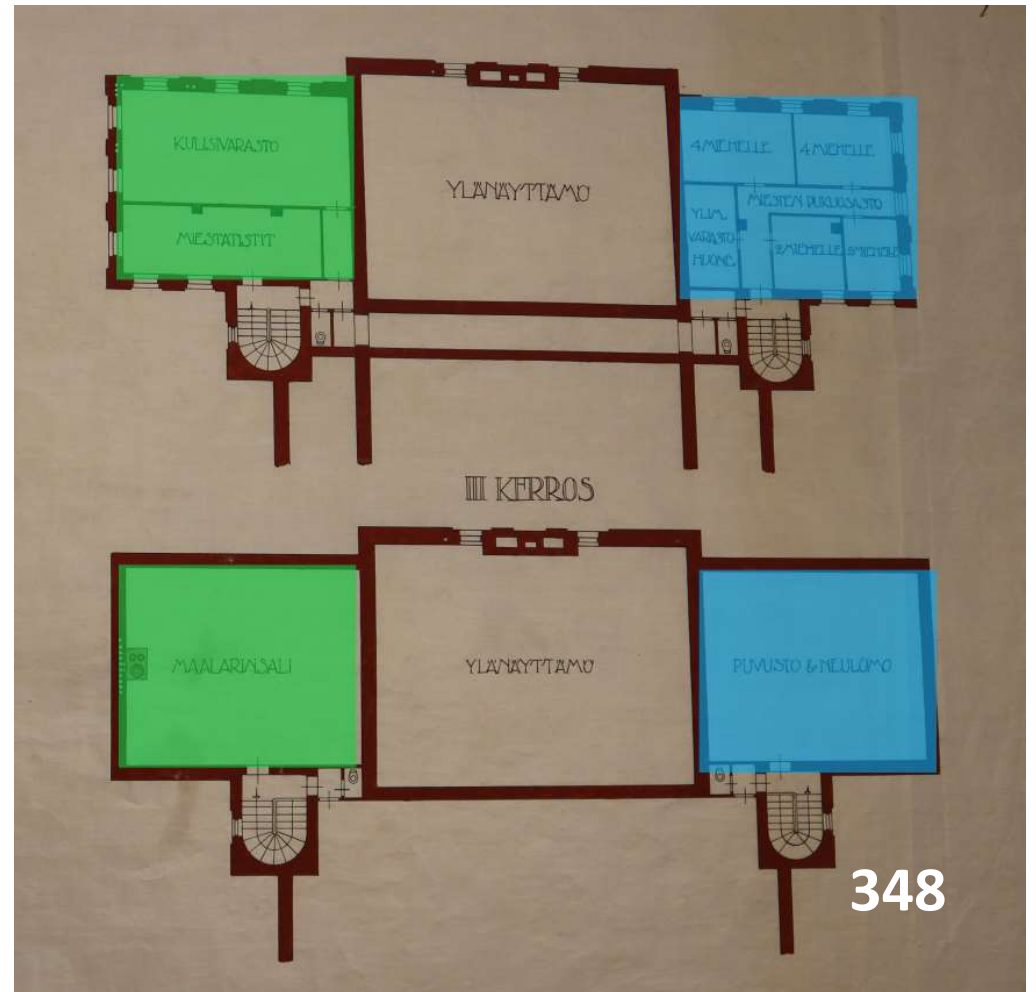
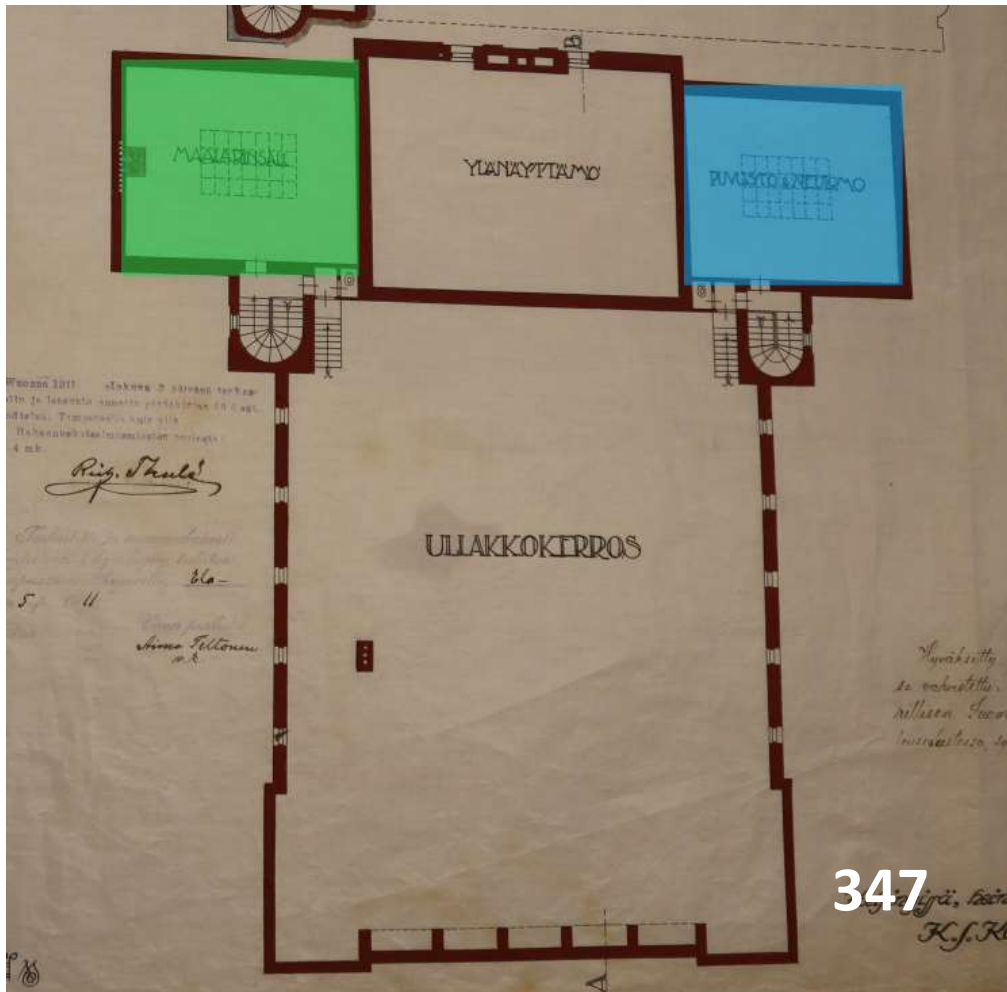
Taustatilat

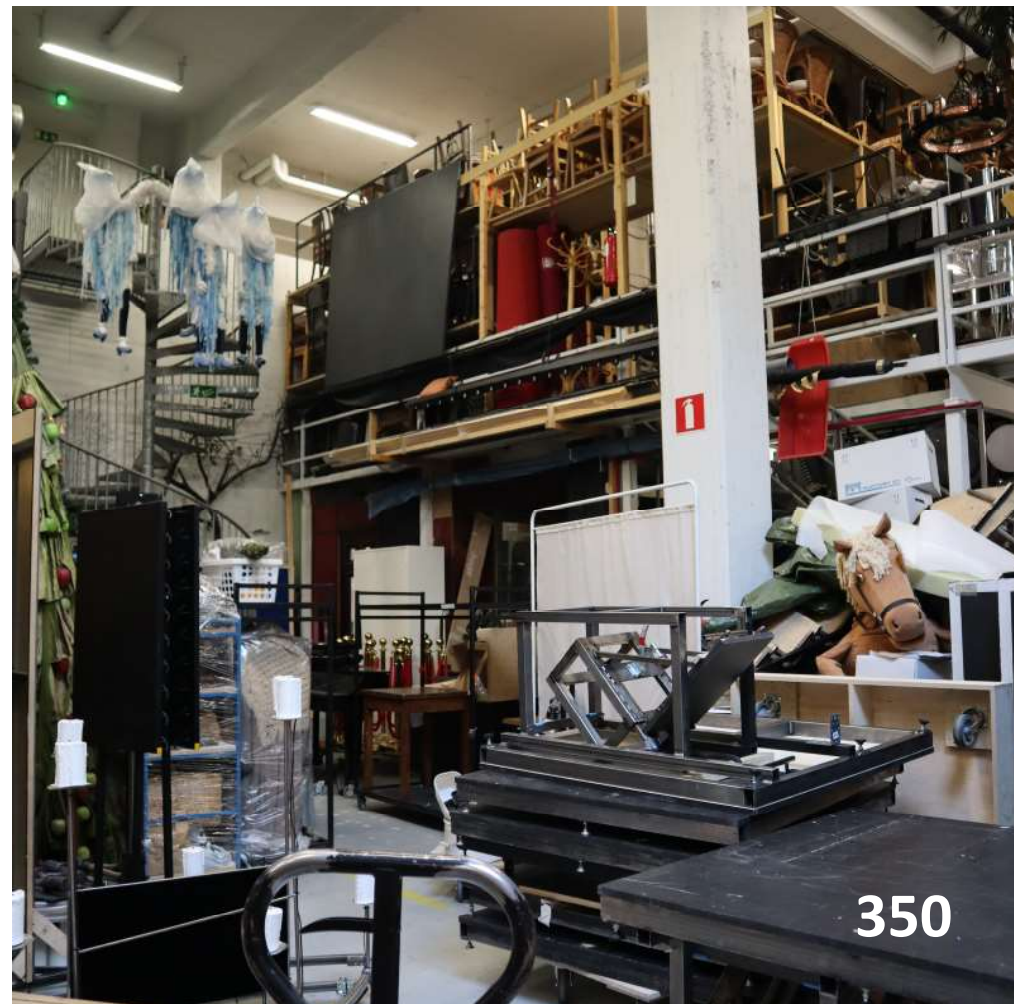
Teatterirakennus on muokkautunut sisältä tarpeiden mukaan, joskin Kallion looginen tilojen jäsentely on pääpiirteittäin säilynyt. Kallion tilajäsentely näkyy esimerkiksi siinä, että hän sijoitti tekniset tilat rakennuksen pohjoispuolelle, jossa näyttämön vieressä oli lavastevarasto. Lavastevaraston yläpuolella oli puuseppien ja maalareiden työtilat, joista lattiassa olevasta aukosta pystyttiin laskemaan lavasteita köysien varassa alas. Henkilökunnan pukutilat, parturin, puvustamon ja neulomon Kallio sijoitti rakennuksen eteläpuolelle, jossa ne sijaitsevat edelleen. Puvustamon ja maalarin työtilan katossa oli kookkaat ikkunat, jotka lisäsivät valoa käsityöläisille. Entisestä maalarin salista, nykyisestä harjoitustilasta kattoikkuna on peitetty, mutta puvustamossa se on edelleen jäljellä. Huonoon kuntoon päässyt ikkuna uusittiin 1980-luvun peruskorjauksen yhteydessä.

Myöhemmin taustatiloja on saatu lisää, kun sisätiloja on muokattu. Muuan muassa ravintolatoiminnan loppuminen yläravintolan tiloissa antoi mahdollisuuden sijoittaa näyttelijälämpö entisiin ravintolatiloihin. Ullakon tanssikoulutila on niin ikään muutettu puvustamon varastoksi ja kun 1980-luvulla puuseppänpöytä ja maalarinsali muuttivat Hatanpäälle, vapautui rakennuksen pohjoispuolelta tilaa, jossa on nyt muun muassa pukuhuoneita ja harjoitussali. Korkea lavastevarasto sijaitsee 1980-luvun laajennuksessa maan alla.

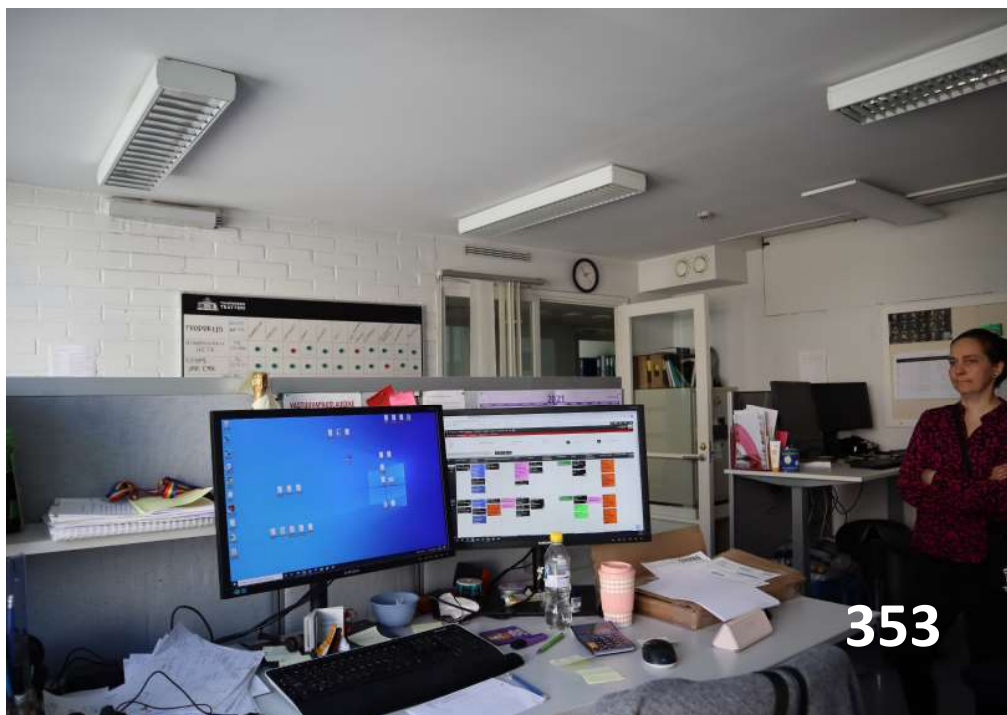
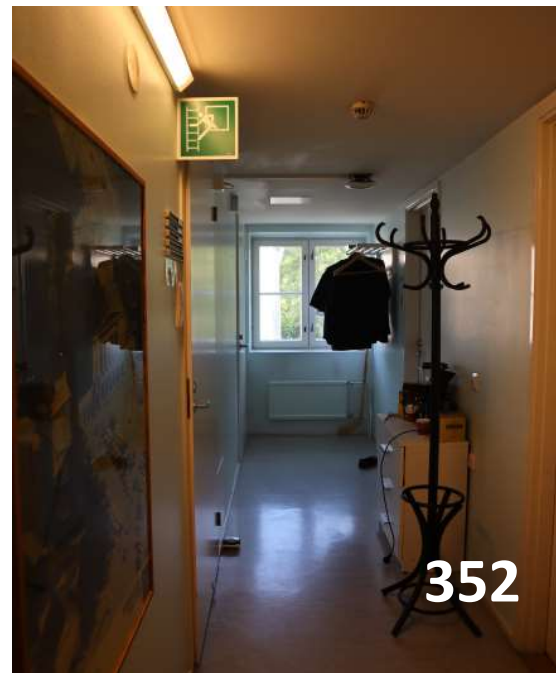
Taustatilojen pinnat eivät ole säilyneet niin hyvin, kuin yleisötilojen. Esimerkiksi niin miesten kuin naistenkin pukuhuoneissa on 1980-luvun peruskorjauksen jälkeiset pinnat ja vaaleat kalusteet. Lattioissa on materiaalina lähes kauttaaltaan harmaa, marmoripintainen linoleumimatto. Autenttisia rakennusosia on kuitenkin säilynyt kuten puiset peiliovet, lattialistat ja sisäikkunoita. Huonejärjestys, yleinen tilantuntu ja ikkunat aukotukset ovat säilyneet ennallaan.

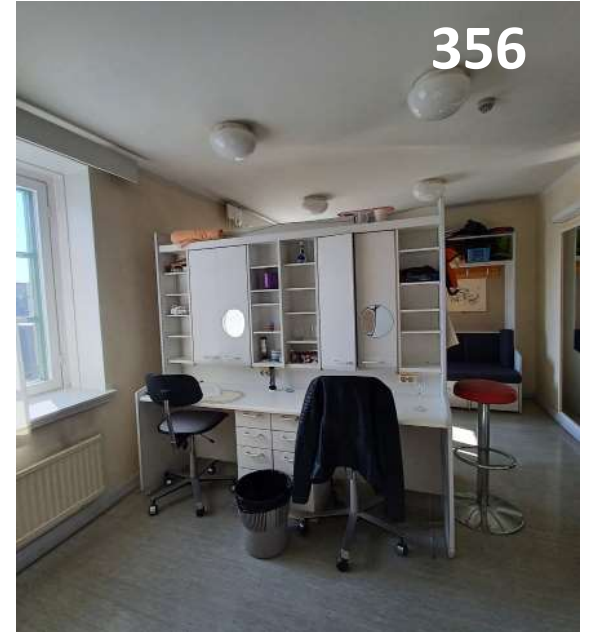

Kuvat 347 ja 348. Pohjapiirustuksiin on merkitty taustatilat.
Kuvat 349 ja 350. Lavastevarasto sijaitsee 1980-luvun laajennuksessa toteutetussa maanalaisessa osassa. Tilan seinät ovat valkoiseksi maalatut, seinissä näkyy muottibetonijäljet. Tilasta kulkee tilava hissi näyttämötasolle.

*Kuva 351 Entinen maalarin verstaas muutettiin 1980-luvun peruskorjauksen yhteydessä harjoitustilaksi. Lattiasa ollut aukko suljettiin. Tilan yleisilme on vaalea, lattiasa on tammiparkettili. Katossa ollut ikkuna oli suljettu jo aiemmin. Nyt tilassa on kookas valaisin.
Kuva 352. Puusepän tila on muutettu pukuhuoneiksi ja toimistotiloiksi.
Kuva 353. Toimistotiloja 1.kerroksessa. Yleisilme on vaalea ja uusittu.*

Kuva 354. Miesten pukuhuoneessa on vaaleat kalusteet ja lattiassa harmaa linoleumimatto, jollainen on lähes kaikissa taustatiloissa, jotka remontoitiin 1980-luvulla. Kuva: Miesten pukuhuoneen sohva ja naulakkokaluste. Vastaavanlaiset löytyy myös naisten pukutiloista.

Kuva 355 ja 366. Miesten pukutila. Valaisimet ovat lasiset plafondit, jotka saattavat olla iäkkäämmät kuin 1980-luvulta.

Kuva 357. Naisten pukuhuone, jossa identtiset kalusteet miesten pukuhuoneiden kanssa. Katossa myös samanlaiset, valkoiset lasiset plafondit.

Kuva 358. Pukutiloissa on tallella runsaasti alkuperäisiä valkoisia peiliovia.

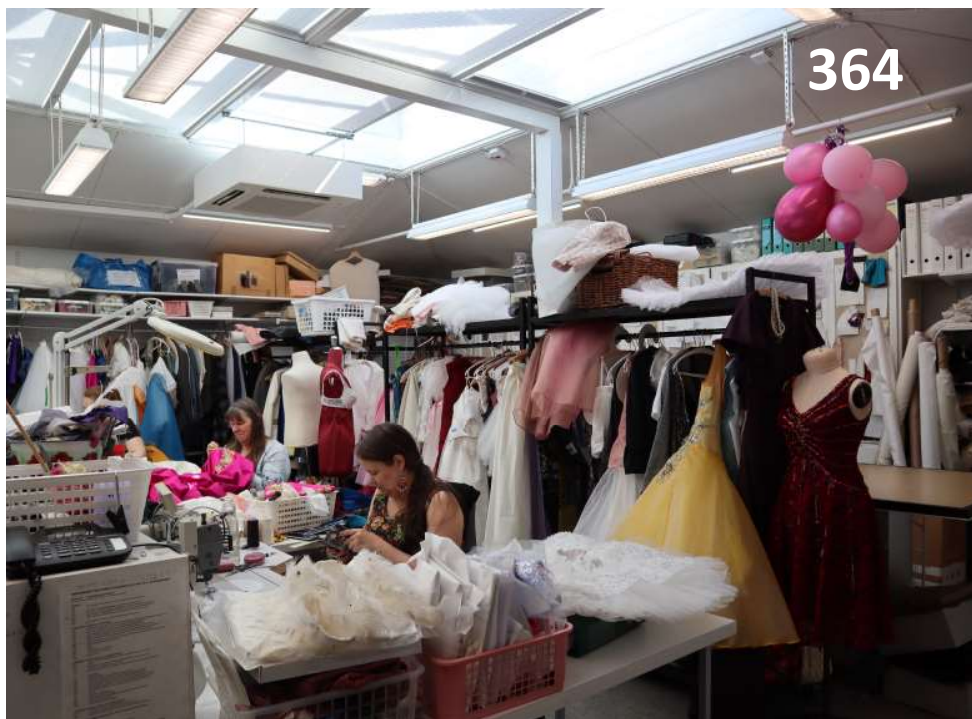
Kuva 359. Lähikuva oven pinnasta.

Kuva 360. Kahva ja lukkokilpi ovat autenttiset.

Kuva 361. Nurkan pyörästetty seinä ja seinän pintaa myötäilevä lattialista.

Kuva 362. Oven vuorilaudat ovat leveät ja profiloidut. Vuorilaudat ovat alkuperäiset.

Kuva 363. Valkoiset lattialistat on todennäköisesti alkuperäiset.

Kuvat 364 ja 365: Ompelimon katossa on kokkas ikkuna. Ikkunan aukotus on alkuperäinen. Pinnoiltaan ompelimo on uusittu 1980-luvun peruskorjauksen yhteydessä.
 Kuva 366: Teatterin pesula, jossa seinäpinnat on kaakeloitu vaalealla 10x10-keramisella laatalla.
 Kuva 367: Teatterin kampaamo, jonka kalusteet ovat 1980-luvun peruskorjauksen ajalta.

Kuva 368. Näyttelijälämpiön kookkaista ikkunoista aukeaa näkymä yli Tammerkosken Kytälään ja kohti kosken alajuoksua. Tiloissa oli aiemmin yläravintola.
 Kuva 369. Lämpião keittiöseinämä, jonka kaapisto on tammea jäljittelevää lastulevyä.
 Kuva 370. Lämpião kuvattuna etelästä kohti pohjoista. Lämpiön lattiassa on harmaa linoleumimatto, seinät ovat tumman harmaat. Tilan perällä, omalla ovella varustettuna sijaitsee tupakkahuone.

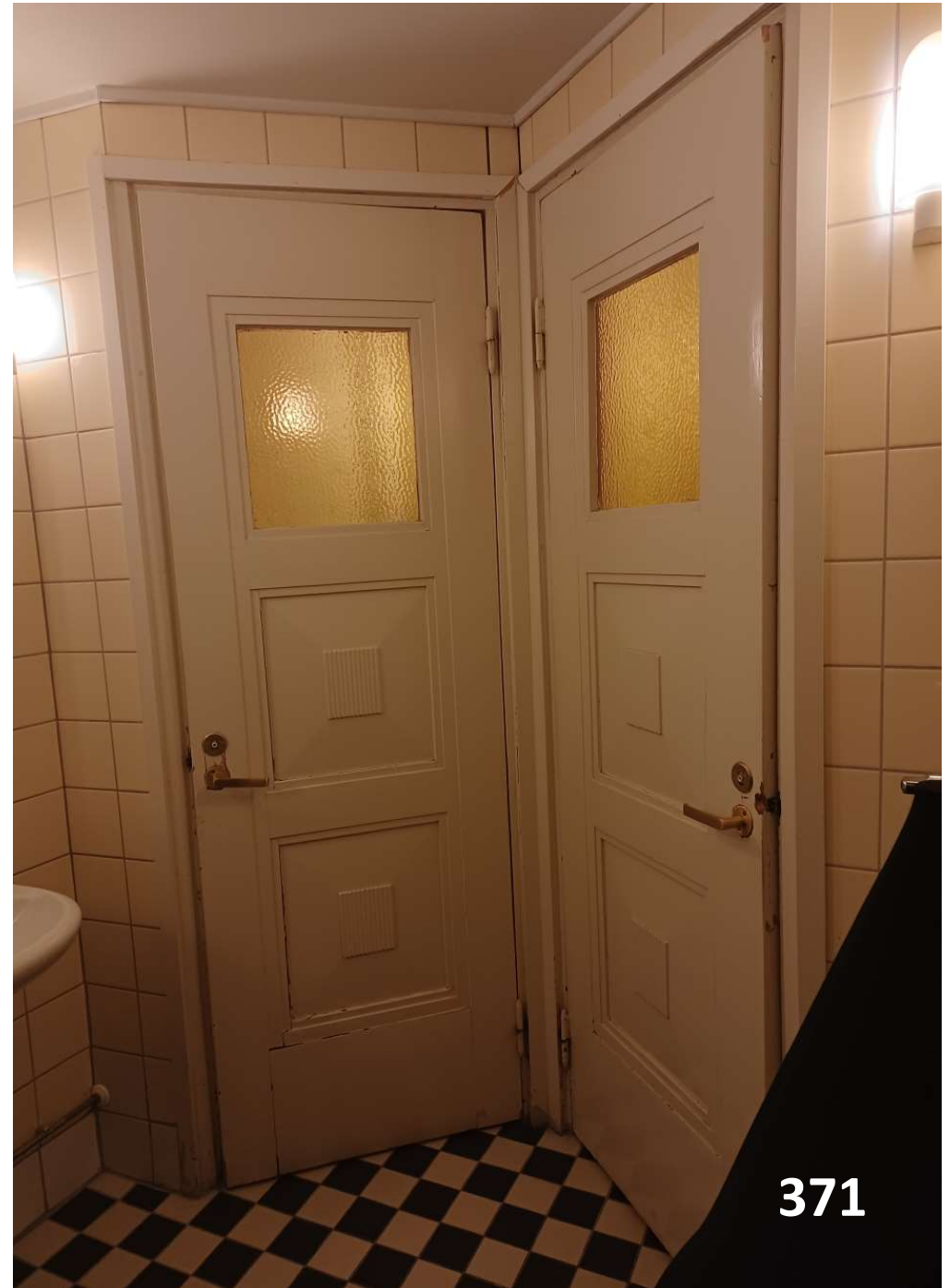
WC-tilat

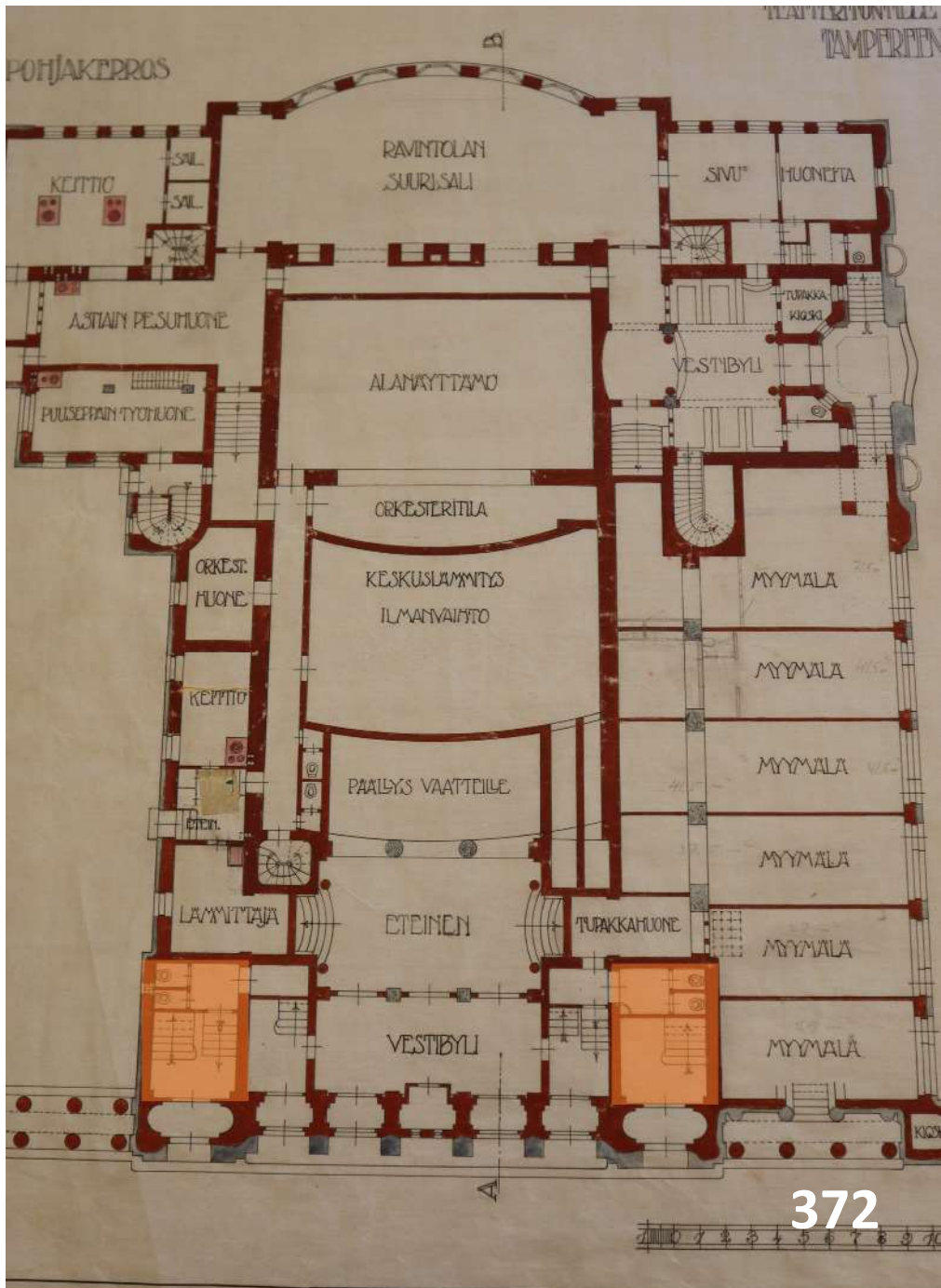
Teatterin sisäänkäyntien läheisyyteen, kellarikerrokseen sijoitettiin heti 1900-luvun alussa wc-tilat naisille ja miehille.

Wc-tiloissa on säilynyt alkuperäiset puuovet (kahva ja lukkokiilpi vaihdettu) sekä etelän puoleisessa wc-tilassa mustavalkoinen ruutulattia.

Etelänpuoleisesta wc-tilasta on ovi nykyisin varastona toimivaan tilaan, josta on 1960-luvulle saakka ollut kulku tupakkahuoneeseen. Tilassa näkyvät edelleen portaat sekä ruutulattia, jäljellä on myös iäkäs, alkuperäinen ovi entiseen tupakkahuoneeseen.

Muut teatterin wc-tilat ovat pinnoiltaan uudehkoja ja niissä on pääosin käytetty vaaleaa 10x10 keraamista laattaa. Vuoden 1987 uudisosan wc-tilat on toteutettu pinnoiltaan autenttisen mallin mukaan, Kulttuuriravintola Kiven wc-tiloissa on marmorikuvioidut keraamiset laatat.

374

375

376

Kuva 371. Eteläpuoleisessa wc-tilassa on jäljellä vanhat puiset peiliövet.

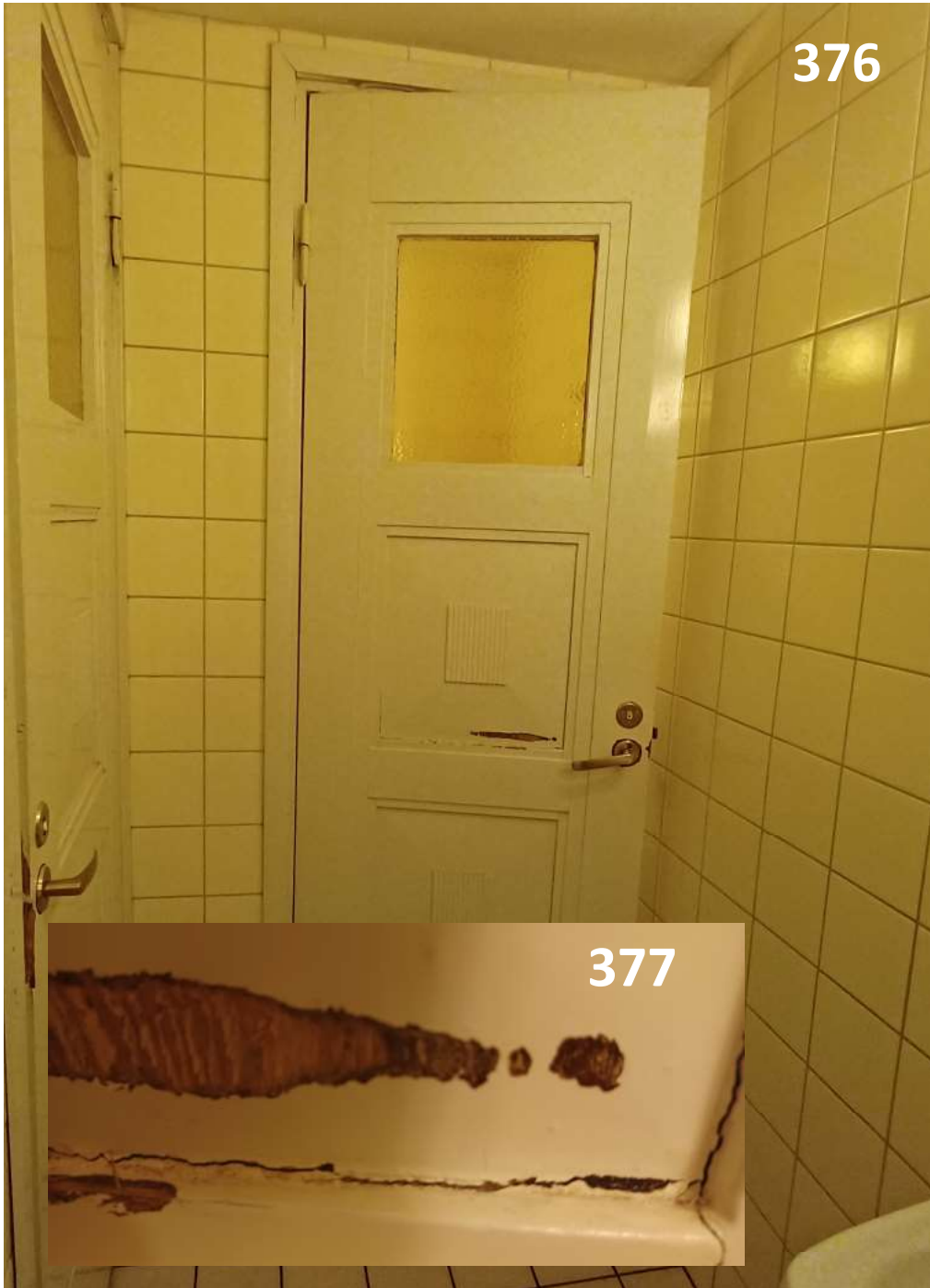
Kuva 372. Vuoden 1911 pohjapiirustukseen merkitty wc-tilojen paikat.

Kuva 373. Eteläpuoleisessa vessassa on jäljellä autenttinen mustavalkoruudullinen lattia. Wc-kalusteet on kuitenkin uusittu.

Kuva 374. Eteläpuoleisen wc-tilan ovi.

Kuva 375. Pohjoisen puoleisessa wc-tilassa on lattianrajassa pieni luukku.

Kuva 376. Nykyisin varastona toimivan tilan lattia.

376

377

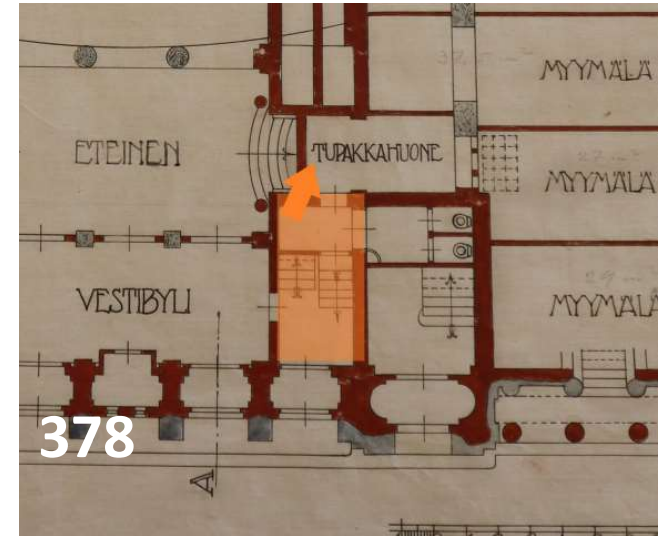
Kuva 376. Pohjoisen puolen wc-tilassa on jäljellä iäkkäät ovet. Pinnat on kuitenkin uusittu.

Kuva 377. Lähikuva oven maali-pinnasta.

Kuva 378. Vuoden 1911 pohjakerrokseen merkitty tila, josta portaat löytyvät.

Kuva 379. Alkuperäiset portaat, jotka eivät enää johda mihinkään.

Kuva 380. Ovi entiseen tupakkahuoneeseen.

378

379

380

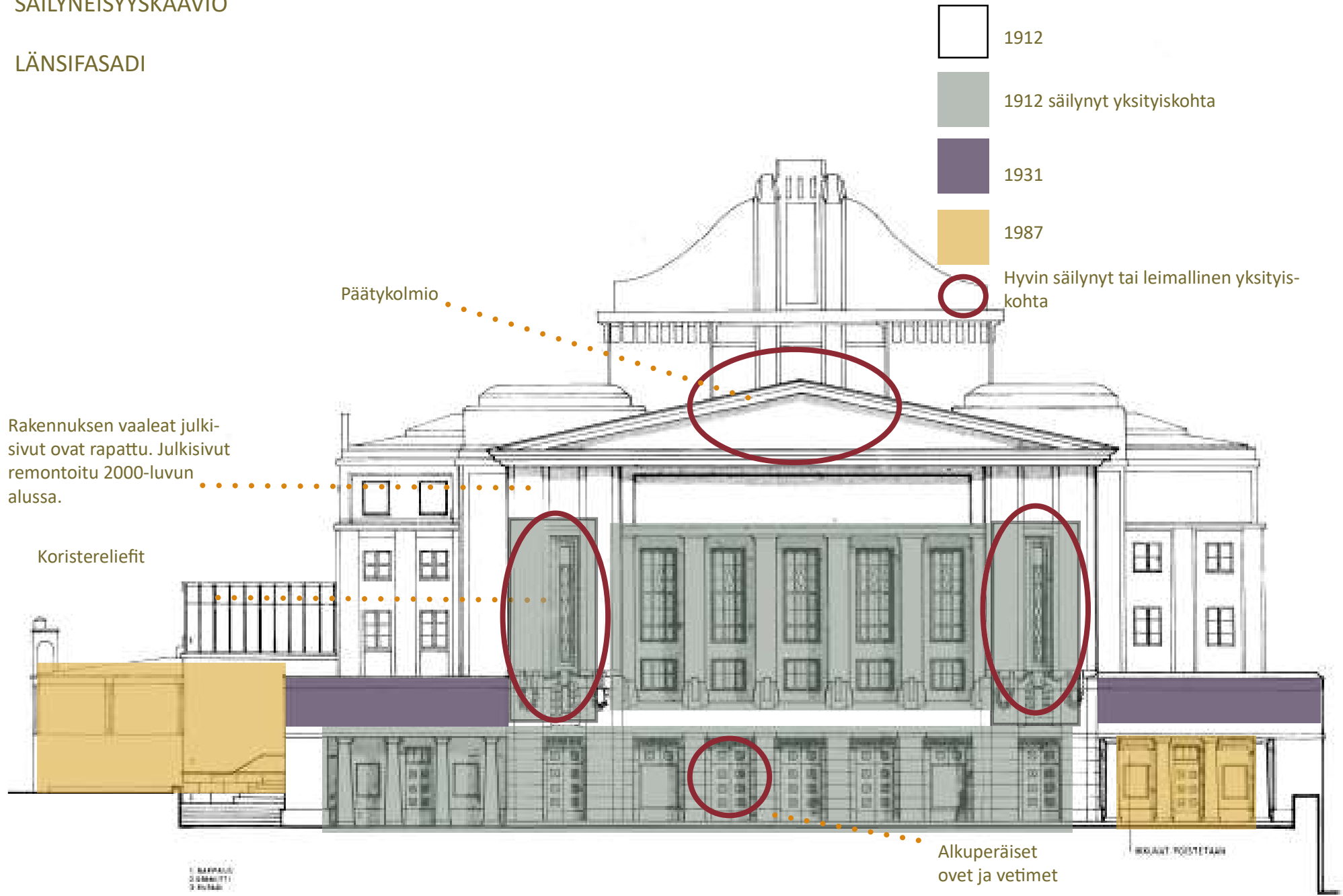
Kuva 381. Vuoden 1987 laajennusosassa sijaitsevavassa wc-tilassa on mustavalkoruudullinen lattia.

Kuva 382. Saman wc-tilan ovet ovat pelkistetyt.

Kuva 383. Kulttuuriravintola Kiven wc-tilojen pinnat ovat marmorikuvioitua keraamista laattaa.

SÄILYNEISYYSKAAVIO

LÄNSIFASADI

SÄILYNEISYYSKAAVIO

ETELÄFASADI

SÄILYNEISYYSKAAVIO

ITÄFASADI

1912

1939

1965

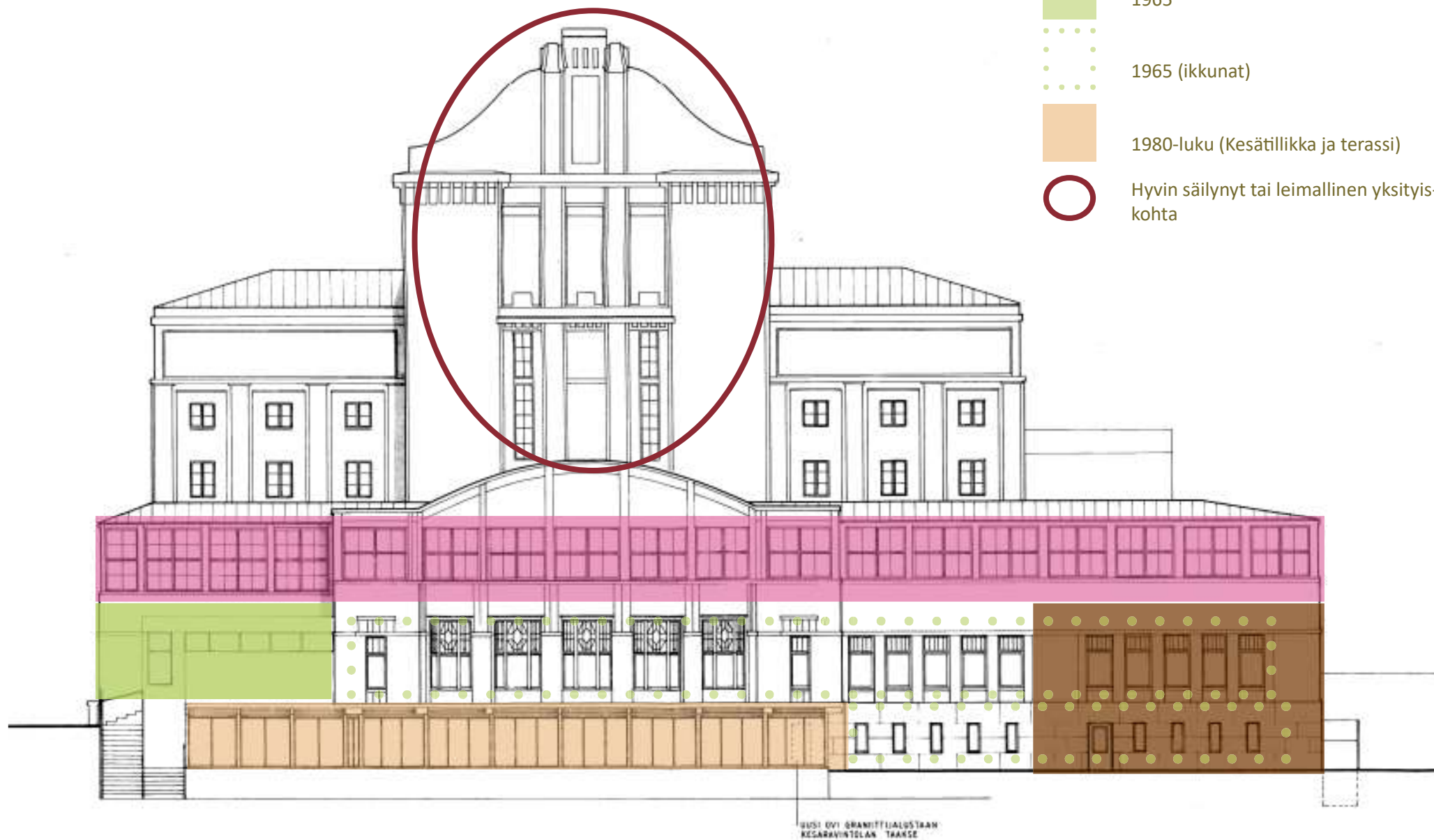
1965 (ikkunat)

1980-luku (Kesätillikka ja terassi)

Hyvin säilynyt tai leimallinen yksityiskohta

SÄILYNEISYYSKAAVIO

POHJOISFASADI

- 1912
- 1912 säilynyt yksityiskohta
- 1939
- 1965 (ikkunat)
- 1987

HYVIN SÄILYNEET SISÄTILAT, POHJAKERROS

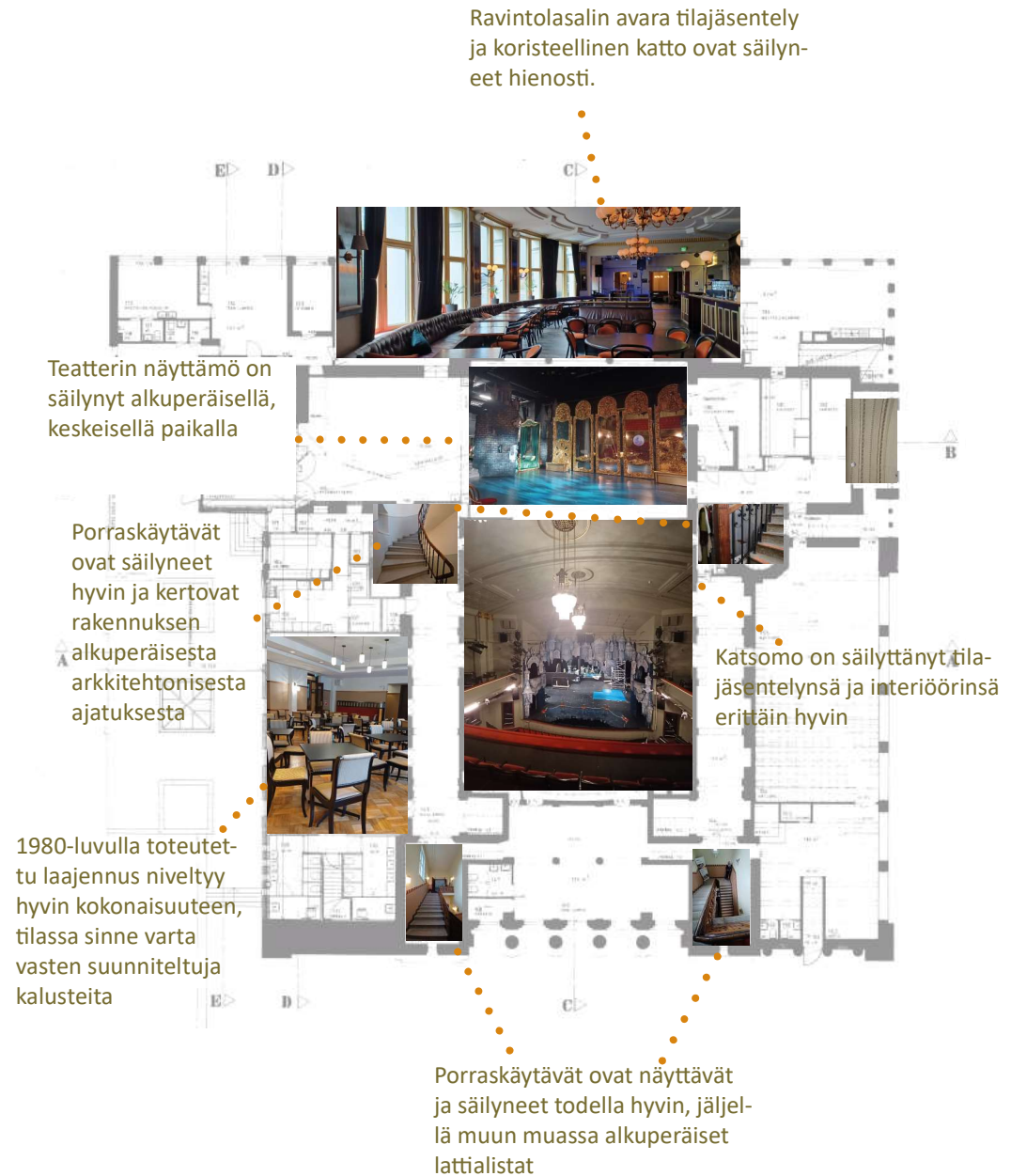

Pohjakerroksen wc:n ruudullinen laattalattia on säilynyt hyvin. Tilassa on myös alkuperäiset puuovet.

WC-tiloissa on säilynyt alkuperäisiä puuovia.

Pohjakerroksen eteisaula ja tuulikaapit ovat säilyneet hyvin.

HYVIN SÄILYNEET SISÄTILAT, 1.KERROS

Ravintolasalin avara tilajäsentely ja koristeellinen katto ovat säilyneet hienosti.

Teatterin näyttämö on säilynyt alkuperäisellä, keskeisellä paikalla

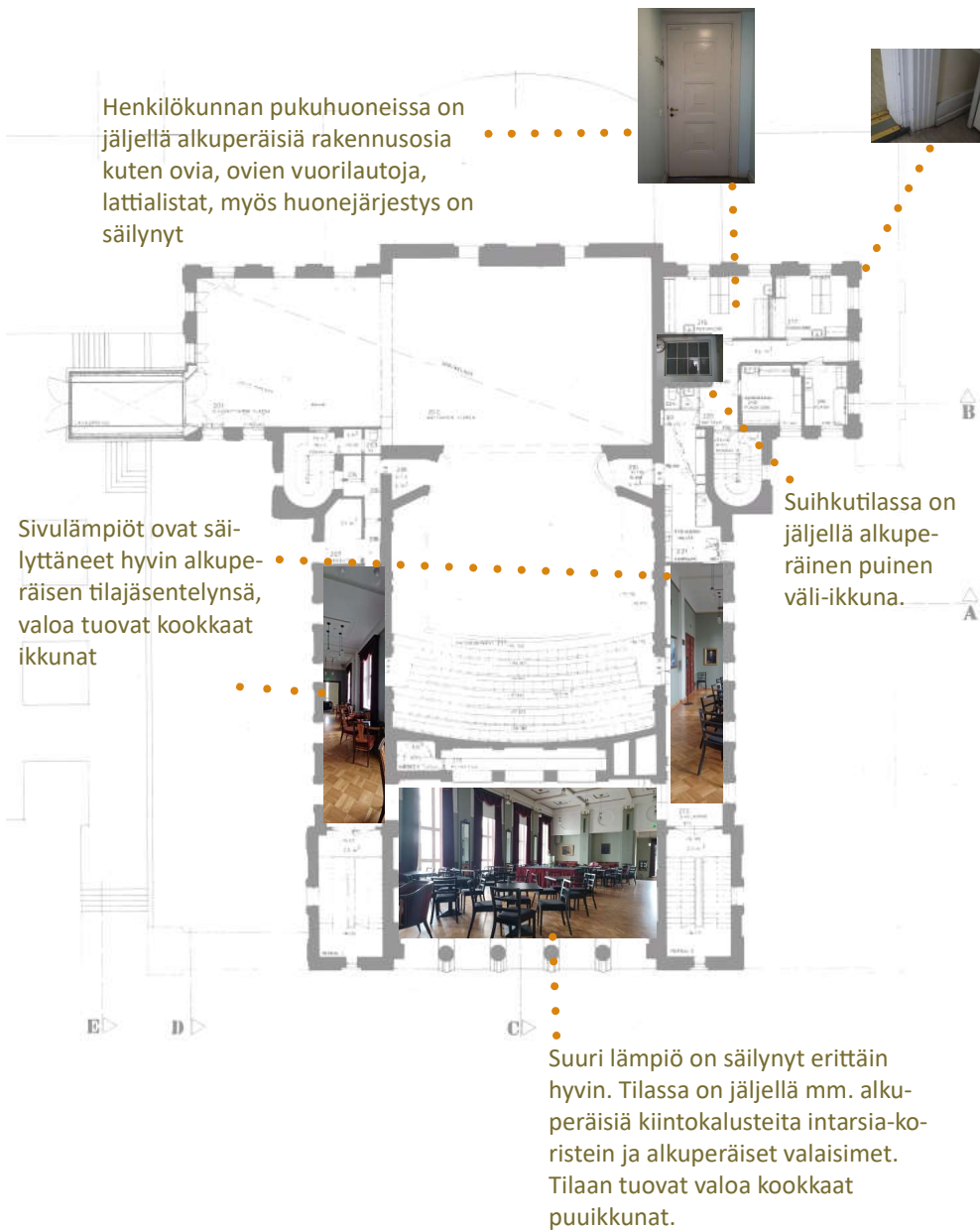
Porraskäytävät ovat säilyneet hyvin ja kertovat rakennuksen alkuperäisestä arkkitehtonisesta ajatuksesta

1980-luvulla toteutettu laajennus niveltyy hyvin kokonaisuuteen, tilassa sinne vasten suunniteltuja kalusteita

Katsomo on säilyttänyt tilajäsentelynsä ja interiööriinsä erittäin hyvin

Porraskäytävät ovat näyttävät ja säilyneet todella hyvin, jäljellä muun muassa alkuperäiset lattialistat

HYVIN SÄILYNEET SISÄTILAT, 2.KERROS

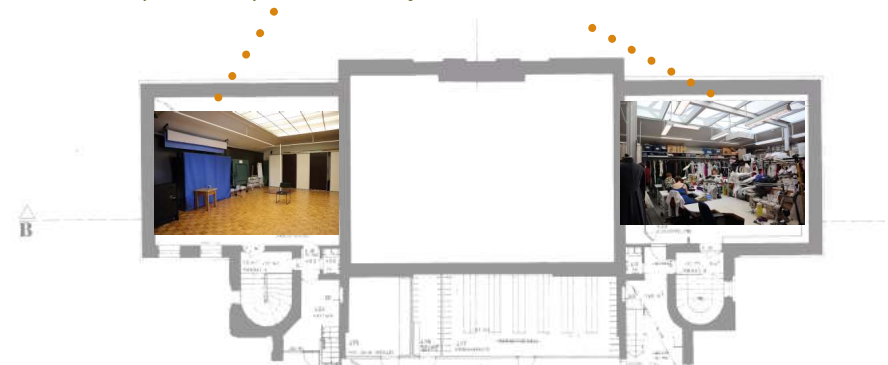
HYVIN SÄILYNEET SISÄTILAT, 3.KERROS

Henkilökunnan pukuhuoneissa on jäljellä alkuperäisiä rakennusosia kuten ovia, ovien vuorilautoja, lattialistat, myös huonejärjestys on säilynyt

HYVIN SÄILYNEET SISÄTILAT, 4.KERROS

Harjoitussalin (ent. maalarinsali) ja ompelimon kattoon sijoitettiin 1900-luvun alussa kattoikkunat, joista ompelimon ikkuna on alkuperäisellä paikallaan, harjoitussalin kattoikkunan tilalla on valaisin

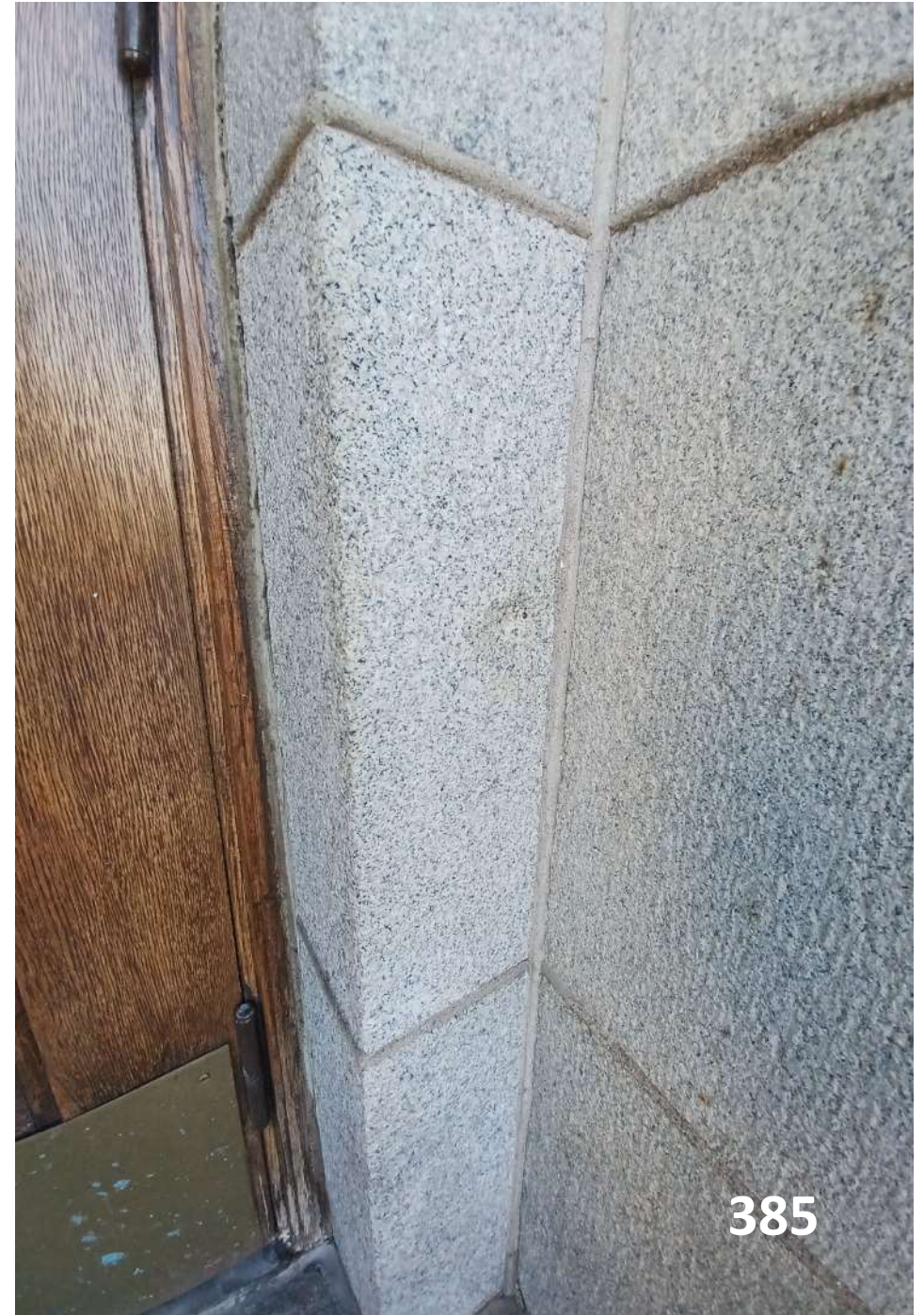

Kuva teatterin edustalta keväällä 1918. Valkoiset vartioivat punaisia vankeja 6.4.1918. Kuvaaja tuntematon. Kuva: Vapriikin kuva-arkisto.

Historiallisia paikkoja

Tampereen Teatterin avaamisesta yleisölle tulee helmikuussa 2023 kuluneeksi 110 vuotta. Rakennus onkin kokenut historiansa aikana niin Suomen suurlakon 1917, ollut tapahtumien ytimessä sisällissodassa 1918 ja selviytynyt vauriotta (lukuun ottamatta menetyksiä rintamalla) talvi- ja jatkosodasta. Rakennus itsessään on historiallinen ja todistusvoimainen, mutta rakennuksessa on jäljellä näkyviä muistoja menneestä. Näi-

tä ovat muun muassa vuoden 1918 sodan aikaiset luodinreiät Keskustorin puoleisessa julkisivussa sekä kellarissa mahdolliset potkujen jäljet punavankien kengistä.

Kuva 384. Sisällisodan jälkiä näkyy yhä teatterin Keskustorin puoleisessa julkisivussa, jossa on mm. luodinreikiä.

Kuva 385. Luodinreikiä toisessa pylväässä Keskustorin puoleisessa julkisivussa.

Kuva 386. Teatteri toimi keväällä 1918 hetken aikaa punaisten vankilana. Kuva teatterin kellarin ovesta, jossa väitetyt jälkiä punaisten vankien potkuista.

Kuva 387. Metallinen ovi kuvattuna toiselta puolelta, ovi on pinnaltaan sileämpi, kuin sisäpuolelta.

YMPÄRISTÖ

7. Ympäristö

Tampereen Teatterin sijainti on keskeinen – rakennus on kaupungin ytimessä monella tapaa; historiallisesti, maisemallisesti ja sijainniltaan. Maisemallisesti teatteri sijoittuu vanhan Tampereen keskustaan, jossa teatterin itäpuolella virtaa koski. Tammerkoski on yksi Suomen kansallismaisemista, jonka rannat ovat Suomen vanhinta teollisuusmiljöötä. Kosken yli kulkee teatterin kohdalta Hämeensilta (1927), joka on osa Hämeenkatua.

Teatteri itsessään on asemakaavassa suojeltu kohde, jonka ympäristössä sijaitsevat rakennukset ovat niin ikään suojeltuja (mm. vanha kirkko ja tapuli, Kulttuuritalo Laikku, raatihuone, Sumeliuksen talo). Rakennukset muodostavat ajallisesti kerroksellisen kokonaisuuden.

Vanha kirkko 1824 ja kellotapuli 1828

Tampereen Keskusvirastotalo
1967/1975

Frenckellin entinen paperi-
tehdas 1903-1905

Sandbergin talo 1897

G LiveLab

Raatihuone 1890

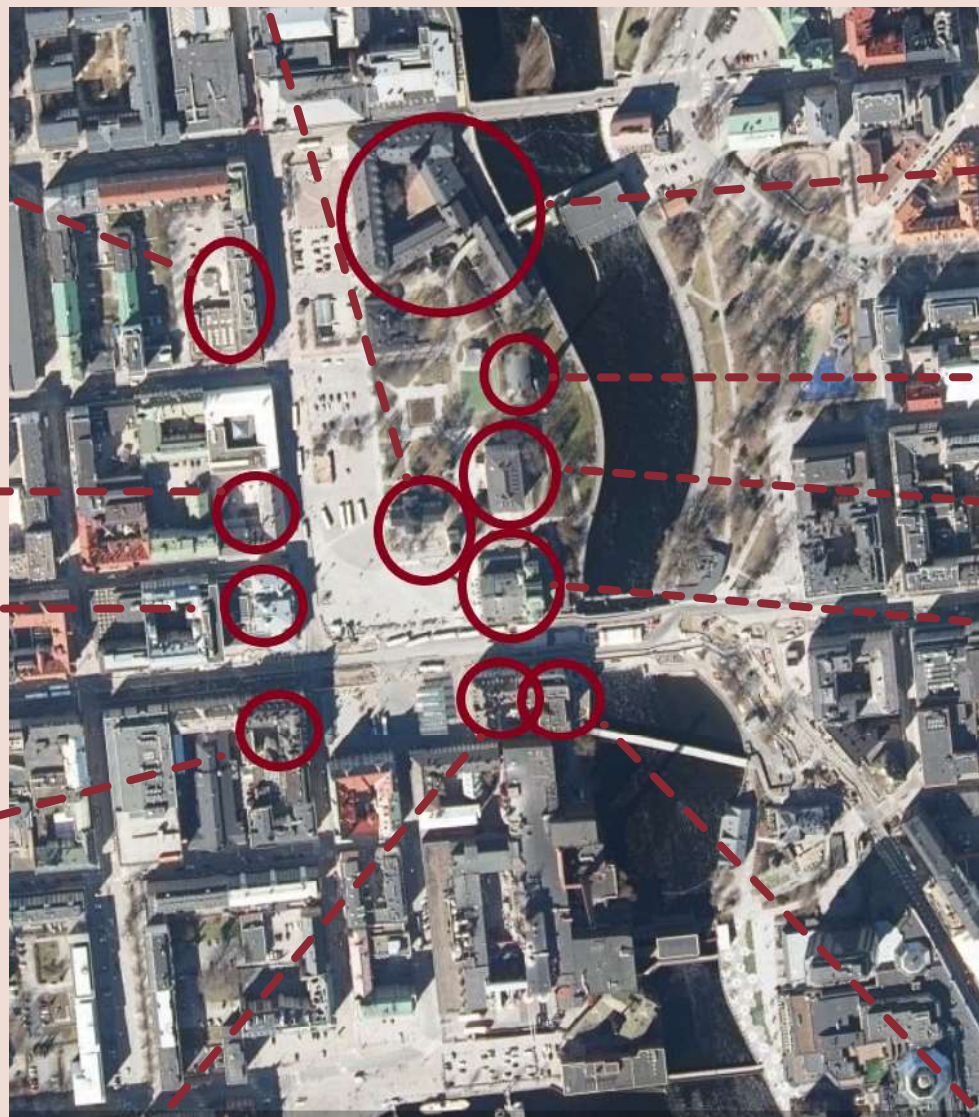
Kulttuuritalo Laikku 1925

Commercen talo 1899

Tampereen Teatteri 1912

Sumeliuksen talo 1901

Tempon talo 1939

Alueella sijaitsevat muinaisjäännökset

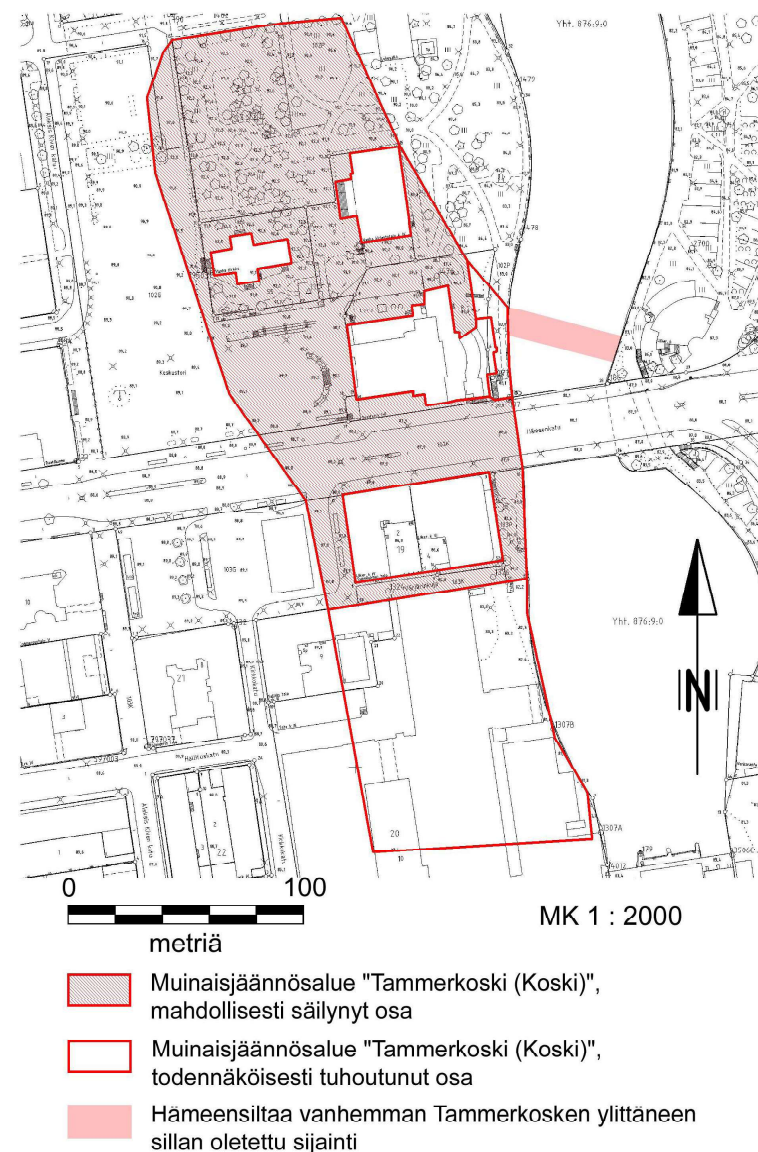
Teatterin tontti sijaitsee Kirjastonpuiston välittömässä läheisyydessä, jonka vieressä on oletettavasti säilynyt historiallisen ajan muinaisjäännöskompleksi (kylätontti, kartano, markkinapaikka).⁷⁰

Tammerkoski-kohteeksi on määritelty kirkkoa ympäröivä puiston osa ja Keskustorin alue, joissa on voinut säilyä Tammerkosken kylän, markkinapaikan tai kartanon aikaisia jäännöksiä, ehkä myös kaupungin aikaisia toriin liittyviä rakenteita.

Kirjastopuisto kohdalla on lisäksi sijainnut laajan alueen liikenteellinen keskus, jonka alueella on kulkenut maakunnallisesti merkittävä tie. Muistona tästä tiestä saattaa Tammerkoskessa Hämeensillan pohjoispuolella olla jäänteitä tiehen kuuluneesta sillasta.

Teollistumisen alkuvaiheessa Tampereen kaupungin ydinalue sijaitsi inventointialueella ja sen välittömässä läheisyydessä. Useat teollisuus ja tuotantolaitokset sijoittuivat Tammerkosken ranta-alueelle. Kirjastonpuistossa ja sen välittömässä läheisyydessä on sijainnut tuotantolaitoksia, joilla on oma merkityksensä Tampereen kaupungin historiassa.

Kuva 387: Kuvassa näkyvät teatterin ympäristössä oivat muinaisjäännösalueet. Lähde: Siiri, Tammerkosken kylän arkeologinen kohde. Kartta: Raninen 2014.

387

388

Keskeiset kaupunkinäkömät

Kun Tampereen Teatteri loppuvuodesta 1912 valmistui Keskustorin itäreunalle, oli Tampereen keskustan alue jo rakentunut. Kaupungin perustamisesta oli kulunut runsaat 130 vuotta, jona aikana kaupungin väkiluku oli kasvanut muutamista sadoista noin 440 000 asukkaaseen.⁷¹ Tampere oli 1900-luvun alussa teollisuuden vetovoimainen sisämaakaupunki, jonka kaupunkirakenne hahmottui vuoden 1779 Daniel Hallin piirtämän ruutukaavaan perustuvan asemakaavan ympärille. Jo Daniel Hallin kaavaan oli merkitty edelleen keskeiset pääliikennealueet eli Kauppakatu ja Hämeenkatu sekä tontit kirkolle ja raatihuoneelle. Hallin kaavassa kaupungin sydän oli Tammerkosken länsirannalla sijaitseva tori. Teatterin valmistumisen aikaan sitä vastapäätä sijaitsi raatihuone, joka oli kaupungin kunnallisen vallan keskus, pohjoispuolella sijaitsi vanha kirkko tapuleineen. Pohjoisempaan olivat Frenckellin paperitehdas ja Finlayson, etelässä sekä siitä alaspäin kohti alarantaa Tampereen kattuhuopatehdas. Ympäristön rakennukset oli asemoitu ruutukaavan mukaan, tehdasrakennukset ryhmittivät Tammerkosken ympärille

Keskusta jakautuu edelleen Hallin hahmotteleman ruutukaavan mukaan, joskin Tampere on luonnollisesti kasvanut, kehittynyt ja muuttunut. Tehdasrakennusta alkuperäinen käyttötarkoitus vaihtunut ja kunnallisen vallan keskuskin muuttanut korttelin kohti pohjoista. Paljon on kuitenkin pysynyt ennallaan: teatteritalon eteläpuolella kulkee edelleen Tampereen pääkatu, Hämeenkatu, Hämeensilta on paikallaan ja kaupungin keskellä virtaa edelleen sen kasvun mahdollistanut Tammerkoski. Huolimatta Tampereen laajentumisesta ja kaupunkirakenteen muutoksesta, on Keskustori pysynyt Tampereen ydinkeskusta-alueena sen perustamisesta saakka ja Tampereen Teatteri keskeisellä sijainnilla Hämeensillan länsipäässä.

Kuva 388. Ilmakuvaan on merkitty oranssit nuolet osoittamaan keskeiset kaupunkinäkömät.

Kuva 389. Rakennus kuvattuna lännestä.

Kuva 390. Rakennus kuvattuna lännestä.

Kuva 391. Lännen julkisivun pylväät.

Kuvat 392, 393 ja 394. Teatterin läntisen fasadin päätykolmio ja pylväät sopivat Keskustorin pohjoisosan arkkitehtuuriin.

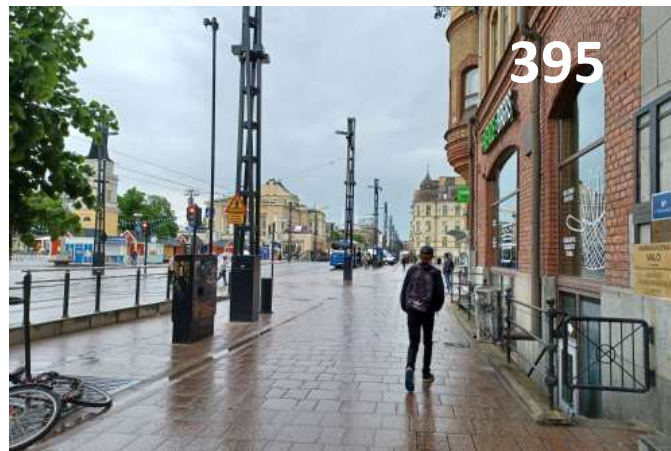
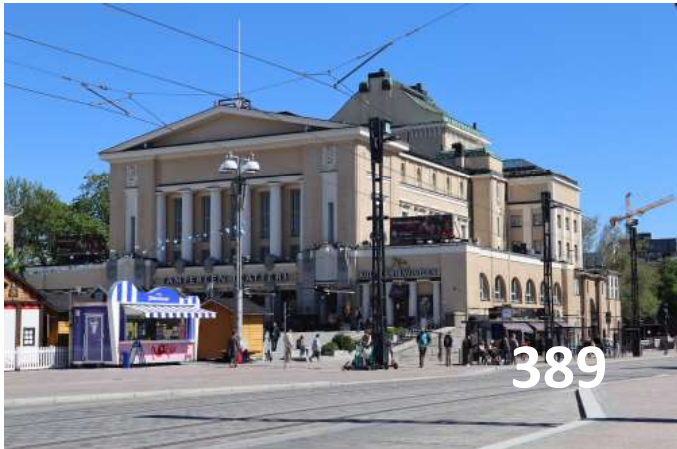
395. Sateinen Hämeenkatu, jonka horisontaalisena päätepisteenä teatteri on.

71 Alhonen, Salo, Suvanto & Rasila 1988, 406, [Koskesta Voimaa-sivusto tampereen väestöstä](#).

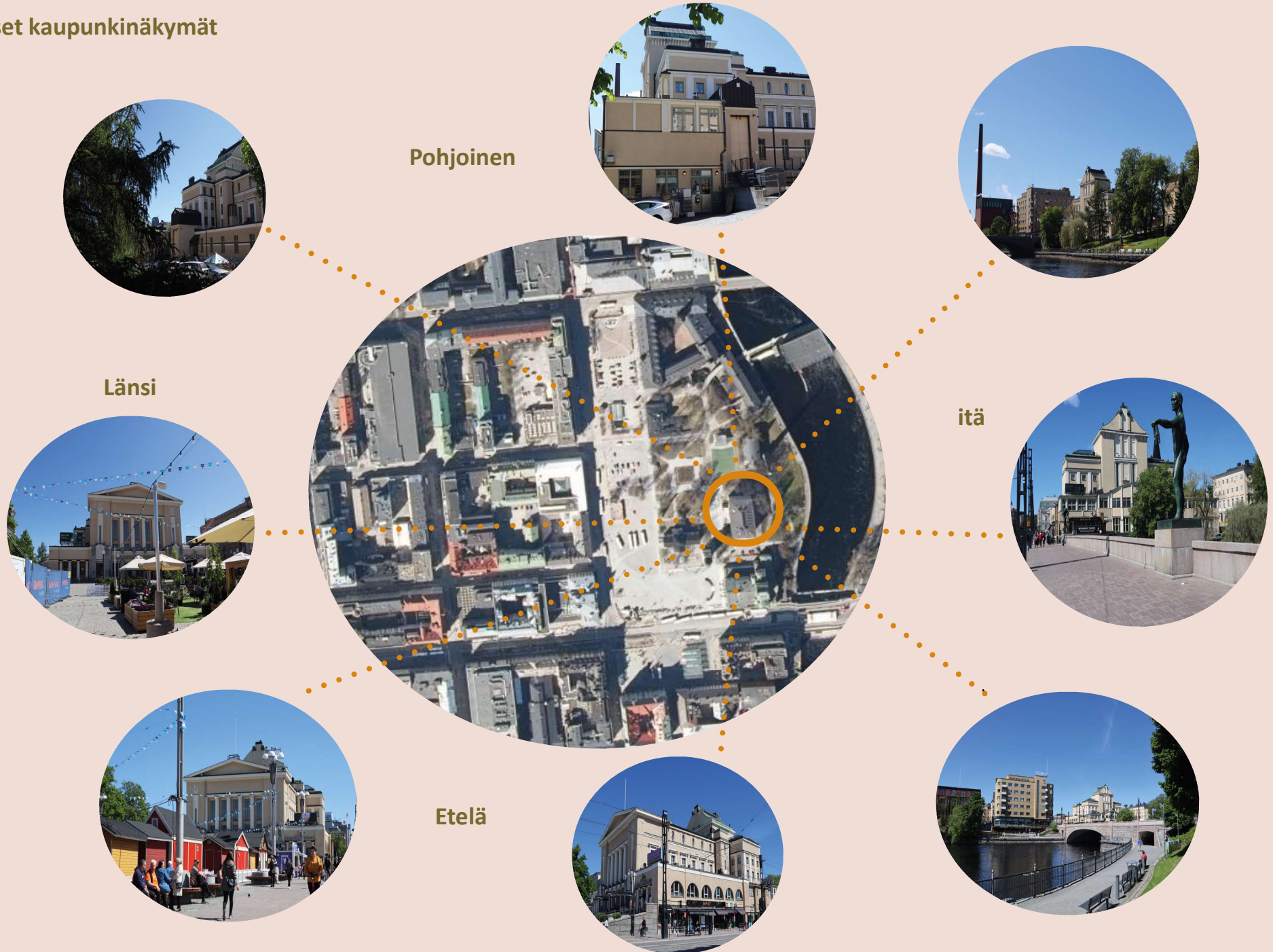
Teatterin keskeisimmät näkymät kaupunkikuvan kannalta ovat Keskustorilta kohti itää ja vastaavasti Kyttälän puolelta kohti länttä. Rakennus näkyy myös selvästi niin koillisesta kuin kaakostakin.

Keskustorilla rakennuksen julkisivu toimii täydentävänä maisemallisena elementtinä vanhalle kirkolle ja sen uusklassistiselle tyyliille, josta teatteri lainaa pylväisaiheet ja

päätykolmion. Teatterirakennuksen Keskustorin puoleinen julkisivu toimii vastinparina myös raathuoneelle, sillä teatterin arkkitehtuuri pylväineen lainaa antiikin temppeleistä, jotka olivat kreikkalaisen arkkitehtuurin keskeisimpiä rakennuksia. Näin teatteri ottaa ikään kuin paikkansa Keskustorin arkkitehtuurissa ja toimii ”sivistyksen temppeleinä”. Teatteri on myös Keskustorin horisontaalinen päätepiste itään, jonka takaa aukeaa koski ja sen takana Kyttälän kaupunginosa. Myöhemmin kirjastotalot, nykyinen Kulttuuritalo Laikku täydensivät Keskustorin klassisistista rakennuskokonaisuutta.

Keskeiset kaupunkinäkömät

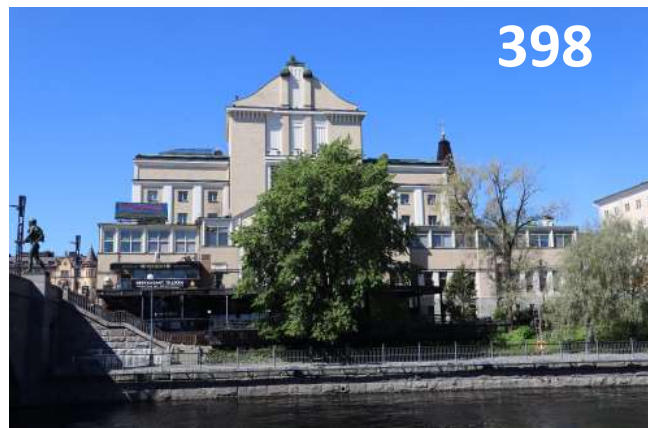

Teatteritalon itäinen julkisivu sen sijaan edustaa tyyllisesti myöhäisjugendia ja sen aaltoileva muoto ja rakennusmassan vaihtelevuus sopivat vehreään puisto- ja koskimaisemaan. Teatteritalon eheää jugendjulkisivua rikkoo 1980-luvulla valmistunut kesäravintola, joka kuitenkin kesäaikaan jää runsaan kasvuston varjoon ja esimerkiksi

pohjoisesta koskenrantaa kohti etelää kulkiessa kesäravintolaa ei juuri näe kasvuston takaa. Tilallisesti se kuitenkin kaventaa rannan puistokäytävää. Kyttälästä katsottuna Kesätillikka näkyy kuitenkin selkeästi ja luo tumman varjon teatterirakennuksen vaa-

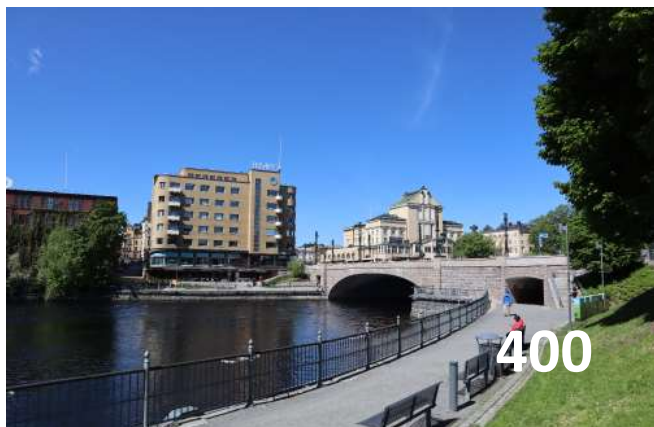
397

398

399

400

401

402

Kuva 397. Teatteri kuvattuna idästä, Koskipuistosta.

Kuva 398. Teatteri kuvattuna Koskipuistosta, nykyisen Rosson kohdalta.

Kuva 399. Teatteri näkyy selkeästi Hämeensillalta.

Kuva 400. Teatteri on keskeinen osa Tampereen kaupunkikuvaa myös eelästä.

Kuva 401. Teatteri jää kasvillisuuden piiloon rannalta katsottuna.

Kuva 402. Teatteri kuvattuna Koskipuiston puolelta 1950-luvulla. Kesätillikkaa ei ole vielä rakennettu.

leaan fasadiin.

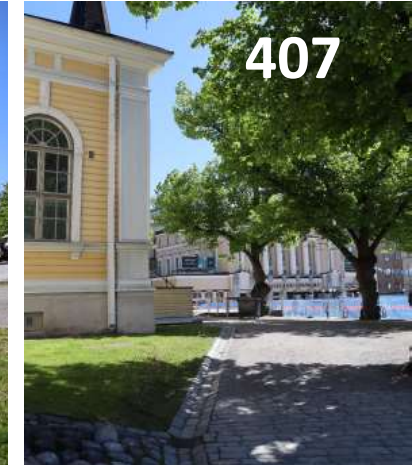
Eteläisellä julkisivulla rakennus on kiinni kadussa ja sen virtaviivaisuus johdattaa kohti Hämeensiltaa. Liikehuoneistot ovat helposti saavutettavissa, sillä niihin ei ole porras-

tuksia.

Pohjoisen puolella rakennus on kokenut suurimmat muutokset (rakennusta on laajennettu 1940 ja 1980-luvulla kohti pohjoista) ja sen massa jää hieman piiloon. Pohjoisjulkisivun maisemallinen merkitys ei kuitenkaan ole mitätön, sillä vanhalta kirkolta ja Kirkkopuistosta on näkymä rakennuksen pohjoispuolelle.

*Kuva 403. Teatteri kuvattuna etelästä.
Kuva 404. Korvatillikan sisäänkäynti.
Kuva 405 ja 406. Teatteri kuvattuna pohjoisesta.
Kuva 407. Vanhalta kirkolta näkyy teatterille pu-
den välistä.*

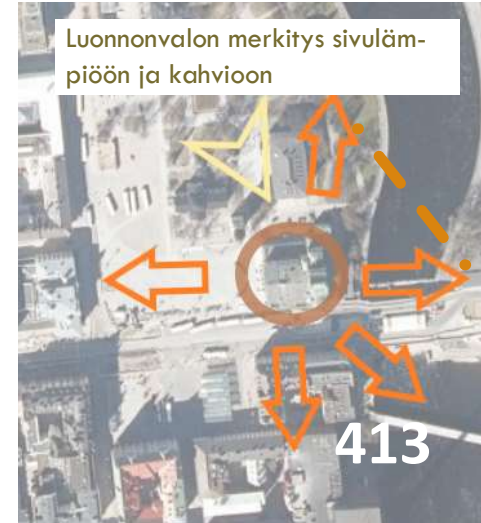

Teatterilta keskeiset näkymät ovat kohti Keskustoria, jonne aukeavat suuren lämpiön kookkaat ikkunat. Kallion arkkitehtuuriseen ideaan kuului myös näkymä rakennuksen itäpuolen sisätiloista (erityisesti ravintolasta) kohti Tammerkoskea.

Näkymä teatteriravintolan ikkunoista kohti Tammerkoskea on kuitenkin menetetty Kesätiilikan rakentamisen myötä. Sen sijaan esimerkiksi toisen kerroksen näyttelijäläm-

piöstä näkymä on eheä.

Pohjoiselta julkisivulta näkymät ovat rajatummat, sillä Kulttuuritalo Laikku on asemoitu teatteritalon viereen. Pohjoispuolen kahvilaan, sivulämpöön ja toimistohuoneisiin luonnonvalon pääsy on kuitenkin merkittävä.

Kuva 408. Näkymä teatteriravintolasta kohti Tammerkoskea.
Kuva 409. Toimistotiloista näkyy rannalle ja Kirjastonpuistoon.
Kuva 410. Kulttuuriravintola Kivestä on näkymä Hämeenkadulle.

Kuva 411. Näyttelijälämpöistä näkyy Kytälän puolelle.
Kuva 412. Pohjoisen puoleisesta sivulämpöistä *on näkymä vanhalle kirjastotalle.
413. Näkymät teatterilta ympäristöön.

Puistoalueet

Teatterilla ei ole varsinaista piha-aluetta, vaan sen tontti rajautuu etelässä katualueeseen, idässä ja pohjoisessa puistoon, lännessä toriin. Koska alueen ympäristö on julkista tilaa, rakennuksen massan ja julkisivujen merkitys kaupunkikuvan kannalta on suuri.

Teatterin itä- ja pohjoispuolella sijaitseva Kirjastopuisto kuuluu Tampereen vanhimpiin puistoihin, jonka istutukset ovat todennäköisin peräisin jo 1800-luvulta. Vuonna 1835 apteekkari Axel Tennberg perusti kirkon tontille yleisen kävelypaikan sekä oman yksityisen puutarhan, jonka istutukset myöhemmin liitettiin puistoon. Puistoalueeseen kuuluivat teatterin paikalla aiemmin sijainneen von Bonsdorffin talon puutarhan istutukset. Nykyiset istutukset ja puiston muoto ovat 1920-luvun lopulta kaupunginpuutarhuri Onni Karstenin kädenjälkeä. Myöhemmin puistoon liitettiin myös koskenranta,

jonka puistoalue uudistettiin 1930-luvulla kaupunginpuutarhuri Viljo Tarkon johdolla. Tällöin Koskipuistosta ja Kirjastonpuistosta muodostettiin yhtenäinen kokonaisuus. Osa rannan puoleisista istutuksista ja kivikkoympyrä saattavat olla 1800-luvulta. Puistotelselyksessä todetaan, että teatterin edustan rantapuisto kaventui huomattavasti kesäravintola rakentamisen seurauksena 1980-luvulla. Teatterirakennuksen ympärillä ei ole kasvillisuutta etelä- ja länsipuolella. Länsipuolella teatterin porrasalue sulautuu osaksi torin kivetystä. Eteläisellä puolella kulkee laatoin kivetetty Hämeenkatu. Pohjoispuolella piha-alue on asfalttia, joka vaihtuu nurmikoksi lähempänä rantaa. Lavastevaraston päällä on kivetys. Rannan kasvillisuus on runsas; teatterin edustalla kasvaa mm. hopeapajuja, hevostakanja, mänty ja vuorenkilpiä.

Hämeensillalta rantaan laskeutuu iäkkäät portaat, joiden metalliset kaiteet ovat koristeelliset. Käsijohtimet ovat tummaksi lakattua puuta, portaat harmaata lohkottua luonnonkiveä. Alhaalla koskenrannassa on nähtävissä mukulakivetystä.

413

414

415

416

417

418

419

420

Kuva 413. Teatterin edestä kulkee puistoalue.

Kuva 414. Hämeensillalta lähtee portaat alas Kesätillikan eteen. Kaiteet ovat iäkkäät.

Kuva 415. Kesätillikan edessä on nupukivetystä.

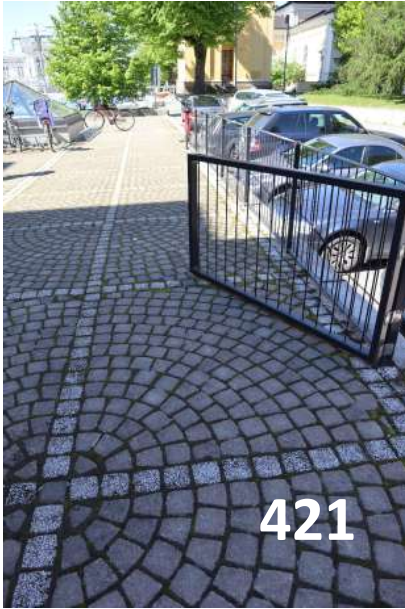
Kuva 416. Portaiden päässä on luonnon lohkokiveä.

Kuva 417. Kesätillikan edessä kasvaa vuorenkilpeä2.

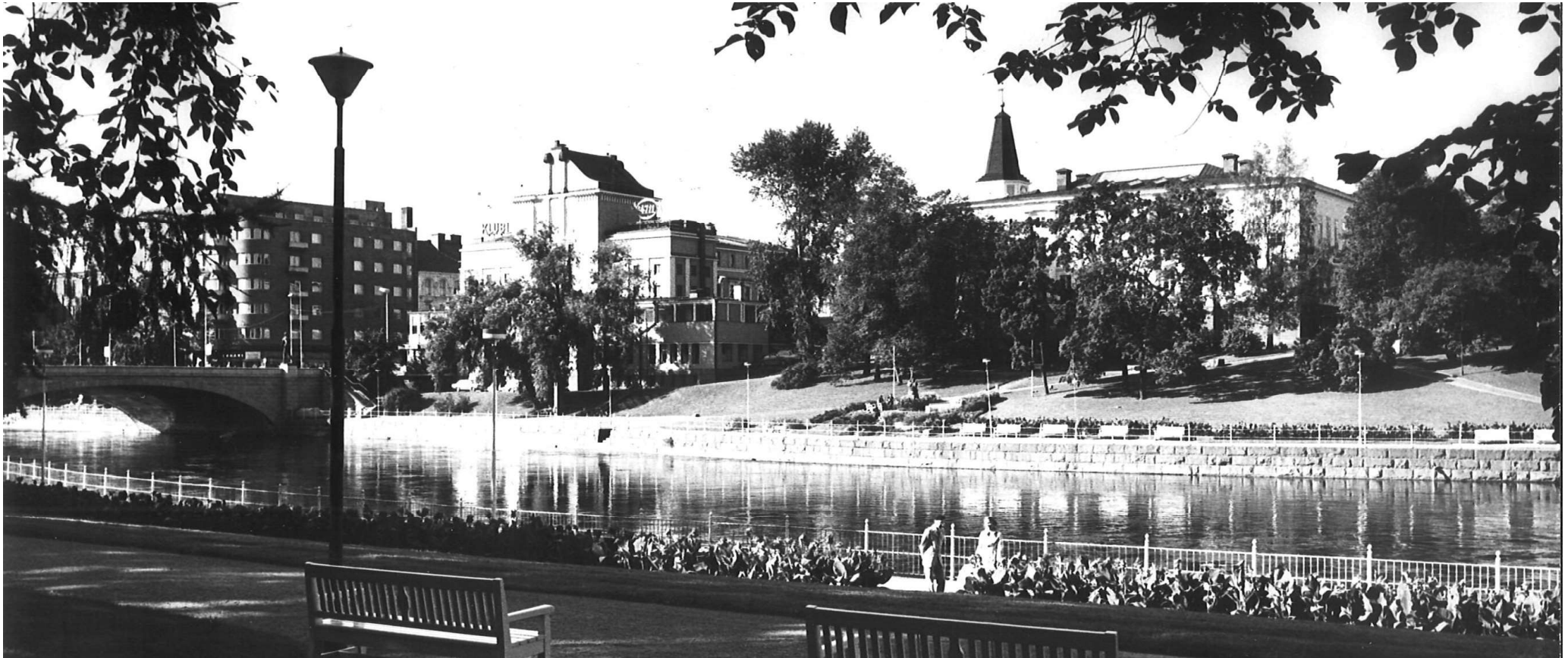
Kuva 418. Koskenrannassa on hevoskastanjoita.

Kuva 419. Kasvillisuutta Kesätillikan terassin edessä.

Kuva 420. Korkeat hopeapajut peittävät rakennusta kesäaikaan.

Kuva 421. Teatterin pohjoispuolella, laajennusosan edustalla on harmaata kivetystä.
Kuva 422. Teatterin Hämeenkadun puolella katu on laatoitettu.
Kuva 423. Piha on asfaltoitu rakennuksen pohjoispuolelta.

8. Yhteenveto ja johtopäätökset

Kaavahistoria, ympäristö ja suojelustatus

Tampereen teatteria koskeva asemakaava on vuodelta 1986 (6398), keskustan strateginen osayleiskaava vuodelta 2019 ja maakuntakaava vuodelta 2017. Lisäksi tontti kuuluu valtakunnallisesti merkittävään rakennettuun kulttuuriympäristöalueeseen. Tampereen Teatteri on suojeltu asemakaavalla.

Teatterin tontin sijainti on ollut keskeinen Tampereen kaupungin perustamisesta saakka. Aivan ensimmäiseen asemakaavaan vuonna 1775 maanmittari Daniel Hall piirsi kaupungin sydämeen kauppatorin, jonka varrelle hän sijoitti paikan neljän uskontokunnan kirkolle ja raatihuoneelle. Tampereen teatterin tuleva tonttia ei kaavaan ollut vielä hahmoteltu, vaan alue sijoittui vuoden 1779 kaavassa kauppatorille. Myö-

hemmin teatterin tontilla sijaitsi niin kutsuttu Bonsdorffin talo, joka purettiin 1800-luvun lopulla. Teatteria varten tontti kaavoitettiin vuonna 1908.

Tampereen Teatterin sijainti on keskeinen – rakennus on kaupungin ytimessä monella tapaa; historiallisesti, maisemallisesti ja sijainniltaan. Maisemallisesti teatteri sijoittuu vanhan Tampereen keskustaan, jossa teatterin itäpuolella virtaa Tammerkoski. Tammerkosken rannat ovat Suomen vanhinta teollisuusmiljöötä ja yksi Suomen kansallismaisemista. Kosken yli kulkee teatterin kohdalta Hämeensilta, joka on osa Hämeenkatua.

Teatteri itsessään on asemakaavassa suojeltu kohde, jonka ympäristössä sijaitsevat rakennukset ovat niin ikään suojeltuja (mm. vanha kirkko ja tapuli, Kulttuuritalo Laiku, raatihuone, Sumeliuksen talo). Rakennukset muodostavat ajallisesti kerroksellisen kokonaisuuden. Tärkeimmät kaupunkikuvalliset ja maisemalliset näkymät ovat Kytälästä kohti länttä ja Keskustorilta ja Hämeenkadulta kohti itää. Teatterirakennuksen eteläpuolella kulkee vilkas Hämeenkatu, pohjoispuolella teatterin tontti rajautuu Kirkkopuistoon. Puisto ja piha-alue vanhan kirkon, tapulin ja kirjaston välillä on merkittävä, sillä se erottaa rakennukset itsenäisinä kokonaisuuksina, tuo väljyyttä rakennusten väliin ja aukaisee näkymän Tammerkoskelle.

Suojelu

Tampereen teatteri koskeva kaava 6398 on vahvistettu 23.4.1986. Asemakaavassa tontti on merkitty YY-3-alueeksi eli kulttuuritoimintaa palvelevien rakennusten korttelialueeksi teatteria varten.

Teatteritalon tonttia koskee merkintä: sr-11:

Rakennustaiteellisesti arvokas ja kaupunkikuvan kannalta säilymisen kannalta tärkeä rakennus. Rakennusta ei saa purkaa. Rakennuksessa suoritettavien korjaus- ja muutostöiden tulee olla sellaisia, että rakennuksen rakennustaiteellisesti arvokas ja kaupunkikuvan kannalta merkittävä luonne säilyy. Rakennuksessa saadaan kerrosalaan kuulumattomia tiloja muuttaa kerrosalaan laskettaviksi tiloiksi riippumatta siitä, mitä asemakaavassa on määrätty tontin tai rakennusalan enimmäiskerrosalasta, myös rakennuksen ullakko – ja kellarikerroksessa saadaan muuttaa tiloja.

Historia

Tampereen Teatteri perustettiin vuonna 1904 Kaarlo Halmeen johdolla. Teatteri on ollut alusta saakka ammattilaisteatteri ja toiminut pääsääntöisesti yksityisen rahoituksen voimin. Alkuun teatteri toimi niin raittiusseuran talossa, seurahuoneella kuin VP-K:n talossakin. Oma teatteritalo Tampereen Teatterille valmistui loppuvuodesta 1912, avajaiset järjestettiin helmikuussa 1913. Teatteri on toiminut yhtäjaksoisesti vuodesta 1913 rakennuksessa, lukuun ottamatta lyhyitä katkoksia vuoden 1918 sodan sekä talvi- ja jatkosodan aikana. Vuoden 1918 sodan aikana rakennus toimi ensin punaisten majapaikkana, sodan loppuvaiheessa rakennukseen oli sijoitettuna punavankeja.

Teatterin ohjelmisto on ollut monipuolinen ja heijastellut aina johtajansa ohjelma- valintoja. Teatterin ohjelmisto on käsittänyt niin draamaa, komediaa kuin musikaalejakin. Rakennuksessa toimi 1950-luvulta noin 1980-luvulle saakka Liisi Hallaksen balettikoulu, jonka harjoitussali oli teatterin ullakkokerroksessa (nykyinen kenkä- ja pukuvarasto). 1960-luvulla rakennuksen eteläpuolelle, liiketilojen yläpuolelle valmis-

tui tilat Pikkuteatterille, joka toimi tiloissa 1980-luvun lopulle saakka. Vuonna 2022 teatterissa toimi 89 kuukausipalkkaista työntekijää, joiden lisäksi tuntipalkkaisia 77 henkilöä. Katsojia on ollut ennen koronaa (2020) noin 124 000, esityksiä 470.

Arkkitehtuuri

Teatteritalosta järjestettiin arkkitehtuurikilpailu vuonna 1910, jossa voittajaksi valittiin Kauno S. Kallion ”Thais”. Teatteritalo valmistui 1912. Teatteritalon julkisivut ovat Keskustorin puolelle puhtaan klassistiset, kosken puolella rakennus edustaa tyyllisesti myöhäisjugendia. Arkkitehtuurissa ja rakennuksen asemoinnissa Kallio huomioi vierisen vanhan kirkon ja tapulin, jotka niin ikään ovat uusklassismia.

Keskustorin puolella rakennuksessa on näyttävä päätykolmio, teatteriaiheiset reliefit ja pylväät. Tammerkosken puolella rakennus edustaa jugendia ja rakennuksen rungon malli myötäilee polveilevaa Tammerkoskea. Sisätiloissa Kallio toteutti littmanilaista arkkitehtuuria, jossa teatteri on järjestetty amfiteatterimaisesti. Sisätilojen yksityiskohdissa korostuu klassistisen julkisivun vaikutus muun muassa doorialaistyyllisin pylväisaiheineen.

9. ARVOT

Tampereen Teatteri on 1910-luvulla valmistunut tiilirunkoinen teatterikäyttöön suunniteltu rakennus, jonka suunnittelijoina toimivat arkkitehdit Kauno S.Kallio ja Oiva Kallio. Teatterin arkkitehtuuri nojaa saksalaiseen 1900-luvun alun teatteriarkkitehtuuriin, erityisesti Max Littmaniin. Littmanilaisen arkkitehtuurin mukaan Tampereen Teatterin katsomo on amfiteatterimainen ja orkesterimonttu on mahdollista avata ja sulkea. Kallion alkuperäinen arkkitehtoninen ajatus rakennuksen asemoinnista ja tilojen sijoittamista on pääpiirteittäin säilynyt. Leimallisena piirteinä ovat rakennuksen klassistinen julkisivu kookkaine päätykolmioineen ja liioiteltu sisäänkäynti. Rakennus kuvaa rakennusaikaista käyttötarkoitusta, rakennustyön laatua ja edustavuutta keskeisellä paikalla. Tyyllillisesti rakennus edustaa klassismia ja myöhäisjugendia.

Sisätiloissa rakennuksen arkkitehtuurin ytimen muodostaa rakennusmassan keskelle sijoitetut katsomo, näyttämö ja suuri lämpiö. Muut tilat on sijoitettu teatteritalon ytimen ympärille. Rakennuksessa on säilynyt paljon alkuperäisiä ja autenttisia rakennusosia kuten väliovia, koristeelliset sisäkatot, keraamisia laattalattioita, näyttävät kaiteet sekä muutamia alkuperäisiä ikkunoita. 1980-luvun peruskorjauksessa tehdyt muutokset on tehty palauttavina ja ne kertovat aikakauden restaurointi-ihanteista. Uudisosat on sovitettu rakennuksen alkuperäiseen rakennustyyliin, mutta ovat kuitenkin yksityiskohdiltaan tunnistettavissa uudisosiksi. Teatterin julkisivut ovat säilyneet eheinä ja tunnistettavina muutoksista huolimatta.

Arvot

Tampereen Teatteri sijaitsee keskeisellä paikalla Keskustorin itäisellä sivulla ja on kaupunkikuvallisesti merkittävä.

Kaupunkikuvallinen arvo: Teatteri kuuluu olennaisena osana Keskustorin rakennettuun miljööseen, jossa se toimii horisontaalisena päätepisteenä itään. Toisaalta sen asema Hämeensillan päässä idästä saavuttaessa kohti länttä on merkityksellinen. Rakennus toteuttaa asemakaavallista tarkoitusta julkisesta rakentamisesta. Yhdessä Keskustorin pohjoispuolella sijaitsevien klassististen julkisten rakennusten (vanha kirkko, kellotapuli ja Kulttuuritalo Laikku) muodostaa arkkitehtonisen kokonaisuuden.

Rakennushistoriallinen arvo: Arkkitehtoninen. Edustaa tyyllillisesti klassismia ja myöhäisjugendia, kokonaisuutena hallittu ja eheä. Edustaa aikakautensa teatterihannetta ja on säilyttänyt hyvin alkuperäisen arkkitehtonisen ajatuksen.

Historiallinen arvo: Kulttuurihistoriallinen. Tampereen Teatterin teatteritalo on teatterikäyttöön valmistunut kulttuurirakennus, jonka alkuperäinen käyttötarkoitus on säilynyt. Tampereen Teatteri on toiminut 1910-luvulta saakka sille suunnitellussa rakennuksessa.

Säilyneisyys

Teatterin arkkitehtuuria leimaa varhainen klassismi ja toisaalta myöhäisjugend. Huolimatta siitä, että rakennusta on laajennettu, se on kuitenkin pääosin säilyttänyt symmetrisen ja autenttisen ilmeensä. 1930-luvulla toteutettu Hämeenkadun puoleisen osan korotus vei tyylin pelkistettynä lähemmäs funkkista, kun koristeaiheista luovuttiin. Julkisivuiltaan rakennus on kuitenkin pääosin säilyttänyt hyvin alkuperäisen ilmeensä. Seinien vaalea ja roiskerapattu pinta on säilytetty. Pylväät ovat valkoiset, reliefit joko valkoiset tai harmaat. Teatteritalon ikkunat ovat 1960-luvulta, mutta myös alkuperäisiä koristeellisia ikkunoita on säilynyt. Julkisivuista hyvin säilyneinä yksityiskohtina on mainittava muun muassa tammiset ulko-ovet alkuperäisinä vetimineen, alkuperäiset puuikkunat, teatteriaiheiset koristereliefit ja Hämeenkadun puoleiset suihkulähteet (eivät enää toiminnassa).

Rakennukseen tehdyt muutokset sointuvat kokonaisuuteen, joskin Kesätillika ja Tillikan sisäänkäynti eivät tyyllillisesti sovi vaaleaan kokonaisuuteen. Tillikan sisäänkäynti on kuitenkin autenttista 1960-lukua. Teatterin sisätiloissa on tapahtunut käytön aikana lukuisia muutoksia, jotka on pyritty palauttamaan lähelle alkuperäistä 1980-luvun peruskorjauksen yhteydessä. Arkkitehti Kauno S. Kallion ajatus oli jakaa sisätilat loogisesti, mutta kuitenkin niin että keskeisenä sisätilana oli teatterin näyttämö ja katsomo. Sisätilojen hierarkia ja alkuperäinen ajatus on pääosin säilynyt. Yleiset tilat ovat säilyneet hyvin, samoin porrahuoneet. Taustatiloissa on alkuperäisiä rakennusosia, kuten ovia ja lattialistoja.

10. Muutoskestävyys ja toimenpidesuosituks

Tampereen Teatteri on kulttuurikäyttöön suunniteltu rakennus, joka on säilynyt alkuperäiskäytössään. Rakennuksen sijainti ja asemointi Keskustorilla ja Hämeenkadun varrella on keskeinen. Teatterin sisätilojen asiakastilat kuten eteishalli ja lämpiöt ovat säilyneet hyvin. Huolimatta siitä, että Tampereen Teatteria on korjattu ja muutettu sen historian aikana useaan kertaan (suurimmat muutokset kohdistuvat 1950-luvulle ja peruskorjaukseen 1980-luvun lopulla), on rakennuksen alkuperäisilme ja rakennusajan todistusvoimaisuus pystytty säilyttämään. Selvityksessä käsitellään tilat, joissa on todettu olevan arvoja. Osa tiloista, kuten liikehuoneistot, on rajattu ulkopuolelle, sillä niissä ei alkuperäisen asemoinnin lisäksi ole säilynyt esimerkiksi alkuperäisiä rakennusosia ja tilajäsentelyä on muutettu. Tässä annettavat toimenpidesuosituks

Haasteina teatteritalolle on koettu rakennuksen sisällä olevat tasot, jotka vaikeuttavat mm. puvustamon toimintaa, toimistotilojen puute ja se, ettei rakennus ole esteetön. Teatterin pohjakerroksessa sijaitsevaan eteishalliin on 1980-luvun peruskorjauksen yhteydessä sijoitettu invalidihissi. Teatterin toimintoja ja esteettömyyttä suunniteltaessa on tärkeä sovittaa tulevat ratkaisut osaksi rakennusta, niin että ne nivELYVÄT sisätiloihin muuttamatta suuresti tilajärjestelyä ja ovat toimivuuden lisäksi vähäeleisiä. Kaikki muutostyö tulee lähtökohtaisesti sovittaa niin, että rakennuksen alkuperäisiä rakennusosia ei hävitetä eikä vaurioiteta. Rakennuksen tyyliin eivät sovi massatuotannolla toteutetut ratkaisut, vaan muutokset on suunniteltava yksityiskohtaisesti ja rakennuksen alkuperäisosa kunnioittaen. Teatterin muutoksia suunniteltaessa on huomioitava, että teatteritalo on 1900-luvun alussa valmistunut rakennus, johon suunnitellut ratkaisut ovat ainutlaatuisia, tehty käsityönä ja aidoista materiaaleista. Alkuperäisiä rakennusosia tulee vaalia ja tarpeen mukaan korjata eheyttäen.

Rakennusmuoto

Teatterirakennuksen julkisivu Keskustorin itäisellä sivulla on hallitseva, mutta sulautuu osaksi torin julkista tilaa, jossa se toimii horisontaalisena päätepisteenä kohti itää. Arkkitehdit Kauno S.Kallio ja Oiva Kallio hahmottelivat rakennuksen massan symmetriseksi, jossa sen runkoon sijoitettiin loogisesti eri toiminnot. Teatterirakennuksen alkuperäinen symmetria on menetetty vuoden 1945 laajennuksen myötä, jossa keittiötiloja laajennettiin kohti pohjoista. Myöhemmin rakennusta on laajennettu edelleen kohti pohjoista (1988 lämpiö/arkkitehti Lasse Kosunen), samalla maan alle toteutettiin lavastevarasto. Muilta osin rakennus on säilyttänyt alkuperäisen rakennusrunkonsa pääpiirteittäin.

- Rakennusta ei saa purkaa

Julkisivut

Rakennus on ajoitettavissa valmistumisajankohtaansa. Julkisivut ovat autenttiset ja todistusvoimaiset alkuperäiselle rakennusajankohdalleen tai muutosajankohdalleen. Suurin osa rakennuksen ikkunoista on uusittu 1960-luvulla, jolloin alkuperäiset, koristeelliset ikkunat on menetetty. 1960-luvulla uusitut ikkunat ovat kuitenkin iäkkäät puuikkunat ja ikkunoiden orgaaninen materiaali tulee jatkossakin säilyttää. Ikkunakehyksien vaaleanvihreä väri on lähellä alkuperäistä. Säilyneet, alkuperäiset ikkunat tulee säilyttää ja korjata mahdollisuuksien mukaan. Keskustorin puoleiset korkeat ikkunat ovat leimalliset ja niillä on merkitystä niin julkisivujen kuin sisätilojen kannalta. Aukotuksia ei tule muuttaa.

Rakennuksen sisäänkäynnit erityisesti Keskustorin puolella ovat säilyneet hyvin ja alkuperäiset ovet vetimineen tulee säilyttää ja kunnostaa tarpeen mukaan. Rakennuksen julkisivujen muutosajankohdan tyyli tulisi säilyttää, jotta muutosten ajankohta on hahmotettavissa. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi Hämeenkadun puoleisen liikeosan julkisivua, joka edustaa myöhäistä klassismia, varhaista funkkista sekä ravintola Tillikan 1960-luvulla toteutettua uutta sisäänkäyntiä, jonka julkisivumateriaaleissa pitää huomioida rakennusajankohdansa tyyli.

Yksityiskohdissa tulisi panostaa yhtenäisyyteen esimerkiksi ulkovalaisimien osalta. Valaisimien tyyli tulisi sovittaa rakennuksen julkisivuun, mutta niiden tulisi kuitenkin olla vähäeleisiä, jotta ne eivät vie huomiota rakennuksen alkuperäisiltä rakennusosilta kuten reliefeiltä. Rakennuksessa olemassa olevat kaiteet ja käsijohtimet ovat vähäeleisiä eivätkä vie huomiota rakennukselta.

Teatterin julkisivujen historiallisesti todistusvoimaiset jäljet yhteiskuntaa ravistaneista tapahtumista, kuten vuoden 1918 sodan aikana tulleet luodinreiät, tulee säilyttää.

Sisätilat

Teatterin sisätiloissa on runsaasti hienosti säilyneitä tiloja ja rakennusosia, jotka tulee säilyttää ja korjata eheyttäen.

- Teatterin eteishalli ja tuulikaapit ovat säilyttäneet autenttisen ilmeen. Tilat tulee jatkossakin säilyttää alkuperäistyyliille uskollisena.

- Eteishallin mustavalkoruudullinen lattia on tilalle leimallinen ja sen säilyminen jatkossakin tulee varmistaa.

- Eteishallista nousevissa sivuportaissa ja lämpiöissä tulee jatkossakin käyttää tammi-parkettia.

Sisätiloissa alkuperäiset lattiat tulee säilyttää. Tammiparketti tulee säilyttää tai uusia vastaavanlaisena tulevaisuudessa. Muita rakennusajankohdasta kertovia rakennusosia ovat muun muassa kookkaat alkuperäiset lämmityspatterit sekä lattialistat porrashuoneissa ja teatterin pukuhuoneissa.

- Suuren lämpiön interiööri tulee säilyttää alkuperäisen kaltaisena ja alkuperäinen kalustus säilyttää ja tarpeen mukaan kunnostaa ja korjata eheyttäen.

- Teatterin katsomon kalustuksen tyyliä tulee huomioida alkuperäinen kalustuksen tyyli. Katsomon nykyiset istuimet ovat 1980-luvun peruskorjauksen jälkeiseltä ajalta. Kattokruunut ovat alkuperäiset.

- Katsomon tyyli ja väritys tulee pitää alkuperäisen kaltaisena. Seinien ja katon klassistiset pylväät ja katon tekstuuri tulee säilyttää.

- Teatterirakennuksen portaikot ovat säilyneet erittäin hyvin. Niiden hierarkkinen ero tyyliä tulee säilyttää. Hierarkkinen ero kertoo rakennuksen alkuperäisestä tilajäsentelystä. Rakennuksen länsipuolen näyttävät portaat, niiden puiset, koristeleikatut kaitteet ja käsijohtimet tulee säilyttää. Huomiota pitää kiinnittää myös portaikon betonimosaiikkimateriaaliin ja porrastasanteiden laatoitukseen.

- Porrastasanteilla on jäljellä autenttiset puiset jalkalistat, jotka tulee säilyttää.

- Rakennuksen itäpuolen portaikko, käsijohtimet ja kaitteet tulee säilyttää. Niiden tasanteilla olevat puna-mustaruudulliset laatat tulee korjata eheyttäen.

- Ravintolasalin katto tulee säilyttää alkuperäisen kaltaisena. Ikkunoiden aukotuksia ei tule muuttaa.

- Korvatillikan sisäänkäynnin kattoreliefit tulee säilyttää.

- Kellarin alkuperäisellä paikallaan olevien wc-tilojen mustavalkoruudullinen lattia tulee säilyttää, samoin ovet ja muut alkuperäiset rakennusosat.

- Taustatiloissa on säilynyt runsaasti alkuperäisiä rakennusosia, kuten väliovia ja sisäikkunoita. Nämä tulee säilyttää

- Kauno S.Kallio ja Oiva Kallio piirsivät neulomon ja maalarien salien kattoon kookkaat kattoikkunat. Neulomon kattoikkuna on säilynyt. Ikkunan aukotus tulee säilyttää.

- Arkkitehti Lasse Kosunen suunnitteli teatteritalon pohjoispuolelle laajennuksen, jon-

ka sisätilojen ilme ja sinne erityisesti suunnitellut kalusteet tulee säilyttää.

- Kaikessa rakennukseen liittyvässä muutostyössä pitää huomioida rakennuksen alkuperäinen arkkitehtuuri, tyyli ja materiaalit. Pintojen värisävyjä muuttaessa suositeltavaa on tehdä värianalyysi.

Tilaratkaisut ja käyttö

Teatterin tilaratkaisun periaatteet ovat säilyneet pääosin alkuperäisinä. Asiakastilat (kuten eteishalli ja lämpiöt), teatterin näyttämö, katsomo, portaikot ja ravintolasali ovat alkuperäisillä paikoillaan. Tätä on edistänyt rakennuksen käytön pysyminen ennallaan.

Arkkitehdit Kauno S.Kallio ja Oiva Kallio sijoittivat rakennuksen tilat tarkoituksenmukaisesti ja loogisesti saavutettaviksi. Tilajärjestelyistä keskeiset tilat kuten näyttämö, katsomo, pääsisäänkäynti ja asiakastilat (kuten lämpiöt) tulee säilyttää. Ravintolasalin sijoittaminen Tammerkosken puolelle on kokenut maisemmalisen inflaation Kesätillikan rakentamisen myötä. Kesätillikan tumma huopakatto peittää näkymän salista Tammerkoskelle. Vastaavanlaisia virheitä tulee tulevaisuudessa välttää tiloja suunniteltaessa ja huomioida ympäristön vaikutus rakennukseen.

Erityispiirteet

Parhaiten säilyneitä kokonaisuuksia sisätiloissa ovat eteistila tuulikaappeineen, sivulämpö, suuri lämpiö, katsomo ja porrashuoneet sekä 1980-luvun peruskorjauksen yhteydessä toteutettu laajennusosa, jossa on kahvio. Rakennuksen yleisten tilojen säilyneisyysaste korkea. Rakennuksen klassistinen tyyli, jonka lainaa art nouveausta ja jugendista on leimallinen rakennukselle. Erityispiirteitä voi lisäksi pitää Kallion tapaa keskittää teatterin toiminnot rakennuksen keskelle ja loogista tilajäsentelyä. Neljännen kerroksen kattoikkunat ovat erityispiirre henkilökunnan tiloissa.

Tampereen Keskustori Juhani Riekkolan kuvaamana vuonna 1963. Kuva. Vapriikin kuva-arkisto.

Lähdeluettelo

Arkistolähteet

Arkkitehtitoimisto Forssin arkisto

- Rakennuspiirustukset 1912, 1914, 1931
- Rakennusselitys (Kosunen Lasse 1987)

Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto

- Rakennuspiirustukset 1945-

Tampereen kaupunginarkisto

- Kartat
- Tampereen kaupungin kunnalliskertomus 1896

Tampere-Seuran arkisto

- Valokuva-arkisto

Tampereen Teatterin arkisto

- Valokuvia

Vapriikin kuva-arkisto

Lähdekirjallisuus

Arkkitehdit MY: *Tampereen Keskustori, rakennetun ympäristön historia ja nykytila*, Tampereen kaupunki 2017

Alhonen Pentti, Salo Unto, Suvanto Seppo ja Rasila Viljo: *Tampereen historia 1, vaiheet ennen 1840-lukua*, Tampereen kaupunki 1988

Helen Olli & Seppänen Jouko: *Tampere kartalla*, Tampere-Seura ry, 2015.

Korkki Jari & Niemelä Jari: *Tutkimusmatkoja Tampereen taloihin*, Tampere-Seura, Tampere 1995.

Leskinen Marjatta & Juha Jaakola: *Tampereen kantakaupungin rakennettu kulttuuriympäristö*, Tampereen kaupungin ympäristötoimi kaavoitusyksikkö, Tampere 1998

Levas Naemi: *Tampereen Teatteri 1904-1944*, Tampere Kirjapaino osakeyhtiö 1954.

Levas Naemi: *Tampereen Teatteri II 1944-1954*, Tampere Kirjapaino osake-yhtiö, 1954.

Lind, Häyrynen: *Tampereen tarina. teollisuuden synnyttämä kaupunki harjujen ja järvien solmukohdassa*, Tampereen kaupunki, Tampere 2015

Rajala Panu: *Tunteen tulet, taiteen tasot, Tampereen Teatteri 1904-2004*, Tampereen teatteri, Hämeenlinna 2004.

Rasila Viljo: *Tampereen historia II*, Tampereen kaupunki, Tampereen keskuspaino 1984.

Tampereen teatterin aikamerkkejä 1904-1979 (Ei kirjoittaja tietoja)

Wacklin Matti: *Teatterin tukija, Tampereen Teatteritalo-säätiö 1947-2022*, Tampereen Teatteritalo-säätiö 2022.

Painamattomat lähteet

Donner Julia & Hautamäki Raija: *Koskimaiseman puistot, Koskipuiston ja Kirjastonpuiston historiallinen selvitys*, Tampereen kaupungin vihersuunnittelu 2005.

Heiskanen & Luoto: *Kauppi-Niihamaan Osayleiskaava-alueen kulttuuriympäristöselvitys 2004*

Kosunen Lasse: *Tampereen teatteritalo, muutos- ja laajennussuunnitelma*. Arkkitehtuurin diplomityö 1983, Tampereen Yliopisto.

Kosunen Lasse: *Rakennusselitys, Tampereen teatteritalo 1987* (Arkkitehtitoimisto Forssin arkisto)

KH kokous 7.12.2020, §514 Tampereen kaupungin hakemus kansallisen kaupunkipuiston perustamiseksi.

Lehdet

<i>Aamulehti</i>	17.5.1904, nro 112
<i>Aamulehti</i>	9.2.1910.
<i>Aamulehti</i>	16.2.1913.
<i>Aamulehti</i>	29.4.1912
<i>Aamulehti</i>	31.5.1913
<i>Aamulehti</i>	21.6.1913
<i>Kodin Kuvasto</i>	16.2.1913, nro 7.
<i>Tampereen Teatterin aika</i>	1/1988
<i>Uusi Suometar</i>	9.9.1904, nro 209

Suulliset tiedot

Ketonen Kari (Tampereen Teatterin kiinteistövastaava)
Koivuniemi Neili (Tampereen Teatterin tiedottaja, yleisötyö)
Kosunen Lasse (Arkkitehti)

Verkkolähteet

Arkkitehtuurimuseo [<https://www.mfa.fi/>]

- Kauno S.Kallio
- Oiva Kallio
- Henry W. Schreck

Museovirasto

- Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY [http://www.rky.fi/read/asp/r_default.aspx]

Tampereen kaupungin karttapalvelu Oskari [<https://kartat.tampere.fi/oskari/>]

Teatterimuseo [<https://tampereenteatterimuseo.fi/teatterit/>]

- Tampereen Teatteri
- Tampereen Työväen Teatteri

Yle

- Liisi Hallaksen balettikoulua koskeva artikkeli
[<https://yle.fi/uutiset/3-5902572>]

Kansallisteatteri [

<https://www.kansallisteatteri.fi/tietoa-meista/nayttamot-ja-toiminnan-muodot/nayttamot/pieni-nayttamo>]

Satakunnan Museon Y-Pakki

- Porin Teatteri [http://www.y-pakki.fi/asp/ypakki_kohde_det.aspx?ID=205452]

Koskesta voimaa

- [<http://www.koskestavoimaa.fi/>]

Tampereen Teatterin RAKENNUSHISTORIASELVITYS

